

Események a balkáni hadszíntéren az első világháborúban

Az elfelejtett zászlóalj
kutatási jegyzetek

Írta és szerkesztette:
dr. Hortobágyi Ferenc

Egy szálig elveszünk-e mi?

Vagy fog maradni valaki,

Leírni e

Vad fekete

Időket a világnak?

PETŐFI SÁNDOR

Események a balkáni hadszíntéren az első világháborúban

Az elfelejtett zászlóalj

KUTATÁSI JEGYZETEK

Írta és szerkesztette:

Dr. Hortobágyi Ferenc

Lányi Pál népfelkelő százados és a nagykanizsai 20/II. népfelkelő hadtápszászlóalj emlékére,
tiszteletadás a nagyváradi 4/IV., a veszprémi 31/I. és a dési 32/I. népfelkelő hadtápszászlóaljoknak

Nagykanizsa 2010

Megjelent
Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata
Kulturális Alapja támogatásával,

Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum,
Hadtörténelmi Levéltár és Irrattár,
Hadtörténeti Könyvtár,
Hadtörténeti Térképtár,
Hadtörténeti Múzeum Fotóarchívum
gyűjteményei anyagának felhasználásával

A címlapon a M. kir. nagykanizsai 20. honvéd gyalogezred emlékműve

Hybl József szobrászművész alkotása, 1930

Technikai szerkesztő
Tábori Zita

ISBN
978-963-9782-14-3

A szerző e-mail-címe:
f.hortobagyi@freemail.hu

Copyright.

A jelen kiadvány részleteiben vagy teljességében bármilyen eljárással csak az író/szerkesztő írásbeli engedélyével és a forrás megjelölésével reprodukálható illetve terjeszthető

Az idegennyelvű szövegek magyar megfelelői, ha másképpen nincs feltüntetve, a szerző fordításai

Kiadja a Czupi Kiadó
8800 Nagykanizsa, Pityer u. 19.
Tel.: +36 93 320 766, +36 30 9371614
www.czupi.hu

Tisztelt Dr. Hortobágyi Ferenc Úr!

Az 1867-ben létrejött Osztrák-Magyar Monarchia haderejéről világszerte könyvtári irodalom látott napvilágot. Az 1868-ban létrehozott és 1918-ig fennálló magyar királyi honvédség történetéről is sokan írtak az eltelt évtizedekben. A legtöbbben a honvédség egyes fegyvernemeinek fejlődését, szervezet-történetét, alakulatainak első világháborús tevékenységét dolgozták fel. Az alakulattörténetek elsősorban a régi, nagy hagyományokkal rendelkező ezredekről készültek el.

Az 1920-as évek elejétől kezdve a Honvédelmi Minisztérium fontosnak tartotta az első világháborús magyar alakulatok emlékeinek megőrkítését. Az alakulattörténetek összeállításához már a világháború során elrendelte az anyaggyűjtést, számítva a legszélesebb társadalmi bázisra. Az alakulatok történetének megismerésére irányelveket, módszertani útmutatókat adott közre. Ezek szerint gyűjteni kellett azokat az iratokat, fényképeket, amelyek az egyes csapattestek világháborús tevékenységével és szervezési kérdéseivel, a felszereléssel és az utánpótlással voltak kapcsolatosak.

A munka sikeres volt, mert az 1920-as évek második felétől egymás után jelentek meg az emlékkönyvek, alakulattörténetek. E mellett a Hadtörténelmi Levéltár tanulmánygyűjteménye is számos leadott munkával gyarapodott. Az összeállítások szerzői többségében nem hadtörténészek voltak, hanem a harctéri élményeket átélte hivatásos, tartalékos vagy nyugalmazott tisztek. Visszaemlékezéseikben személyes élményeiket kapcsolták össze a hivatalos eseményleírások adataival. Az elkészült művek pedig közelebb hozták az olvasóhoz a háborús mindennapokat, illetve az egyszerű katonai harctéri mindennapjait, érzéseit.

A m. kir. honvédség kötelékében 1914 augusztusának végétől folyamatosan szervezték a népfelkelő hadtápdandárokat. A megalakult 9 hadtápdandárból azonban még 1914-ben 4-et feloszlattak. A többit pedig 1916 elején végleg átszervezték. A feloszlátott dandárok megmaradt részeit önálló népfelkelő hadtáppá alakították, amelyek elnevezésében az arab szám az állományilletékes honvéd gyalogezredet jelölte.

A népfelkelő alakulatok, különösen a hadtápalakulatok világháborús tevékenységéről azonban keveset tudunk, mivel ezen alakulatok irattára szinte teljesen megsemmisült, a két világháború között pedig alig jelent meg nyomtatott forrás, visszaemlékezés. Tehát a hadtápalakulatok történetére vonatkozóan csak a családi levéltárakban rejtőző világháborús levelezések, leírások adhatnak felvilágosítást. Ezért tartom fontosnak az Ön fáradságát nem ismerő, több éves kutatómunkáját, amelynek lezárásaként olvashatjuk a kezdetben csak kutatási jegyzetként aposztrofált, a m. kir. 20/II. népf. hadtáppá alakított első világháborús tevékenységéről szóló munkát. Az angolszász történetírás napjaikban alkalmazott módszerével, vagyis a hétköznapi ember, Lányi Pál népfelkelő százados és csapatteste történetén keresztül igyekszik bemutatni a világháborút, illetve a

balkáni hadszíntér eseményeit. A levéltári és könyvészeti forrásokkal bőségesen alátámasztott családi levelezés megjelenítésével egy a soknemzetiségű Monarchiát jellemző, középosztálybeli familia regényével is megismerkedhetünk. Munkája értékét, érdekességét az 1918 októberében-novemberében történtek francia forrásokkal is támogatott bemutatása, elemzése is emeli.

A padovai fegyverszünet és a belgrádi konvenció megszületése körüli események máig tisztázatlanok, pontosabban az események vizsgálata során keletkezett magyarázatok a történetírás máig vitatott lapja közé tartoznak. Mivel Ön évtizedek óta Párizsban él, kiváló francia nyelvtudásával az idézett francia nyelvű dokumentumok értelmezésével is megpróbálkozik. Tegyük hozzá, nem eredménytelenül.

Összegzésül megállapíthatjuk, hogy az Ön munkája fontos forrás a korszak kutatói és a korszak iránt érdeklődők számára. Kérem tehát a tervezett kiadvány olvasóit, fogadják érdeklődéssel és figyelemmel a kötetet!

Baráti tisztelettel:

Budapest, 2010. december 20.

*Dr. habil. Holló József Ferenc altábornagy
HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgató*

Habent sua fata libelli

A könyveknek megvan a maguk sorsa
TERENTIUS

A sokat idézett latin mondás nem csak már elkészült könyvekre illik. Megalkotásuk folyamatában is van valami végzetszerű. Ilyen a fogantatásuk, amikor a leendő szerző meghatározó alkotó elemeiket emlékezetének rejtett rekeszeiben – sokszor öntudatlanul – elraktározza. Azután a körülmények, amelyek a lap-pangó emlékezetet élő, megörökítésre váró gondolatsorokká alakítják. Majd az elhatározás és végül a megírás meglepetéseket rejtő folyamata.

Egy emberpalánta rendkívül fogékony környezetére. Különösen mindarra, ami az általánosan megszokottól eltér. Feltűnő jelenségeknek különös figyelmet szentel. Ezek ragadják meg képzeletét. Ezért is jobban megjegyzi azokat. Családi összejövetelekkor érdeklődéssel hallgatja, amikor a nagyok vitáznak. Sok mindent nem ért, mégis sokat megtanul. Zengzetes szavakat, amiknek számára nincs is értelme. Hallgassuk csak: lov-csen, du-rac-có, szan-dzso-vanni-dimédua.

A fenti varázslatos szavak gyakran elhangzottak, amikor a jelen dolgozat szerzőjének anyai nagyatyja családi összejövetelek alkalmával háborús élményeiről beszélt. Srapnelekről és skorpiókról is szó esett. Meg komitácsikról. Előfordult, hogy térképet terített az asztalra, amelyre kék ceruzával vastagon félkörök, nyilak meg egyébek voltak rajzolva. Meg még levelezőlap alakú fényképeket is mutatott a múlt háborúból.

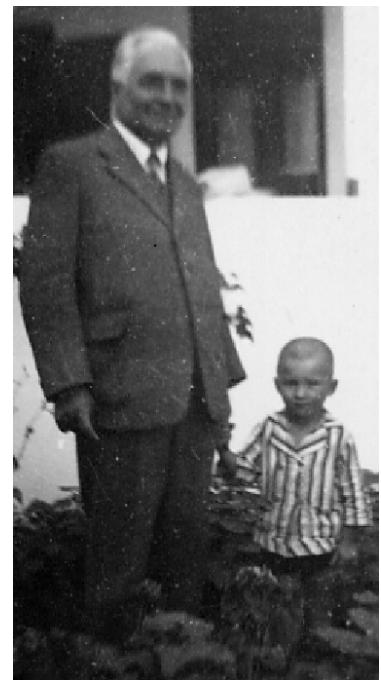
Egyszer aztán diszkrét vendég érkezett hozzánk. Nem lakott nálunk hosszú ideig. Alighanem fölösleges lett volna a rendőrségen bejelenteni. Neki is szokatlan, különös neve volt: Hilary Kossak. Őrnagy, a lengyel hadsereg menekült tisztje. Civilben. Elmondta, hogy Franciaországba készül két fiával Jugoszlávián és Görögországon keresztül. Az asztal körül Pilsudsky-ról, a danzigi korridorról meg az új háborúról folyt a beszéd. Ezután a látogatás után nagyapa már nem beszélt többet saját katonai élményeiről.

Nem olyan régen, amikor már mindenki – aki közvetlenül vagy közvetve részese volt a felidézendő eseményeknek, aki kiegészíthetné, vagy helyenként magyarázattal szolgálhatna – véglegesen eltávozott közülünk, valahogy előkerült egy nagytucatnyi tábori postai levelezőlap. Bennük helyzetek, helyi események, talán utolsónak szánt üzenetek, feltörő mély érzelmek, remények és vágyak az első világháborúból. A balkáni frontról. A lapokat időrendbe rakva a bejárt útvonal egy része nagy vonalakban rekonstruálható. De a leírt mondatokat nem lehet valójában megérteni, ha nem tudjuk, milyen körülmények között születtek. Háborúban pedig az igazi helyzetet nem szabad feltárni. Meg kell tehát kísérelnünk a lapokon leírtakat az utólag megismerhető általános harctéri helyzetbe illeszteni. A hadi eseményeket pedig a postai levelező lapok írójának életébe, az ő életét pedig a történelem folyamatába.

Az egész családra kiterjedő rendszeres kutatómunka következett, szekrényfiókok mélyén dobozokban, a szülők által megőrzésre átadott iratkötegekben. Személyes katonai iratok, néhány fénykép meg újabb tábori lapok is előkerültek.

Az anyag így is nagyon hiányos és áttekinthetetlen volt. Arról nem is szólva, hogy az egész fellelt családi emléksanyagban Durazzoról, erről a nagyon emlékezetes „du-rac-có-ról” nem történik említés. Bebizonyosodott hát, hogy a meglévő anyagot szerteágazó könyvtári és levéltári kutatásokkal ki kell egészíteni.

A szükségszerűen torzóban maradt végeredményt az olvasó megértő megítélésére bocsátjuk, tisztelettel.

*Lányi Pál
szolgálatonkívüli népfelkelő
százados és a szerző e könyv
fogantatásának idején*

*A háború mindennek teremtője és parancsolója:
van, akit felmagasztal, egyeseket rabszolgává tesz,
másokat szabad emberré.
HÉRAKLEITOSZ*

Előjáték

A háború nem más, mint a politika folytatása más eszközökkel, állapította meg Carl von Clausewitz, George Clemenceau csak értelmez amikor azt mondja, hogy a háború sokkal komolyabb dolog annál, mintsem hogy azt (csak) a katonákra lehessen bízni.

A katonák tehát csak a politikai játszma legkönyörtelenebb formájának eszközei.

Ráadásul ebben túlnyomórészt nem önkéntesek.

Generálistól a közlegényig nagyon sok múlik rajtuk.

Személyükben mégsem tekinthetők egyedül felelősnek.

Aki háborút megért, végigszenvedett és túlélte, tudja, hogy az mennyi hatalmas érzés, remény és lelkesedés, megpróbáltatás és kétségbeesés hordozója.

Hiszen nem csak élet és halál, hanem a túlélők közvetlen jövője a tét.

Amikor pedig már elmúlt, a felelősség és a következmények vizsgálata, értelmezése, történetük bár tudományos módszerekkel, ismét a politika érdekkörébe tartozik.

Rövid bevezetést volt szándékunkban írni. Indokoltan, mivel a világháború kitörésének előzményeit készülő dolgozatunk első részében terveztük felvázolni.

Végül úgy találtuk, hogy a függetlenné váló második rész bevezetésére elegendő két prominens személyiség beszélgetését idézni.

Az olvasó ebből is tökéletesen meg fogja érteni, „mire ment ki a játék”.

Megbeszélés Alexandre Millerand francia hadügyminiszter és Ignatjev ezredes, orosz katonai attasé között az első Balkán-háború idején, 1912 novemberében elrendelt részleges osztrák-magyar mozgósítást követően.

– Ezredes úr, az ön véleménye szerint mi az osztrák mozgósítás célja?

– Ezt a kérdést nehéz előzetesen eldönteni, azonban jelenleg az Oroszország elleni osztrák készülődések kétségtelenül védekező jellegűek.

– Ja úgy, ön Szerbia elfoglalását sem tekintené közvetlen háborús kihívásnak?

– Erre a kérdésre nem tudok válaszolni. Azt viszont tudom, hogy nem kívánunk európai háborút kirobbantani és olyan intézkedéseket hozni, amelyek Európát lángba boríthatják.

– Akkor hát Szerbiát sorsára kell, hogy hagyják. Természetesen ez az önök dolga, azonban tudni kell, hogy ez nem a mi hibánk: mi készen állunk, és ezt figyelembe kell venni. Meg tudja legalább azt magyarázni nekem, egyáltalán mit gondolnak Oroszországban a Balkánról?

– A szláv kérdés közel áll szívünkhöz, de természetesen megtanultuk a történelemből, hogy mindenekelőtt saját állami érdekeinkre kell gondolnunk, amelyeket elvont eszmék érdekében nem szabad feláldozni.

– Azonban mégiscsak felfogja ésszel, ezredes úr, hogy itt most nem Albániáról, a szerbekről vagy Durazzóról van szó, hanem Ausztriának az egész Balkán-félsziget feletti hegemoniájáról.

*Idézi: Prof. W.M.Chwostov, Geschichte der Diplomatie. SWA-Verlag. Berlin 1948. 2. kötet 270. oldal.
Az eredeti kiadás: История Дипломатии. В том второй под редакцией академика В.П.Потёмкина. 1945.*

Mikor lesz háború?

„Asszonyom, még most nem, de nemsokára és akkor csak szegény Magyarországot sajnálom.”

*Priklonsky orosz konzul, idézi József főherceg.
József főherceg: A világháború... Budapest 1926. I. kötet, 1. oldal.*

Előszó

A jelen munka megkezdésére gyermekkori emléktöredékek, harminc darab első világháborúból megmaradt tábori postai levelezőlap és néhány fénykép indítottak. Kezdeti szerény szándékunk mindössze ezen emlékek jobb megértése volt. Arra törekedtünk, hogy a személyes forrásokat rendezve és kiegészítve beleillesszük a balkáni hadszíntér szakeírásokból megismerhető történéseinek sorába. Valójában így módon a gyéren érkező tábori postai lapok lakonikus sorai új értelmet nyertek. Megvilágosodott az események háttere, a környezet, amelyben lejátszódtak. A levéltárak hozzáférhetővé vált szigorúan bizalmas anyaga pedig egészen életközelségre hozta a tragikus emberi színjátékot.

Megtudtuk, amit a lapok írója akkor nem mondhatott el. Személyes sorsa és családjának szánt intim közleményei egy katonai alakulat világháborús történéseinek részeivé váltak. A balkáni front eseményeinek szerves részeivé. Igyekezünk a történeteket a rendelkezésre álló források alapján a lehető legteljesebb hitelességgel felidézni.

Lányi Pál népfelkelő katonatiszt

Lányi Pál rövid életrajza.

Lányi Pál 1872. július 27-én született Görgön, Szepes vármegyében. Az országnak ezen a részén ismert történelmi okokból sok családban legalább három nyelven értettek és általában beszéltek is: magyarul, németül és szlovákul. Édesapja Lányi Mihály, jogtanácsos, a Szepesi Tudományos Társaság alapító és bizottmányi tagja.

Lőcsei gimnáziumban érettségizik. Amikor édesapját 1891-ben elveszíti, még nincs 19 éves. Önkéntesnek jelentkezik saját költségén a kassai császári és királyi 34. gyalogezredbe. Sikeresen elvégzi 1892/93-ban az egyéves tartalékos tiszti iskolát és leteszi a vizsgát. 1893. december 21-én kinevezik tartalékos hadnaggyá. 1894-ben leteszi a hivatásos tiszti kinevezéshez szükséges kiegészítő vizsgát. 1895. június elsejével hadnagyi ranggal a császári és királyi 44. gyalogezred hivatásos tiszti állományába sorolják. Feljebbvalói által kiállított kitűnő minősítési lapját olvasva azt gondolhatni, hogy egy jól felkészült és hivatásának kiválóan megfelelő, igen nagyreményű fiatal tiszt.

Azonban ez a hadnagy az 1897. év vége felé kérvényezi tartalékos tiszti állományba helyezését. Felettesei elfogadják kérését, mely december 1-jei hatállyal teljesül.

Mi történhetett? Az történt, hogy atyja után jelentős pénzösszeget örökölt és elhatározta, hogy „független emberként” fog élni. Ilyen dolgokat általában 25 éves korában határoz el az ember.

(Lásd Petőfi Sándor: „Ha férfi vagy, légy férfi, / Függetlenségedet / A nagyvilág kincséért / Áruba ne ereszd.”) Házat épített Nagykanizsán. Feleségül veszi a horvát nemesi családból származó Schvagek Emiliát. Felesége csáktornyai születésű és az ottani helyi viszonyoknak megfelelően magyarul, németül és horvátul beszél.

1899-ben behívják továbbképzésre a budapesti 4. Hadtáposztályhoz. Ez a szakmai képzés a későbbi sorsára meghatározó lesz. A Császári és Királyi Birodalmi Hadügyminisztériumban őrzött 1906. évi minősítési lapon a következőket olvashatjuk: a tartalékos hadnagynak a hadseregből történő önkéntes kilépését 1907. január 15-ével jóváhagytuk. A nevezett népfelkelőtiszti beosztásra alkalmas. Hozzátehetjük, továbbképzésének megfelelő alakulatban.

1900-ban született nagyobbik kislányát, Etelkát a családban Mancinak, a kisebbiket, Ilonát pedig Lillynek vagy Lilkónak hívják. Negyvenkettedik születésnapját 1914-ben nem ünnepelheti nyugodt, békés körülmények között. Azt megelőzően hirdetik ki a diplomáciai viszony megszakítását Szerbiával. 1914. július 25-én részleges mozgósítási parancs jelenik meg. A Zala című újság július 25-i rendkívüli kiadásának egész oldalas címe: „Itt a háború!” és a mozgósítás. Születésnapja utáni napon pedig megtörténik a hadüzenet.

Részlet a Császári és királyi hadsereg tisztjének minősítési lapjából (1896).

8	Benennen		<i>gegen Vorgesetzte: gehorsam und pflichtgemäß, gegen Gleichgestellte: sehr freundlich und zuvorkommend, gegen Untergebenen: dienstvordernd sehr wohlwollend, weiss Mannszucht und Dienstordnung zu erhalten. Sorgt für seine Untergebenen mit besonderer Masse und besitzt ihr Vertrauen und ihre Anhänglichkeit</i>
	Benennen:	Dienstliches	
	Magatartás:	szolgálatban	<i>feljebbvalókkal: tiszteletteljes és kötelességtudó, egyenrangúakkal: igen barátságos és előzékeny, beosztottakkal: a szolgálatot nagy jóindulattal megkövetelő, vasfegyelmet és a szolgálati rendet be tudja tartatni. Beosztottjairól különös mértékben gondoskodik, bíznak benne és ragaszkodnak hozzá.</i>

Forrás: K. und K. Reichs Kriegsministerium I. Abteilung. Kriegsarchiv, Wien.

Katonai alakulata:

a világháború kitörésekor a Magyar királyi nagykanizsai 20. honvéd gyalogezred, II. népfelkelő hadtápaszlóalj, első század.

Forrás: Az alakulat megnevezése a tábori postai levelezőlapokon lévő bélyegzőn, valamint a kitüntetési felterjesztésen: Belohnungsantrag, Österreichisches Kriegsarchiv, Wien. LSt. Schem. S.389.

A népfelkelő jelző magyarázataként emlékeztetnünk kell a hadsereg személyi állományának fő forrásaira. Az állomány gerincét a hivatásos katonák adták. Ezt egészítették ki a katonaidejüket letöltött, vagy tartalékba helyezett katonaiseltek. A tartalékos elnevezés azonban korhatárhoz volt kötve. Akik ezt a korhatárt meghaladták, a népfelkelők kategóriájába kerültek. A korhatár a 37. életév volt.

A birtokunkban lévő tábori levelezőlapokon 1915 októberétől kezdve a zászlóalj megnevezéséből előbb eltűnik a „hadtáp”

Forrás: Lányi Pál tábori lap 1915. X. 9-től.

majd megjelenik a „gyalog” jelző*

Forrás: Lányi Pál tábori lap 1915. XII.13-tól

*„népfelkelő gyalogzászlóalj” a hadsereg-főparancsnokság 1915. november 11-i rendelete alapján.

1916. március elején a zászlóaljat „állománybeli tekintetekből” felosztatják.

Az állományt, mint a továbbiakban látni fogjuk, három más zászlóaljba elosztva sorolják be. Lányi Pál a nagyváradi 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóaljba kerül beosztásra.

Forrás: – Lányi Pál tábori lap 1916. III. 15.

– Belohnungsantrag, 1917/V/25, Österreichisches Kriegsarchiv. Wien

A Nagykanizsán 1918-ban kiállított igazolványok „Magyar királyi 20. honvéd pótzászlóalj” felíratot viselik. A pótzászlóalj a körletben maradt egység, amely többek között az ezred személyi állományának a szükséges feltöltéséről volt köteles gondoskodni.

A magyar királyi 20. ezred történetéből

Mint az ezred belső szervezetének és a háborús események megértésének nyilvánvalóan nélkülözhetetlen segédeszközét, először is megkerestük az ezred történetét.

„A magyar királyi nagykanizsai 20-ik Báró Szurmay Sándor honvéd gyalogezred története a világháborúban” részletesen beszámol az oroszországi és olaszországi harcokról. A balkáni frontról nem tesz említést. A mozgósításkor felállított alakulatok tiszti beosztási táblázataiban a népfelkelő zászlóaljak tisztikara nem szerepel. Ebből az alapvetőnek tekinthető forrásmunkából tehát nem derül ki, hogy az ezred alakulatai a Balkánon is harcoltak. Hasznos információkat kapunk viszont a hivatásos ezred hadiállományára vonatkozóan.

Az orosz hadszíntérre vonuló valamennyi zászlóalj 4 századból és két géppuskás osztágból állott. Egy század állománya 1 százados, 4 beosztott tiszt, közöttük egy zászlós és 262 fő legénység. Ezen kívül 1 hátszló, 6 hámosló, 2 lőszervivő málhásállat, egy mozgókonyha, 1 lőszeres kocsi, 1 élelmiszeres kocsi.

Az I./21 oldalon csillag alatt megtaláljuk egy zászlóalj állományát is: 25 (26) tiszt, 1075 fő legénység, 51 ló és 15 jármű.

Az ezrednek volt még 1 tiszt és 64 fő legénységből álló utász, valamint távbeszélős osztaga. A felvonulás az orosz frontra 1914. augusztus 15. és 17. között történt. Egy zászlóalj elszállításához – a géppuskás osztag nélkül – 50 vasúti kocsira volt szükség. A vasútállomáson minden induló vonatot nagy embertömeg búcsúztatott ünnepélyesen.

„Nagykanizsa város piacának sarkán áll a vitéz 20-as honvédek és népfelkelők hősi halottainak emlékműve, *Dalolva mentek csatáról csatára...* Kik ezek? A *mi* hőseink, a *mi* halottaink: 10.000 *húszas* honvéd és népfelkelő, kik a négyéves háborúban estek el.”

Forrás: Szepessy-Bugsch Aladár: *A magyar kir. Nagykanizsai 20-ik Báró Szurmay Sándor honvéd gyalog ezred története a világháborúban. Sopron, 1931. II. kötet 247. oldal.*

Tehát igenis, voltak közöttük népfelkelők. Az ezred jelentős ütközetei között Drina, Mucanj és Lovcen olvasható az emlékművön. Tehát igenis, harcoltak a Balkánon is. Hogy kik vívták meg ezeket az ütközeteket, arról mit sem tudunk meg.

A világháború alatt hősi halált halt (II./250. oldal) és megsebesült (II./254. oldal) tisztek és tisztjelöltek névsorában nem találtunk a balkáni frontról azonosítható tiszteket.

A kitüntetett ezredbeli és beosztott tisztek jegyzékében (II./266. és a rákövetkező oldalak) a felsorolás megkülönböztet tartalékosokat, szolgálaton kívülieket és népfelkelőket alakulatuk megjelölése nélkül. Ezek között szerepelnek a balkáni arcvonal kitüntetett tisztjei is, közöttük Lányi Pál.

Vizsgálódásaink során tehát csakhamar kiderült, hogy a népfelkelő ezred szervezetét és történetét a tényleges ezredétől teljesen külön kezelték. A Hadtörténelmi Intézet kéziratárában fellelt megemlékezésekből megtudtuk, hogy a népfelkelő ezred is részt vett az oroszországi és olaszországi harcokban. A balkáni hadszíntérről azonban ezekben sem esik szó.

Forrás: – Biffli Ferenc, piliczai: M. kir. 20. népfelkelő gyalogezred harctéri működésének története. 1927. Kézirat. Hadtörténelmi Levéltár
– Győry Sándor: *Zalai népfelkelők. Kézirat. Hadtörténelmi Levéltár.*

A 20. honvéd gyalogezrednek a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött rendezőjében nem találtunk a balkáni frontra vonatkozó iratanyagot. A tényleges ezred és a népfelkelő ezred külön kezelésére és mint később kiderült, a hadtápszászlóaljak önálló alakulatonkénti hadrendi besorolására gondolva, ez nem meglepő.

A k.u.k. „Kriegsministerium, Kontrollkommission für Enthobene” levélpapírján, Biffli Ferenc ezredes, a népfelkelő gyalogezred volt parancsnoka 1917 decemberében elkezdte az adatgyűjtést az ezred történetének megírásához.

Hadtörténelmi Levéltár II. 597. számú kézirat melléklete.

A Magyar királyi 20. honvéd pótzászlóalj parancsnoksága a hozzá intézett megkeresésre 1918. május 20-án táblázatos kimutatásban jelenti az illetékességébe tartozó alakulatok összességét.

Összefoglalva:

1/ Hivatásos ezred.

2/ Népfelkelő gyalogezredek: 20. nfk. gy. ezd. Parancsnok: Biffli ezds.

20. nfk. gy. ezd Parancsnok: Békési ezds.

3/ Népfelkelő hadtáp ezred. (A valóságban nem alakult meg.)

A megkeresés kapcsán a pótzászlóalj körlevelet intézett a „20-as” alakulatok parancsnokaihoz:

„A 20. honvéd gyalogezred parancsnokság elhatározta, hogy az ezred, valamint az összes 20-as alakulatok történetét megírattja és könyv alakban kiadja.” A honvédelmi miniszteri rendelet értelmében a csapat történetének megírása minél előbb kívánatos, mielőtt a tisztek és parancsnokok szétszóródnak. Kérem, intézkedjen.”

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár, a 20. honvéd pótzászlóalj parancsnokságnak 1918 január 15-én a 20/III. népfelkelő gyalogzászlóalj parancsnoksághoz intézett megkeresése.

Nagykanizsa város monográfiájában rövid fejezet foglalkozik a 20. ezred történetével. Az első világháborús események kapcsán a balkáni frontról nem történik említés.

Forrás: Barbarits Lajos: NAGYKANIZSA. Magyar városok monográfiája. Budapest 1929.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján azt kell megállapítanunk, hogy az összes 20-as alakulatok történetének megírása és kiadása közös könyv alakjában nem történt meg.

Az összefüggések feltárásához szükséges volt utánanézni a népfelkelés intézményének. Megtudtuk, hogy bár a népfelkelő alakulatok az illetékes helyi ezred számát viselik, minden honvéd gyalogezred parancsnoksághoz egy törzstisztnak alárendelt független népfelkelő parancsnokság tartozik.

A nagykanizsai 20. népfelkelő parancsnokság vezetője 1914-ben Biffli Ferenc alezredes, a népfelkelő gyalogezred leendő parancsnoka.

Forrás: A magyar királyi Népfelkelés névkönyve 1914. évre Budapest. Pallas 1914.

A hadtápalakulatok teljes önállóságának kezdettől szembeötlő jele, hogy a mozgósításkor két elvileg önálló hadsereg-parancsnokság létezett:
– a hadműveleti főparancsnokság (Operierendes Oberkommando)
– a hadtáp-főparancsnokság (Etappen Oberkommando)
A hadtáp-főparancsnokságot 1915 végén a hadműveleti főparancsnokság alá rendelték.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. 265. oldal.

Hadseregszervezeti kérdések megértésében az ezred szintjén tehát a következő eredményre jutottunk:
– a 20. tényleges honvéd gyalogezred Nagykanizsa házi ezrede, saját történettel,
– a 20. népfelkelő gyalogezredeket ettől teljesen különállóan kezelték,
– a 20. népfelkelő hadtápezred csak névlegesen létezhetett, a valóságban nem alakult meg,
– a 20. népfelkelő hadtápzászlóalj, így a 20./II. népfelkelő hadtápzászlóalj, mint látni fogjuk, önálló alakulatok, mindegyik külön történettel.

A 20./II. népfelkelő hadtápzászlóalj behívása

Mint fentebb láttuk, a 20. ezred zömének felvonulása az északi frontra augusztus 17-én befejeződött. Megüresedett a laktanya és megkezdődhetett a népfelkelők zászló alá hívása. Lányi Pál népfelkelő hadnagy – a kitüntetési felterjesztésben szereplő szolgálati időből visszaszámítva – 1914. augusztus 22-én vonult be, a bevonulási rendelet megjelenésének napján, mint a következő pontban olvashatjuk.

Forrás: Belohnungsantrag, 1915/X/15. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien. LSt. Schem. S.389.

„A katonai bevonulások. Ma jelent meg az a rendelet, amely bevonulásra szólítja fel az idén sorozott újoncokat, továbbá a létszámfölötti szabadságolt tartalékosokat, póttartalékosokat és népfelkelőket... A rendelet a város több pontján ki van függesztve.”

Forrás: Zala, Politikai napilap, Nagykanizsa, 1914. augusztus 22. 2. oldal

„...egy rózsaszínű lapra írt parancs ... előírta, hogy a mozgósítást elrendelő hirdetmény megjelenése után 24 órán belül lakóhelyemről eltávozni és 48 órán belül ezredemnél jelentkezni tartozom.”

Győry Sándor: Zalai népfelkelők. 5. oldal.

„A mozgósítási parancsokat a lakosság általában lelkesedéssel fogadta. A tartalékosok és népfelkelők nemcsak hogy mindenütt pontosan bevonultak, hanem hazafias lelkesedésükben az első felhívásra az ország minden részében már az első napon oly tömegesen jelentkeztek, hogy a laktanyák kapuit hamarosan be kellett zárni...”

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918) I. kötet 63. oldal.

„ezeregyszáz legényre van szüksége a III. zászlóaljnak s jelentkezett nyolcezer.”

Forrás: Győry Sándor: Zalai népfelkelők. 8. oldal.

„Csodálatos is a magyar ember, különösen Zalában. Itt, hol a képviselőválasztásoknál a kormány soha többséget elérni nem bír, ez a vármegye, mely őskurucnak, negyvennyolcasnak, néppártinak van kikiáltva, hol évtizedek óta csak egy-két kormánypárti képviselő lesz megválasztva és hol a németet soha nem emlegetik másképp, mint avval a bizonyos jelzővel, most, a mozgósításkor egyszerre kormánypárti és osztrákbarát lett.”

Forrás: Győry Sándor: Zalai népfelkelők. 11. oldal.

Hová szőlította a 20. népfelkelő ezred s közte a leendő 20/II. hadtápszászlóalj katonáit a behívó parancs 1914-ben? Természetesen az úgynevezett „mozgósítási felszerelési állomásra.” Gyakorlatias gondolkodás alapján ez az állomás az ezred laktanyája kellett volna, hogy legyen. Írott bizonyíték híján elindultunk hát az ezredlaktanya megkeresésére.

A 20. nagykanizsai honvéd gyalogezred ismert laktanyája a város egyik fő útvonalán fekszik. A helyszínre érve azonban be kellett látnunk, hogy ennek az épületnek felszerelési állomáskénti használata egyáltalán nem bizonyos, mivel ott már 1914-ben egy gimnázium működött.

*A 20. honvéd gyalogezred hagyományos laktanyája 2007-ben.
Az emléktábla alapján 1904-től a piarista gimnázium épülete.
A 20. ezred szükségszerűen más laktanyába költözött.*

Gondolhatnánk, hogy a népfelkelő ezred bevonulása az 1902-ben épült József főherceg laktanyába történt. Ezt a jelentős kiterjedésű laktanyát ugyanis a Kanizsai Enciklopédia szerint a 20. ezred számára építették.

Forrás: Kanizsai Enciklopédia. 128. oldal.

Azonban nem ez történt. A népfelkelő ezrednek csak a parancsnoksága volt Nagykanizsán, ami egyébként a kapcsolattartást a mozgósítás napjainak zaklatott körülményei között nagyon megnehezítette. Az I. és II. zászlóalj felszerelési állomása Somogyszentmiklós, a III. zászlóaljé Körmen, a pótzászlóaljé pedig Nagyréce. Hadtápszászlóaljokról nem történik említés.

Forrás: Biffi Ferenc: M. kir. 20. népfelkelő gyalogezred... története 67. oldal.

Gondolhatjuk, talán azért, mert a népfelkelő hadtápasztlóaljak felállítását a hadvezetőség csak az 1914 augusztusvégi napokban határozta el. Ezek tehát a mozgósítási tervekben nem szerepeltek.

Berkó István: A m. kir. honvédség története 1868–1918 M. kir. Hadtörténeti levéltár 1928.

A 20/II. hadtápasztlóalj felszerelése – az információs forrásként rendelkezésünkre álló egyetlen fényképfelvételt bizonyító anyagként elfogadva – Somogyszentmiklóson történhetett, a behívóparancs feltehetően oda szólított.

A somogyszentmiklósi mozgósítási felszerelési állomásra vonatkozólag semmi közelebbi leírásra, bővebb adatra nem sikerült rátalálnunk. Holott azt kell gondolnunk, hogy ezen a helyen, a továbbiakban közölt fényképfelvétel tanúbizonysága szerint, a fent említett két népfelkelő zászlóaljon kívül két népfelkelő hadtápasztlóaljat is felszereltek. Lássuk hát most, hogy tulajdonképpen mi is egy zászlóalj.

A zászlóalj szervezete a hadseregben

A zászlóaljat 2–4 azonos fegyvernemhez tartozó századból alakították meghatározott feladat végrehajtására, a zászlóaljparancsnok egységes vezetése alatt. Egy gyalogzászlóalj alapvetően 4 századból és egy géppuskás osztagból állt. Állománya békelétszámon 900, hadilétszámon akár 1500 fő is lehetett. Egy magyar királyi népfelkelő gyalogzászlóalj mozgósításkor elvben négy századból és egy pót századból kellett, hogy álljon.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Főszerkesztő Szijj Jolán. Petit Real. Budapest 2000. 738. oldal.

*A volt József főherceg laktanya pompás kapubejárata 2007-ben.
A kapu a szimmetrikus felépítésű épületegyüttes kiterjedt udvarára nyílik*

*A szimmetrikus laktanyaépületnek a kaputól jobbra eső utcai szárnya.
Az udvar felé a jobb- és a balszárny szélére merőlegesen hasonló méretű épület helyezkedik el*

A 20/II. népfelkelő hadtápuszlóalj állománya

Nem ismerjük a 20/II. népfelkelő hadtápuszlóalj pontos állományát a harctérre induláskor. Azt tudjuk, hogy csak három századból áll.

Forrás: Lányi Pál tábori lap 1914/12/01.

Megtaláltuk viszont az 1915. január hó 10-én kelt létszámkimutatást, amely szerint akkor a teljes állomány a következő volt: 18 tiszt, 644 fő legénység, 8 málhásállat vezető, 32 ló, 27 málhás öszvér és 9 kétfogatú jármű.

Forrás: A 20/II Népf. Hdt. Zlj, Létszámkimutatás. Hadtörténelmi levéltár. Budapest.

A 20/II. népfelkelő hadtápuszlóalj tisztikara

A 20/II. népfelkelő hadtápuszlóalj tisztjeinek a családi levéltárban talált alábbi csoportképén, ceruzairással a hátoldalon, keltezés nélkül mindössze annyi szerepel: Somogyszentmiklós. Mint fentebb láttuk, számunkra ez is rendkívül értékes információ.

Állíthatjuk, hogy a 20/II. népfelkelő hadtápuszlóalj behívó parancsa a somogyszentmiklósi mozgósítási felszerelési állomásra szólított. Egyébként az Országos Helységnévtár szerint Somogyszentmiklós ma Miklósfa néven Nagykánizsa egy városrésze.

Állíthatjuk-e, hogy a fényképen látható 18 tiszt, valóban a 20/II. zászlóalj tisztikarát ábrázolja a frontra indulás előtt? Miután sikerült megállapítani, hogy Somogyszentmiklós volt a felszerelési állomás, jogosan feltételezhetnénk. A fent idézett 1915 januári létszámkimutatás pedig számszerűen minden kétséget eloszlatni látszik.

Ha alaposabban megvizsgáljuk a feltehetőleg a „felszerelési állomáson” szabad természetben, ácsolt asztal előtt készült tiszti csoportképet, a következő észrevételeket tehetjük:

A 20/II népfelkelő hadtápszázlőalj tisztikara a harctérre indulás előtt?

Forrás: Családi irattár.

Első pillantásra az általunk ismert egyetlen személy a kép baloldalán féloldalt, lovaglónadrágban és lábszárvédővel álló Lányi Pál népfelkelő hadnagy. A továbbiakban közöttük boszniai fényképek alapján mellette alighanem Frisch Jenő áll, a hátsó sorban kiemelkedő szálas tisztt Parraghy Vilmos, ennek balkeze felé a második pedig Stoeckinger János főhadnagy.

Látható rangjelzést a kisebbség visel, néhány hadnagy és a kép közepén a leg-rangosabbaknak kijáró helyeket elfoglaló két jól kivehetően háromcsillagos tisztt, bizonyára századosok.

A birtokunkban lévő 1915-ös tábori postai lapból megismert zászlóaljparancsnok 1914-ben őrnagy. Ha induláskor is ő a parancsnok, középponti helyet kell elfoglalnia. Nem találjuk.

Logikusnak tűnik feltételezni, hogy a kép közepét a századparancsnokok foglalják el. A középtől balra lovaglópálcával a kezében ülő „szépen dekorált százados” az első század parancsnoka lehetne. A továbbiakban azonban ebben a minőségben nem fogunk hallani róla. Az első századnak a behívás napjától, azaz 1914. augusztus 22-től megismert első századparancsnoka ugyanis Stoeckinger János főhadnagy.* Okfejtésünk tehát téves.

*Forrás: Belohnungsantrag SJ, 1915/X/15. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.

A képrejtvény megfejtéséhez talán célszerű lesz segítségül hívni a Népfelkelés névkönyvét. Ebből megtudjuk, hogy a nagykanizsai 20. népfelkelő parancsnokságon négy százados szolgált. Csoportvezetőként: Jókuthy Béla és Szoboszlai József, beosztott népfelkelésügyi honvédtisztként pedig Kovács Gusztáv és Gelletich Renátó századosok. „A magyar királyi honvédség története” szerint feladatuk az volt, hogy a honvéd zászlóaljknál a népfelkelő alakulatok mozgó-

sítási előmunkálatait irányítsák. Most már csak arra kell válaszolnunk, ezek közül kik, illetve ki szerepel a fényképen. A névkönyv szerint négyük közül a legjobban kitüntetett Kovács Gusztáv. Feltételezhetjük-e, hogy a lovaglópálcás szépen dekorált százados Kovács Gusztáv? Baloldalán, a kép közepe elvileg egy rangidős tiszt helye. Ki foglalhatja ezt el a zászlóaljparancsnok távollétében? Nem tudhatjuk, nem éltük meg azokat a mozgalmas napokat, amikor a népfelkelő hadtápaszszóalj felállítását a hadvezetőség csak 1914. augusztus végén határozta el, és így a hirtelenjében kijelölendő parancsnokló tiszteknek esetleg csak rendkívül rövid idő állhatott rendelkezésére, hogy alakulatukat elérjék.

Az eredmény mégis meglepő. Mozgósításkor, az alakulatok felszerelésének időszakában, a zászlóalj és századparancsnokoknak feltétlenül jelen kellene lenniük.

Ez az egész okoskodás szerény iskolapéldája lehetne a mindenkori történész nehézségeinek, aki általa meg nem élt korok megértésén és leírásán fáradozik.

Nem tudhatjuk, ki a képen középponti helyet elfoglaló „háromcsillagos tiszt”. Azonban kutatásaink eredményeképpen állítjuk: noha ezredeseket nem zászlóaljparancsnoknak szokás megtenni, a „szépen dekorált háromcsillagos”, lovaglópálcás katonatiszt Rudolf János ezredes, a 20/II. népfelkelő hadtápaszszóalj első parancsnoka.

Forrás: – A magyar királyi Népfelkelés névkönyve 1914. évre. Budapest Pallas 1914.

– Berkó István: A m. kir. honvédség története 1868–1918 M. kir. Hadtörténeti levéltár 1928. 239. oldal.

– A 9. népfelkelő hadtápdandár iratanyaga. Hadtörténelmi Levéltár.

Minden tiszt karszalagot visel. A karszalagon az alakulat száma szerepelt. A földön heverő poharak és a könnyen összeszámolható öt darab üres borosüveg arra utalnak, hogy a felvétel valamilyen ünnepélyes alkalommal készült. Az arckifejezések komorak. Dalolásra itt senki sem gondol. 1914 augusztusának utolsó napjaiban vagyunk, két-három héttel a hadműveletek beindulása után. Mintha ezeknek az embereknek kedvezőtlen értesülései lennének a harctéri helyzetről.

Valóban. Augusztus 21-én, a bevonulás előtti napon, a városházán már a negyedik veszteséglistát szegezték ki. Ezek ugyan az északi fronton lévő ezred veszteséglistái, azonban Nagykanizsa vasúti fővonalon fekszik. Egymás után érkeznek délről a sebesültszállító vonatok. Mindenki tud róluk. Az újságok akkor is megírják, ha hajnalban futnak be és már mennek is tovább. Legutóbb 27-én hatszáz, 30-án százket súlyos sebesült érkezett.

Forrás: Zala, Politikai napilap, 1914 augusztusvégi számai.

Az öltözetek, egy hadsereg nem jellemző módon, nem egységesek. Miért?

Erre vonatkozóan idézünk két nyugállományú hadbiztos tábornok munkájából: „...a magyar királyi népfelkelő gyalogság sötétkék sapka és zubbonyban, világoskék nadrágban és sötétszürke köpenyben vonult az ellenség elé. Természetesen a tisztek csuka-szürkében voltak, mert sötét ruhával nem rendelkeztek és a pótraktárakban sem volt készlet...”

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918) I. kötet 32. oldal

Mint látni fogjuk, a hadbiztosok az idealizált a helyzetet írták le. A valóság másképp festett.

Végre a parancsnokoknak sikerül felszerelni alakulataikat és következhetett a zászlóaljparancsnok szemléje. Hogy megtudjuk, miképpen zajlott is ez le, láto-gassunk el a 20/III. népfelkelő gyalogzászlóaljhoz Körmentre:

„Feszés vigyázban várják a századok a nagy urat, a „jobbra nézz” gyönyörűen csattog, mintha csak tényleges legénység lenne, nem pedig obsitos, öreg nép-

felkelők. ...kifenték magukat az öregek, annyi bajuszpedrő rég fogyott el... mint ezen a napon. A ruházat vadonat új, tiszta, a gombok sütnék, hogy az augusztusi nap szinte belékábul. Látjuk, örül a szíve az alezredes úrnak... A meglepetés, a csudálkozás beszédet csal ajkaira: „Szívből örülök, hogy ilyen zászlóaljjal, ilyen derék és hiszem, hogy vitéz legénységgel mehetek a csatába!

Hátam mögött morog egy öreg csont: „Há’ csak hadd gyűjjön velünk, ha ollan igen fél...”

Forrás: Győry Sándor: Zalai népfelkelők. 10. oldal.

Hallgassuk meg végül a 20. népfelkelő gyalogezred parancsnokának véleményét is a berukkolásról.

„A tisztikar egy csekély része nem volt katonai ruhában. A legénység kb. 20–25%-a nem volt kiképezve, még sokkal többen a puskát használni nem tudták, de kezelni sem. Az ezrednek telefon felszerelése nem volt, géppuska hiányzott... utász felszerelése ... nagyon hiányos... az egészségügyi felszerelés szintén... A századparancsnokok legtöbbje lovagolni nem tudott. Ásó a legénységnél alig volt.”

Bíffl Ferenc: M. kir. 20. népfelkelő gyalogezred harctéri működésének története

Vajon mi lehetett a helyzet a népfelkelő hadtáp alakulatoknál? Attól függ, hogyan válogatták össze azokat. Mint láttuk, a mozgósítási tervekben nem szerepeltek, felállításukat a hadvezetőség csak 1914 augusztusának végén határozta el. Ha ennek tudatában tekintünk újra a tisztek csoportképére, meg kell állapítanunk, hogy valamennyi beosztott tiszt egyenruhát visel.

A családban nem maradt leírás 20/II. népfelkelő hadtápszászlóalj bevonulásának és felszerelésének körülményeiről. Igaz, minden tiszt egyenruhában van, van, aki pantallóban, van, aki csizmában. A frontról írt tábori lapok kis számú erre vonatkozó sorai azonban árulkodnak. Lányi Pál így ír: „A ruházatot illetőleg, az utánpótlás ellát, van már komisz mundérom és köpenyem.”(1) Bizonyára saját egyenruhájában vonult be, de ezek szerint a frontra indulás előtt nem kapott teljes ellátmányt. Másutt: „... köpenyeg a párnám, a takaróm pedig a sárga és egy komisz pokróc”. (2) A mondatban „a sárga... pokróc” egyértelműen otthonról elhozott takaróra utal. A teljesség kedvéért: „Egészséges vagyok, csak küldd már a kért téli fehérneműt.” (3) Ha még kételyeink lennének a hadba indulók hiányos felszerelését illetően, a korabeli újságban nem lesz szükséges a sorok között olvasni: „...csak puskát és sapkát kaptak a kincstártól...” (4)

Ami a katonai kiképzést illeti, kint a fronton esetleg folytatódhatott még egy ideig, hacsak a hadtápszászlóalj – a szabályzatnak ellentmondóan – nem került azonnali bevetésre.

Forrás: (1) Tábori levelezőlap, Lányi Pál tábori lap 1914.október 21.

(2) Tábori levelezőlap, Lányi Pál tábori lap 1915.január 21.

(3) Tábori levelezőlap, Lányi Pál tábori lap 1915.október 13.

(4) Zalai Hírlap, 1914.szeptember 2.

Végül is milyen volt a hadtáp alakulatok általános helyzete ruházat, felszerelés és fegyverzet tekintetében?

„1914 augusztus utolsó harmadában ... eleinte nagyrészt polgári ruha és nemzetiszínű karszalag; 1914 őszétől egyenruha, leginkább a régi sötétszínű készlethől. 1915-től egységesen táboriszürke ruha. A felszerelés: eleinte csak egy kenyérzsák. 1914 őszétől ugyanaz, mint a honvéd gyalogságé.” A fegyverzet 1915-ig az elavult Werndl puska szuronnyal és 100 darab töltény. A későbbiekben a szabványos Mannlicher puska 120 tölténnyel. 1915-től egyes zászlóaljok géppuskás osztagot, 1916-tól aknavetőt is kaptak.

A főzés eleinte katlanokban történt, a mozgókonyhát csak később vezették be.

Forrás: Berkó István: A m. kir. honvédség története 1868-1918. 561. oldal. Szervezési adatok.

Halljuk még egyszer az orosz frontra vitt népfelkelő gyalogezred parancsnokát:
„... nagy kára volt a monarchiának, hogy ezt a ... társaságot kezdettől fogva az első vonalba dobták, ahelyett, hogy először ... néhány hónapig ... kiképezték volna, mert az anyag igen értékes volt, komoly, meglett, ősz hajú, kopasz, de derék, hazafias és áldozatkész családapák vonultak a vágóhídra.”

Biffl Ferenc: M. kir. 20. népfelkelő gyalogezred harctéri működésének története.

Zászlóaljparancsnokok és századparancsnokok

Rudolf János ezredes, a 20./II. népfelkelő hadtápszászlóalj parancsnoka a harc-
térre indulásnál. Az 1916-os Állománylajstrom másolaton nem szerepel. A hábo-
rú kitörésekor önként jelentkezik katonai szolgálatra, holott 1912-es nyugállo-
mányba helyezése alkalmával egészségügyi okokból alkalmatlannak nyilvání-
tották. Ez oka lehetett, hogy csak önálló zászlóalj parancsnokságával bízták
meg. Valóban, a szerbek 1914-es boszniai betörésével járó megpróbáltatásokat
szíve nem bírta elviselni. Október 12-én a harcok terén elhunyt.

Forrás: A 9. népfelkelő hadtápdandár iratanyaga. Hadtörténelmi Levéltár.

A zászlóalj parancsnokságát ideiglenesen a háború tartamára ténylegesített nyu-
gállományú *Kühn György* századosra ruházzák.

Forrás: A 9. népfelkelő hadtápdandár iratanyaga. Hadtörténelmi Levéltár.

Njegovan Vladimir alezredes. Kinevezésének időpontja szokatlan módon sem
kitüntetési felterjesztésében, sem az Állománylajstrom másolaton nem szerepel.
Az 1914-ben kiadott „Névkönyv”-ben mint a Károlyvárosi 26. honvéd gyalog-
ezred 1912-ben előléptetett őrnagya szerepel, áthelyezése, alezredesi előlépteté-
se az 1915. év elején kellett, hogy történjék. Mint látni fogjuk, 1915 májusában
bizonyosan ő a zászlóalj parancsnoka, ennek ellenére az 1915-ös Névkönyvben
nem találjuk. Ennek oka, hogy 1915. június 1-jétől nyugállományba helyezték.

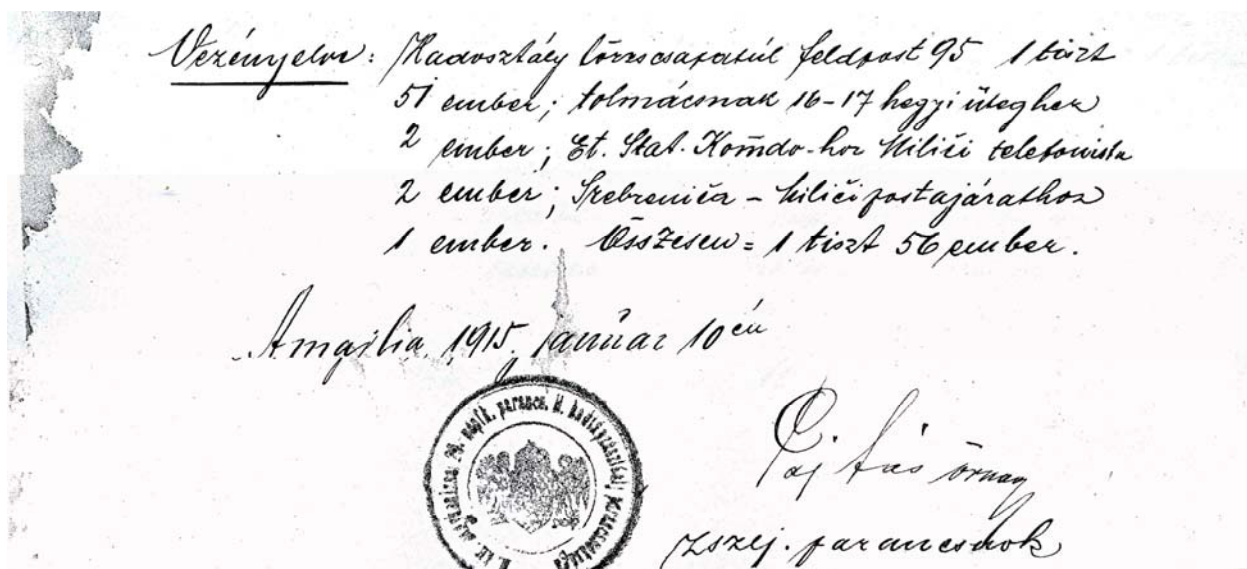
Forrás: – A magyar királyi honvédség és csendőrség névkönyvei. Pallas kiadás Budapest 1914, 1915.

– M. kir. 20./II. népf. gyal. zászlóalj. Állománylajstrom másolat. Hadtörténelmi Levéltár

– Belohnungsantrag, 1915/X/13. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien. LSt. Schem. S.389.

– Rendeleti Közlöny a M. Kir. Honvédség számára Személyes ügyek 1915. 45. szám.

A zászlóaljparancsnokságot általunk nem ismert időpontban *Pajtás őrnagy* ve-
szi át, aki az Állománylajstromban szintén nem szerepel és akit 1915 májusában
újra áthelyeznek. *Pajtás* őrnagyot a Névkönyvekben nem találtuk, holott az
Amajliában, a 20./II. hadtápszászlóalj 1915. január 9-i már idézett létszámkimuta-
tását ő írta alá. Tévedésről, elírásról tehát nem lehetett szó. Végül is sikerült
megtudnunk a Magyar Királyi Honvédség Rendeleti Közlönyének 1915. évi 87.
számából, hogy az uralkodó *Pajtás Gyula* őrnagynak, a háború tartamára tényle-
gesített nyugállományú tisztnek, alezredesi címet adományozott.

A létszámkimutatás befejező sorai Pajtás őrnagy aláírásával

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár

1915 májusától Njegovan Vladimir: „Új zászlóaljparancsnokunk van, megint Njegovan Vladimir alezredes, mert Pajtás őrnagyot áthelyezték.” – írja Lányi Pál.

Forrás: Lányi Pál tábori lap 1915/V/07.

Njegovan Vladimir alezredest kórházba utalják 1915. október 24-én.

Forrás: M. kir. 20/II. népf. gyal. zászlóalj. Állománylajstrom másolat. Hadtörténelmi levéltár.

A zászlóalj parancsnokságát kitüntetési felterjesztése szerint 1915. november 27-től december 19-ig a 8. lugosi honvéd gyalogezred tisztje, Király Dezső őrnagy veszi át. Az Állománylajstrom szerint csak december 1-én kerül a zászlóalj kötelékébe és onnan 1916. január 16-án távozik.

Forrás: – M. kir. 20/II. népf. gyal. zászlóalj. Állománylajstrom másolat. Hadtörténelmi levéltár.
– Kitüntetési felterjesztés. Király Dezső alezredes. Hadtörténelmi levéltár.

Megint csak kitüntetési felterjesztése szerint 1916. január 11-én Popist Mihály százados a brassói 2. gy. ezd.-ből a parancsnokságot átveszi, egészen az 1916. márciusi feloszlásig.

Forrás: Belohnungsantrag PM, 1917/IX/18. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.

A nagyváradai 4/IV. népfelkelő zászlóalj parancsnokának nevét aláírásából kibetűzni ugyan nem, de végül megtalálni mégis sikerült: Vrkljan Pál százados, a varasdi 16. gyalogezredből. 1917 végén maláriában súlyosan megbetegedett. Ennek ellenére 1918 elején úgy látszik még ő a parancsnok.

Forrás: – Belohnungsantrag LP, 1917/V/25. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien
– K.u.k. 63. gyaloghadosztály iratanyaga. Hadtörténelmi Levéltár. II./209.

1918. augusztus elsején a zászlóalj parancsnoka már Halkó János százados.

Forrás: M. kir. 162 népfelkelő gyalogdandár. Hadtörténelmi Levéltár II./356.

Hogyan történt a népfelkelő zászlóaljok parancsnoki karának kinevezése?

„A népfelkelő csapatoknál ... a parancsnoki helyeket már a béke idején erre a célra kijelölt honvéd vagy közöshadseregbeli törzstisztekkel töltötték be; a századparancsnoki helyekre a már szintén a békeidején erre a célra kiválasztott tartalékos tisztek kerültek, a többi tisztállásra pedig idősebb tartalékos, szolgálaton kívüli viszonybeli népfelkelő tisztek jutottak.”

Forrás: Berkó István: A m. kir. honvédség története 1868-1918, 388. oldal.

Mivel, mint fentebb említettük, a népfelkelő hadtáppászólóalj felállítását csak 1914. augusztus végén határozták el, ezek parancsnoki helyeire nem jelölhettek ki még a béke idején tiszteket.

A Hadtörténelmi Levéltárban a jelen dolgozat befejezésekor fellelt „Állománylajstrom másolat” lenne hivatott a 20/II. népfelkelő hadtáppászólóalj tisztikarát a behívástól a feloszlatásig hitelesen megadni. A kérdéses másolat a sebesüléseket és haláleseteket azonban csak 1915. október 6-tól kezdve jelzi és mint a zászlóalj parancsnokainak vonatkozásában tapasztalhattuk, az ezt megelőző időszakra nyilvánvalóan megbízhatatlan.

Forrás: Népfelkelő gyalogzászlóaljok. Hadtörténelmi Levéltár 3967. sz. rendező.

A hiteles Állománylajstromnak a beosztottak érkezésének és eltávozásának időpontját, rangját és főbb személyi adatait kellene tartalmaznia az alakulat fennállásának teljes időszakában.

A balkáni front 1914 augusztus végén

Tekintsük át korabeli résztvevők leírásai alapján a harctéri helyzetet a Balkánon 1914. augusztus végén. Potiorek Oszkár tábornagyot, a 6. hadsereg (zárai hadtest) parancsnokát 1914. augusztus 6-án kinevezik a balkáni haderő főparancsnokának.

Hötzendorfi Conrad, az osztrák-magyar hadsereg vezérkari főnöke Potioreknek a következő utasítást adja: „az ellenséges betöréseket a monarchia területére, elsősorban azokat, amelyeknek iránya Bécs vagy Budapest, akadályozza meg.”

Forrás: Julier Ferenc: 1914-1918 A világháború magyar szemmel. Budapest 1933 29. oldal.

Potioreknek – aki Conrad balsikerű ellenfele volt a vezérkari főnökségért folytatott vetélkedésben – jó összeköttetései vannak „magas körökben”. Úgy érezhette, hogy elérkezett az ő ideje. Különben is elterjedt nézet, hogy legjobb védekezés a támadás.

A hadműveletek tehát, a hadsereg vezérkari főnökének utasításával ellentétben, az osztrák-magyar csapatok támadásával fognak megindulni. A 6. (zárai) hadsereg a Drina felső, az 5. (szarajevói) hadsereg az alsó folyásánál, a 2. hadsereg két hadteste pedig a Száva és a Duna mentén helyezkednek el.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ez a felvonulás három hadsereggel a birodalmi hadsereg vezérkara által helyi háborúra kidolgozott haditervnek felelt meg. A háború azonban világháborúvá alakult, a 2. hadsereget az ellenségeskedések megkezdése után szinte azonnal az orosz frontra kellett átirányítani.

A Drina, Szerbia és az Osztrák-Magyar Monarchia határfolyója, alsó folyásánál átlagosan 24 méter széles és 2,5 méter mély. Lassú folyású, mocsaras és mint a továbbiakban csatolt térképeken jól látható, számos helyen több ágra szakadva szigeteket alkot. Partját a szerb oldalon nehezen áttekinthető növényzet, kiterjedt ligetek, kukoricások borítják.

Amikor az osztrák-magyar hadsereg 1914. augusztus 12-én megindítja támadását Szerbia ellen, amit a későbbiekben első offenzívának fognak nevezni, Potiorek Oszkár tábornagy átkelési parancsa előtt nem adja meg az 5. hadseregnek a szükséges időt a gázlók felderítésére. Ezért az átkelés a hadművelati tervben kitűzött öt helyett mindössze két helyen sikerül. Ott is tapogatózva, nagy késedelemmel. A folyó másutt ugyanis egyszerűen átgázolhatatlannak bizonyul. Következésképpen a hadsereg már az első napra megadott célkitűzéseit sem volt képes elérni. A szerbek nagy hajlékonysággal vissza-vissza vonulnak, majd rajtaütésszerűen rátörnek a támadókra. Kezdeti tértnyerés után augusztus 19-én a támadók visszavonulni kényszerülnek. A világháború első nagy csatája, a „cerplaninai” a Drina keleti partvidékén, Szabácstól délre ugyanis az osztrák-magyar hadsereg vereségével végződik. Az emberveszteség 25 százalékos, 40 ágyú szerb kézre került. Augusztus 23-án szerb területen már nem áll ellenséges katona.

Bánlaky Breit József altábornagy: Az 1914. évi Osztrák-Magyar-Szerb-Montenegrói hadjárat. 1926

Az első offenzíva kudarca után Conrad vezérkari főnök a császár kívánságára egy hadosztállyal megerősítette a balkáni haderőt.

Forrás: Julier Ferenc: 1914-1918 A világháború magyar szemmel. Budapest 1933. 76. oldal.

Emlékezzünk vissza, Lányi Pál augusztus 22-én vonult be. Gondoljunk a tisztek arckifejezésére a minden bizonnyal 23-a után készült csoportképen.

„A hadművelati tervek megalkotásánál a hadseregfőparancsnokság és a balkáni haderők főparancsnoka az anyagi ellátás kellő mérlegelését elmulasztották. A hadműveleteket ... megkezdték, mielőtt a seregek teljes anyagi felkészültségüket elérték volna.”

Gottl Jenő, Mojzer László hadbiztos tábornokok: Hadseregünk ellátása az első világháborúban. I/51. oldal.

„... a csapatok és lövészerintézetek első készletén felül lövészer alig volt és már az első harcok után ... nagy hiányok állottak be, amelyeket idejében pótolni nem lehetett ...”

„... Nem állott rendelkezésre a kivonult csapatoknál elég rövid idő alatt tönkrement lábbelik pótlására a legszükségesebb készlet sem.”

Gottl Jenő, Mojzer László hadbiztos tábornokok: Hadseregünk ellátása az első világháborúban. I/31. oldal.

Az orosz harctéren 1914. augusztus 28-án, ezrede tűzkeresztségének napján, alig 18 esztendő korában Tomasovnál roham közben elesik Lindner Róbert zászlós, Lányi Pál unokaöccse, testvérhúgának fia. A kassai hadapród iskolában 1914-ben végez, azonnal az orosz harctérre vezénylik és a harcok megindulásának első napján már hősi halott.

Hadrend és felvonulás a harctérre

A 20/II. népfelkelő zászlóalj hadrendi besorolása

Az előző fejezet alapján az olvasó képet alkothatott magának a jelen tanulmány megírásának kezdeti nehézségeiről. Pedig eddig mindössze arról volt szó, hogy rábukkanjunk egy népfelkelő zászlóalj nyomára saját 20. ezredének állomáshelyén. Mielőtt még a harctérre indult volna. Hiszen névlegesen mégiscsak ahhoz az ezredhez tartozott. Állomáshelyén azonban szinte nyoma veszett. Így és ekkor született meg a tanulmány alcíme: „Az elfelejtett zászlóalj”.

Hadtörténelmi munkákban a leírások, hadműveleti elemzések általában hadtestek szintjéről indulva jellemzik a beosztott hadosztályok, dandárok helyzetét és tevékenységét. Ritkábban idézik egy-egy zászlóaljnak a nevét, inkább a rendelkezésre álló zászlóaljok számáról beszélnek. Egészen nyilvánvaló tehát, hogy a hadjárat forgatagában csak úgy találhatjuk majd meg zászlóaljunkat, ha ismerjük a magasabb alakulatokat, amelyek alá be van osztva. Ezt a beosztást katonai műszóval hadrendnek nevezik. Gyakorlatban arról van szó, honnan és kitől kapja a zászlóalj a parancsokat és hová és kinek tartozik tevékenységéről beszámolni.

A meglepő első nehézségek ellenére tartotta bennünk a lelket a szilárd tudat, hogy ez a zászlóalj létezett. A harctéri hadrendek megismeréséhez is kezdetben személyes okmányokból indultunk ki. Mint a fentiekben kitűnik, a hadrend ismerete a történet összeállításának módszertani követelménye. Az elbeszélés során a hadrendnek a körülmények megkövetelte gyakori időbeli változásait lehetőleg mindig ismertetjük.

Békehadrend

A 20. gyalogezred a békehadrendben a veszprémi 82. gyalogdandár és a IV/41. honvéd gyaloghadosztály állományában a császári és királyi pozsonyi 5. hadtesthez tartozott.

Forrás: Magyarország sz első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest 2000.

Az első világháború kitörésekor az 5. hadtestet az orosz frontra vezénylik és vele, mint az ezredtörténetből láttuk, a 20. ezredet, a népfelkelőket is beleértve. A 20./II. népfelkelő hadtápszászlóalj sorsa, hasonlóan a többi hadtápszászlóaljéhoz, ekkor földrajzilag is elválk az ezredétől. A 20./II. népfelkelő hadtápszászlóalj hadrendjének további módosulásait a balkáni front változó viszonyai indokolják.

A 20./II. zászlóalj hadrendje 1914 szeptember 1-jétől

K.u.k. 6. hadsereg. Parancsnok: Potiorek Oskar táborszernagy (vezérezredes)
M. kir. 9. népfelkelő hadtápdandár. Parancsnok: Lenz Győző vezérőrnagy.
M. kir. 20. népfelkelő hadtápezred, valójában nem alakult meg. A 20./I. 20./II. és 20./III népfelkelő hadtápszászlóalj a dandár önálló alakulataiként szerepeltek.

A 20./II. népfelkelő hadtápszászlóalj felvonulása

A zászlóalj bevagonírozása valószínűleg 1914. szeptember 1-jén befejeződik és a vonat kifut a nagykanizsai vasútállomásról. A forrásként idézett kitüntetési felterjesztés szerint ugyanis a harctéri szolgálat evvel a nappal kezdődik. Másrészt az 1914. szeptember 4-én keltezett tábori postai levelezőlap háromnapos utazásról beszél.

*Forrás: – Belohnungsantrag, 1917/V/25. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.
– Lányi Pál tábori lap 1914/ IX /4.*

A valószínű időpont ismeretében már csak elő kell vennünk a nagykanizsai újságok 1914. szeptember 2-i számaint és ellenőriznünk, hogy a katonavonat valóban elindult-e elsején a harctérre. Az eredmény a következő:

Zalai Hírlap: „A mi népfelkelőink.

Tegnap este és ma reggel két népfelkelő zászlóalj hagyta el Nagykanizsát, hogy fegyveresen siessen a haza szolgálatába. A pályaudvar zsúfolásig megtelt a népfelkelők hozzátartozóival és az érdeklődőkkel, akik kijöttek a búcsúzásra. Megrendítő és felemelő látvány volt, amint az élemedett korú, torzonborz bajuszú és ráncokkal teliszántott homlokú emberek, akik csak puskát és sapkát kaptak a

kincstártól, lelkesen, vidáman énekelve gyülekeztek a vagonok előtt. Mindnyájuk arcán látszott a felemelő tudat, hogy egy magasabb kötelesség szent hívása szólítja őket el feleségük és gyermekeik mellől. Mialatt a népfelkelőket a kocsikban elhelyezték, a tisztek, akik közt legtöbbször néhány napja még a város civiltársadalmának oszlopos előkelőségei voltak, családjuktól és ismerőseiktől búcsúztak el. A kocsik előtt egy csapat lelkes úrilány sürgött, forgott. Virágokkal díszítették, és cigarettával, szivarral ajándékozták meg a népfelkelőket, akik hálásan köszönték meg. Tíz óra után néhány perccel robogott ki kendőlobogtatás, lelkes éljenzés és harsogó énekszó között a vonat a fényesen kivilágított pályaudvarról. Reggel kilenc órakor szintén indult egy zászlóalj. Mind a két csapat a hadélelmezési különítményekhez van beosztva s így a harcvonalba egyáltalán nem kerülhet.”

Forrás: Zalai Hírlap, társadalmi és közgazdasági napilap. 1914. szeptember 2. szerda, 1. oldal.

„Táborba szállt nagykanizsai katonák.

Tegnap este és ma reggel ismét két népfelkelő zászlóalj utazott el Nagykanizsáról a táborba.

Az állomáson nagyszámú közönség búcsúztatta el öreg harcosainkat, akik bámulatosan könnyű szívvel, tele lelkesedéssel hagyták el otthonukat, hogy erejükkel, képességükkel azt a nagy célt szolgálják, amelyért most millióink küzdenek.

Vezérelje haza őket a sors dicsőséggel.”

Forrás: Zala, Politikai napilap, Nagykanizsa, 1914. szeptember 2. szerda, 1. oldal.

„Az Izr. templomban hétfőn délután fél 6 órakor az izr. vallású népfelkelő tisztek részére katonai istentisztelet volt, a kivonult tisztikar és a nagyközönség jelenlétében. Dr. Neumann Ede főrabbi megragadó lelkes, hazafias beszédet mondott, majd megáldotta a hadbavonulókat. Kartschmaroff Leó főkántor és a teljes templomi énekkar zsoltárokat és a Kölcsény Hymnust énekelték szokott precizitásukkal.”

Forrás: Zala, Politikai napilap, Nagykanizsa, 1914. szeptember 2. szerda, 2. oldal.

Érdemes felfigyelnünk az újságírók következő megjegyzéseire:

– „Tegnap este és ma reggel két népfelkelő zászlóalj hagyta el Nagykanizsát...”

Csak egyet sikerült azonosítanunk, valószínűleg a másik is a 20. ezred népfelkelő hadtápszászlóalja volt. De melyik? A Hadtörténelmi Levéltárban, a 20/III. népfelkelő hadtápszászlóalj rendezőjében megmaradt Schwarz János őrzetűnek egy kézzelírott feljegyzése. Augusztus 20-án mentünk ki Boszniába, írja. Ezek szerint a szeptember elsején távozó másik zászlóalj a 20/I-es volt.

– „... akik csak puskát és sapkát kaptak a kincstártól...”

Félreérthetetlen utalás a felszerelés hiányosságára. Az alább csatolt levelezőlap egészen más képet mutat.

– „Mind a két csapat a hadélelmezési különítményekhez van beosztva s így a harcvonalba egyáltalán nem kerülhet.” Majd meglátjuk.

Lányi Pál hadnagy hol németül, hol magyarul írt haza. A német nyelvű levelezőlapok szövegét magyar fordításban is mellékeljük. Ezért is emlékeztetnünk kell, hogy a soknemzetiségű birodalomban az osztrák-magyar császári és királyi hadsereg vezényleti nyelve a német. Viszont, értesülésünk szerint, a sereg szolgálati alapszabályzata a nyilvántartott nemzetiségek több, mint 10 nyelven jelent meg. A magyar királyság területén a magyar honvéd alakulatok vezényleti nyelve a magyar, a horvát honvédeké pedig a horvát.

A háború során a birodalmi és honvéd alakulatok együttesen, összekeveredve harcoltak. Ezért, mint látni fogjuk, írásos intézkedéseiket, parancsaikat a honvéd alakulatok parancsnokai is németül adták ki.

„Így mennek népfelkelőink a frontra”

*A levelezőlap hátoldalán: «Weltkrieg 1914-1915. Wie unsere Landsturmänner in das Feld ziehen.»
Az első világháború alatt, a katonai események illusztrálására készült levelezőlap.
A levelezőlap hátoldalán kézírással a 1. sorszám*

Forrás: Családi irattár.

Lányi Pál táborilap 1914/IX/02.

Tábori postai levelezőlap
Dopisnica za bojnu poštu

Feladó: nincs feltüntetve

Nagyságos Lányi Pálné úrasszonynak
Nagykanizsa 2
Csengery út 67
Nagykanizsa 1914. sep. 5.

A katonai alakulat bélyegzője: nincs.
Postabélyegző: Nova Kapela 1914. sep. 3.;
1914. szeptember 2.

2 / IX. 1914

Legkedvesebb Milikém !

Jelenleg, éspedig szeptember 2-án este 8 órakor a Nova Kapela-Batina-i vasútállomáson vacsorázunk és 9 órakor utazunk tovább Brana-Brod felé, ahová körülbelül éjjel egykor fogunk megérkezni. A további rendelkezéseket még nem ismerjük. Az utazás mindeddig elviselhető, mivel egy kocsifülkére csak két tiszt jut és ennél fogva az ember legalább aludni tud.

Szívből szeretettel csókolak Benneteket
Papa

Liebste Emilie !

Gegenwärtig und zwar den 2 / IX. 8h abends sind wir beim Abendessen auf der Eisenbahnstation Nova Kapela-Batina und fahren um 9 Uhr nach Brana-Brod, kommen daselbst circa um 1 Uhr Nachts an. Weitere Dispositonen sind uns bisher noch nicht bekannt. Die Fahrt ist insoferne erträglich, als dass auf ein Coupe nur 2 Offiziere entfallen und man daher wenigstens schlafen kann. Ich küsse Euch innigst und herzlichst
Papa

Érdekes, hogy beszél a tisztek elhelyezéséről a vonatban. A pályaudvari búcsúztatáskor tehát ezt a család nem láthatta.

A 9. népfelkelő hadtápdandár kötelékébe a nagykanizsai 20/I., 20/II. és 20/III., valamint a veszprémi 31/I., 31/II. és 31/III. népfelkelő hadtápzászlóaljok lettek beosztva.

Forrás: A m. kir. 31/I. népfelkelő hadtápzászlóalj NAPLÓ, 1914. szeptember 5., Hadtörténelmi Levéltár.

1914. szeptember 3. Részlet a magyar királyi budapesti 9. népfelkelő hadtápdandár jelentéséből a 6. hadsereg Népfelkelő hadtápzászlóalj Parancsnokságának:

– a 20/II. zászlóalj első csoportosítási pontja Olovo, Boszniában.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. 20/III. népfelkelő hadtápzászlóalj. Hadműveleti iratok.

Lányi Pál tábori lap 1914/IX/04

Tábori postai levelezőlap

Dopisnica za bojnu poštu

Feladó: Lányi Pál npf. hdngy

Olovo, Bosnia. 69. tábori posta

A katonai alakulat bélyegzője: Gross-Kanizsa.

Postabélyegző: Nagykanizsa 1914. sep. 11.

Önagysága Lányi Pálné úrnő

Nagykanizsa 2

Csengery út 67

Ungarn

1914. szeptember 4. Este 8h45

4 / IX.. 1914. Abends 8h45

Kedves Milikém!

Háromnapos utazás után végre a rendeltetési helyünkre érkeztünk. Mancika születésnapjára minden jót kívánok. Címem: Lányi Pál népfelkelő hadnagy. Olovo, Bosznia, Császári és királyi Tábori Postahivatal.

Pontosabb információadás tiltva!

Papa

Liebe Emilie!

Nach dreitägiger Fahrt endlich an den Bestimmungsort gelangt. Begrüsse Mancika zum Geburtstage. Meine Adresse: Paul von Lányi Landsturm Lieutenant. Olovo, Bosnien. K. und K. Militär Postamt
Nähere Mitteilungen untersagt!

Papa

A vasúti útvonal:

Nagykanizsa – (Gyékényes – Zágráb) – Nova Kapela-Batina – Brana-Brod – Olovo.

Brana-Brodnál kellett átkelni a Száván és átszállni annak déli oldalán a Boszna Brod-ból induló keskenyvágányú boszniai vasútra.

Gottl Jenő, Mojzer László hadbiztos tábornokok: Hadseregünk ellátása az első világháborúban.

Olovo helységet Szarajvótól északkeletre az alább csatolt térképen megjelöltük.

Szeptember 4-től 8-ig az élelmezési és a hadtápruha raktárakból a veszprémi zászlóaljok elkezdi a felvételezést. Szalmazsák, matrac, takaró, egyenruha tartozékok, sátorfelszerelés ...

Forrás: A m. kir. 31/I. népfelkelő hadtápzászlóalj NAPLÓ. Hadtörténelmi Levéltár.

1914. szeptember 5-én a nagykanizsai 20/II. zászlóalj átvesz 30 darab teljesen felszerelt málhásállatot, majd 8-án Kladanj irányában távozik Olovoból. (Lásd az alábbi térképet.)

Érdekes olvasmány a hadtápfőparancsnokságnak a málhásállatok kiosztásához csatolt utasítása, amely kitér az állat egyenletes terhelésén kívül – mindkét oldalon 40 kilogramm – arra a gondolkodó embernek teljesen magától érthetőnek tűnő gyakorlati szabályra, hogy az állat két oldalát egyidőben kell terhelni és leterhelni. Az állatvezetőket ugyanis a zászlóaljaknak kellett kiállítaniuk – és ki-kepezniük is.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. M. kir. 9. népfelkelő hadtápdandár. Napló.1914/VIII/30-IX/22. 19.oldal.

Bosznia északkeleti részének áttekintő térképe. A térkép bal felső sarkában a Száva déli partján kivehető Bos(zna) Brod, a szarajevói vasút kiinduló állomása. A 6. hadsereg – XVI. hadtest – biztosítandó hadtápuvonalainak állomásait piros kerettel jelöltük meg

A nagykanizsai 20. népfelkelő hadtápszázlójakra a 6. hadsereg parancsnoksága a következő utánpótlási hadtápvonalak biztosítását bízta (lásd a térképet az előző oldalon) :

Zavidoviči – Han Pjesak (vasút) – Vlasenica – Miliči – Drinjača és Miliči – Srebrenica – Bratunac.

Forrás: A 6. hadsereg 702 sz. Rendelete, a 9. népfelkelő hadtápdandár. NAPLÓ, 15. old. Hadtörténelmi Levéltár.

A balkáni front 1914 végén – első rész

Mint az október 21-i tábori postai lap kapcsán látni fogjuk, Lányi Pál szeptember 4-e és október 21-e között, több, mint hat héten keresztül nem írt haza. Mozgalmas napoknak kellett ezeknek lenniük. Mi történt hát 1914. szeptember elejétől kezdve a balkáni fronton?

Boszniai tábori postai levelezőlap magyar és helyi nyelvű felirattal

A második offenzíva.

Potiorek tábornagy 1914. szeptember 7-ére megparancsolja a második offenzíva megindítását. Újra a Drinán átkelve, a legnehezebben legyűrhető természeti akadályokon át, a védekező szerb hadseregnek kitűnő előnyöket nyújtó terepen. Az 5. hadsereg zágrábi XIII. hadteste a Drina alsó folyásánál, Medjasinál* szeptember 8-án megkísérli az átkelést, de ezt a szerbek megghiúsítják. Az átkelés csak 9-én sikerül. A jól kiépített szerb állásokkal szemben a csapatok egyenletesen elosztott erővel, túlsúly képzése nélkül frontálisan támadnak. Bánlaky altábornagy a támadás taktikáját elemezve emlékeztet, hogy katonai szakírók szerint, ez a terepnehezségek adta előnyöket kihasználó ellenség leküzdésének legkevésbé célravezető módja. Szeptember 14-én a 36. hadosztály partváltása Amajlijánál* ugyancsak kudarcba fullad.

* Amajlija Bijeljina magasságában közvetlenül a Drina partján, Medjasi pedig ez utóbbitól kicsit északabbra fekszik. Elhelyezkedésükhöz lásd a fentebb csatolt térképet.

Az alábbi – sajnos rendkívül nehezen olvasható – térképen a biztosítandó fő hadtápvonalak piros színnel vannak jelölve. A fő állomásokat nevük kiemelésével megjelöltük. Bal szélén dél felé tart a Vlasenicát Han Pjesakkal összekötő út. Kelet-délkeletnek vezet a Miliči-Srebrenica-Bratunac-i útvonal, amelyből az észak felé vezető elágazás Miliči előtt Drinjača-hoz visz. Ennek a térképnek közlését, úgy mint a következőnek is, a terepviszonyok szemléltetése céljából is szükségesnek tartottuk. Egyáltalán nem mellékes ugyanis az a körülmény, hogy a csatározások vidékén egymást váltják az ezer méter körüli hegycsúcsok.

Azonosított földrajzi nevek

Forrás: Hadtörténeti Térképtár.

Ugyanis szeptember 11. és 14. között a szerb uzicei hadseregcsoporthoz a II. Sumadija hadosztály és a montenegrói főerők Visegrád környékén széles sávban átkelnek a Drinán és Szarajevó irányában mélyen benyomulnak a 6. hadsereg hátába Bosznia Hercegovinába. Szeptember 21. és 26. között a 6. hadsereg körletében jelentős veszteséggel járó emberfeletti harcok dűlnak.

Forrás: Czékus Zoltán: Az 1914-18 évi világháború összefoglaló történelme. Budapest, 1930.

A főképpen délkeletről várható ellenséges behatolás a raguzai XVI. hadtest utánpótlási hadtáp vonalaira feltétlenül megakadályozandó. A 9. népfelkelő hadtápdandár feladata a Drina átjárók őrzése, biztosító osztagok küldése Srebrenicára, egészen a Drináig.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. M. kir. 9. népfelkelő hadtápdandár. Napló.1914/VIII/30-IX/22. 21. oldal.

Az újonnan Boszniába érkezett népfelkelő hadtápszázaljakat tehát azonnal harcra mozgósították. A következőkben megpróbáljuk leírni a nagykanizsai 20/II. zászlóalj helyzetváltoztatásait ezekben a napokban. Célunk a harctevékenységnek és körülményeinek érzékeltetése. A felsorolt helységek változó helyesírású neveit kézzel írt dokumentumokból féltő, hogy nem mindig sikerült pontosan kiolvasnunk. Egy részük a rendelkezésre álló korabeli térképeken nem azonosítható vagy talán nem is szerepel. Az alakulatok helyváltoztatása természetesen minden esetben gyalogmenetben történt. Könnyen belátható, hogy a pontos útvonalakat már ezért sem lehetett megállapítani.

Mint láttuk, a zászlóalj szeptember 8-án Kladanj irányában távozik Olovoból. Szeptember 10-én zuhogó esőben egy század Džile-ről Palež-Bogorton át Ljeljen-dolba megy, két század Srebrenica és a Drina közötti területre (fent idézett forrás, 23. oldal). Szeptember 11-én délután háromnegyed hatkor parancs érkezik: egy fél zászlóalj azonnal induljon Pasino Brdo-ra és vegye át a Drinakönyök biztosítását (idézett forrás, 26. old). Az is elképzelhető, hogy az indulás vacsoraosztás előtt történt. Egy század Ljeljen dol-ban marad. A harminc kilométeres menet országos esőben a legénységet teljesen kimerítette. Szeptember 13-án is egész nap esik. 10 óra 55 perckor a 20/II. zászlóalj telefonon jelenti, hogy ellenséges gyalogság nyomul Klotijevac-tól Osmace felé, Skelani és Liješće között pedig nagyobb ellenséges erők kelnek át a Drinán.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. M. kir. 9. népfelkelő hadtápdandár. Napló.1914/VIII/30-IX/22. 23-26. oldal.

1914. szeptember 13-án, a Srebrenica melletti ütközet a 20/II. népfelkelő hadtápszázalj tűzkeresztségének napja.

Forrás: Boda Béla, a 20/II. zászlóalj 1.százada számvivő őrmesterének 1918/01/09-i levele az ezredparancsnoksághoz. Hadtörténelmi Levéltár, 20/III. népfelkelő hadtápszázalj iratai.

Szeptember 13., a 20/II. zászlóalj telefonjelentései:

- délután 4 óra 7 perckor: Gyurgyevácnál 6-800 szerb katona átkelt a Drinán.
- délután 5 órakor: ellenséges zászlóalj Klotijevacból Cerni Vrh-on át Osmace felé vonul, Takoviči és Skelani irányából különböző erősségű ellenséges gyalogsági csapatok Pasino brdo felé nyomulnak.
- délután 5 óra 30-kor a dandárparancsnokság utasítása: *ellenséget visszavetni, hadtápvonalat biztosítani.*

A budapesti 29/I. zászlóalj fele elindul, hogy erősítésként csatlakozzék a 20/II. zászlóaljhoz.

Az alább következő térképen, a megelőzőhöz hasonlóan, elhelyezkedésüknek megfelelően feltűntettük a katonai iratokban előforduló és azonosított földrajzi

neveket. A cél most is a csapattestek mozgásának és helyzetének érzékeltetése a terepen.

Szeptember 14., a 20/II. zászlóalj telefonjelentései:

– délután 6 óra 50 perckor: két és fél század és 50 csendőr két óra óta erős harcban áll egy ellenséges zászlóaljjal. Ugyanakkor egy másik ellenséges zászlóalj, 2–300 fő Han-Pijesak-Džile és Tokoljak-tól Pasino Brdo felé tart. Segítséget kérünk!

– este 8 óra 10 perckor: Az ellenség legalább két zászlóalj erősségű. Kimerült csapataink az ellenség támadását visszautasították.

– este 10 órakor a dandárparancsnokság utasítása: Pasino Brdo-t tartani. Erősítés érkezik holnap délig.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. M. kir. 9. népfelkelő hadtápdandár. Napló.1914/VIII/30-IX/22. 23-26.oldal.

Harcok a Drina könyökben
Azonosított földrajzi nevek

Forrás: Hadtörténelmi Térképtár

Frisch Jenő kitüntetési felterjesztéséből tudtuk meg először, hogy a nevezett, és így a 20/II. zászlóalj szeptember 14-én és 15-én a Pasino Brdo-i harcokban dícséretesen vett részt.

Forrás: Belohnungsantrag. FJ. 1918.VIII.22. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.

Szeptember 16-án Lenz Győző vezérőrnagy, a 9. népfelkelő hadtápdandár parancsnokának jelentéséből:

„Magából az ellenségből mindkét ütközetnap alatt alig volt valami látható a fedezékek és a bokros, páfrányos talaj következtében, míg saját csapatainkat polgári ruhájukon kívül főképpen a Werndl* fegyverek nagy füstfelhői árulták el tüzelési állásaikban.”

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. M. kir. 9. népfelkelő hadtápdandár. Napló.1914/VIII/30-IX/22. 51.oldal.

*a Werndl forgódobtáras puskákat 1867-ben rendszeresítették az osztrák-magyar hadseregben. Ezeket 1895-től fokozatosan az ugyancsak osztrák tervezésű, Mannlicher típusú ismétlőpuskák váltották fel.

Lenz Győző vezérőrnagy

Forrás: Hadtörténelmi Fotoarchívum

„A legénység magatartása, dacára az előző napi hiányos étkezésnek, dacára a harc előtti nagy menetteljesítménynek és az egész napi éhezésnek, valamint annak, hogy soraiban nagy számmal vannak olyanok, kik közel 20 évvel ezelőtt, mint póttartalékosok szolgáltak, az ütközet elején határozott, öntudatos és kifogástalan volt, eladdig, míg meg nem rendült saját fegyverébe vetett bizalom, mert a töltények vagy egyáltalán nem sülték el, vagy pedig mert a kilőtt hüvelyek vagy egyáltalán nem estek ki, vagy pedig nagy fáradtsággal, késsel és töltővesszővel voltak eltávolíthatók.”

Forrás: Gerő Gábor százados, a nagykanizsai 20/III. hadtápzászlóalj parancsnokának jelentése a szeptember 15-i és 16-i harcokról. Hadtörténelmi Levéltár, 20/III. népfelkelő hadtápzászlóalj iratai.

Szeptember 18-án a 20/II. zászlóalj Miliči-be volt rendelve.

Szeptember 19-én parancs: vonuljon Miliči-ből Sučeska-Žedanjsko magaslatra.

„Az elmúlt két nap folyamán a 9. dandár Miliči-ben lévő csapatainak nagy részét a raguzai XVI. hadtestparancsnokság Mannlicher fegyverekkel és kisebb mennyiségű egyéb felszereléssel látta el.”

Forrás: 31/I. népfelkelő hadtápzászlóalj NAPLÓ.

Megjegyezzük, hogy a fentebb jelzetteknel északabbra fekvő, pillanatnyilag kevésbé veszélyeztetett utak biztosításával megbízott veszprémi 31-es hadtápzászlóalj csak október 11-én fognak Mannlicher puskákat kapni.

Szeptember 20-án: a 20/II. nyomuljon tovább Viogorra és igyekezzék Srebrenicát is megszállni.

Szeptember 22-én: a 20/II. Rudolf János ezredes parancsnoksága alatt Rogače-n marad.

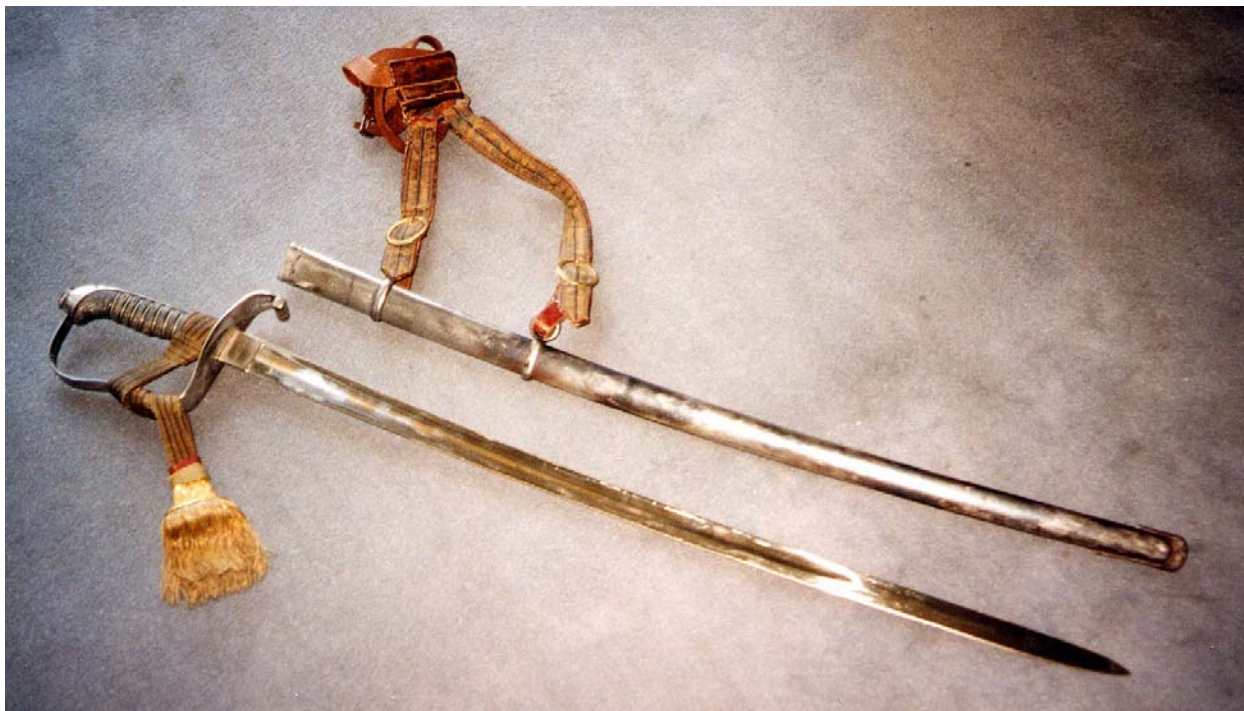
Ezekben a csatákban az alegység-parancsnokok, illetve megsebesülésük vagy haláluk esetén a helyükbe lépő, parancsnokságukat átvevő tisztek alakulataikat kivont karddal vezették rohamra. Lenz vezérőrnagy ezt hivatásszerűnek és természetesnek tekintve a szerinte indokolatlan kitüntetési felterjesztéseket nem írta alá.

A szerbek szeptember közepe táján az egész arcvonalon erőteljes ellentámadásba lendültek. Potiorek tábornagy szeptember 19-én a 6. hadsereg megsegítésére, az 5. hadsereg állományából Bjelina környékéről több, mint egy hadosztálynyi erőt kivon. Ugyanaznap Mačvában az előnyomulás megakad.

Lányi Pál gyalogsági tiszti kardja

„... a fényes sapkagombok ... a sárgaréz kürtök és a fémhüvelyű gyalog tiszti kardok a tábornokság legelemibb követelményeinek sem feleltek meg (ezen hátrányokon a csapatok legnagyobb részt önmaguk segítettek).”

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: *Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918) I. kötet 31. oldal*

*A kard hüvelyén a tűz okozta elszíneződés a napfény visszaverődését volt hivatva csökkenteni.
A kardbojtot aranyozott fémszövés fogja össze, rajta a birodalmi címerrel és az FJ betűkkel
Ezt – valószínűleg az összeomlás óta – föléje húzott háromszínű szalag takarta
A bojtot ékszerszerűen finom fémláncocskák alkotják.*

Lányi Pálnak a csatolt fényképen látható kardja a XXI. század első éveiben egy budapesti lakásból eltűnt. A fent leírtakon kívül a kard különös ismertető jele a markolatkupak fokába vésett Lányi családi címer. Történetéhez tartozik, hogy Lányi Pál veje, Etelka lányának férje, dr Hortobágyi Ferenc tartalékos tisztként, a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar szükséges külön engedélyével, mint családi ereklyét, a hadsereg tartalékállományának minden mozgósításakor – 1938-ban, 1939-ben, 1940-ben, 1941-ben, egészen 1944-ig a kardbojtban a birodalmi címet és Ferenc József nevének kezdőbetűit eltakaró háromszínű szalaggal – ezt a kardot hordta.

A Balkáni Hadseregcsoporthoz vezető főnök szeptember 29-én a főparancsnokhoz: „... az embereknek bakancsokra, élelemre, lőszerre van szükségük.”

Idézi: Bánlaky Breit József altábornagy.

Miliči, 1914. október 2., délután 6h³⁰.

Idézet a 6. hadseregparancsnokság parancsából:

„Vissza” nem létezik! A fáradtságosan és áldozatok árán elért vonalak minden körülmények között megtartandók. Én minden parancsnokot, ki visszavonuló mozdulatokat rendel el, hadi törvényszéki fogok felelősségre vonni.

Ezen parancs azonnal az összes tisztekkel közlendő és ezek ezúttal utasítandók, hogy parancs nélkül visszamenő legénység ellen a fegyvert használják.

Potiorek tábornagy s k

Forrás: A magyar királyi 9. népfelkelő hadtápdandár parancsnoksága továbbítja a hadseregparancsnokság parancsát. Hadtörténelmi Levéltár, 20/III. népfelkelő hadtápzászlóalj iratai.

A kegyetlenül hősiesség jellemzésére jugoszláv történészek* a következő esetet említik: a Drina hídfőért folyó Mačkov Kamen-i csatában** a szerb užice-i 4. ezredbeli parancsnok, Purić már tizennegyedszer vezeti rohamra embereit. Velük szemben a Lika-i alakulat*** katonái állnak. Az osztrák-magyar arcvonal közelébe jutva Purić odakiált szerbül: „Adjátok meg magatokat, ne haljátok meg ilyen ostobán!” Mire a védők közül valaki : „Hallottál már olyan szerbről, aki megadta magát?”

*Forrás: V. Dedijev et alii: History of Yugoslavia.” Idézi: B. Jelavich: A Balkán története. II./117. oldal

**a Drina keleti partján. Fehér színnel aláhúzva lásd a fentebbi „áttekintő térképen.”

***a Pallas Nagy Lexikona 1893-as adatai szerint Lika Krkava vármegye lakosságának többsége görögkeleti, azaz szerb volt.

Szerb források szerint a csatában a két küzdő fél együttes vesztesége kétezer halott.

Harcok Szerbiában Mačva (Macsó, a Száva és a Drina közötti lapály) elfoglalásáért

A támadások október 4-én a súlyos veszteségek miatt megfeneklenek.

Október közepe táján megindul a hosszantartó esőzés. A Mačva feneketlen sártengerré válik.

Potiorek Oszkár tábornagy parancsa az 5. hadsereghez: a támadásokat a veszteségekre való tekintet nélkül folytatni kell.

A 20/II. hadtápzászlóalj harctéri alkalmazása.

„... a hadjárat kezdete óta összesen másfél hónapig voltam a tulajdonképpeni hadtáp-szolgálaton, egyébként mindig az arcvonalban, de védelmi (defenzív) helyzetben.”

Forrás: Lányi Pál 1915. november 19-i táborigazdasági lap.

A másfél hónap 1914. október közepén járt le.

1914. október 14-én 13. sz. dandárparancsnoksági parancs. Miliči.

Mély megilletődéssel közírré teszem, hogy a m. kir. 20/II. népfelkelő hadtápzászlóalj parancsnoka, Rudolf János ezredes, szeretett bajtársunk, folyó hó 12-én reggel szívhűtés következtében hirtelen elhunyt és Miličiben eltemettetett.

Lenz Győző vezérőrnagy

Propaganda levelezőlap a katonai események illusztrálására.

A levelezőlap hátoldalán kézírással a 7. sorszám

Forrás: Családi irattár

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. A magyar királyi 9. népfelkelő hadtápdandár parancsnokság iratai.

1914. október 14-én délután 4 h-kor.

A Magyar királyi népfelkelő hadtápdandár parancsnokság parancsa:

„Folyó hó 15-én reggel 6h-kor a távoli földérítés és hírszerzés végett a következő járőrök küldendők ki:” – A 20/III. zászlóalj számára kiadott parancs négy járőrt ír elő, 24 és 20 fő közötti legénységgel. A járőrök pontos útvonala és a járőrparancsnokok rangja meg van adva.

Aláírás: Lenz vezérőrnagy, dandárparancsnok.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. 20/III. népfelkelő hadtápzászlóalj iratai.

A járőrszolgálat az útvonalak biztosítására szükségszerű volt. A veszprémi 31/I. zászlóalj naplójából tudjuk, hogy minden század kezdettől fogva naponta kétszer, a reggeli és az esti órákban öt irányban 10 fős járőrt küldött ki egy altiszt vezetésével. Szeptember 15-től a járőrök létszámát 7-11 főre növelték és az erdős-hegyes terepet az útvonaltól jobbra és balra két kilométer mélységben át kellett kutatniuk.

Forrás: A m. kir. 31/I. népfelkelő hadtápzászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

Október 18-án megkezdődik a Romanja Planina-i csata, amely október 30-áig tart.

Lányi Pál tábori lap 1914/X/21

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Paul von Lányi Lieutenant
20/ II Landsturm Etappen Bataillon
Feldpost 61 via Feldpost 311
Bosnien

Hochwolg. Frau Emilie von Lányi
Nagykanizsa 2
Csengery út 67
Ungarn

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. Nagykanizsai 20. népf. Parancs... hadtáp...
1914. október 21.

1914. X / 21.

Kedves Milikém!

Mancika szeptember 9-i és október 12-i valamint a Te október 10-i lapodat megkaptam. Hogy létezem-e és a helyi körülményekről kérdeztek. Mindent leírni csaknem lehetetlen. Még a levelezőlapok is hiányoznak az íráshoz, olykor sikerül csak hozzájuk jutnom. Hogyan élek? Mint egy cigány a vadonban.

Három hét óta sem a ruhámat, sem a cipőmet nem vetettem le. Az elmúlt egész héten egy erdősélti lombkunyóban aludtam, amikor lehetséges volt.

Éjszaka ébernek kell lenni, reggel felé és nappal amikor a főőrs látási viszonyai már jobbak, összesen 3-4 óra szundikálási lehetősége van az embernek imitt-amott.

Ha leváltanak, az éjszakai pihenés jóllehet jobb valamivel, de csak mindig nyugtalan. Az embert állandóan üldözi a gondolat, hogy az ég szerelmére szabaduljunk meg (innen) végre. (váltanak le végre?-ablösen)

A harcoló csapatoknál lehet a veszély sokkal nagyobb és a lelkiállapot zaklatottabb, de ami a ráncos szolgálatot illeti, bizony semmiképp sem

Liebste Emilie!

Mancika's Karte vom 9. Sept. und 12. Okt. wie Deinige von 10. Okt. habe ich erhalten. Ihr fraget über mein Befinden und die einschlägigen Verhältnisse. Alles zu beschreiben ist fast unmöglich. Auch mangelt es uns an Karten zum Schreiben nun hin und wieder gelingt es mir solche zu erhalten. Wie ich lebe? So wie ein Zigeuner in der Wildniss.

Seit 3 Wochen, habe ich weder Kleider, noch Schuhe vom Körper abgelegt. Die ganze vorige Woche in einem Waldrande in einer Laubhütte geschlafen, wenn es möglich war.

Bei Nacht heisst es wachsam zu sein, gegen Früh, wenn die Feldwachen schon besser beobachten können und bei Tag insgesamt 3-4 Stunden bietet sich dem Menschen nur Gelegenheit zu schlummern so und so.

Wird man abgelöst, dann ist die Nachtruhe zwar etwas besser, aber stets nur unruhig. Der Gedanke um Himmelswillen endlich erlöst zu werden verfolgt den Menschen immer und immer.

Bei den kämpfenden Truppen mag die Gefahr wohl grösser und der Geisteszustand noch aufgeregter sein, doch sind wir im übrigen des Dienstes

vagyunk irigylésre méltók. Csak a remény tartja a lelket az emberben.

Az étvágy nem hiányzik és ha itt-ott egy jobb falathoz jutunk, teleesszük magunkat a sovány napokra is.

A ruházatot illetően, az utánpótlás ellát, van már komisz mundérom és köpenyem.

Viszontlátásra, viszontlátásra!

Csókollak Benneteket!

Sokszor csókollak Benneteket

Papa

wahrlich durchaus nicht zu beneiden. Einzig nur die Hoffnung erhält den Menschen.

An Appetit fehlt es nicht und wenn sie hie und da ein besseres Bissen bietet, isst man sich auch für die Tage der mageren Kost satt.

Für Bekleidungs Ersatz sorgt das ... habe bereits schon Komiss Montour und Kotzen.

Auf Wiedersehen, auf Wiedersehen !

Ich küsse Euch !

Vielmals küsse ich Euch

Papa.

Lányi Pál tehát nem tartja alakulatát „harcoló csapat”-nak, mivel mint látjuk, csak „hazai” hadtápvonalat biztosít a birodalom részét alkotó Boszniában. A „harcoló csapatok” nyilván a Drina másik, szerb oldalán vannak. Még azt sem írja, hogy átesett a tűzkeresztségen, holott az első században van. Ha visszagondolunk a zászlóalj megérkezése utáni feladataira és tevékenységére, könnyű megértenünk a leírt sorok hangulatát. A körülményeket nem ismerve, hosszú szünet után ilyen borús hangú lapot kapni, a család számára nem lehetett megnyugtató.

A Nagykanizsa-Olovo-i utazás három napig tartott. A szeptember 4-én írt levelezőlap 11-én ért Kanizsára. Mancika szeptember 9-i lapja ezek szerint a tábori postai címet megadó 4-i lap megérkezése előtt íródott (érdekes, tehát megtudta a címet) és csak október 21-én került nyugtázásra az október 10-én és 12-én írt lapokkal együtt. Következésképpen Lányi Pál szeptember 4. és október 21. között nem írt haza. Mint már megállapítottuk, a közbeeső időszaknak mozgalmasnak kellett lennie. Az előbbieken láttuk, hogy valóban az volt.

A feladó rovatban az alakulat megnevezése „20/II. Landsturm Etappen Bataillon” van hívatta jelezni, hogy elvileg közvetlenül a hadtáp főparancsnokság és nem a hadműveleti főparancsnokság alá tartozó népfelkelő alakulatról van szó. Mint látjuk, valóban létezik önálló hadtáp dandár.

1914. október 22-én egy Lányi hadnagy vezette 24 tagú felderítő járőr háromnapos portya során ellenőrzi a hadtápvonal biztonságát.

Forrás: 1914. október 26. - tábori postai levelezőlap

Lányi Pál tábori lap 1914/X/26

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Paul von Lányi Lieutenant
20/ II Landsturm Etappen Bataillon
Feldpost 311
Bosnien

Hochwolg. Frau Emilie von Lányi
Nagykanizsa 2
Csengery út 67
Ungarn

Postabélyegző: Nagykanizsa 2 1914. nov 3.

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. Nagykanizsai 20. népf. Parancs II hadtápszásl... parancsnoksága
Vigyázz a címre. Új! 1914. X/26.

Kedveseim !

Tegnap este tértem vissza egy 3 napig tartó felderítő járőr szolgálatból. Egy 80 kilométeres útvonalban volt kötelességem felkutatni, vajon az útvonal környékén van-e ellenség. Járőröm 24 emberből állott, akikkel őserdők, sziklahasadékokon, lefolyt csaták mezein végig barangoltam, – 2 éjszakát töltvén járőrömmel csapatomtól távol erdő sűrűjében. Mint a haramiák úgy lopódtunk a vadregényes, de hátborzongós őserdők és sziklahasadékokban óvatosan és bizalmatlanul fűelve minden zörejre és kémelve minden legcsekélyebb fénysugarat, mely az éjszakában egy-egy erdei kunyhóból fel-fel csillant. Egy török pa-

raszt* volt a vezetőnk, ki a vidéket s annak minden zúgát ismeri. Az útvonal hadtáppálomásunk és a hadakozó csapatok közt volt és tehát az volt megállapítandó, vajon nincsenek-e eme területeken esetleges ellenséges csapattöredékek vagy járőrök. Nem voltak sehol; úgy látszik, hogy a szenvedett balsikerek teljes visszavonulásra kényszerítették a szerbeket Boszniából.

Okt. 11. 17. és 18. lapjaitokat megkaptam. Mamát, Mancikát és Lilikét csókolja Papa

Mama a katonai parancsnokságtól eltartási illeték fejében pénzt fog kapni, – azt vegye majd át.

Megjegyzések:

- „egy török paraszt volt a vezetőnk ...” írja Lányi Pál hadnagy. „... egy török bácsi figyelmeztetett bennünket, hogy tovább menni nem lehet ...” írta, mint látni fogjuk, Boda Béla őrmester. A kifejezés alatt nyilván törökös öltözetű mohamedán bosnyákot kell érteni, akiknek megjelölésére a „török” jelző a monarchián belül általános volt.
- A leírás egyébként a hadtápcsatatok rendeltetésszerű feladat-végrehajtásának iskolapéldája. Meghatározás szerint a hadtápcsatatok feladata a közvetlenül az arcvonal mögötti, katonai közigazgatás alatt álló területek biztosítása.
- Fentebb láttuk, hogy a járőr feladatait és útvonalát a dandárparancsnokság írta elő. A jelen feladatra vonatkozó parancsot nem sikerült megtalálnunk.
- A járőr Bosznia területén belül maradva, „lefolyt csaták mezein” kereste a szerb átkelés következtében odakerült ellenséges csapatokat.
- Az ellenőrző járőr a hadtáppálomástól indulva tett meg összesen 80 km-t. Ellenségesnek tekinthető terepen 80 kilométert 3 nap alatt menetfelszerelésben gyalog átfésülni, mintegy 27 km-t naponta, nem lebecsülendő teljesítmény.
- A lap elején figyelmeztet az új címre. Ez már a harmadik táboriposta szám.
- Az október 18-i lapot megkapta, a kézbesítési idő tehát körülbelül egy hét.

A balkáni front 1914 végén – második rész

Október végén a szerbek Szerbiában az egész arcvonalon visszavonulnak, nyomukban az üldöző osztrák-magyar csapatokkal.

„... Szerbiában az úthálózat gyér, hozzá még a hegységben és a mocsaras területeken lévő kevés út használhatósága az évszak és az időjárás szerint is feletébb különböző.”

Forrás: Gottl Jenő, Mojzer László: Hadseregünk ellátása az első világháborúban. I/52. old.

Az esős, rossz időjárásban, egyre nehezebb utánpótlási viszonyok között a rosszul élelmezett, kimerült, lerongyolódott osztrák-magyar csapatok folyamatosan, kérelhetetlenül üldöznek.

Az emberek majdnem három héten át nélkülözték a napi teljes kenyéradagot. Volt nap, hogy egyáltalán nem kaptak kenyeret. „A hadosztályparancsnokok ezt ismételtelen jelentették, de meghallgatásra nem találtak.”

Forrás: Gottl Jenő, Mojzer László hadbiztos tábornokok: Hadseregünk ellátása az első világháborúban.

A csapatok fizikai teljesítőképessége és ellenállóereje rohamosan csökken. A szerbek a hátszágban elért raktáraikból felszerelésüket kiegészítik, támadnak, majd újra hátrálnak.

„Potiorek üzi-hajtja a csapatokat, az anyagi ellátásra tekintettel nincs, úgy-hogy a csapatok teljesen kimerülve, lövészer és élelem nélkül jutnak a döntő harcokhoz és a szerbek egyszerűen legázolják.”

Gottl Jenő, Mojzer László: Hadseregünk ellátása az első világháborúban. I/136. oldal.

A szerbek tulajdonképpen nem visszavonulnak. Egyszerűen időről időre eltűnnek.

„... kiemelendő a terep mintaszerű kihasználása és a (szerb) csapatok szívós ellenállása és kitartása. A védelmi berendezések felette ügyes és célszerű alkalmazása és a csapatok kiválóan ügyes és helyes viselkedése még a legnehezebb viszonyok között is ...”

Bánlaci Breit József tábornok, a 107. népfelkelő gyalogdandár volt parancsnoka.

„A terepviszonyok ... jelentős szerepet játszottak abban, hogy a háború első fél esztendejében nem sikerült döntést kicsikarni a Monarchia déli határvidékéhez közel lévő, így a közlekedési hálózat és az utánpótlás szempontjából kitüntetett helyzetben lévő hadszíntéren.”

*Holló József Ferenc : A hadszíntér, mint meghatározó tényező az I. világháború hadműveleteiben.
In: Boldogtalan hadiidők ... Petit Reál Könyvkiadó. Budapest 2005.*

1914. október 30-án az orosz fronton, Galiciában, Kirovnál elesik Harter Johannes tartalékos népfelkelő százados, Lányi Pál fiatalkori barátja és tisztbajtársa Kaposváron a 44. ezrednél, később pedig sógora, felesége nővérének férje. Amikor a frontról a katonaládáját a megmaradt holmijával haza szállították, családjá szerint a kutyája azonnal megértette mi a helyzet. Vigasztalhatatlan volt.

1914. november 1-jei ranggal visszamenőlegesen, Lányi Pált 1915 januárjában népfelkelő főhadnaggyá léptetik elő.

Forrás: (RK. 7/1915. 78. oldal.)

1914. november elején a 20/III. és a 20/I népfelkelő hadtápszászlóalj a Drina szerb oldalán a Fakovič*-Uziče hadtápvonalat biztosítják.

*Forrás: 20/III. népfelkelő hadtápszászlóalj iratai. Hadtörténeti Levéltár,
* Fakoviči Srebrenicától délre Boszniában, a Drina-kanyarban van. Lásd fent, az „áttekintő térképet”.*

November 5-én Bjelina magasságában a Drina szerb oldalán 20/II-es hadtápcsatapok vannak feltüntetve.

*Forrás: Bánlaky Breit József: Az 1914. évi Osztrák-Magyar-Szerb-Montenegrói hadjárat.
5. számú térképmelléklet.*

November 7-én reggel 8 órakor a 20/II. zászlóalj elindul Srebrenicáról Pasma Brdo-ra és délután 4-re megérkezik.

November 15-én a 20/II. zászlóalj alakulatainak elhelyezése a következő:

1. század 2 szakasz Bratunac-ban, 1 szakasz Drinaca-ban, 1 szakasz Srebrenica-n.
2. század Krupanj-ban*.
3. század Peckan-ban**.

*a Drina keleti partján, Szerbiában, Mačkov Kamentől északra. Lásd fentebb az „áttekintő térképen”.

**a Drina keleti partján, Szerbiában, Mačkov Kamentől délkeletre.

„...nap, mint nap várom az indulási parancsot Szerbiába, mivel zászlóaljunk második és harmadik százada már odaát van.”

Forrás: Lányi Pál tábori lap 1914. december 1.

A Drina alsó folyásától kiindult 5. hadsereg november 6. és 7. folyamán egyáltalán nem tudott előre jutni. Frontszakaszán november 8-án a szerbek ellenállása nem csökken, sőt tüzéségük olyan heves tüzrelvvel árasztja el a hadosztályok támadó csoportjait, hogy azok alig jutnak előbbre. Következésképpen igen nagy

gondot okoz a harcos állományok gyors apadása. A zászlóalj már alig század erejűek. A szarajevói XV. hadtestnél a zászlóalj létszáma már a 200 főt sem éri el. Potiorek tábornagy a veszteségek pótlására már hadtápcapokat is harcra vet.* A támadás, különösen a már behavazott hegyvidéken, igen nehéz körülmények között folyik. November 15-én sikerül Valjevo-t elfoglalni. Az osztrák-magyar balkáni haderő katonáit nem kímélő főparancsnoka nem látszik tudomást venni arról a tényről, hogy egy visszavonuló ellenség még nincs megverve.

Forrás: Bánlaky Breit József: Az 1914. évi Osztrák-Magyar-Szerb-Montenegrói hádjárat.

*Az 1886. évi törvény XX. törvénycikk szerint a II. osztályú népfelkelők „a hadsereg pótlására nem alkalmazandók”.

Lányi Pál tábori lap 1914/XI/21

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Paul von Lányi Lieutenant
20/ II Landsturm Etappen Baon
Tábori posta 311
Bosnien

Hochwolg. Frau Emilie von Lányi
Nagykanizsa 2
Csengery út 67
Ungarn.

Postabélyegző: Nagykanizsa 2 1914. nov 29.

A katonai alakulat bélyegzője: K. U. K. Etappenstationskommando

1914. november 21.

21/XI. 1914.

Kedves Milikém!

Tudatom Veled, hogy jó egészségben vagyok, a szolgálat most valamivel könnyebb, csak a tartós esős időjárás miatt az ide-oda gázolás a feneketlen sárban kellemetlen és egészségileg aggasztó. Az eddig elviselt megerőltetések után mindazonáltal remélem, hogy evvel a bajjal is megbirkózom.

Tőletek már három hete nem kaptam írást, feltehetőleg és remélhetően jól vagytok! Megkaptad a 700 koronát? Írj most, de azonnal a következő címre: Bratunac, Bosznia. Hogy meddig maradok itt, nem tudom, mivel továbbhelyezésünk magától értetődően bármelyik napon bekövetkezhet.

Sokszor csókolak Benneteket
Apa

A fenti cím csak ezalkalommal érvényes

Liebste Emilie!

Ich benachrichtige Dich von meinem Wohlbefinden, habe jetzt einen etwas leichteren Dienst, nur ist infolge der andauernd regnerischen Witterung das Herumwaten in bodenlosem Kot unangenehm und für die Gesundheit bedenklich. Nach den bisher erlittenen Strapazen hoffe ich jedoch auch diesen Übelstand zu überwinden.

Von Euch erhielt ich bereits schon seit 3 Wochen kein Schreiben mehr, vermutlich und hoffentlich seid ihr doch wohlauf! Hast die K.700 erhalten? Schreibe diesmal aber sofort auf die nachstehende Adresse: Bratunac, Bosnien. Wie lange ich hier bleibe, weiss ich nicht, zumal unser Weiterschieben selbstredend jeden Tag erfolgen kann.
Herzlichst küsst Euch
Papa

Die obige Adresse gilt blos für diesmal.

November 23. A boszniai Zvornikból egyenesen ide, a szerbiai Valjevoba megérkezett estére a veszprémi második hadtápczászlóaljunk. Csodálkozva hallottuk, hogy a legénységnek nincs alsóruhája, sem sátorlapja. Szakadó esőben érkeztek meg, de helyszűke miatt még fedél alatti helyet sem tudtunk nekik adni.

November 24. Az élelmiszer hiánya miatt a helyzet egyre tarthatatlanabb.

Forrás: A veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápczászlóalj NAPLÓ. Hadtörténelmi Levéltár.

November 26-án a zágrábi XIII. hadtest parancsnoka jelenti, hogy csapatai végleg kimerültek, 27-én a szarajevói XV. hadtest parancsnoka is jelenti csapatainak teljes kimerülését és hogy az utánszállítás sehogysem működik.

Forrás: Gottl Jenő, Mojzer László hadbiztos tábornokok: Hadseregünk ellátása az első világháborúban I/129-130. oldal

A 3. szerb hadsereg parancsnokságának jelentéséből

A szerb hadsereg főparancsnokságához intézett jelentés a 42. horvát honvédhadosztály állapotáról, fogságba esett katonáinak vallomásai alapján:

A folytonos előnyomulás nehéz terepen és rossz utakon a hadosztályt teljesen kimerítette. Az erkölcsi állapot nagyon rossz. Az élelmezés elégtelen. A katonák fosztogatnak a falvakban, holott ez tilos. Az állományt eddig öt ízben kiegészítették. A harcoló csapatokba már sorozásnál alkalmatlanokat is beosztottak. A zászlóaljok állománya mintegy felére csökkent, a tiszti létszám megfogyatkozott. A századokat tartalékos zászlósok, a zászlóaljakat tartalékos főhadnagyok vezénylik, az ezredeknél alig maradt 2-3 tényleges tiszt. A nélkülözés és a kimerültség ezen a terepen és ilyen időjárás mellett már olyan fokú, hogy az emberek készek megadni magukat, vagy akár már botokkal is vissza lehet őket verni.

Forrás: Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos idézte rész alapján. III/224 .oldal.

Lányi Pál tábori lap 1914/XII/01

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Paul von Lányi Lieutenant
20/ II Landsturm Etp Baon
Feldpost 311
Bosnien

Hochwolg. Frau Emilie von Lányi
Nagykanizsa 2
Csengery út 67
Ungarn

Postabélyegző: Nagykanizsa 2 1914. dec. 14.

A katonai alakulat bélyegzője: K. U. K. Etappenstationskommando

1914. december 1.

1/XII. 1914.

Kedves Milikém!

Liebste Emilie!

Jó egészségben vagyok, remélem Nektek sem történt bajotok, csak azért vagyok rosszkedvű, hogy már egy hónapja nem kaptam Tőletek levelet.

Ich bin wohlauf, hoffe dass auch Euch kein Übel zugestossen ist, nur bin ich deswegen missgelaunt, dass ich bereits seit einem Monat von Euch kein schreiben mehr erhalten habe.

Még ma is Bratinaban, Boszniában vagyok, de nap mint nap várom az indulási parancsot Szerbiába, mivel zászlóaljunk második és harmadik százada már odaát van.

Ich bin auch heute noch in Bratina, Bosnien, warte jedoch schon Tag für Tag den Marschbefehl nach Serbien, zumal die 2te und 3te Kompagnie meines Bataillons bereits schon drüben ist.

Csókkollak Téged, Mancikát és Lilkót!
Apa

Ich küsse Dich, Mancika und Lilko!
Papa

Diadalittas újságcím aggasztó hadijelentések között: „Ezzel szemben áll Belgrád bevétele”. Valóban, december 2-án a kiürített Belgrádot a csapatok harc nélkül elfoglalják. Azonban a megszállás csak december 14-éig fog tartani. Ugyanis december 3-án minden rendelkezésre álló tartalékerőt mozgósítva megindul a szerb ellentámadás.

Az időjárás kedvező. A szép, derült, viszonylag meleg időben a túlhajszolt és leharcolt 6. hadsereg a legteljesebb testi és lelki összeomlás állapotában van. A szerbek döntő csapást mérnek az osztrák-magyar erőkre. Az 5. és 6. osztrák-magyar hadsereg megverve vonul vissza az országhatárok mögé.

„... szinte lábhoz tett puskával és leeresztett karddal nézték és szemlélték csapataink nem éppen könnyű átvergődését a hatalmasan megáradt folyókon keresztül. Mi valamennyien, akik ennek a folyón való átkelésnek szemtanúi és részesei voltunk, a szerbeknek ezt a – hogy ne mondjam – gavalléros viselkedését hálás köszönettel vettük tudomásul ...”

Bánlaky Breit József altábornagy: Az 1914. évi Osztrák-Magyar-Szerb-Montenegrói hadjárat. 1926. 226. oldal.

Idézzünk fel emlékezetünkben egy különös eseményt a hadüzenetet megelőző órákból. A következő történet megszerkesztéséhez segítségül vettük két budapesti, „Az Est” és a „Pesti Napló” és két nagykanizsai, a „Zala” és a „Zalai Hírlap” napilapok 1914. július 26-i és 27-i számait. Mint ismeretes, a Szerbia elleni hadüzenetet július 28-án adták át.

Történt ugyanis, hogy 1914. július havában Putnik vajda, a szerb hadsereg vezérkari főnöke leányával Radojkával az ausztriai Gleichenbergben nyaralt. Radomir Putnik az 1912-es és 1913-as két Balkán-háborúban győzelemre vezette a szerb hadsereget. Evvel érdemelte ki a hadseregparancsnokoknak kijáró legmagasabb „voje-voda,” a „hadvezére” katonai méltóságot, amelyet az ő esetben újabb keletű műszóval, leghelyesebben talán „vezértábornagy”-nak lehetne fordítani.

Július 23-án Auszria-Magyarország belgrádi követe átnyújtja az ultimátumnak nevezett jegyzéket, amely a további birodalomellenes hangulatkeltés és akciók, valamint a terrorista merényletek megelőzésére rendkívül szigorú vizsgálatot és általános rendszabályok életbeléptetését követeli osztrák-magyar tisztviselők szerbiai közreműködésével.

Július 25-én Nikola Pašić szerb miniszterelnök ezeket a korabeli felfogás szerint „az állami szuverenitással össze nem egyeztethető kívánalmakat” elutasítja, mire a követség személyzete elhagyja Szerbia területét. Ugyanaznap Sándor szerb trónörökös táviratilag hazarendeli Putnikot. Későn. A diplomáciai viszony a Monarchia és Szerbia között közben megszakadt.

Az osztrák hatóságok értesítik a budapesti helyőrség parancsnokát, hogy Putnik vajda a grazi gyorsas 26-án reggel a Kelenföldi pályaudvarra fog érkezni. Mivel névtelen levélben megfenyegették, ezért engedélyt kapott fegyver viselésére.

A vonat érkezésének időpontjára a Kelenföldi pályaudvarra megy egy rendőrfelügyelő és egy detektív főnök egy csoport detektív kíséretében. A környezet biztosítására öt szakasz lovas és öt szakasz gyalogos rendőrt vezényelnek ki. Amikor a vonat befut, a detektívek kupéjába belépve felriasztják a még szenderegő szerb vezérkari főnököt, aki meglepetésében merénylőknek véli őket.

A szabadkozó civil ruhás Putnik vajdát ezután az erre a célra kiürített első osztályú váróterembe kísérik, ahol két vezérkari százados kíséretében lévő tábornokkal találja magát szemben. A tábornok néhány lépés távolságban, feszes vigyázzállásban körülbelül a következőképpen kezdi mondókáját:

– Excellenciás uram, Sorsich Béla vezérőrnagy, budapesti helyőrségparancsnok, bemutatkozom. Sajnálom a nagyméltósággal történeteket, de felsőbb parancsra Önt fogolynak kell tekintenem.

A főkapitányságon dr. Andrejka Károly rendőrfőkapitány vesz fel jegyzőkönyvet a történetekről, miközben a vigasztalhatatlanul pityergő Radojkának egy vezérkari tiszt szobát bérel a „Vadászkürt” szállóban. A rendőrfőkapitány személyesen közli Radojkával, hogy szabadon mozoghat a fővárosban, de azt egyelőre nem hagyhatja el. Meg kell értenie, ha kilép a szállodából, saját biztonsága érdekében diszkréten és állandóan detektívek fogják követni.

A Putnik vajda vezérkari főnöknek a tiszti kaszinóban készítettek éjjeli szállást.

Terstyánszky Károly lovassági tábornok (vezérezredes), a budapesti hadtest parancsnoka a késő esti órákban két vezérkari tiszt kíséretében még felkeresi Radojkát a Vadászkürtben, hogy minden rendben van-e és van-e valami kívánsága. A beszélgetés francia nyelven folyik.

*Sorsich Béla vezérőrnagy
a képen őrnagy*

Másnap délelőtt Radojkát kívánságának megfelelően a két vezérkari tiszt édesapjához kíséri a tiszti kaszinóba. Putnik vajda ebédre ragulevest, balatoni fogast tartár mártással, valamint habos tortaszeletet rendel és ásványvizet. Ebéd után szivarra gyújt. Rövidesen megjelenik Sorsich tábornok akivel hosszasan elbeszélgetnek.

Eközben a külügyminisztériumban és a hadügyminisztériumban lázas viták folynak. Mi a teendő ebben a rendkívüli helyzetben? A szerb vezérkar főnöke lenne a háború első hadifoglya – mint azt egyes szenzációhajhász újságok már írják? Igaz, a diplomáciai viszony megszakadt, de még nincs hadiállapot. Hiszen csak holnap fogunk hadat üzeni. Létezik-e ilyen esetre valamilyen nemzetközi szokás vagy megállapodás? Nem találják. Ebben a vitában minden bizonnyal csak az uralkodó dönthet. A döntést gróf Berchtold külügyminiszter továbbítja.

Radomir Putnik vajdát, a szerb hadsereg idős, nagy harci tapasztalatokkal rendelkező vezérkari főnökét és leányát Radojkát a magyar királyi kormány szalonkocsijában különvonat vitte Zimonyig.

Ez a hadüzenettel szinte egyidőben történhetett. A határon átlépve azonnal hatékonyan kézbe vehette a szerb hadsereg legfőbb irányítását.

Egy huszonegyedik század eleji igen tekintélyes kiadványból idézhető brit történelmi szakíró a következőkben összegezte véleményét a történetekről: „in a gesture of misplaced chivalry, emperor Franz Joseph himself ordered Putnik's release.” Visszafozott magyar fordításban: a körülményeknek nem megfelelő lovagias gesztussal Ferenc József császár maga rendelte el Putnik szabadon bocsátását. Értelem szerint pedig: helytelen lovagias eljárással. Ami pedig ebben az esetben nem helyén való, az legalábbis értelmetlen.

Céltalan lenne latolgatni, hogyan alakult volna Franz Conrad von Hötzendorf osztrák-magyar gyalogsági tábornok vagy Helmuth Johannes Ludwig von Moltke német vezérezredes vezérkari főnökök sorsa, ha 1914 augusztusában hasonló körülmények között az egyik mondjuk a franciaországi Vichy a másik pedig az angliai Bath fürdővárosban nyaral.

Egyébként nincs kizárva, hogy a fentebb idézett brit történetíró ezt mégis megtette.

A sikernek talán nagyobb esélyével próbálhatunk magyarázatot keresni a szerbeknek a visszavonuló osztrák-magyar csapatokkal szemben az adott körülmények között el nem várható, tehát értelmetlennek tűnő, „gavalléros viselkedésére”, amelyet Bánlaky Breit József tábornok leírt. Erre szolgált a fenti visszaemlékezés.

Idézzük még egyszer Bánlaky tábornokot:

„... szinte lábhoz tett puskával és leeresztett karddal nézték és szemlélték csapataink nem éppen könnyű átvergődését a hatalmasan megáradt folyókon keresztül. Mi valamennyien, akik ennek a folyón való átkelésnek szemtanúi és részesei voltunk, a szerbeknek ezt a – hogy ne mondjam – gavalléros viselkedését hálás köszönettel vettük tudomásul ...”

Lovagias gesztus egy adott időpontban esetleg nem látszik helyénvalónak. Sőt teljesen értelmetlennek tűnhet. Nem feltétlenül az. A viszonzás az ellenfél megértésén és értékrendjén múlik.

Vagy van más magyarázat?

Az 1914. évi szerbiai hadjárat mérlege

„Hisz én írnék, de amit írni szeretnék, azt nem szabad megírni...”

Lányi Pál TP levél 1915. január 21.

Az 1914. évi szerbiai hadjárat mérlege embervesztésben (halott, sebesült, eltűnt):

O-M Monarchia:	275 560 fő	vagyis a hadrakelt sereg 85 százaléka.
Szerbia:	130 000 fő	vagyis a hadrakelt sereg 50 százaléka.

Források:

Embervesztés: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest 2000. 552. oldal
Hadrakelt seregek: Pilch Jenő: A világháború története. Franklin. Budapest.

Ezen adatok szerint az első világháború első négy hónapjában, a szerb hadszíntéren az Osztrák-Magyar Monarchia két hadserege teljesen elvérzett. Szemléltetően kifejezve, 100 főnyi kezdeti létszámból négy hónap elteltével mindössze 15 hadrafogható maradt.

A hitelesség kedvéért a fentiek ki kell egészítenünk. Ugyanis a hadrakelt sereg Pilch Jenő által megadott létszámában (325 000 fő) benne foglaltatnak a szerbiai frontról hamarosan kivont és az orosz frontra átirányított 2. hadsereg alakulatai is. Ezeknek az alakulatoknak eltávozását figyelembe véve, a szerb fronton 219 000 fő marad.

Ilyen módon megvizsgálva a viszonylagos veszteségeket egyszerűen arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a hadrakelt sereg teljes egészében elveszett. Négy hónap múltán a kiegészített létszámából számszerűleg nem maradt meg egyetlen épkézláb hadrafogható ember sem.

Tételezzük fel, hogy a fenti számadatok pontossága nem kielégítő és a veszteségarányok felbecsülésére más módszert kell alkalmaznunk. Oly módon fogunk eljárni, hogy az 1914-es szerbiai hadjárat veszteségét Ausztria-Magyarországnak az első világháború 51 hónapjában elszenvedett 3 477 200 fős összvesztéséhez hasonlítjuk.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest 2000. 782. oldal.

A négy hónapra eső arány 272421 fő lenne, ez pedig százaléknyi pontossággal csak a szerb hadszíntér vesztesége. Ennek értelmében az orosz fronton a lembergi csatának, az első przemysl-i csatának, az első uzsoki orosz betörésnek, Máramarossziget elvételének, a limanovai áttörésnek egyetlen fő veszteség nélkül kellett volna lefolyniuk. Ha tehát az első becsléshez felhasznált számadatok esetleg nem is egészen pontosak, a levonható végkövetkeztetés sajnos lényegében helyes.

A főparancsnok az egész hadjárat során egyszer sem tartotta szükségesnek, hogy hősiiesen küzdő csapatai körében, az első vonalban megjelenve azokat megdicsérje, illetve buzdítsa.

Forrás: Bánlaky Breit József: Az 1914. évi Osztrák-Magyar-Szerb-Montenegrói hadjárat.

Ez a vereség nem csak hadseregtesteket semmisített meg. Az egész birodalom számára lealázó volt. Morális hatása mély nyomot hagyott külföldön és belföldön egyaránt.

Forrás: Gottl Jenő, Mojzer László: Hadseregünk ellátása az első világháborúban. I kötet 242. oldal.

1914. december 26-án az 5. és a 6. hadsereget összevonták.

Szörnyen szégyelem magamat. Visszajöttem, élek és nem nyertem meg a háborút.

SOICSI YOKOI

japán katona nyilatkozata a televízióban, aki a második világháború befejezése után 28 éven át a Guam szigeti dzsungelben rejtőzött és csak a helyszínre utazott volt ezredparancsnokának felszólítására tette le a fegyverét.

1914. augusztus végén Kelet-Poroszországban a 8. német hadseregnek sikerült észrevétlenül visszavonulva szinte teljes egészében elszakadnia a támadó 1. orosz hadseregtől, majd Tannenbergnél kétoldalról bekeríteni és gyűrűbe szorítani a 2. orosz hadsereg egységeinek mintegy háromnegyedét.

Néhány nap leforgása alatt egy teljes orosz hadsereg megszűnt létezni. A 2. orosz hadsereg parancsnoka, Alexander Vasziljevics Szamszonov tábornok öngyilkos lett. A győztesek katonai díszpompával temették el.

Alexander Vasziljevics Szamszonov tábornok

Forrás: Galántai József: Az első világháború, 198. oldal.

Egy középkori arab utazó beszámol a kazár kagán szokásairól. Megtudjuk, ha egy hadvezér vereséget szenvedett, a kagán előtt kellett számot adnia. Mellékbüntetése vagyonelkobzás, főbüntetése pedig felnégyelés, keresztre feszítés vagy akasztás volt. A kagán különösen kegyes hangulatában az is előfordulhatott, hogy a vesztes vezért csak egyszerűen átminősítette lóápolóvá.

Forrás: Voyageurs arabes. Edition Gallimard 1995. Ibn Fadlan: Les Khazars. Récit de voyage. 66. oldal.

Potiorek Oszkár tábornokot 1914. december 23-án felmentették hadseregcsoport főparancsnoki tisztéből. 1933-ban, Klagenfurtban fejezte be földi pályafutását.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL. Budapest 2000. 550. oldal.

Potiorek Oszkár tábornok

Nem tudjuk, hogy a balkáni hadműveletek kezdeti irányítóját, a szarajevói merénylet idején Bosznia-Hercegovinának a biztonsági intézkedések megszervezéséért is felelős tartományfőnökét katonai tiszteletadással vagy anélkül búcsúztatták-e? Ez az utóbbi feltevés ellentmondana a birodalmi hagyományoknak.

Viszonylagos nyugalom a hadszíntéren

A 20/II. zászlóaljat 1915. január 6-tól a Drina part Megjasi (Medjasi)– Janja* szakaszának határ-védelmére osztják be. Ezt a feladatot 1915. október 5-ig fogja ellátni.

Forrás: Belohnungsantrag. F.J. 1918.VIII.22. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.

*lásd az „áttekintő térképet.” Medjasi Bijeljínától kissé északabbra fekszik.

A 20/II. zászlóalj a saját állományból Franz Josephs Feld*-re áthelyeztetik.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár: M. kir. 9. hadtápdandár 1297. számú Reggeli jelentése. 1915 január 30.

*Bijeljínának városrésze.

Hogyan telt a katonák ideje ebben a viszonylag nyugodt időszakban?

A 20/II. zászlóaljjal kapcsolatban Lányi Pál levelezőlapjain fogunk a továbbiakban erre némi felvilágosítást találni. Az ugyancsak Medjasi melletti partszakaszra beosztott nagyváradi 4/IV. népfelkelő hadtápszászlóaljra vonatkozóan egy kitüntetési felterjesztésből idézzük Streith Rudolf ezredes dandárparancsnok értékelését:

Ebben az időszakban a nemrég felállított népfelkelő hadtápszászlóalj „öreglegényeit” zászlóaljparancsnokuk fáradhatatlan mozgékonyága és lankadatlan serkentése példásan fegyelmezett, fizikailag és szellemileg jól kiképzett, sokat ígérő alakulattá változtatta.

Forrás: Belohnungsantrag, VP 7/VII/1915. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

Ezt a zászlóaljparancsnokot Vrkljan Pálnak hívták.

E helyen is megköszönjük Bányai Mária Júlia kedves segítségét, aki családi levéltárából nagyapjának, Bányai Imrének, a nagyváradi 4/IV. népfelkelő hadtápszászlóalj tisztjének feleségével való levélváltását közlésre átengedte. A továbbiakban ebből a levélváltásból idézzük néhány kivonatot.

1914. december 29.

Bányai Imre zászlós úrnak, 4/IV. hadtápszászlóalj

Medjasi bei Bijeljina, Bosnia

Feladó: Bányai Imréné Nagyvárad, Fűzes

Drága Imrém!

Tudatlak édes Imrém, hogy lóösszeírás lesz a városházán, muszáj mindenkinek beírni, hogy milyen lova van, úgy félek, hogy ezt is elviszik. Nagyon szívesen odaadom, mert hisz a hazáért többet is áldozhat az ember, csupán, hogy te ne velted és oly szelíd, azért sajnálom...

Csókolnak a gyermekek, és én is milliószor Juliskád.

1915. január havi levelezésből:

Feladó: Bányai Imre hadnagy, 4/IV. hadtápszászlóalj

Balatun, Bosnia

Drága egyetlen Juliskám!

Aranyos kis feleségem, tudatlak, hogy mint főörsparancsnok nagy úr vagyok, fél századommal hat kilométert biztosítok. Tegnap már írtam, hogy rettenetes nagy tél dühöng, az őrszemeim valódi hóembereknek néznek ki, ugyancsak tudattam, hogy főörsparancsnok lettem, századosi teendőt végzek 118 emberrel.

Drága kis Juliskám!

Juliskám édes, nem tudom, de én úgy féltelek valamitől, mindig valami rossz embereket vélek a közeledben, akik rád leskelődnek, de talán a jó Isten megoltalmaz, addig, amíg én haza megyek és megvédelek mindenkivel szemben.

Ha tőled jó híreket kapok, akkor semmi nem fog ki rajtam, pláne ha azt írod majd, hogy egy kicsit kezdesz hízni. Angyalom, törődjél mindenbe bele, jó az Isten, jót fog adni...

1915. február havi levelezésből:

Drága egyetlen Juliskám!

Édeském, olyan ...rosszmájú emberekre pedig ne hallgass, mert azok nem jóakarók, akik ilyen nagy bajban nem támogatni, megvigasztalni, hanem elkeseríteni akarnak egy gyengeszívű elkeseredett asszonyt, te csak kérdezz éntőlem mindent és hallgass énrám...

Drága Imrém!

... mindent megírok, amik érdekelnek, hogy tudj mindent, mégis e mai lapon azt írod, hogy nem tudattam veled... én pedig sokat írtam arról is neked, de már nem tudom, mit csináljak, hogy mindent megkaphass.

Azért nem kell úgy írni, „ej, Juliskám”^{*} mert én megértem, mit jelent e kiejtésed. Légy egészen nyugodt, mindent megírok itthonról, amit csak teszek...

Csókollak milliószor

Juliskád

*aláhúzás az eredetiben

Forrás: Családi levéltár, Bányai Mária szívességéből.

Lányi Pál tábori lap 1915/I/13

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Ltnt. Paul von Lányi

20/II. Landsturm Etp Baon

Postabélyegző: Nagykanizsa 1915. jan. 18.

A katonai alakulat bélyegzője: olvashatatlan

Hochwolg. Frau Emilie von Lányi

Nagykanizsa 2

Csengery út 67

Ungarn

1915. január 13.

Kedves Milikém!

Egészséges vagyok. Tegnapelőtt küldtem Neked 300 koronát. Értesíts, hogy megkaptad a pénzt.

Jelenlegi címem:

Franz Josephs Feld, Bjelina mellett.

Csókollak benneteket

Apa

13/I. 1915..

Liebste Emilie!

Ich bin gesund. Vorgestern sandte ich Dir K. 300.

Benachrichtige mich vom Empfang des Geldes.

Derzeitige Adresse:

Franz Josephs Feld bei Bjelina.

Es küsst euch

Papa

Lányi Pál tábori lap 1915/I/21

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Lieutenant Paul von Lányi

Landsturm Etappen Ba(taill)on II/20

Feldpost N°9

Bosnien

A katonai alakulat bélyegzője elmosódva.

Kedves Mamuska.

Most Te kerülsz sorra, mert Lilike nagyon szigorúan követeli a levélírást. Hisz én írnék, de a mit írni szeretnék, azt nem szabad megírni, tehát csak a hogylétem megírására szorítkozom. Meleg szoba, megfelelő koszt és bor, szivar és cigaretta, az van, – a fekhelyem: alul deszkázott parasztágy, rajta egy kevés szalma, a köpenyeg a párnám, a takaróm pedig a sárga és egy komisz pokróc. – Hó van, de hideg nincs, ellenben a sár illetve a vizes hó a bokáig ér. Egy szerb faluban lakunk, amelynek lakossága ki lett telepítve. Most 7-e óta előőrs tartalékban van a századom, a jövő héten azonban mi kerülünk előőrsi szolgálatra, ami koránt sem kellemes. Forrón csókollak benneteket. Lilike I./17-i lev lapját megkaptam.

Papa

1915/I/21

Megjegyzés:

– a kiürített szerb falu, mint azt a későbbiekben látni fogjuk, minden bizonnyal Popovi.

– Lilike lapját a tábori posta 3 nap alatt kézbesítette.

„Ami a szabadságot illeti, igaz, hogy félévenként jár 14 nap, de! azonban! ...”

Forrás: Lányi Pál tábori lap 1915. december 13.

Február elsejével tehát elvben esedékessé vált két hét szabadság a család meglátogatására. Erről nem maradt semmi feljegyzés vagy emlék. Így csak feltételezni tudnánk, hogy a szabadságolás megtörténhetett, evvel magyarázva a levelezőlapok közötti több, mint három hónapos kiesést. Mégis furcsa azonban, hogy május 7-ei lapján azt írja, hogy „... csak már én is veletek lehetnék. Este, ha lefekszem, mindig rátok gondolok” és nem azt, hogy – csak már én is megint veletek lehetnék. S valóban, harctéri jelenlétének megszakításáról a későbbi kitüntetési felterjesztésében nincs szó. Tehát nem volt szabadságon.

Idézetek Bányai Imre, a nagyvárad 4/IV. népfelkelő hadtápszászlóalj hadnagyának feleségével való levelezéséből: 1915. március hónapban:

Önagysága Bányai Imréné úrnőnek

Nagyvárad, Füzes utca 25.

Medjasi. 1915. március 15.

Feladó: Bányai Imre hadnagy, 4/IV. hadtápszászlóalj. Tábori posta 9.

Bélyegző: M. kir. nagyvárad népfelkelő parancsnokság 4/IV hadtápszászlóalj

Édes Juliskám!

Ismételten figyelmeztetlek, hogy nagyon vigyázz a gyermekekre és magadra, a rossz emberektől óvakodj.

Forrás: Családi levéltár, Bányai Mária szívességéből

Lányi Pál tábori lap 1915/IV/05

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy

M. kir. 20/II. népf. Hadtápszászlóalj

A katonai alakulat bélyegzője elmosódva.

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. ápr. 6.

Lányi Pálné úrasszonynak

Nagykanizsa 2

Csengery út 67.

Ungarn

1915. IV. 5.

Kedves Anyuskám !

Jól érzem magamat. – Dr. Stoeckinger századparancsnokkal és Dr. Parraghyval vagyok együtt a legutóbb jelzett főőrsön. – Tábori szállásunkat egy favázas kunyhó képezi, melyet előőrsi elődeink Karácsony várának neveztek el. – Az udvar egy sarkában hatalmas keresztet állítottak katonáink, itt végzik a lehetőséghez képest reggeli és esti imájukat egy e célra készített imaszámlayon. – A látvány megható. – Élrelmezésünkről Dr. Parraghy gondoskodik, kitűnő szakértelemmel, – ma rizsfelfűjt lesz ebédre. – A konyhaszemélyzetet a tisztiszolgák szolgáltatják, és jaj annak, aki a recept sorrendjében hibát követ el. Egyébként még nyugalom van, az idő borult.

Szívből csókol benneteket

Papa

Dr. Parraghy azt üzeni neked, hogy ne szidd őt, ha mint gyomorhajós kerülök haza.

Megjegyzés:

– „...a legutóbb jelzett főőrsön.” Feltételezzük, hogy január 21-i levelezőlapján írt sorokra utal: „... a jövő héten azonban mi kerülünk előőrsi szolgálatra”.

Lányi Pál tábori lap 1915/IV/09

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy

M. kir. 20/II. népf. hadtápszászlóalj

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. máj 10.

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. nagykanizsai 20. népfk. parancs...

Lányi Pálné úrasszonynak

Nagykanizsa 2

Csengery út 67 Ungarn

1915. IV. 9.

Anyuskám!

Egészséges vagyok, jól érzem magamat. Tegnapelőtt kissé nyugtalan napunk volt. Határvédelmi erősítési munkálatokkal vagyunk elfoglalva, e célból fákat kell döntögetnünk, tuskésdrót akadályokat készítenünk. Az ezzel járó zaj, – baltacsapások, fűrészelés, kalapácsolás – természetesen figyelmessé tette az ellenséges előőrsöket és folytonosan lövöldöztek felénk, habár nem láttak bennünket, mert a terep erdős, bokros. Mikor a golyóik süvítése kissé kellemetlenné vált, erősen viszonzottuk a tüzelést, sokkal erősebben, mint ők. Erre megriadtak és elhallgattak. Nyilván attól tartottak, hogy át akarunk kelni ellenük.* – De most ismét nyugalom van.

Szívből csókol benneteket Papa

*Az erősítési munkálatok nyilván a Drina part közvetlen közelében folytak.

Idézetek Bányai Imre, a nagyváradi 4/IV. népfelkelő hadtápszászlóalj hadnagyának feleségével való levelezéséből: 1915. április hónapban:

1915. április hó 8.

Aranyos Juliskám, Drága Angyalom!

... Tudom, te nem hiszed, hogy én mennyire örjögök érted, éppen azért, minden eljárásod nagyon figyelem... Édesem... ne írdál te másnak és ne is beszélj mással, mert én még azt is irigylem, hogy a te aranyos írásaid mások olvassák... csak egy boldog viszontlátást akarok és téged, mint szentet akarok imádni és minden jóval elhalmozni... Tudod, Szívem én neked szerelemből esküdtem hűséget és meg is tartottam és tartom, ha még bele is pusztulok és igazságos voltam meg leszek is veled és ennek ellenében tőled is azt követelem, amit hiszek is, hogy megkapok...

Megvigasztallak édesem, úgy érzem, hogy nemsokára meglesz a béke és én mint egészséges, ép ember megyek haza, azért is ápolod drága kis tested, hogy ép, egészséges legyen ...

Öllelek és csókollak számtalanszor a téged szerető, de nagyon szerető hű Imréd Vagyazz és ne járj sehová, mert nagyon féltetek ...

Lilkó, Mancika és édesanyjuk Mili

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy
M. kir. 20/II. népf. hadtápszászlóalj Tábori posta 9
Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. máj 5.
A katonai alakulat bélyegzője olvashatatlan.

Lányi Etelka úrleánykának.
Nagykanizsa 2
Csengery út 67
Ungarn

Cenz: 1. század Lányi fhgy

1915. V. 7..

Kedves Mancikám!

Kártyáitokat megkaptam, úgy az üres levelezőlapokat is. Csak vigyázzatok egészségtekre. Lilike – azt hiszem – mire ez a lapom odaér, már egészséges lesz. Itt – kisebb határmenti átlövöldözgetésektől eltekintve – egyelőre nyugalom van, de mi a védelmi berendezésekkel (erődítési munkákkal) vagyunk elfoglalva kora reggeltől késő estig. Néha már alig bírok járni, olyan fáradt vagyok. Az egészségem egyébként jó. – Örülök, hogy az udvar olyan szép, – csak már én is veletek lehetnék. Este, ha lefekszem, mindig rátok gondolok. A mamuska kímélje magát, levelezőlapját megkaptam! Írd meg nekem te is, miről szól az a zsellérügyi végzés, – esetleg, ha nem hosszú, másold le, de elég, ha csak a rövid végét írod ki ; – talán perre utasításról van benne szó? A látképes levelezőlapokhoz véletlenül jutottam hozzá, mert ahol én vagyok, semmit sem lehet vásárolni. – Új zászlóalj-parancsnokunk van, megint Njegovan Vladimir alezredes, mert Pajtás őrnagyot áthelyezték. Servustok Papa.

Megjegyzés:

– Érdekes, hogy levelezőlapját saját maga cenzúrázta. Ilyen önálló alakulatnál is csak olyan esetben szokott előfordulni, amikor a feljebbvaló távol van, vagy nehezen elérhető.

– Nyilván megírta Pajtás őrnagy érkezését is a zászlóaljhoz. Az a lap hiányzik. Pajtás őrnagyot azonban nem csak a tiszti névjegyzékekben nem találtuk, de a zlj utólag fellelt állománylajstromán sem, holott létezéséről bizonyítékunk van.

Idézetek Bányai Imre, a nagyvárad 4/IV. népfelkelő hadtápszászlóalj hadnagyának feleségével való levelezéséből, 1915. május hónapban:

1915. május 6.

Aranyos kis Juliskám!

„...Figyelmeztetsz te jó angyal, hogy vigyázzak, én ígérem is minden levemben, és még sem vigyázok, ma is a hídépítés közben beleestem a Drinába és tudod, ruhástól ilyen erős és mély vízben úszni nehéz, ezért majd verjél meg.

... Lelkem, nem bánom én akár mi is jönne közbe, csak haza mehetnék, hogy még egyszer láthatnálak titeket, de tudja Isten, hogy lesz-e valami abból még valaha.”

1915. május 13.

Aranyos kis Juliskám! Édes kis Anyukám!

... Kérdelek Lelkem, hogy milyen idők járnak erre, igen meleg volt eddig, de már 5 napja elég hűvös és esős, állandóan esik, éjjel-nappal, ma már talán egy kicsit szünni kezd. Itt árad a Drina, ezt látnád, micsoda rettenetes szeszélyes csúnya nagy víz, akkora szigetek vannak benne, mint az egész Nagyvárad, de csupa erdős és füzeses és nagyon sok olyan sziget van benne.”

1915. május 13.

Aranyos kis Juliskám!

... ma beszéltem a zászlóaljparancsnok úrral, a szabadság felől, ő mondta, hogy szabadságot már nem lehet kérni, de megengedi, hogy te ide jöjj, ha tudsz ... Ferenc József földre.

Hogyan is nézett ki a huszadik század eleji Bosznia?

Erről idézünk néhány szavas felvilágosítást turisták részére készült korabeli útikönyvből:

A mohamedánok a lakosság harmadát teszik ki. További két ötöde ortodox szerb, a többi katolikus horvát. A legtöbb város kimondottan keleti jellegű, a mohamedán szokások itt jobban megnyilvánulnak, mint Törökország nagyvárosaiban.

Forrás: *Illustrierter Führer durch Bosnien und Hercegovina. Wien Pest Leipzig 1903.*

Hartleben's Illustrierter Führer No 56.

Bosnyák faárus – bosnischer Holzverkäufer

A levelezőlap hátoldalán: „M. kir. 20/II. népfelkelő gyalogzászlóalj Parancsnokság” bélyegzője.

Hogyan is szólt a hadtápdandár utasítása? A teherhordó állat két oldalán egyenletesen (legfeljebb) 40–40 kg terhelés helyezhető el. A terhelésnek és leterhelésnek egyidőben kell mindkét oldalon megtörténnie. A faárus ezt biztosan tudta.

Suvača, a főőrsön, 1915. június 12-én és 20-án.

- Cenzurázta 1. század, dr Stoeckinger főhadnagy, századparancsnok.
- A fényképeken megjelölve: dr Stoeckinger, dr Parraghy, Frisch és Lányi főhadnagysok.
- Suvača szerbül lóval hajtott gabonaörlő malmot jelent. Megkeresni reménytelen vállalkozásnak tűnik, hacsak nem a zászlóalj állomáshelye közelében, a Drina mentén helyezkedett el. Keressük?

A mellékelt levelezőlapot Bányai Imre hadnagy, a nagyváradi 4/IV. népfelkelő zászlóalj tisztje küldte haza.

A rajt ábrázolt kép célja nyilván hazafias érzelmek keltése. Pontos értelmezése avatatlan huszonegyedik századi olvasó részére nem könnyű.

A panyókára vetett mentében, sújtásos zubbonyban, kivont karddal álló katona magyar volta a szemlélő számára szinte bizonyos. A zászlókon trónoló nem kétféjű ragadozó madár ezek szerint turul lenne.

Lássuk most a feliratot, ami német:
Gut und Blut fürs Vaterland.
Értelemszerűen magyarul:
Javainkat és vérünket a hazáért.

Mária Terézia idejében, a Pozsonyi országgyűlésen javainkról nem volt szó. Figyelmeztetés lenne ez a hadikölcsön jegyzésére?

Azután nézzük a zászlókat. A fekete-sárga az osztrák, a másik sem néz ki piros-fehér-zöldnek. És mit jelentsen a turul mögötti napkorong? Virradnak majd még ránk szebb napok?

Levelezőlap Bányai Mária szívességéből.

Idézetek Bányai Imre, a nagyváradi 4/IV. népfelkelő hadtápszászlóalj hadnagyának feleségével való levelezéséből:

1915. június és július hónapban:

1915. június 5.

Aranyos kis Juliskám!

„... lehet, hogy nemsokára boldogok leszünk, de az is lehet, hogy többé nem láthatjuk egymást csak majd a másvilágon, mert ezzel a gondolattal is meg kell barátkoznunk....”

1915. június 19.

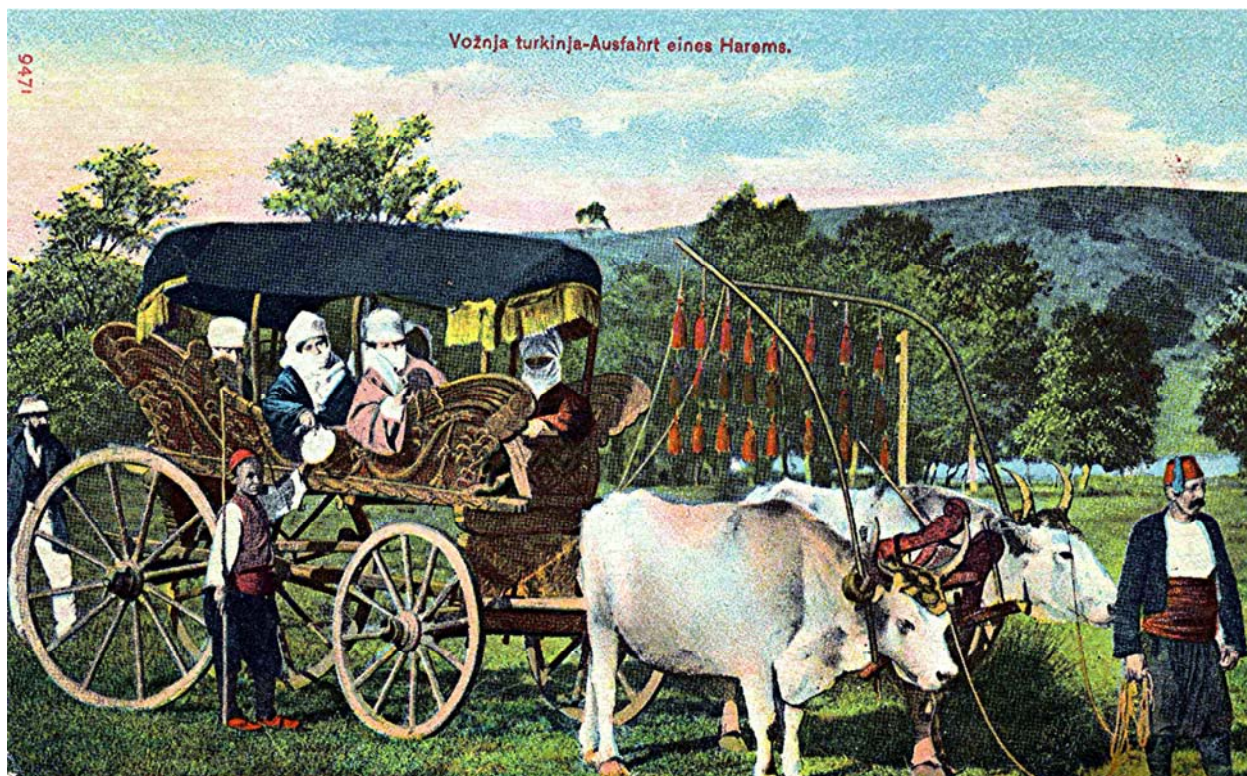
Aranyos kis Juliskám!

– Ebben a levelében Bányai Imre hadnagy részletesen leírja, hogy esetleges el-este után hogyan lehet a holttestét fogazata segítségével azonosítani, eltemettetni, hazatelepíteni, majd így folytatja:

„... Őrizzen az Isten mindkettőnket, mint hiszem is, hogy nem lesz rá szükségünk, adja Isten, hogy úgy legyen,”

Bányai Imre, a nagyváradi ezred népfelkelő hadnagya és családja 1915 szeptemberében

*Bosnyák család hölgytagjai ökrös szekéren
Bányai Imre, a nagyváradi 4/IV népfelkelő hadtápuszlóalj hadnagyának képeslapja családjához.
Bányai Mária szívességéből.*

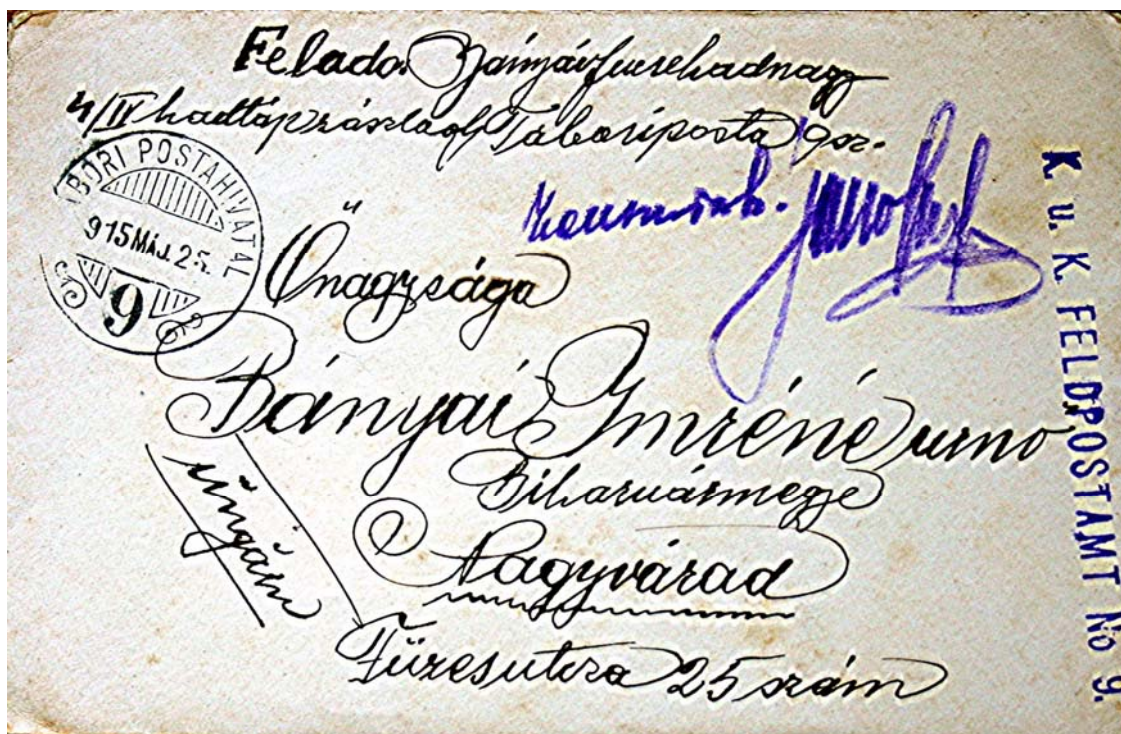
1915. július 6.

„Édes Juliskám, július 6. van, ma 17 éve is volt egy július 6 ... de mi akkor boldogok voltunk, ez az a nap, amelyben egymásé lettünk Isten és ember előtt és azóta élünk boldogan egymást támogatva.

Eme hosszú idő alatt eleget tettünk kötelességünknek Isten és ember előtt, mint jó hazafiak, lelkiismeretes becsületes polgárok, jóra való szülők és az emberi jótekonyságot célzó csendes egyesületek támogatói, akik nem szűnünk meg még a mai nehéz küzdelmekből sem kivenni a magunk részét és minden áldozatra készen kitartunk, mint őseink, hősként.”

Imréd

Forrás: Családi levéltár, Bányai Mária szívességéből.

Édes aranyos kis Juliskám!

1915.X / 26. délután

Most indulok a frontra légy azért nyugodt lelkem és fogadd meg mindazt, amit már annyiszor írtam. Szervusztok lelkeim Isten veletek, áldjon meg titeket a viszontlátásig ölellek és csókollak milliószor benneteket hű Imréd a sírig.

Bányai Imre hadnagyot kórházba utalás és ápolás után nem eredeti alakulatához a balkáni hadszíntérre, hanem az olasz frontra vezényelték. 1915. október 31-én alakulata élén, roham közben Doberdónál hősi halált halt. Sírja ismeretlen. Özvegye, Juliska négy hadiárvať fog felnevelni.

1915. szeptember.

„A szabadságok bizonytalan időre ismét be lettek szüntetve és ki tudja mikor, illetve látjuk-e egymást valaha.”

Forrás: Lányi Pál, 1915. szeptember 27-i tábori postai levelezőlap.

1915. szeptember 19.

Leszállt az éj. A nagyváradi 4/IV. zászlóalj a Drina partján Megjasi közelében a legnagyobb csendben, gondosan begyakorolt módon tüzelőállásba helyezkedik. Mindenki mintha csak a megszokott helyére menne. Zajtalanul.

Az erre kijelölt különítmény gondos elővigyázatossággal vízrebocsátja az előzetesen rejtve előkészített ladikokat. Nesztelenül, amennyire csak lehet, evezni kezdenek. A szerb oldalon továbbra is minden csendes. A partraszállás a legnagyobb odafigyeléssel történik. Ez nem hadijáték. Vérre megy. Ha egy hullott faág megreccsen a lábuk alatt, mozdulatlanul merevedik az egész különítmény. Nem vagyunk hebehurgyák. Semmi sem sürget. Előrehajolva, óvatosan fürkészve, egymást is állandóan szemmel tartva lopakodnak az ellenséges főörs előretolt megfigyelőállása felé. Nem hallatszik semmi mozgás. Elbóbiskoltak a szerbek?

Már csak mintegy harminc méter. Igyekeznek karójban felfejlődni. Mindenkinek felszeme a parancsnokon. Talán ő a legfiatalabb. Mindössze 37 éves. Hangtalanul felemeli a karját, majd hirtelen lerántja, és félhangon inkább súgva szíszegi, mint kiáltja: rajta!

Riadt kiáltások, a szerb őrség szétrebben, futásnak ered. Négyen vannak. Az utolsót már meg is markolták és hozzák. A nagyváradi „négyesek” „nyelvet fogtak.” Mi van még az állásban? A négy puskát. Azt is visszük.

Nagy kiáltozás a szerb oldalon. Lövés dördül. Harsány szerb vezényszavak, futó lábak dobogása. Jön vagy egy század. Most aztán gyorsan vissza. Már a parton vagyunk, a túloldaltól bajtársaink látnak. A parancsnok felemeli a karját, és jobbra-balra lengeti. Mindenki vissza a ladikokba és evezés. A hazai partról a zászlóalj zárótűzet ad a szerb üldözőkre. Megtorpannak ...

Tábornok úrnak alázatosan jelentem, a feladatot végrehajtottuk. Egy foglyot ejtettünk, négy puskát zsákmányoltunk. Saját veszteség nincs.

Streith Rudolf vezérőrnagy leírása alapján.

Forrás: Belohnungsantrag, VP 24/IX/1915. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

Lányi Pál tábori lap 1915/IX/27

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy Tábori posta 9	Lányi Etelka úrleánykának
M. kir. 20/II. népf. tábori hadtápszázlój	Nagykanizsa 2
Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. szept. 27.	Csengery út 67 Zala megye
A katonai alakulat bélyegzője olvashatatlan.	Ungarn

1915. IX.27.

Kedves Mancikám !

Folyó hó 23-án kelt levelezőlapodat tegnap, vagyis 26-án este kaptam meg. Azt írod, hogy türelmetlenül várjátok a postát, de csak nem hoz nektek tőlem semmit. Én is csak úgy vagyok. Én is hasztalan várok töletek levelet, csak nem jön. Én most néhány napja nem írtam, – kissé nyugtalanító volt a helyzet, úgy hogy az izgatottságtól nem volt hangulatom az íráshoz. Kissé elkedvetlenítő az a gondolat is, hogy ezt a telet is itt kell úgy látszik töltenem. A szabadságok bizonytalan időre ismét be lettek szüntetve és ki tudja mikor, illetve látjuk-e egymást valaha. – Egészségem hála isten ismét helyreállt, ha csak nem esem ismét vissza, mert a váltóláz nagyon konok baj. – Az orvos biztat, hogy nem kell visszaeséstől tartanom. – Ha a kereskedelmi iskola nem nyílik meg, akkor olvass hasznos könyveket, szóval képezd magad, – vigyázz a helyesírással is, mert sok hibát csinálsz most is még.

Mamuska is szorgalmasabban írjon, és válaszoljatok mindig pontosan a leveleimben feltett kérdéseimre. – Szívből csókol benneteket

Papa

– a „váltóláz” vagyis a malária jelentkezését a nyári hónapokban az itt-ott morcos Drina mentén nem lehetett elkerülni. Ha orvos állapította meg, el kell hinnünk. Kételkedésünknek mégis hangot adunk, mivel e betegség háború utáni kiújulásáról nem tudunk.

– a lap megint 3 nap alatt odaért.

– „Én most néhány napja nem írtam.” Számunkra három és fél hónap hiányzik.

Az 1915. évi őszi offenzíva

„... ilyen nehéz fronton a népfelkelő alakulatok hadakozásra alkalmatlanok...”

KRAUSS ALFRED ALTÁBORNAGY

a Bécsi Hadiiskola (vezérkari iskola) volt parancsnoka
a balkáni kombinált hadtest parancsnoka,
majd az 5. hadsereg vezérkari főnöke
Idézi Bánlaky Breit József

Az osztrák-magyar és a német hadvezetés elhatározzák, hogy Szerbián keresztül megteremtik az összeköttetést a szövetséges Törökországgal.

A döntés végrehajtására August von Mackensen tábornagy kap 1915. szeptember 16-án utasítást a német császártól, a balkáni frontot alkotó 3. osztrák-magyar és a 11. német hadsereg vezetésére.

Forrás: Aggházy Kamil, Stefán Valér: *A világháború 1914-1918. Budapest 1934.*

Bulgáriával a Központi Hatalmak szeptember elején szerződést írtak alá, amely a hadjárat sikerét volt hivatott biztosítani. A bolgár részvétel feltétele volt, hogy a főparancsnokság német legyen.

Forrás: Julier Ferenc: *1914-1918 A világháború magyar szemmel. Budapest 1933.*

August von Mackensen
magyar huszárezredesi
egyenruhában

1915. október 6-án a Dunán, a Száván és a Drinán való átkeléssel megindul a támadás

Átkelés a Drinán

Oktober 6-a óta támadó (offenzív) csapatok között vagyunk.

LÁNYI PÁL FŐHADNAGY

M. kir. 20/II. népfelkelő hadtápszászlóalj 1. század

A 20/II. zászlóalj hadrendje 1915. október 6-án:

K.u.k. 3. hadsereg. Parancsnok: Kövess Hermann gyalogsági tábornok (vezérezredes). Streit csoportban a 211. népfelkelő gyalogdandár. Parancsnok: Streith Rudolf vezérőrnagy. K.u.k. Deln csoport. Parancsnok: Deln ezredes. M. kir. 20/II. népfelkelő hadtápszászlóalj. Parancsnok: Njegovan Vladimir alezredes.

Forrás: – *Belohnungsantrag LP, 1915/X/15. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien. LSt. Schem. S.*

– *Lányi Pál 1915. november 19-i levelezőlap.*

„Lányi Pál főhadnagy..

A Limanszka Ada melletti 1915. október 6-i. Drinai átkelés alkalmával lélekjelenlétét megőrző magatartásával és bátorító szavakkal biztosította a legénység nyugalalmát...

A nevezettet legfelsőbb kitüntetésre méltónak tartom.”

Njegovan Vladimir alezredes, zászlóalj pk

„Oberlieutenant Paul von Lányi...

Gelegentlich des Überganges der Drina auf Limanska Ada am 6. X.1915. durch eigenes geistesgegenwärtiges Verhalten und ermutigende Zurufe bewahrte die Geistes-Ruhe der Mannschaft...

Ich halte den Genannten einer allerhöchsten Auszeichnung würdig.”

Vladimir Njegovan Oberstlieutenant

Forrás: *Belohnungsantrag. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien*

Beosztottjaira különös gonddal ügyel, bíznak benne és ragaszkodnak hozzá

Sorgt für seine Untergebenen mit besonderen Masse, besitzt ihr Vertrauen und ihre Anhänglichkeit.

Forrás: Österreichisches Kriegsarchiv. Wien, Lányi Pál hadnagy 1896. évi Minősítési táblázat. Dienstliches Benehmen, 8. pont.

A legénység ragaszkodása megindító.

Die Mannschaft bezeugt eine rührende Anhänglichkeit

Forrás: Lányi Pál 1915. november 11-i tábori postai levelezőlap.

Október 8-án Badovinci felől a szerbek túlerő képzésével ellentámadást indítanak. Az 20/II. zászlóalj első százada egy ellenséges állást megrohamoz és elfoglal.

*Forrás: – Nagy Vilmos: Szerbia meghódítása. 51. oldal.
– Belohnungsantrag, Stoekinger János 1915. X. 15.*

Lányi Pál tábori lap 1915/X/09

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Oblt Paul v. Lányi
Kgl. Ung. Landsturm Baon II / 20
Feldpost N°9
Bosnien

Emilie v. Lányi
Csengery út 67
Nagykanizsa 2
Ungarn

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. okt. 12.

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. 20. Népf. II. Hadtáp Zalj. Gazd. Hiv.

1915. október 9.

9/X. 1915.

Kedves Milikém!

Liebste Emilie!

Hatodikán reggel óta a harc vonalban vagyok, már szerb földön és mindeddig ép és egészséges. Délután 3 óra 15 perckor.

Ich befinde mich seit dem 6ten Früh im Gefechte bereits auf serbischen Boden und bin bis zur Stunde gesund und unverletzt. Nachmittag 3h 15'.

Csókollak Benneteket
Apa

Es kusst Euch
Papa

Megjegyzések:

- A levelezőlapra a feladó csapattestének megjelölésénél már nem szerepel a „hadtáp” szó, bár az alakulat bélyegzőjén változatlanul ez áll.
- Amikor valaki hasonló körülmények között órára és percre keltezi levelezőlapját, akkor azt (lehetőséges, hogy utolsó) életjelnek szánja.

Lányi Pál tábori lap 1915/X/11

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy
M. kir. 20/II népf. zászlóalj Tábori Posta 9
Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. okt. 12
A katonai alakulat bélyegzője olvashatatlan

Lányi Pálné úrasszonynak
Csengery út 67
Nagykanizsa 2
Zala Ungarn

Kedves Milikém!

Az ellenséges tüzérség és gyalogság két heves éjszakai támadását szerencsésen kivédtük. Csodálkozom magamon is, hogy a srapel és gránátrobbanások és a gyalogsági fegyverek össztűzének morális hatását milyen lélekjelenléttel elviseltem. Az ember evvel a leírhatatlan hatással szemben idővel közömbössé válik. László József cipőgyári tisztviselő ma velem volt a fedezékben. A legénység ragaszkodása megalapozott.

Csókol Benneteket
Papa

Liebste Emilie!

Zwei starke Artillerie und Infanterie Nachtangriffe des Feindes glücklich überstanden. Ich bewundere mich selbst, dass ich die moralische Wirkung der Schrapnell und Granatenexplosionen und das heftigen Gewehrfeuers so geistesgegenwärtig ertrage. Man wird durch diese unbeschreibliche Wirkung mit der Zeit gleichgültig. Josef László Beamte der Schuhfabrik war heute mit mir in einer Deckung. Die Mannschaft bezeugt eine rührende Anhänglichkeit

Es küsst Euch
Papa

A 20./II. zászlóalj első százada Stoekinger János főhadnagy parancsnoksága alatt október 9-ről 10-ére virradóra a heves éjszakai ellenséges támadásokat visszaverde.

Forrás: Belohnungsantrag. SJ. 1915. X. 15. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.

A térképen „Bijeljina mellett” megtaláljuk Franz Josefs Feld-et, a zászlóalj szálláshelyét.

Lásd: Lányi Pál 1915.01.15-i lap

Franz Josefs Feld-től két egyenes út vezet a Drina felé. Az egyik Amajlje-hez, amelytől északra Medasi felé történt az átkelés. Mint Lányi Pál 1915. december 13-i lapján írja, Limanska Adánál. A másik Bujukirc Ada felé. A szerb „ada” szó magyarul szigetet jelent.

A Drina itt sok ágra szakadva számos szigetet alkot, Limanska Ada ezek egyike. Ezen a térképen nincs megnevezve, de a kitüntetési felterjesztés szerint a téglagyártól nyugatra fekszik.

A Drina szerb oldalán két tégláégetőt, Zgl.=Ziegelei, találunk. Az egyik a Badoinci helységhez közeli, a másik északabbra fekszik, Medasi-tól keletre Cernobarski salaš magasságában. Lányi Pál kitüntetési felterjesztése Limanska-ada-tól keletre fekvő téglagyár elleni szuronyrohamról beszél. Pontosabb térkép híján bizonytalanságunkat csak Frisch József kitüntetési felterjesztése oszlatja el megnevezve a Cernobarski salaš-i téglá-égetőt.

Forrás: – Belohnungsantrag LP. 1915.X.15.
– Belohnungsantrag FJ. 1915.X.15. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien
– Lányi Pál 1915. december 13-i lapja.

„Lányi Pál főhadnagy...

1915. október 12-én a Limanska Adától keletre fekvő téglagyár elleni rohamot nagy bátorsággal hajtott végre. A nevezettet legfelsőbb kitüntetésre méltónak tartom.”

Njegovan Vladimir alezredes, zászlóalj pk.

„Oberlieutnant Paul von Lányi..

Den Sturm auf Ziegelei östlich Limanska Ada am 12. X. mit grosser Tapferkeit durchgeführt. Ich halte den Genannten einer allerhöchsten Auszeichnung würdig.”

Vladimir Njegovan Oberstlieutnant

Forrás: Belohnungsantrag. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien

Hybl József szobrászművész alkotása

Hybl József szobrászművész a nagykanizsai 20. ezred emlékművén a háborúban együtt harcoló apa és fia alakját örökítette meg. A több, mint négy éven keresztül tomboló első világháború során valóban minden fegyverfogható korosztályt hadra mozgósítottak.

A 20/II. zászlóalj első százada Stoekinger János főhadnagy parancsnoksága alatt október 12-én meglepetésszerű rohammal elfoglalta a téglagyári erődítést. Az ellenség 15 puskát és egyéb hadianyagot hátrahagyva pánikszerűen elmenekült.

Forrás: Belohnungsantrag. SJ. 1915.X.15. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.

...nehéz helyzetben vagyunk...

Forrás: Lányi Pál 1915. október 12-i tábori lap.

Nyolcadika és tizenkettedike között heves tüzéségi és gyalogsági harcban álltunk.

Forrás: Lányi Pál 1915. október 17-i tábori lap.

Lányi Pál tábori lap 1915/X/13

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy

M. kir. 20/II. népf. Zászlóalj

1. század Tábori Posta 9

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. okt. 14

Lányi Pálné úrasszonynak

Csengery út 67

Nagykanizsa 2

Ungarn

A katonai alakulat bélyegzője: M. Kir. 20. Népf. II. Hadtáp Zalj. Gazd. Hiv.

1915. október 13.

13/X. 1915.

Kedves Milikém!

Bár nehéz helyzetben vagyunk, de talán Isten megsegít. Meggondolt vagyok és elővigyázatos, ne aggódj hát túlságosan. Egészséges vagyok, csak küldd már a kért téli fehéreneműt.

Sokszor csókollak Benneteket
Papa

Ha levelem hellyel-közzel elmaradna, tudjátok azt be a szabálytalan postaforgalomnak

Liebste Emilie!

Zwar in ernster Situation, aber Gott wird vielleicht helfen. Ich bin besonnen und vorsichtig, sei also nicht zu sehr besorgt. Ich bin gesund, nur die verlangte Winter-Unterwäsche sende mir.

Es küsst Euch herzlichst
Papa

Falls mein Schreiben ab und zu ausbleibt, rechne es dem unregelmässigen Postverkehr an.

Megjegyzés:

Elgondolkodtató az életveszélyes helyzetben írt utóirat. „Ha levelem... elmaradna...” Valójában mire gondolhatott, amikor ezt írta?

A következő katonai térkép egyértelműen megválaszol több kérdésünkre:

Hol is volt tulajdonképpen Suvača, az előbbiekből fényképen látható főőrs helye?

– Bijeljínától Franz-Josefs Feld-en és Popovi községen át eljutunk az Öreg Drinának egy Suvača nevű szigetére. Itt volt hát egy lóval hajtott gabonaörlő malom.

Hogy hívták a szerb falut, amelyiknek a lakosságát kitelepítették és ahol a század el volt szállásolva?

– Ezt a szinte a frontvonalon fekvő szerb falut nagyon valószínűleg Popovinak hívták.

Hol történt pontosan az első század Drinán való átkelése?
 – Medjašinál. Limanska Ada pontosan Medjaši magasságában van.
 Melyik téglagyár ellen rohamoztak a 20/II. népfelkelő hadtáp gyalogosok?
 – Limanska Adától keletre, ahogyan erre Lányi Pál utalt csak egyetlen téglagyár van, a Crnobarski salaš-i téglagyár.
 – Frisch József kitüntetési felterjesztése ezt meg is nevezte.

Belohnungsantrag FJ. 1915. X. 15.

Mint olvastuk, Nagy Vilmos szerint a szerbek Badovinci irányából indítottak el-
 lentámadást a hídfő visszafoglalására.

A számos kérdésre választ adó katonai térkép

Forrás: Hadtörténeti Térképtár.

1915. október 15.

15/X. 1915.

Felterjesztés kitüntetésre.

Belohnungsantrag.

„Lányi Pál főhadnagy...
 „A rajvonalba október 6. és 14. között töretlenül
 rendkívül bátor magatartást tanúsított.” A nevezet-
 tet legfelsőbb kitüntetésre méltónak tartom.”

„Oberlieutenant Paul von Lányi...
 „Ausserst tapferes Verhalten in der Schwarmlinie
 von 6/X – bis 14/X ununterbrochen „Ich halte den
 Genannten einer allerhöchsten Auszeichnung
 würdig.”

Njegovan Vladimir alezredes, zászlóalj pk.

Vladimir Njegovan Oberstlieutenant.

Térképrészlet: Bijeljina-Medjasi és Sabác közötti terület

Forrás: Hadtörténeti Térképtár.

Lányi Pál tábori lap 1915/X/17

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy
20/II. népf. zászlóalj Tábori Posta 9

Lányi Pálné úrasszonynak

Csengery út 67

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. okt. 20

Nagykanizsa 2 Zala Ungarn

A katonai alakulat bélyegzője: M. Kir. 20. Népf. II. Hadtáp Zalj. Gazd. Hiv.

1915. október 17. délelőtt 10 óra.

17/ X. 1915. 10h v(or)m(ittag).

Kedves Milikém!

Nyolcadika és tizenkettedike között heves tüzérségi és gyalogsági harcban álltunk, azóta kicsit nyugalmasabb. Fel vagyok terjesztve kitüntetésre. Az idő esős, az éjszakák hidegek, a szállás földbe vájt üreg. Egyébként egészséges vagyok. A harcok során két támadást, továbbá egy szuronyrohamot hajtottam végre. Kedélyállapotom lecsillapodott.

Csókol Benneteket
Papa

Liebste Emilie !

Habe in der Zeit vom 8ten bis 12ten heftige Artillerie und Infanterie Gefechte überstanden, seit der Zeit etwas ruhiger. Bin zum Dekoration beauftragt. Wetter regnerisch, Nächte kalt, Unterkunft Erdhöhle. Sonst gesund. Seit der Gefechtssdauer zwei Angriffe und dabei einen Bajonettanlauf durchgeführt. Gemütsstimmung beruhigt.

Es kusst Euch
Papa

„...a Drinán túl október 6. és 16. között harc négy géppuskával és két ágyúval (7. és 9. számú) felszerelt két szerb ezreddel azután ezek üldözése Sabac, Valjevo, Požega irányában (dél felé) majd Novavaroš-nak...”

Forrás: Lányi Pál 1915. december 13-i tábori postai levelezőlap.

Áttekintve az eseményeket, a 20/II. zászlóalj 6-án átkelt a Drinán, elfoglalta Limanska Ada szigetét, de a szívós szerb ellenállás miatt a keleti partnál tovább nem jutott. Október 8-án a szerbek Badovinai irányából ellentámadást indítottak, ennek keretében 9-éről 10-ére virradóra és 11-én két kemény éjszakai támadást hajtottak végbe. Egy fél század a sziget délkeleti szegletében nehéz kö-

rülmények között tartotta állásait a folyamatos élénk tüzérségi és gyalogsági harcban.* Az ellenséges golyózáporban a zászlóalj löszerellátása zavartalan volt.** A téglagyári rohamra csak október 12-én került sor. Ezután kezdődött a szerb visszavonulás utóvédharcokkal 14-éig, amely ezután egyre inkább üldözésszerű jelleget öltött.

Forrás: *Belohnungsantrag Bl. 1915. X. 15.

**Belohnungsantrag DJ. 1915. X. 15.

A Steith dandár alakulatai az 1915. október 6-i Medjaši melletti Drinán való átkelés után előnyomulnak Šabác irányában és azt október 21-én zömében elérik. További irány Ub, Valjevo*

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918) I. kötet 261. oldal
*lásd a következő nyugat-szerbiai áttekintő térképet.

Streith előnyomulását a mocsaras terület és a szerb ellenállás nagyon megnehezítették.

Nagy Vilmos: A szerbiai hadjárat. Budapest 1935.

Szörnyű időjárási viszonyok között, vízzel elárasztott, tartósan ködbe burkolt vidéken, ahol sűrű, ragadós sár akadályozta a járművek és a tüzérség előrehaladását a(z osztrák-magyar) csapatok átlagos térnyerése az támadás megindulásától 15 nappal csak 30-40 kilométer volt.

Forrás: Vernet Jean-Pierre: La Serbie en guerre 21. oldal.

A 20./II. zászlóalj Hadrendje 1915. október 19-től (előnyomulás Szerbiában):
A Streith csoport* benne a 211. népfelkelő gyalogdandárral október 19-től Sorsich Béla altábornagy csoportjába lett integrálva.

Forrás: Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos: A szerbiai hadjárat. Budapest 1935.

*A „csoport” elnevezés itt a dandáron kívül más alakulatokat is magában foglaló hadműveleti egységet jelent. Harci értéke a dandárénál nagyobb, de a hadosztályénál kisebb.

Az utánpótlási viszonyok mind nehezebbek. A Sorsich csoportnál (november elejétől a Schiess és Streith dandár) a vonatok (lőszer, élelmiszer) már október 21-én elégtelenek.

Forrás: Gottl Jenő, Mojzer László hadbiztos tábornokok: Hadseregünk ellátása az első világháborúban.

1915. október 23. „Erőltetett menet Sabáctól Banjanaba... kolosszálisan rossz utak, csak ökrök előfogatolásával lehetett előrehaladni. Ez az utánpótlást nagyon megnehezítette.”

Forrás: K.u.K. 63. gyaloghadosztály. Tagebuch der Intendanz der Gruppe Flml v. Sorsich. Kézirat. II./209.

1915. október 24. Njegován Vladimir alezredes zászlóaljparancsnokot kórházba utalják.

1915. október 26. „...az utak annyira feneketlenné váltak, hogy a lövegek elé még a legjobb utakon is gyakran 12 lovat kellett befogni...”

Nagy Vilmos: A szerbiai hadjárat. Bpest 1935. 98. oldal.

Kragujevaci csata október 29. és november 1. között nem hoz döntő sikert. A szerb főerők üldözése a nyugati Moravától délre egyre nehezebb, az okok: zord időjárás, utánpótlási vonalak megnyúlása, a közlekedés lehetetlenné válása. A

hó végén a köd miatt a tűzéséget nem lehet használni. Az állandóan szakadó eső az utakat járhatatlan sártengerré változtatja. Az árvíz közúti és vasúti hidákat visz el. Az élelmiszer- és lőszerutánpótlás akadozik. Október 30-án Sorsich előnyomulási iránya Požega, Vidova.

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918) I. kötet 261. oldal.

[illegible]

Felterjesztés kitüntetésre

A jobb szélen lent Kövess tábornagy (akkor még vezérezredes) aláírása látható.

Forrás: Österreichisches Kriegsarchiv. Wien

November 3. A Sorsich csoport utánpótlási vonatai lemaradtak, a csapatok fáradtak. Erős esőzés.

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918) I. kötet 270. oldal.

November 5. A 62. hadosztály valamint a XIX. hadtest két dandára a Visegrad – Uzice - Pozega vonalon Nova Varoš felé, a XIX. hadtest és a Sorsich csoport Ivanjica felé* halad. A 3. hadseregnek a Pozega, Čačak, Kraljevo vonal átlépése

után a nyugati Moravától délre fekvő kietlen hegységbe kellett behatolnia, főiránnyal Novipazarra.

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban

*Frisch Jenő kitüntetési felterjesztése megemlíti Arilje (Arilij) helységet, amely Uziče és Ivanjica között fekszik, a Mučanj aljában.

Forrás: Belohnungsantrag FJ. 1918. VIII. 22.

A szerb hadsereg sikeresen elkerüli a bekerítést, amikor a 3. hadsereg csapatai elérik a nyugati Moravát.

Forrás: Vernet Jean-Pierre: La Serbie en guerre.

November 6. A Sorsich csoport, a Schiess és Streith dandárok Ivanjicától északnyugatra elérik Kisela Voda-t.

November 8. Kövess gyalogsági tábornok (vezérezredes) jelentése Hötzendorfi Conrad vezérkari főnöknek:

„A szerb hadsereg nem bomlott fel ... de ... a körülmények neki nem kedvezők ... A csapatok ezidő szerint 80 km-re is vannak a teljesítőképés utánszállító vonalak végpontjaitól ... az utánszállítást csak szűkösen lehet fenntartani ... az amúgy is rossz utakat a hosszú esőzés teljesen elpusztította. A veszteség lovakban körülbelül 25 százalék ... a lábbeliek rosszak, részben a ruházat is, különösen a nadrágok.”

Idézi: Gottl Jenő és Mojzer László, I. kötet 274. oldal.

Hötzendorfi Conrad osztrák-magyar vezérkari főnök 1915. november 9-én Erich von Falkenhayn német vezérkari főnökhöz intézett átiratából:

„Hadseregeink a szerb zömmel látszólag nincsenek érintkezésben. Ennek tehát ... nagyobb térelőnyt sikerült elérnie ... A térelőny idővel előreláthatólag még lényegesen növekedni fog, miután (az) ... üldözés a nehezen járható és utakban szegény ... hegység területén vezet át ... Ezenkívül az ... évszakra való tekintettel az időjárásváltozás (havazás) előre nem mérlegelhető késedelmet idézhet elő. Ezek a viszonyok igen kedveznek a szerb hadseregnek az entente csapatokhoz való áttörési kísérlete szempontjából ...”

Idézi: Nagy Vilmos: A szerbiai hadjárat. Budapest, 1935. 132. oldal

November 9–11. A Streith dandár az Okolista (1193m) magaslatot foglalta el. A 210. és 211. dandár a Kraljevo-Ivanica-i út mentén a Jajina hegyháton (Kaonától keletre) lévő erős szerb állásokat támadta, ahol az ellenség még mindig heves ellenállást fejtett ki.

Nagy Vilmos: 134. oldal.

*Az előforduló főbb helységnevek megjelölve
Nyugat-Szerbia térképén*

Forrás: Hadi történeti Térképtár.

... óriási hegyek között vagyunk, térdig érő hóban, a szabadban, sátoztáborban tábori tüzek mellett melegedvén ...

Lányi Pál 1915. november 19-i tábori lap.

November 15-16. „... zászlóaljunknak egy két géppuskával és két ágyúval felszerelt montenegrói zászlóalj heves ellenállását kellett leküzdenie.”

„... Itt megtaláltuk néhány korábban járőrbe kiküldött katonánk ruháitól megfosztott felkoncolt holttestét. A montenegróiak rajtuk ütöttek és ilyen kegyetlenül megölték őket ...”

Forrás: Lányi Pál 1915. december 13-i tábori lap.

A nagykanizsai 20/III. népfelkelő zászlóalj elesetteinek jegyzéke a montenegrói 1352 és 1515 magaslátok közötti az 1916. januári csatában: 2 főhadnagy, 2 szakaszvezető, 1 tizedes, 4 őrzető és 20 honvéd, összesen 29 fő.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. A 20/III. népfelkelő gyalogzászlóalj rendezője.

Lehetséges, hogy a 20/III. zászlóalj katonáival is megtörténtek ahhoz hasonló dolgok, mint amilyent Lányi Pál a 20/II. zászlóalj felkoncolt járőrével kapcsolatban leír. Ilyen esetekben az emberek magatartása kiszámíthatatlan. Ez lehet magyarázat, de nem mentség. Lássuk a nagykanizsai 20/III. népfelkelő gyalogzászlóalj parancsnokának reakcióját a lovčen-i áttörést követő napokban kiadott parancsában:

„Tiszti parancs.

Afölk, hogy tegnap az ellenséges országba való gyors előnyomulás közben a védtelen lakosság házait felgyújtották, nem tudok elég elítélésem kifejező szavakat találni, csak arra figyelmeztetem az összes parancsnokló tiszteket, hogy én nem egy rabló, fosztogató gyűjtogató, hanem egy győzelmes magyar királyi népfelkelő csapatokból alakított csoportnak vagyok a parancsnoka, amely csoport eddig mindig becsülettel és minden mocsok nélkül viselt nevről neveztetik, amelyre büszke vagyok, s e névnek szeplőtlenségét az ellenséges országban is a legdrágóbb szigorral fenn fogom tartani.”

Gerő Gábor százados, zászlóaljparancsnok.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. Kézzel írott tiszti parancs. Kelt. Lastva, 1916. január hó 13-án.

Térjünk vissza most egy szemtanú elbeszélésére a 20/II. zászlóalj november 15-16-i harcáról:

„November volt. A szerbiai Mucsanj 1600 méteres tetején derékig ért a hó. Már 2 nap óta esett, s a szél metszően fűjt és toronyalakra összehordta néhol a havat. K... falucska a front mögött volt néptelen, barátságtalan házaival s ide helyeztük el az első segélyhelyet sebesültjeinknek s a zászlóalj tartalék töltenyét, konyhát szintén.

Még a nap aludt, amikor már élénken működtek ágyúink s kedves századparancsnokom egy meleg kézzelbucával búcsúzott tőlem, csak ennyit mondván : „a ma éjjeli viszontlátásig Béla.” Szívem elszorult. Még egy pillantás és utunk kétféle vált. Én visszasiettem, hogy az ebédkészítéshez szükséges vágómarhát, fát mielőbb beszerezhessem, hogy estig, mire a harci düh enyhül, a gépfegyverek zaja megszűnik, kiéhezett, fázott bajtársaimat felkereshessem meleg étellel.

A hó csak hullott, már nem is lehetett egyebet látni csak havat és havas kősziklát. Utat, csapatot nem. A csapatot lövészárkában befödte a hó. A támadás heves volt. Zászlóaljunk egy jäger század töredékével oly erősen támadott, hogy a szerbekkel támadó montenegróiak kénytelenek voltak visszavonulni a Mucsanj hóval borított fedezékeibe.

Ágyúink kitűnően működtek. Találat volt.

Dél van, a hó még mindig esik, hordja a szél, a sebesültek vánszorognak a havas úttalan hegyoldalon, s minden lépésük felér egy élet fájdalommal... Ni, ott hoznak valakit hordágyon a sebesült-vívők.

Lélegzetet visszafojtva siettem eléjük két emberrel, hogy a kimerült sebesült-vívőket felcseréljem. Főhadnagyom tisztiszolgáját, a Henriket hozzák. Haslövés. Révetegen tekint reám... ajka mozog, de hangja nincs több, csak e két szót nyögte ki nehezen, alig hallhatóan:

– Kíméletesen ... értesítse ... – Egy különös érzés hidegen futott át rajtam. Megborzadtam. Bevittük, lefektettük a szalmára, sebét az orvos bekötötte. A tomboló orkán meg-megrázta a kis viskó papírral beraggatott zörgő ablakait, s a hó sugárként beszökött a réseken s olvadozott a kórterem poros földjén.

A kis viskó ajtaja mind gyakrabban nyílt, s fagyos arccal, megdermedt végtagokkal, fájdalmas arckifejezéssel egymást támogatva érkeztek a – hősök. Henrik magához intett, zsebjére mutatott. Kivettem leveleit, hitvese fényképét, óráját és 30 koronáját... Még egy fájdalmas sóhaj... még egy utolsó, réveteg nézés és lezárta fáradt szempilláit a hős. A kis viskó új lakói egyre szaporodtak... s Henriket, a hőst kivittük a viskó előtti dombra, mert a helyünk szűknek bizonyult... utolsó óhaját teljesítettem.

A vihar nem szűnt, csak dúlt. A hó sűrűen hullott. Embereimet összeszedve elindultunk a rajvonalt, utat lapátolni. Hangokat hallok. Kínos, fájdalmas segélykiáltás. Oda siettünk. Még jókor, egy hős egyik lövészárkba esett s a nagy hó miatt nem tudott kimászni sebével. Két bajtárs elvezette, s mi tovább utat készítettünk.

A hegyszakadékból valakit vezetnek. Vajon ki az? Szegény bajtárs! E pillanatban egy gránát csapott le előttünk. Egyik lövezetőmnek a nyakát, a másiknak a lábát érte. Sebesültjeimet visszaküldtem. Most már csak egyedül voltam.

Leültem egy körre s vártam ama sebesült érkezését, kit nagyon nehezen tudtak vezetni. Eléjük siettem. Kit láttak szemeim? Kedves dr. N.N.* főhadnagyomat. Íme, a korai viszontlátás! Lábát lőtték el egy támadás alkalmával, mikor századát előre vetette. Bevezettük. Gondosan bekötöttük sebét.

Sok dolgom volt vele. Még ma el kell intézni, mert holnap korán reggel továbbbítják. Tizenöt hónapot együtt töltöttünk el kölcsönös megértésben. Nagy idő... Sok szomorú tartalmú levelet fogalmaztunk együtt anyának, hitvesnek. A hősokról. Még ma is vár egy utolsó reánk... Henrik***... Már elköltözött, főhadnagy uram! Még ez utolsót fogalmazzuk meg együtt, nagyon megkért, hogy „kíméletesen”.

Nehéz feladat – mondá főhadnagyom, s közben elérzékenyült.

Írja kedves Bodácskám, még ez egyet megfogalmazzuk együtt ...”

Forrás: Boda Béla őrmester: ** Kíméletesen... Veszprémi Hírlap. 1916. június 25.

* Dr. Stoeckinger János, a nagykanizsai 20/II. népfelkelő gyalogzászlóalj 1. századának parancsnoka.

Forrás: Lányi Pál 1915. november 19-i lap.

** Boda Béla a 20/II. gyalogzászlóalj első századának számvivő őrmestere.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. Boda Béla 1918. január 9-én kelt levele a pótzászlóalj parancsnokságnak.

*** Gyegyinszky Henrik, született 1878, Lendvavásárhely

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. M. kir. 20/II. népf. gyal. zászlóalj. Állománylajstrom másolat.

A november 16-i harcban Stoeckinger századparancsnok is megsebesült.

Forrás: Lányi Pál 1915. november 19-i tábori lap.

„Lányi Pál főhadnagy
Bátor magatartás és kiváló szolgálat az ellenség
előtt.
A felterjesztett a Mućanj magaslatért folytatott
harcokban (Szerbiában, Ivanjica mellett)

„Oberlieutnant Paul von Lányi...
Tapferes Verhalten und vorzügliche Dienstleistung
vor dem Feinde.
Der Beantragte hat in den Gefechten Höhe Mućanj
(bei Ivanjica in Serbien) 15–16 November tapfer

november 15–16-án férfias bátorsággal küzdött. Kardokkal ékesített újólajos legfelsőbb dicsérő elismerésre (felterjesztem.)”

und mannhaft gekämpft. Neuerliche allerhöchste belobende Anerkennung mit gleichzeitiger Verleihung der Schwerter.”

Vrkljan Pál százados, zászlóalj pk.

Paul Vrkljan Hauptmann, Baonskomandant

Forrás: Belohnungsantrag, 25/V/1917. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

November 16-án a 62. hadosztály a montenegróiakat a Lim és Uvactól északra fekvő utolsó állásaikból is kivetette.

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918)

1915. november 17. A sebesült Stoekinger főhadnagy elhagyja a zászlóaljat.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. 20/II. népfelkelő gyalog zászlóalj. Állománylajstrom másolat.

Azt kérdezed, hogy kerülhettem harcba, holott a hadtápnál vagyok? ...

Forrás: Lányi Pál 1915. november 19-i tábori lap.

Emlékeztetőül a Zalai Hírlap búcsúztató kommentárja az alakulat harctérre indulásakor: „... a ... csapat a hadélelmezési különítményekhez van beosztva s így a harc vonalba egyáltalán nem kerülhet.”

Forrás: Zalai Hírlap társadalmi és közgazdasági napilap. 1914. szeptember 2. szerda, 1. oldal.

„Kissé elkedvetlenítő az a gondolat is, hogy ezt a telet is itt kell úgy látszik töltönnöm”

Forrás: Lányi Pál 1915. szeptember 27-i tábori lap.

„1914. július végén mindenki meg volt győződve, hogy mire a „lomb le hull” a háború befejeződik, ezért a télre különös előintézkedéseket nem tettek... „

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban I. kötet 58. oldal.

A hadtápparancsnokság álláspontja 1915. november 27-én:

A Schiess és Streith dandárok legkorábban december 2-án indíthatók el Visegradra, mivel felszerelésük téli ruházat, lábbeli tekintetében hiányos. Be kell rendezkedni a helyi forrásokból beszerzésre. Kímélet nélkül harácsolandó élelem, ruházat, lábbeli, ágynemű, takaró, szőnyeg, tüzelőanyag, házi berendezési tárgyak.

Forrás: Gottl Jenő és Mojzer László: Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914-1918)

És a valóság:

„November 17-én átcsoportosítás miatt kivontak a frontról és azóta szakadatlan menetben egy más front felé tartunk.”

Forrás: Lányi Pál 1915. december 13-i tábori lap.

Mint a továbbiakban látni fogjuk, a közelebbi menetirány Visegrád volt. Az utánpótlás a teljesen ellehetetlenülő közlekedési viszonyok és a raktárak kimerültsége következtében szinte csődöt mondott. Viszont a seregben a menetirány a „hazai” Bosznia felé valószínűleg reménykeltő lehetett.

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy
20/II. népf. zászlóalj Tábori posta 9

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1915. nov. 24.
A katonai alakulat bélyegzője olvashatatlan.

Lányi Etelka úrleánykának
Csengery út 67
Nagykanizsa 2
Zala. Ungarn

1915. XI. 19.

Kedves Mancikám!

Két levelező lapot kaptam tőletek tegnap, hirtelen elolvastam és eldobtam, mert tovább kellett előre nyomulnunk éppen egy ismét sikeres ütközet után. – Már egészen Szerbia déli részén vagyunk óriási hegyek között, térdig érő hóban a szabadban sátoztáborban tábori tüzek mellett melegedvén. – Azt kérdezted, hogy kerülhettem harcba, holott a hadtápnál vagyok? Hát úgy, hogy ez a minőségünk már régen megszűnt. Hiszen a hadjárat kezdete óta összesen másfél hónapig voltam a tulajdonképpeni hadtápszolgálaton, egyébként mindig az arcvonalban, de védelmi (defenzív) helyzetben. Október 6-a óta azonban támadó (offenzív) csapatok között vagyunk. – Eddig megsegített az isten, a többi a jövő titka... – A 16/XI.-i harcban Stoeckinger századparancsnok is megsebesült. A csomagot még nem kaptam meg.

Szívből csókol benneteket Papa
Írjatok !

A 3. hadsereg zöme november 19. és 23. között elérte a Novipazar – Sjenica – Nova Varoš – Mitrovica vonalat. Az előőrsök elérték a montenegrói határt. A 62. hadosztály december 2-án elfoglalta Plevnát, az 57. hadosztály pedig elérte Pristinát.

Forrás: Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos, vezérkari ezredes

A szerb hadsereg sikertelen kitörést kísérel meg dél, a Kacaniki szoros, Skopje felé (Koszovopoljei csata, november 19–24.) majd visszavonul a hegyek közé és Albánián át az Adria felé menekül.

A 3. hadsereg-parancsnokság, Kövess gyalogsági tábornok, jelentése Mackensen tábornagy hadseregcsoport parancsnoknak:

„Ismételten jelentettem már, hogy a csapatok a vasúti végpontoktól csak 60 km-re, ahol autóközlekedés van, 80 km-re távozhatnak el, mert csak ezen távolságok leküzdésére vannak szállító eszközök. Ezen távolságokat már most is túlléptük, mi csak azért volt lehetséges, mert a Morava völgy mégis nyújtott némi élelmezési kisegítést. Egyes seregtesteket megállítottam, sőt vissza is vontam ... a tüzérség ... fogatait az élelmezés utánszállítására használtam fel ...

Így szükséges lesz a további előnyomulásnál még más seregtesteket is megállítani ... a csapatok egy részének nincs téli felszerelése, minthogy az összes utánszállító alkalmatlanságokat a lövészer és az élelem előrehozatalára kell igénybe vennem. A lábbelik túlnyomórészt rossz állapotban vannak. Hogy ezeken a hátrányokon segítsünk, megállásnak kell bekövetkeznie.

Amidőn a 3. hadsereg elérte a Nova Varos – Sjenica – Novipazar – Mitrovica vonalat, azok a legmesszebbmenőbbet teljesítették ...”

*Kövess Herman gyalogsági tábornok
Forrás: Hadtörténeti Fotoarchívum*

Idézi: Gottl Jenő és Mojzer László, I. kötet 279. oldal

1915. december 4-én a szerb csapatok üldözése Albánia keleti határvidékén befejeződött. Amidőn Falkenhayn német vezérkari főnök lemondott Szaloniki görög kikötőváros elleni támadásról, amely az Antant Hatalmak balkáni katonai beavatkozásának állandóan nyitott kapuja volt, Conrad osztrák-magyar vezérkari főnök úgy tekintette, hogy Mackensen tábornagy megbízatása a 3. osztrák-magyar hadsereg felett véget ért.

Forrás: Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos, vezérkari ezredes Montenegró elfoglalása. 178. oldal

December közepén Falkenhayn német vezérkari főnök közölte, hogy kívánatosnak tartja a 3. hadseregnek a keleti frontra való áthelyezését. Conrad válaszolt, hogy azt már a saját parancsnoksága alá vonta és Kövess Henrik vezetésével elindította Montenegró és észak Albánia ellen. Falkenhayn Kövess kiválásához nem akart hozzájárulni, de Conrad befejezett tények elé állította: a parancsot Kövessnek már kiadta.

Forrás: Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos: Montenegró elfoglalása.

Hötzenorfí Conrad emlékirataiban hiába keressük a fenti incidens első kézből való elbeszélését, mivel haláláig ennek leírásával – idő híján – adós maradt. Be kell érünk utódja Arz Artur, az osztrák-magyar hadsereg utolsó vezérkari főnökének erre vonatkozó soraival:

„A hadműveleteknek a Balkánon való folytatása körül súlyos ellentét támadt Conrad és Falkenhayn közt, aki Conrad javaslatába, Salonikinek német és bolgár csapatokkal való elfoglalásába nem akart beleegyezni, sőt Albániának osztrák-magyar csapatokkal való meghódítását is helytelenítette, mert fontosabbnak vélte az erőknek másutt való felhasználását.”

Forrás: Arz Artur: 1914-1918 A központi Monarchiák harca és összeomlása. Budapest 1942. 40. oldal.

És most lássunk még egy német véleményt:

„Amikor december közepén Falkenhayn a görög határon a Vardar-völgyi csata után megállítja a győzelmes 2. bolgár hadsereget és lemond a Szaloniki elleni támadásról, Conrad a november 27-i megegyezést semmisnek tekinti és Falkenhayn előzetes megkérdezése nélkül Kövess hadseregét kiveszi Mackensen parancsnoksága alól és azt Montenegró elfoglalására útba indítja. Falkenhayn Conradnak ezt az eljárását szerződészegésnek tekinti, ami miatt a két vezérkari főnök között nyílt törésre kerül a dolog és a viszony annyira feszültté válik, hogy egy egész hónapig nem is érintkeznek egymással.”

Forrás: Cramon: Unser österreich-ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege alapján, idézi Czékus Zoltán: Az 1914-18 évi világháború összefoglaló történelme Budapest, 1930. 263. oldal.

Na, és mit gondoltak a franciák?

Amikor Falkenhayn valószínűleg politikai és katonai megfontolásokból megállította a szerb-görög határon a Központi Hatalmak csapatait, megmentette a szövetségeseket. Ha a számbeli fölényben lévő ütőképes bolgár hadsereg tovább üldözte volna a visszavonuló francia-angol csapatokat, Szaloniki 1916 januárjában vagy februárjában esik.

Forrás: Rémy Porte alezredes: L'Armée d'Orient. 14-18 Le magazine de la Grande Guerre.

Erich von Falkenhayn   Conrad von Hötzenorf

Montenegro megtámadása kelet felől a rendkívül nagy terepnehezségek miatt, ami a harcokat nehezíti, az utánpótlást jóformán lehetetlenné tette, nem volt észszerű. Tehát a fő támadás irányát északra, Cattaro környékére kellett áttenni. Ez a 3. hadsereg jelentős átcsoportosítását kívánta a szandzsákból a Szarajevon át Castelnovoig futó keskenyvágányú hercegovinai vasút felhasználásával.

1915. december 7. „December 7-e óta már nem vagyok szerb területen.”

Forrás: Lányi Pál 1915. december 13-i tábori lap.

A 20./II. zászlóalj Ivanjica, Čačak, Požega, Užice, Visegrad, Rogatica útvonalon Szarajevó felé haladva 1915. december 7-én elhagyja Szerbia területét.

Forrás: Lányi Pál 1915. december 13-i tábori lap.

Szarajevói képeslap 1916-ból

*Széles Károly zászlóstól, lugosi 8/I népfelkelő hadtápszászlóalj
Bányai Mária szívességéből.*

Lányi Pál tábori lap 1915/XII/13

Feldpost

Feladó: Oblt Paul von Lányi
Feldpost 9.
Kgl. Ung.Landst. Infanterie Baon II / 20

Frau Emilie von Lányi
Csengery út 67
Nagykanizsa 2
Zala, Ungarn

Postabélyegző: K.und K.Milit. Post 14. 12. 15. SARAJEVO

1915. december 13.

13/XII. 1915

Legkedvesebb Milikém!
Hogy milyen szabálytalanul érkezik a posta, abból láthatod, hogy ma az október 27, 28, 29, a no-

Liebste Emilie !
Wie unregelmässig mir die Post zukommt, kannst davon sehen, dass ich heute Eure Karten vom

vember 26 és a december 8-i lapjaitokat és a Te ugyancsak december 8-i leveledet egyszerre kaptam meg.

Kérdezed, hogy történhet, hogy nem jövök szabadságra, vajon nem vágyódom látni Benneteket sőt még attól is félsz, hogy már teljesen elidegenedem Tőletek. Látod, ugyanezek az érzések kínoznak engem is, és különösen gyötörnek, amikor fizikailag megerőltető szolgálat közben és az éjjeli szállásba téréskor – rendszerint szabadban a sátorban, vagy ha minden jól megy, egy félig lerombolt parasztházban, téhen vagy disznóistállóban illetve ehhez hasonló fapajtában – gondolataim biztosan éppen a körül járnak, milyen jó és barátságos lenne Nálatok otthon a meleg szobában lenni, a gyerekek ugra-bugrálását nézni és Veled évelődni. Sajnos nem tőlem függ, hogy megteremthessem magamnak ezt a boldogságot, legyen az bár csak rövid időre is, mivel az általam annyira epedve várt békés viszonyok sajnos még mindig nem látszanak visszatérni.

Ami a szabadságot illeti, igaz, hogy félévenként jár 14 nap, de! azonban! csak akkor, amikor ezt a körülmények megengedik és ennek a megítélését sajnos nem bízzák sem Rád, sem rám. Biztos lehetsz benne, mindent megteszek, hogy újból láthassalak Benneteket, kiváltképpen mivel sohasem bizonyos véglegesen, hogy az életben még látni fogjuk egymást. E hó 7-e óta nem vagyok többé szerb területen, és most már közölhetem Veled, anélkül hogy a titoktartási tilalmat ezzel megsérteném, a hadoszlop által, amelybe be voltam osztva, az október és november hónapban megtett általános előnyomulási útvonalat, Szerbia nagyobb helységeit megjelölve.

Medjaši (Amajlia-tól északra) Šabac, (a Drinán Medjaši-tól nyugatra történt átkelés során) a Drinán túl október 6. és 16. között harc négy géppuskával és két ágyúval (7. és 9.számú) felszerelt két szerb ezreddel azután ezek üldözése Šabac, Valjevo, Požega irányában (dél felé) majd Novavaros-nak, ahol november 15-én és 16-án zászlóaljunknak egy két géppuskával és két ágyúval felszerelt montenegrói zászlóalj heves ellenállását kellett leküzdenie. Itt megtaláltuk néhány korábban járőrbe kiküldött katonánk ruháitól megfosztott felkoncolt holttestét. A montenegróiak rajtuk ütöttek és ilyen kegyetlenül megölték őket.

November 17-én átcsoportosítás miatt kivontak a frontról és azóta szakadatlan menetben egy más

27/X, 28/X, 29/X, 26/XI, 8/XII und deinen Brief vom ebenfalls 8/XII alle auf einmal erhalten habe.

Du fragst, wie so es kommt, dass ich nicht auf Urlaub komme, ob ich mich nicht sehne, Euch zu sehen und befürchtetest es sogar, dass ich mich von Euch nunmehr ganz entwöhne. Nun siehst Du, die selben Gefühle plagen auch mich, ja sie plagen mich umsomehr, als ich bei den körperlichen Anstrengungen und beim beziehen des Nachtlagers in der Regel im Freien unter dem Zelte, oder wenn es gut geht in einem halb zertrümmelten Bauerhause, einem Vieh oder Schweinestahl beziehungsweise in einer sonstähnlichen Holzschupfen gewiss ganz und gar lebhaft daran denke, wie gut und heimlich es wäre bei Euch zu Hause im warmen Zimmer zu sein, das Umherhupfen der Kinder zu sehen und mich mit dir zu necken. Leider hängt es nicht von mir ab, mir diese Glückseligkeit verschaffen zu können, sei es wenn auch nur auf einer kurze Zeitdauer, denn die Rückkehr in das meinerseits so sehn-suchtsvoll wartende Friedensverhältniss scheint leider Noch immer nicht zu kommen.

Was den Urlaub anbelangt, ist es wohl wahr, das ein solcher von 14 Tagen halbjährlich erteilt wird, aber! aber! nur dann, wenn es die Verhältnisse gestatten, - und die Beurteilung derselben ist leider weder Dir noch mir überlassen. Sei versichert, dass ich alles daraussetze, um Euch wieder sehen zu können, zumal es gewiss niemals bestimmt und sicher ist, ob wir uns lebend wiedersehen. Seit dem 7ten dieses Monats befinde ich nicht mehr auf serbischen Boden und kann ich Dir nunmehr die bereits in den Monaten Oktober und November hinterlegte allgemeine Vorrückungslinie dieser Colonne, bei welcher ich eingeteilt war, ohne diedurch das Verbot der Censur hintanzusetzen durch Bezeichnung der grössen Ortschaften Serbiens mitteilen.

Medjaši (nördlich von Amajlija) Šabac (gelegentlich der Drinaüberschiffung westlich von Medjaši) jenseits der Drina vom 6/X bis 16/X Gefechte mit gegen zwei serbische Regimenter mit 4 Maschinengewehren und zwei Geschützen (nº7 und 9) dann Vervolgung derselben in der allgemeinen Richtung Šabac, Valjevo, Požega (gegen Süden) in der Richtung Novavaros wo unser Bataillon einen heftigen Widerstand der Montenegriner in der Stärke eines Baons, zwei Maschinengewehre und zwei Geschütze am 15ten und 16/XI zu beseitigen hatten. Hier fanden wir einige Leichen unser vorher patrouillierenden Soldaten, welche ganz entkleidet und massakriert waren, die Montenegrinen hatten sie überfallen und so grausam getötet.

Am 17ten November wurden wir infolge Neugruppierung aus der Front gezogen und befinde

front felé tartunk. Ezalatt áthaladtam Ivanjica, Čačak, Požega, Užice, Visegrad, Rogatica és Szarajevón. Jelenleg ennél több felvilágosítást nem adhatok, egyrészt mivel magam sem tudok semmi biztosat, másrészt a cenzúra tilalom miatt többet nem mondhatok. Egészséges vagyok. Mond meg Mancinak és Lilinek, én haza jönnék, csak lehetne, most azonban nem bíztatlak benneteket, mert kevés reményem van rá.

Sokszor csókollak Benneteket

Apa

Üdvözlöm szüleidet. - Ügyelj a címemre!

ich mich seit der Zeit ununterbrochen am Marsche nach einer anderen Front. Während desselben passierte ich Ivanjica, Čačak, Požega, Užice, Visegrad, Rogatica und Sarajevo. Weiter kann ich Dir derzeit keine Auskunft erteilen, da ich teils noch selbst nichts genaues weiss, teils aber infolge Censurverbotes nicht mehr angeben darf.. – Ich bin gesund. – Sage Manci und Lili, én haza jönnék, csak lehetne, most azonban nem bíztatlak benneteket, mert kevés reményem van rá.

Es küsst Euch herzlichst

Papa

Grüsse deine Eltern. –Beachte meiner Adresse!

Lányi Pál tehát több mint hat héten keresztül, október 27-től december 13-ig, nem kapott hazulról levelet. „Én hazajönnék, csak lehetne, most azonban nem bíztatlak benneteket, mert kevés reményem van rá” írja, miközben távolodik az otthontól. Tehát december 13-án a nagykanizsai 20/II. zászlóalj már áthaladt Szarajevón. A veszprémi 31/I-esek éppen ekkor érkeznek. Lássunk most néhány részletet az ő zászlóalj naplójukból.

1915. december 13. Szarajevó tele van katonasággal. Csapatok folyton jönnek, mennek. A zászlóalj csak pár napig marad itt, azután Castelnovo irányában tovább indul.

Forrás: A 31/I. népfelkelő hadtáppászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

1915. december 16. Előkészület a vonaton utazásra. A 31. veszprémi zászlóalj három lépcsőben utazik: az első 6h 30-kor, a második 11h 30-kor és a harmadik 14 órakor.

A Szarajevo-Zelenika-i utazás nagyon változatos. A fenyőfák lassan-lassan eltűnnek. Hercegovinában élénk társul a végtelen karszt, egyes helyeken a hegyek közt a víz a völgyeket elborította, s ezek most tavak. Dalmáciába érve nem lát-szik már hó, feltűnik a citrom, a fügefák, az apró kis teraszos birtokok.

Forrás: A 31/I. népfelkelő hadtáppászlóalj NAPLÓ. Hadtörténelmi Levéltár.

A Montenegró-albániai hadjárat

Mint az előbbieken láttuk, a szerbeknek nem maradt más választása mint a rendkívül nehéz téli visszavonulás az albániai magashegységen keresztül vagy a fegyverletétel. A visszavonulást választották.

Az osztrák-magyar hadvezetés az elrettentő terepnehézségek miatt Albánia keleti határvidékén 1915. december elején felhagyott a szerb csapatok üldözéseivel és ugyanezen okból eltekintett a Montenegró elleni hadjárat kelet felőli aktív folytatásától is.

Elhatározta a 3. hadsereg átcsoportosítását Bosznián keresztül az Adriai-tengerpart irányába.

Az erre vonatkozó döntés már november első felében megszületett, erre utalnak Lányi Pál már idézett sorai: „november 17-én átcsoportosítás miatt kivontak a frontról és azóta ... egy más front felé tartunk”. A csapatok bizonyára nem tudták egészen pontosan, hol van ez a más front, legfeljebb találgathattak.

1915. november végére a nehéz harcokban hátráló szerb hadsereg és a kormány az albániai hegyeken három különböző útvonalon keresztül vonul vissza az Adriai-tenger irányába.

Magukkal hurcolják a fogságba esett osztrák magyar hadifoglyokat is. A 80000 fogságba esett és eltűntből szerb kimutatás szerint 1915. október elején

mindössze 34629 fő volt a hadifogolytáborokban.* A hadifoglyoknak téli viszonyok között magas hegységeken át, megfelelő ruházat és élelmiszer utánpótlás nélkül mintegy két hónapon keresztül tartó gyalogútját a szakirodalom „albániai halálmenet”-ként tartja számon. Nem nehéz elképzelni, hogy aki kidőlt a sorból és még élt, azt a kísérő örök bevett szokás szerint a helyszínen kivégezték. (Egy túlélő hadifogoly beszámolóját lásd függelékként csatolva.)

A foglyok kíséretét a Vojusa folyónál az olasz hadsereg veszi át. Behajózásuk Valonából történik. 1915. december 18. és 1916. március 8-a között 23855 főt hajóznak be. Az „indulásnál” kimutatott szerb fogolylétszámánál 10774-el kevesebbet. Ebből még 516 a hajóúton meghal. Így a Szardínia melletti szigeti fogolytáborba 23399 érkezik meg élve.*

* Forrás: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest 2000. 28. oldal

Egy minden bizonnyal szerb adatokra támaszkodó francia forrás szerint Potiorek 1914-ben 40000 hadifoglyot, közöttük 400 tisztet, négy csapatzászlót és közel 200 löveget veszített.

Forrás: Vernet Jean-Pierre: La Serbie en guerre. 2001

Megemlítjük, hogy Douchy francia ezredes korabeli jelentésében a szerbek által maguk előtt hajtott 50000 légénységi és 700 tiszti hadifoglyról beszél, megállapítva, hogy ezek, az adott körülmények között éhen halnak.

Forrás : Douchy ezredes Brindisiben, 1915 december 15-én kelt jelenése. Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 1e volume: Paris 1927. 222. oldal 987. sz. melléklet.

A járatlan olvasót meglepheti a fogságba esettek és eltűntek valamint a szerb fogolytáborokban nyilvántartottak száma közötti jelentős eltérés. Igaz, járvány is pusztított, a tényekre alapozott válaszadást azonban a történészekre és a kérdéskör szakértőire kell bízunk. A fogolytáborok induló létszámát az olasz fogságba megérkezőkkel összevetve az állapítható meg, hogy a „halálmenetben” legalábbis minden második ember elpusztult.

Összefoglalva: A legkisebb hadifogoly létszám 40000 (Jean-Pierre Vernet, 2001), korabeli jelentés szerint 50700 (Douchy ezredes, 1915) az eltűnteket is számba véve pedig 80000 (PETIT REAL, 2000) Ebből az olasz fogolytáborba megérkezett 23399 fő.

Mondom Noked, borzalom ilyen dolgokat látni.

Lányi Pál, 1916. február 10-i tábori lap.

Lássuk egy szemtanú észrevételeit a „halálmenet” egy Adria-parti szakaszáról.

Dr. A. van Tienhoven holland sebész orvos önkéntesen jelentkezik katonai szolgálatra a francia hadseregbe. 1916. január második felében Durazzoba érkezik. Durazzo utcáin találkozik az Albánián keresztül érkezett szörnyű állapotban lévő szerb katonákkal. Megtudja, hogy vannak „osztrák” hadifoglyok is, akiket a szerbek vittek oda. Idézet a naplójából:

1916. január 21., péntek.

„...futólagos látogatást teszünk az osztrák hadifoglyoknál. Ezek még rosszabb állapotban vannak (megjegyzés: mint a szerbek). A városon kívüli házak udvarába vannak bezúfolva, a betegek szinte egymáson fekszenek, följük kifeszített vászontető-félék alatt. Igaz, osztnak nekik élelmet, de nem elegendő ilyen legyengült emberek számára. Mindennap meghal közülük vagy egy tucat.”

Forrás: Dr. A van Tienhoven: Avec les Serbes en Serbie et en Albanie. Paris. Imprimerie...H. Richard.

Kavaja albán városka lakossága, dacolva a súlyos megtorlással fenyegető szerb-olasz tilalommal, a „halálmenetből” a behajózás előtt megszökött 108 osztrák-magyar hadifoglyot elrejtett. Ezek a 3. hadsereg csapatainak Albániába érkezésekor kiszabadultak.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921. augusztus.

A szerb hadsereg tehát Albánián keresztül az Adriának az olasz és a vele szövetséges angol és francia flotta által ellenőrzött parti kikötői felé vonult vissza. Az osztrák-magyar haditengerészet megkísérelte ezeknek a kikötőknek a megtámadását.

1915. december 29-én hajnalban a Helgoland gyorscirkáló vezetésével a Balaton, Csepel, Lika, Tátra és Triglav torpedórombolók tűz alá vették az olasz megszállás alatt álló Durazzo kikötőjében lévő hajókat. A kialakult késő éjszakai tartó súlyos tűzharcban csak nehezen sikerült kimenekülniük a brit, francia és olasz cirkálók sokszoros túlerejű támadásából. Elsüllyesztettek egy francia tengeralattjárót, viszont a Lika és a Triglav aknára futottak és elsüllyedtek.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest 2000. 138. oldal.

Az antant hatalmak hadihajóinak nyomasztó fölényével szemben az osztrák-magyar haditengerészet – néhány sikeres akció ellenére – nem volt képes a hadvezetésnek a Balkán hadjáratban folyamatosan hathatós segítséget nyújtani. A közvetlen segítségnyújtás emlékezetes példája a hadiflotta tüzérségi támogatása a Lovčen elfoglalásához.

Montenegro – a Lovčen elfoglalása

A cattarói öböl fölé magasodó Lovčen hegység jól kiépített, drótkadályokkal tűzdelt erődítésekkel Montenegro védőbástyája volt. A tüzérség, különösképpen a nehéz tüzérség lövegei az ellenséges, értsd osztrák-magyar célpontokra nagy pontossággal be voltak löve. Következésképpen minden itt tervezett támadást rendkívül gondos, részletekbe menő felderítésnek kellett megelőznie, különös tekintettel még arra, hogy a Szerbiából átcsoportosított, leharcolt osztrák-magyar zászlóaljnak hadilétszáma már mintegy a felére apadt. Ami pedig a fegyverzetet illeti, a 210. dandár nagyrészt zsákmányolt orosz puskákkal volt felszerelve.

Forrás: Der Kampf um die Besitznahme des Lovčen Gebietes. II./209. Kézirat. Hadtörténelmi levéltár.

1915. december 20. Hötzendorfi Conrád vezérkari főnök a Mackensen hadseregcsoportból kivont 3. osztrák-magyar hadsereget Kövess Hermann gyalogsági tábornok (vezérezredes) parancsnoksága alatt elindítja Montenegró és Észak-Albánia ellen.

Kövess Hermann hadseregparancsnok a támadási utasítást a Lovčen elfoglalására december 24-én, karácsony előestéjén adja ki. Az ellenség megtévesztésére január 5-én keleti irányból indul támadás. A Cattaro körüli főtámadási irányra kijelölt csapatok csak 1916. január 7-én foglalják el kiindulási helyüket.

Forrás: Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos, vezérkari ezredes: Montenegró elfoglalása.

Január 7-én 20 órakor takarodó. 8-án hajnali 2-kor indulás Svati Nicolas felé. A menetoszlopban dohányozni tilos. A teljes csendben csak a szeges bakancsok zaja hallatszik. A rajvonalba érve félelmetes némaságban várjuk az ágyúszót. Az első ágyú megdördül 6h 15-kor, majd egyre több, félóra múlva már rettene-

tes az ágyúzene. Az ellenség nem nyit ágyútűzet, gyalogságit annál inkább. Veszteségünk: 5 halott, 6 sebesült.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtáppászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

A reggel 6 órakor kezdődő tüzérségi előkészítésben a cattaroi öbölben horgonyzó hadihajók nehéztüzérsége is részt vesz. Reggel 9 órakor megindul a gyalogság támadása. A montenegróiakat a támadás nem lepte meg.

Forrás: Tagebuch des XIX. Korps.

Sorsich Béla altábornagy 63. gyaloghadosztályának a tengerpart mentén a Lovčen védőinek baloldalába kerülve kell támadnia. Délutánra sűrű köd ereszkedik a támadókra. Megeredt az eső, a hegy magasabban fekvő részein havazott. A Bóra* a meredek hegyoldalon kúszó katonák arcába csapta a havas esőt. Január 9-én a 63. hadosztály elfoglalja a 489 méteren fekvő Pričija glava magaslatot és 10-én az 1046 méter magas Golis hegyet. Ugyanaznap késő este egy válogatott különítmény elfoglalta a Lovčen csúcsát (1759 m).

Forrás: Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos, vezérkari ezredes: Montenegro elfoglalása.

*gyakorta viharos, hideg északkeleti szél.

Streit tábornok seregteste 8-án Svati Ilija- Svati Trojica-Pelinovo irányban nyomul előre. 9-én 10 órakor a kulcsfontosságú Pričija glava-t rohammal elfoglalva eléri Sv Ilija-Pelinovot, túlhalad Radanovicon. 11 óra 45-kor Miractól (645 m) délkeletre 1 km-re van, 13 órakor a Prijeradi-Sisic vonalon.

Forrás: Der Kampf um die Besitznahme des Lovčen Gebietes. II./209. Kézirat. Hadtörténelmi levéltár.

A cattaroi öböl háttérben a Lovčénnel

Forrás: A nagy háború írásban és képen

A Goliš csúcsot az uralkodó magaslatokról lezúduló pusztító oldalozó tüzérségi és gyalogsági tűzben kellett rendkívül nehéz terepen megközelíteni és végül az ott lévő három ágyúállást rohammal elfoglalni. A sikerben oroszlánrésze volt a nagyváradi 4/IV-es zászlóaljnak. A harcokban az alakulat egyik századparancsnoka, dr. Szemennyei Kornél főhadnagy is elesett. A csúcs elfoglalása a bekerítéstől tartó ellenséget az egész frontszakaszon visszavonulásra kényszerítette.

*Forrás: – Belohnungsantrag, VP 17/I/1916. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.
– Kratochvil Károly: M. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalogezred*

Kitüntetési felterjesztések szerint a 20/II. zászlóalj a Theodo-Budus-i országút mentén Svati Nikola - Svati Petke környékén harcolt, Schwarz Ottó 8-án sebesült meg a Sutvara donja melletti támadásnál.

*Forrás: – Belohnungsantrag, F J, 22/VIII/19.
– Belohnungsantrag SO, 24/II/1916. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.*

1916. január 10. jelentés kitépett irkalapon.
„M. kir. nagykanizsai 20. népfelkelő Parancsnokság III. zászlóalj” fejpecséttel:
„Telefonösszeköttetés Lőrinczy csoportparancsnoksággal nem működik. Helyzetjelentéseimet járőrökkel továbbítottam. Ezek egyike sem tért még eddig vissza. Helyzet előttem teljesen ismeretlen. Parancsokat nem kapok. Kérek tájékoztatást.

Gerő százados” (zászlóaljparancsnok)

Forrás: A 20/III. népfelkelő hadtápszászlóalj iratai. Hadtörténelmi Levéltár.

Jelentés papírdarabkán Gerő százados (zászlóaljparancsnok) úrnak:
„Fegyverek között sok van befagyott állapotban, a zárzat nem működik,
dr. Briglevics hadnagy”

Forrás: A 20/III. népfelkelő hadtápszászlóalj iratai. Hadtörténelmi Levéltár.

1916. január 10. A XIX. hadtest naplójából: A hóborította karsztos, szaggatott sziklás hegyoldal óriási terepnehézségei hatalmas fizikai megerőltetést jelentettek. A nagyrészt idős népfelkelőkből álló csapatok ezen csodálatraméltó szívós kitartással lettek úrrá.

Forrás: Tagebuch des XIX. Korps.

„A Lovčenért folyó harcot sohasem fogom elfelejteni.”

Lányi Pál elbeszéléséből, emlékezetből.

Felterjesztés kitüntetésre.

„Lányi Pál főhadnagy...

Bátor magatartás és kiváló szolgálat az ellenség előtt. A felterjesztett a Lovčenért január 8-án és 9-én folytatott harcokban férfias bátorsággal küzdött...

„Oberlieutenant Paul von Lányi...

Tapferes Verhalten und vorzügliche Dienstleistung vor dem Feinde, Der Beantragte hat in den Gefechten... für Lovčen am 8-9 Jänner tapfer und mannhaft gekämpft...

Forrás: Belohnungsantrag LP, 25/V/1917. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

Január 11-én Montenegró hat nap fegyverszünetet kér. Január 13-án a 3. hadsereg egy egysége bevonul a montenegrói fővárosba, Cetinjebe. Az ellenségeskedések csak január 17-én szűnnek meg.

A 3. hadsereg. a Castelostua – Virpazar – Rijeka – Cevo – Podbozur vonalon van.

Forrás: Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos, vezérkari ezredes: Montenegró elfoglalása.

Január 12. Már megindulásnál nagy a köd, erős a hideg, az 1100-as magassági pontnál a hó már 30 cm-es. Az út rendkívül fáradságos, meredek, síkos. Fúj a szél, havazik. Éjjel erős, legalább 10 fok R(éaumur) hideg (-12,5° Celsius).

Január 13. Egész nap rendkívül nagy a hideg. Az élelmet emberek hozzák, mert máhásállatokkal nem lehet. Mindenkinek 1 konzerv és fél adag kenyér jut. A légénység tüzet rak és a havat felolvasztja.. A bóra a hideget majdnem elviselhetetlenné teszi.

Január 14. Egész nap havazik, éjjel is folyton havazott. Sok embernek megfagy a keze, lába. Estefelé már derékig ér a hó. A sűrű hó sok tüzet elolt. A légénység teljesen átázott. Mindegyik század egy szakaszt küldött sátorlapokkal az utánpótlási vonathoz.

Január 15. Kérelmünkre a nagykanizsai 20/II. zászlóalj felvált, holott parancsnoka korainak tartja a váltást, kissé méltatlankodik. Sötét estig tart a váltás.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápszászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

Hadparancs 1916. január 16-án: a XIX. hadtest nyomuljon Virpazaron át Antivariba, rajtaütéssel foglalja el Scutarit és folytassa előnyomulását Alessio és San Giovanni di Medua felé.

A Scutari tó és a tenger közötti szakaszon ekkor a 63. gyaloghadosztály csapatai, a Sreith dandár, közötté a 20/II. zászlóalj Buduaban és környékén állnak.

Forrás: Tagebuch des XIX. Korps

Január 23-án aláírják a montenegróiakkal a fegyverszüneti egyezményt. Az Olaszországba menekült Nikita király azonban kiáltványt bocsát ki a harc folytatására.

Vukovitch (helyesen: Vukotič) montenegrói tábornok a fegyverszünet után a királyi kormány rendeletére hivatkozva felosztatja a hadsereget:

„Mindenki térjen vissza otthonába, hadsereg nincs többé, csak a nép.”

Idézi: Auguste Boppe : A la suite du gouvernement serbe. Editions Bossard. Paris, 1917. 121. oldal.

A montenegróiak eldugják a fegyvereiket...

Forrás: Lányi Pál 1916. február 10-i tábori lap.

A január 8. és 10. közötti Lovčen körüli harcok óta, amelyekről az újságokban is olvashattál... áthaladtam a montenegrói Musici, Bukovic, Antivari, Dulcigno majd pedig az albániai Skutari és Alessio helységeken...

Forrás: Lányi Pál 1916. február 10-i tábori lap.

Albániai hadszíntér

Az 1877–78-as orosz-török háború után albán hazafiak, hogy elejét vegyék az akkor még az Oszmán birodalomhoz tartozó Albánia felosztásának Montenegró, Szerbia és Görögország között, a Berlini Kongresszus tájékoztatására megalakították az Albán nemzeti jogok ligáját. Tevékenységük sikertelen volt, s végül is katonai erővel kellett Montenegrót 1879–1880-ban az észak-albán, Görögországot pedig 1881-ben a déli területek annektálásában megakadályozni. Mindazonáltal Ulcinj (Dulcigno) Montenegróhoz került (1880). Törökország veresége

után az 1912-es Balkán háborúban a Londoni Konferencia Ausztria-Magyarország és Olaszország hathatós támogatásával elhatározta önálló albán állam létesítését.

A nagyhatalmak deklarálták Albánia függetlenségét. Azonban a környező országok nyomására nem vették figyelembe a demográfiai tényeket, s az új állam az albán népességnek csak mintegy felét foglalta magába. Kosovo Szerbiához, a déli részek (Caméria, Epirus) az ortodox vallású albánokkal Görögországhoz kerültek.

Az első Balkán-háború gyakorlati befejezése után Ausztria-Magyarország határozottan követelte, hogy a még mindig montenegrói ostrom alatt álló Scutari Albániához tartozzék, Oroszország pedig Montenegró igényét támogatta. Mivel az ostrom tovább folytatódott, a londoni konferencia az európai nagyhatalmak egyesült flotta-demonstrációját határozta el a montenegrói partok előtt, amelyben az osztrák-magyar flotta is részt vett.*

Az ostrom beszüntetése után, a flottáról partra tett nemzetközi csapatok 1913. május 14-én megszállták Scutarit. A partraszállt öthatalmi békefenntartó erők parancsnoka és az Ellenőrző Bizottság elnöke Phillips angol alezredes volt.

*Bővebben lásd: Balla Tibor: Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai részvétele a Scutari-válság rendezésében. Hadtörténelmi Közlemények, 1997. 3. szám.

Szerbia 1915 májusában, kihasználva a balkáni front viszonylagos harctéri nyugalomát megtámadja Albániát. „... a szerb hadsereg már régen készült Albánia előzőnlésére ... 1915. május 15-én szerb szabadcsapatok behatolnak albán területre ... ürügyet szolgáltatva a hadsereg megindulásához ... a hadsereg győzelmesen halad Kiokus és Elbassan felé. A Hadzsi Bekiár hídjának nevezett nehezen áthatolható helyen kerül sor mindkét fél részéről nagy veszteségekkel járó nehéz harcokra. Súlyos veszteségei ellenére a szerb hadsereg 1915. május 22-én bevonul Elbassanba.”

Forrás: Georgia Ioannidou-Bitsiadu: La situation politique en Serbie durant le premier semestre de 1915. Institute for Balkan Studies. Thessaloniki 1991. Proceedings of the Fifth Greek-Serbian Symposium. 52. oldal.

A háborús események további áttekintése során meg fogunk ismerkedni a hadviselő felek és az albán lakosság kölcsönös magatartásának néhány példájával.

Az első világháború utáni párizsi békekonferencián Albániát a szomszédai közötti felosztástól csak Woodrow Wilson amerikai elnök határozott fellépése mentette meg.

A második világháború után a titói Jugoszlávia vezető köreiben éltek elképzelések egy megvalósítandó jugoszláv-albán unióról. Sztálin a legradikálisabb módszert javasolta: a bekebelezést. „We have no special interest in Albania. We agree to Yugoslavia swallowing Albania!...” „Nincsenek különleges érdekeink Albániában. Beleegyezzünk, hogy Jugoszlávia bekebelezze Albániát.”

Idézi: Milovan Djilas: Conversations with Stalin. Penguin Books. 1963. 111. oldal.

1916. január 23-án este a Scutariba bevonuló osztrák-magyar csapatokat a lakosság barátságosan fogadja.

1916. január 26-án Lányi Pál szerint a nagykanizsai 20/II. zászlóalj áthalad Scutarin. Lehet, hogy tévedett egy napot? Vagy kettőt!?

1916. január 27. Nagyon sok a montenegrói és szerb fogságból megmenekült hadifogoly. Eddig rendszerint albán ruhában bujkáltak és kóboroltak. Az albánok állítólag nem bántották, sőt segítették őket. Ellátásuk rendkívüli nehézségekkel jár, mert hirtelen sokan lettek, a legtöbb ki van éhezve, s készletek meg nincsenek.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápszászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

1916. január 30. Skutariban az érsek három püspök asszisztenciájával székes-egyházában Sorsich Béla és Schiess altábornagyok, valamint nagyszámú nemzeti viseletbe öltözött katolikus albán jelenlétében délelőtt 10 órakor ünnepélyes hálaadó istentisztelet pontifikál. A mise utáni a díszmenetet a polgári zenekar kíséri.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápszázlólaj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

... nap mint nap előre és tovább előre megyünk. Jelenleg már Albániában vagyok, Scutarin már egy hete áthaladtunk.

Forrás: Lányi Pál 1916. február 2-i tábori lap.

Emlék a XX. század eleji Albánia történelméből

Forrás: Családi irattár.

Egyenruhás turista albán földön? Első pillantásra George F. Phillips angol alezredesre, a Skutari-válság idején 1913-ban partraszállt őrhatalmi nemzetközi erők parancsnokára, Scutari kormányzójára gondolnánk. Felnagyítva azonban kiderül, a tiszt a holland királyi hadsereg tányérsapkáját viseli. Milyen alkalommal jártak holland tisztek Albániában? Wilhelm Prinz zu Wied kérésére albániai hercegségének – királyságának – kapcsán. Valóban, az 1913–1914-es időszakban a helyi csendőrség megszervezésén munkálkodó holland tisztek csoportképeit tanulmányozva megállapíthattuk, hogy a levelezőlap délceg katonájában Gerard Mallinckroft főhadnagyot kell tisztelnünk.

Shkodra Skutari távlati lát képe

Halnevelde a Bojana folyón

Jól látható a „népviseleti töltényöv”

Piactér

Forrás: Családi irattár.

1916. január 27.

Nagy Vilmos szerint Krammer alezredes az előørs különítménnyel január 27-én indult el délfelé Scutariból.

Forrás: Nagy Vilmos: A szerbiai hadjárat. Budapest 1935.

A dátum korabeli katonai forrásokból származik, tehát el kell fogadnunk, hogy hiteles. Lányi Pál viszont nem azt írja, hogy körülbelül egy hete haladtunk át a városon. Határozottan egy hetet ír. Nem látszik valószínűnek, hogy egy hét leforgása alatt egy napnál többet tévedhetett.

Veith György szerint a menetoszlop sorrendje a következő volt: Krammer alezredes előørs különítménye, utána egy napi járásra a 211. népfelkelő gyalog dandár – Streit dandár –, amelynek keretébe tartozott a 20/II. zászlóalj, ezt követte a 210. dandár, a 20. dandár és a 14. dandár.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921. augusztus.

Egyetlen lehetséges következtetés, hogy a 20/II. zászlóalj a 211. dandár élén haladt és az előørs csapatokkal egy napon, de azokat nem nagy távolságban követve hagyta el a várost.

Scutaritól délre az albán tengerpartot keskeny, többnyire mocsaras lapály, négy folyó torkolatvidéke szegélyezi. Alessioig még megtalálhatók az egykori út nyomai. Alessio és Vorra között út nem létezik. Először a megáradt Mati folyón kell átkelni. Hid természetesen nincs. Kétnapos ösvérút következik a Mamuras erdős, mocsaras vidékén. Feyler francia ezredes szerint, aki a menekülő szerb kormányt és csapatokat kísérte, ebben az esős időszakban itt még a lovaknak is nehezére esik a közlekedés. Gyalogosan a lehetetlenséggel határos. Táborozni nem lehet. És mégis, ezen a nehéz terepen az osztrák-magyar népfelkelőkből álló csapatok a jelentések szerint egyes esetekben kultúrtájakon szokásos átlagos menetteljesítményeket értek el. A holtra fáradt osztagok, esetenként, ha lehetett, elmerült poggyászokon, málhásállatok hulláin pihentek, írja Veith György. Következik a Kruja, majd az Ismi folyó. Ilyen körülmények között nyomultak előre a XIX. hadtest alakulatai a terepviszonyok megszabta egyetlen menetoszlopban.

*Források: – Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921. augusztus
– Auguste Boppe: A la suite du gouvernement serbe. 117. oldal.*

Folyók árterületén történő átvonulás körülményeinek leírására találunk a hadtörténelemben példát. Lapozzunk hát vissza mintegy kettőezerkétszáz évet, hogy

megtudjuk, milyen körülmények között is történt Hannibál seregének átvonulása az Arno folyó árterületén:

– Az iszapos, vízzel borított terepen aki megcsúszott, nehezen tudta egyensúlyát megtartani, aki pedig elesett a súlyos felszereléssel a hátán, aligha tudott felállni. A menetoszlopban lévők nehezen vonszolták fáradt tagjaikat, volt, aki összerogyott a kimerültségtől. A málhás állatok is teherbíró képességük határán voltak. Ami azonban a legjobban megviselte az embereket, az alvás hiánya volt. A víz mindent elborított, nem volt száraz hely, ahol elterülve kimerült tagjaikat kinyújtóztathatták volna. A földön egymásra halmozott csomagok vagy az út fáradsalmaitól elgyötört, összerogyott teherhordó állatok voltak azok a vízből kiemelkedő pontok, amelyek az enyhülést keresőknek rövid időre ugyan, de megpihenést nyújthattak.

Forrás: Titus Livius : Ab urbe condita. Liber XII. II. 2-9.

Megjegyezzük, hogy a római történetíró személyesen nem vett részt az árterületi átkelésben. Tudomásunk szerint Veith György sem. Feyler francia és Sréter magyar ezredek azonban igen. A résztvevők elbeszélésére alapozott leírások azonban híven jellemzik a körülményeket.

1916. február 1. A nagyváradi 4/IV. hadtápszázalój Scutariban jegyzőkönyvileg 32 málhásállatot rekvirál.

Forrás: Tagebuch der Intendanz der Gruppe Flmv. Sorsich. Bejegyzés No 2426. Hadtörténelmi levéltár. II./209.

A veszprémi 31/I-esek meg éppen azon panaszkodnak, hogy Skutariba érve a „legnagyobb gondjuk, hogy a 4/IV-esek részére elszedték a nyergeket, bakancsokat, konzerveket” s ezt hirtelen nem lehet pótolni.

1916. február 1. Streith vezérőrnagy dandárparancsnok jelenti Sorsich altábornagynak: (az Alessio-tól) Pesana-ig vezető út annyira rossz, hogy a málhásállatok csak egyenként haladhatnak.

Forrás: Tagebuch der Intendanz der Gruppe Flmv. Sorsich. Bejegyzés No 2434. Hadtörténelmi levéltár. II./209.

Alessio és Vorra között nem volt út. A menetoszlopok végtelen hosszan megnyúltak. Mind az élelem, mind a lőszer utánpótlás lehetetlen. A csapatoknak reggeltől késő éjszakáig menetelniük kellett.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921. augusztus.

Az ókori Scodra korabeli nevén Scutari, a francia feliratú levelezőlapok tanúsága szerint valóban mintha felkészült volna turisták fogadására

Forrás: Családi irattár

Lányi Pál tábori lap 1916/II/02

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Oblt Paul v. Lányi
Kgl. ung. Ldst. Inf. Baon II/20
Feldpost N°9

Frau Emilie von Lányi
Csengery út 67
Nagykanizsa 2
Zala. Ungarn

Postabélyegző: Castelnovo di... 4. II. 16.

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. nagykanizsai 20. népf. parancs. II. hadtáp...

1916. február 2.

2/II. 1916.

Kedves Milikém!

Egészséges vagyok, Rólatok remélem ugyanezt megtudhatni. Már körülbelül három hét óta nem kaptam levelet. Igaz, Montenegró sziklás hegyei között nem olyan könnyű a posta kézbesítése, kiváltképp mivel nap mint nap előre és tovább előre megyünk. Jelenleg már Albániában vagyok, Scutarin már egy hete áthaladtunk. Rendszeres levélírássra kevés lehetőségem van, mivel napközben mindig úton vagyunk, a szürkületben pedig nagyon kínos. Írjatok!

Sokszor csókol
Apa

Liebste Emilie!

Ich bin gesund – hoffe über Euch gleiches erfahren zu können. Seit circa 3 Wochen habe ich schon kein schreiben erhalten. Es ist wahr in den felsigen Bergen Montenegros ist die Zustellung der Post nicht so leicht, zumal wir Tag für Tag vorwärts und weiter vorwärts gehen. Derzeit bin ich bereits in Albanien, Skutari haben wir bereits schon vor einer Woche passiert. Zum regeren Schreiben bietet sich mir wenig Gelegenheit denn bei Tag sind wir immer in Bewegung und mit dem Abendlicht geht es sehr jämmerlich. Schreibet! Es küsst Euch herzlich
Papa

Megjegyzés: Már három hete, tehát körülbelül január 12-e, a Lovčen körüli harcok óta nem kapott lapot. Azt írja, levélírássra kevés lehetősége van. A megismert körülmények között mondhatni semmi lehetősége sem volt.

Mi történik ezalatt Durazzóban? Halljuk doktor Tienhovent:

Durazzo, 1916. január 31.

Azt beszélük, hogy egy-két napon belül Valonába szállítják a hadifoglyokat, és ha lehet a betegeket is.

Durazzo, 1916. február 2.

A híresztelések szerint az osztrák csapatok már csak 40 kilométerre vannak Durazzótól.

Durazzo, 1916. február 3.

Találkozom báró Aliottival. (Megjegyzés: az antantpárti Essad pasa mellé akkreditált albániai olasz követ.) Kértem tőle, mit gondol, eljutnak-e az osztrák csapatok Durazzoig? „Hadd jöjjenek, itt vagyunk, hogy fogadjuk őket.” („Laissez les venir, nous sommes là pour les recevoir.”)

Forrás: Dr. A. van Tienhoven: Avec les Serbes en Serbie et en Albanie. Paris. Imprimerie...H. Richard

Egy-egy folyónál napokig kellett vesztegelni. A Mati-nál január 28–30-ig, míg katonák és teherhordó állatok által használható gyaloghídat vertek. A kocsiknak vissza kellett maradniuk.

Forrás: A nagy háború írásban és képen. Atheneum kiadás. III. Kötet.

1916. február 4. Megszámlálhatatlan lóhulla, irtózatosszaga, hullákon kell átjárni a mocsarak közepére rögtönzött dorong utakon. Emberi holttestek is akadnak. Ez volt a visszavonuló szerb hadsereg útja. A Mati híd javításához fog a zászlóalj.

1916. február 5. A lovak a tartalék zabot eszik.

1916. február 6. Elhányt amerikai konzervdobozok jelzik a visszavonuló szerbek útját.

Általában mindenütt az a panasz, hogy a szerbek, olaszok a lakosságtól mindent elszedtek s e mellett kegyetlenkedtek és ragályos betegségeket terjesztettek.

A legénység egészsége Albániába érkezéskor még kielégítő, epidémiának nyoma nincs, de már mutatkoznak a fáradalmak nyomai. Több a gyengélkedő, több a menetből lemaradozó.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápszászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

Február 9-től beállt az esős időszak. A Mati elsodorta a gyaloghídat. Ekkor már mintegy 10000 ember áthaladt rajta, de mivel az érintkezés megszakadt, meg kellett állniuk.

Forrás: *A nagy háború írásban és képen. Atheneum kiadás. III. kötet*

A Durazzo-t biztosító olasz és szerb egységek az Ismi folyónál várakoztak. A 211. dandár felzárkózott az előőrshez és négy napos harc után, 1916. február 8-án elérték Preza és Vorra községeket. Ezután tovább haladva az előőrsök fokozatosan megszállták a Vorra-Durazzo út menti magaslatokat.

Német felíratú tábori postai levelezőlap

A feladó a németen kívül a monarchia népeinek hét más nyelvén szerepel, magyarul nem.

Lányi Pál tábori lap 1916/II/10

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Oblt Paul v. Lányi
Kgl. ung.Ldst. Inf. Baon II/20
Feldpost N°9

Frau Emilie v. Lányi
Csengery út 67
Nagykanizsa 2
Zala. Ungarn

Postabélyegző: Tábori posta 9. 1916. feb. 15.

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. 20/II. népfelkelő gyalog zászlóalj gazdasági hivatal.

1916. február 10.

10/II/1916

Kedves Milikém!

A január 8. és 10. közötti Lovčen körüli harcok óta, amelyekről az újságokban is olvashattál, és ahol többek között Schwarz Ottó is megsebesült, áthaladtam a montenegrói Musici, Bukovic, Antivari, Dulcigno majd pedig az albániai Skutari és Alessio helységeken, egészséges vagyok, csak

Liebste Emilie!

Seit dem Gefechte um den Lovčen am 8-10/I. worüber Du auch in der Zeitung gelesen haben dürftest, und wo unter anderen auch Otto Schwarz verwundet wurde, – hab ich die montenegrischen Ortschaften Musici, Bukovic, Antivari, Dulcigno, dann in Albanien Skutari und Alessio bereits pas-

kimondhatatlanul vágyom Benneteket viszont látni. Sajnos, ehhez kevés reményem van. Mit hallani Nálatok, vége lesz már ennek rövidesen? A posta nagyon rendszertelenül érkezik, hetek múlnak, míg valamit kapok.

Február 5-én 400 koronát küldtem Neked. Nyugtázd ezt a küldeményt. Írjatok!
Sokszor csókol
Apa

siert, bin gesund, nur sehne ich mich schon unaussprachlich Euch wiederzusehen. Leider habe ich aber wenig Hoffnung hierzu. Was hort man bei Euch, hat es bald ein Ende? Die Post kommt sehr unregelmässig, es vergehen Woche bis ich selbe erhalte.

Am 5/II. sandte ich an Dich K. 400. Beständige mir diese Sendung. – Schreibet!
Es küsst Euch herzlichst
Papa

Mit hallani Nálatok, vége lesz már ennek rövidesen?

Lányi Pál Tábori lap. 1916. február 10.

Valóban, mit hallanak az otthoniak?

Hogy erről fogalmat alkothassunk, vessünk egy pillantást a ZALA politikai napilap aznapi, tehát 1916. február 10-i száma címlapjának főbb híreire:

„*Napfényre a gabona és lisztkészletekkel (1)*

– Fölfedezett rejtékhelyek. – Elkobzások. Ha önként jelentkezők – „...a rejtgetők megmenekedhetnek a büntetés alól ... emberiesen figyelmes kormányintézkedés...még a nevük is ismeretlen marad ...”

„*Megkezdtük az offenzívát Albániában*

... előcsapataink átkeltek a Tami (sic) folyón ... az ellenség dél és délkelet felé hátrál.

„*Uralkodók találkozása*

... a német császár a következő pohárköszöntőt mondta: ... Poharamat a győzelmes bolgár hadseregére, a nemes bolgár népre és fennkölt uralkodójára emelem... Ferdinand király válaszában hangoztatta ... Felséged látogatása arany betűkkel lesz megörökítve a bolgár nép történetében ...

„*Amerika üzletei (2)*

NewYork, február 9. Amerika 1915-ben csaknem 400 millió font sterlinggel csinált nagyobb forgalmat ... Ennek dacára is nagy a panasz ... mert csak bizonyos iparágak ... míg a többiek, amelyek nem hadiszert gyártottak, elsovadtak.”

„*Nyilatkozat a Lusitania ügyben (3)*

... a legutóbbi napokban ... Amerika hadüzenetét lehetett várni ... New York-i jelentések szerint az Associated Press washingtoni levelezőjét kormánykörökből a következő hivatalos jellegű nyilatkozat publikálására hatalmazták fel: Az Unió és Németország teljesen megegyeztek.

„*A német hivatalos jelentés:*

... csapataink az első francia vonalat 800 méter kiterjedésben rohammal elfoglalták, több mint 100 foglyot ejtettek és 3 gépfegyvert zsákmányoltak ...

„*Csak most kezdődik*

Rotterdam, február 10. Lloyd George a Timesban kijelenti, hogy Anglia háborúja tulajdonképpen csak most kezdődik. Anglia körülbelül hat millió emberrel és töméntelen munícióval rendelkezik, míg az ellenség már áthaladta erői maximumát. Végül kijelenti, hogy remivel (döntetlennel) semmi esetre sem fog végződni a háború. A győzelemnek teljesnek és elhatározónak kell lennie. Az antant győzelme szétszedi, és nyomorékká teszi az ellenséget. Ez a demokrácia háborúja a katonai uralom ellen ...”

Néhány magyarázó megjegyzés:

– (1) a lakosság élelmiszerrel és közszükségleti cikkekkel való ellátása a háborús időszakok egyik alapproblémája. A helyzetet súlyosbította az európai kontinens tengeri blokádja. A szükséghelyzet természetesen szüli a spekulációt, az ellene való harcot és rontja a közhangulatot.

– (2) Amerika számára ez a háború természetesen hatalmas üzlet. Amerikai üzletemberek agyában nyilván felvetődött az a gondolat, mennyivel előnyösebb lenne, ha mindkét ellenségeskedő tábornak szállíthatnának. Ennek szükséges feltétele lett volna a hajózás szabadsága a világtengereken. A világháború alatt azonban a brit flottának, a világ legnagyobb hadiflottájának, az európai kontinenst lezáró blokádjá minden Németországnak, illetve a Központi Hatalmaknak szánt szállítást lehetetlenné tett.

– Ezenkívül természetesen arra is gondolhattak, a kereskedelmi forgalomnak alapvető érdeke, hogy a hadviselő felek a háború multával is fizetőképeseek maradjanak. Ezért a háborúnak megegyezéssel, győzelem nélkül kellene befejeződnie. Befolyásos körök szerint a legfontosabb mégiscsak az a szempont, hogy az Amerika felé eladósodott fél, Anglia, a háborút el ne veszíthesse.

– (3) Németország természetesen elfogadhatatlannak tartotta, hogy a szövetséges hatalmak tengerentúlról utánpótlást és hadianyagot kapjanak, miközben ömaga ettől el volt zárva, ezért meghirdette a korlátlan tengeralttjáró háborút. Tengeralttjárói, ha tehették, elsüllyesztettek minden, a szövetségesek kikötőibe tartó áruszállító teherhajót.

A New-York-ból érkező „Lusitania” brit tengerjáró hajót egy német tengeralttjáró az ír partok közelében megtorpedózta. A Lusitania azonban személyszállító hajó volt és nem teherhajó. Elsüllyesztésekor közel 1200 polgári személy, közöttük 128 amerikai állampolgár a tengerbe veszett. Ezt sok ország közvéleménye, közöttük az amerikai, háborút kiváltó oknak tekinthette. A németek azzal védekeztek, hogy a hajó hadianyagot (is) szállított. Nagy-Britannia ezt a leghatározottabban cáfolta. Mindenesetre a továbbiakban a Lusitania elsüllyesztése a német hadigépezet kíméletet nem ismerő embertelenségének állandóan visszatérő igen hatásos propaganda témájává vált és Amerika későbbi, 1917-es hadba lépésekor érvként is szolgált.

Az 1970-es évek elején, az első világháborús levéltári adatok titkosságának feloldása után került nyilvánosságra, hogy a Lusitania rakterében valóban lőszer és ágyúkat szállított.

Nem tudjuk volt-e, és ha igen, mi lehetett a hadbavonult családfő feltett kérdésére a család válasza. Mit válaszolna az olvasó?

A továbbiakra nézve nem lesz haszontalan emlékezetünkbe vésni Lloyd George angol miniszterelnök álláspontját: „A háború semmi esetre sem fog kiegyezéssel végezni. A győzelemnek nyomorékká kell zúznia az ellenséget.”

1916. február 10. Egész éjjel egészen ma délig esik, utána kiderül. Hídverés az Ismi folyó egyik ágán karöltve a 20/II. egy szakaszával. Este fél óráig tartó zápor. Az emberek derékig járnak a vízben, hogy az oszlopokat leállítsák. Ma semmi kenyér utánpótlás nem jött.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtáppászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

Lányi Pál tábori lap 1916/II/10

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Oblt Paul v. Lányi
Kgl. ung.Ldst. Inf. Baon II/20
Feldpost N°9

Frau Emilie v. Lányi
Csengery út 67
Nagykanizsa 2
Zala. Ungarn

Postabélyegző: Tábori posta 9. 1916. feb. 15. Nagykanizsa 1916. feb. 22.

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. 20/II. népfelkelő gyalog zászlóalj gazdasági hivatal.

1916. február 10.

10./II. 1916.

Kedves Milikém!

Montenegrón és Albánián átvonulva borzasztó volt látni, milyen nyomorúságot kellett a szerb hadseregnek visszavonulásakor elszenvednie. Az éhségtől legyengült szerb katonák hátra maradtak az országúton, sokan közülük éhen haltak. Az út mellett minden lépésre dögölt lovak heverték, mindent áthatott a dögszag.

Egy őrnagyi rangban lévő szerb orvos, aki az éhezés miatt megadta magát, szörnyű dolgokat mesélt a szerb hadsereg nyomoráról, és ennek dacára még mindig ellenállnak.

A montenegróiak eldugják a fegyvereiket, hogy ezt a nyomort elkerüljék. Mondom Neked, borzalom ilyen dolgokat látni.

Add át üdvözlétemet szüleidnek, Natáliának, Gizellának és a többi ismerősnek.

Sokszor csókol Benneteket
Apa

Liebste Emilie!

Gelegentlich unseres Durchzuges durch Montenegro und Albanien war es ein Schauer zu sehen, welches Elend die serbische Armee bei ihrem Rückzuge erleiden musste. Die mangels Nahrung abgeschwächten Soldaten der Serben sind an der Strassen zurückgeblieben, zahlreiche darunter hungers gestorben. – Pferde liegen auf Schritt und Tritt entlang den Strassen krepirt, ein penetrand-er Gestank an der Strasse von diesen Kadavern.

Ein serbischer Arzt im Majorsrange, der sich uns infolge Hungers ergeben hatte erzählte fürchterliche Sachen über das Elend der serbischen Armee, und sie widersteht trotzdem immer noch.

Die Montenegriner strecken die Waffen um diesen Elend zu entgehen. Ich sage Dir, es ist ein Graus derlei Sachen zu sehen.

Grüsse deine Eltern, Natalie, Gisella und übrigen Bekannten.

Es küsst Euch herzlichst
Papa

Megjegyzés:

– Mint alább látjuk, ennek a lapnak megírása után két nappal Veith György szerint a 20./II. zászlóalj végkimerülés és éhhalál eseteket jelent. Vajon nem a leírtakhoz csaknem hasonló nehéz helyzet az írás sugalmazója?

– Lányi Pál nem tudott volna az osztrák-magyar hadifoglyok halálmenetéről? Valószínűbb, hogy a cenzúra miatt arról nem írhatott.

– Natália, Lányi Pál feleségének nővére, Harter Johannes népfelkelő százados özvegye.

1916. február 12-én és a rákövetkező napokban a nagykanizsai 20./II. népfelkelő gyalogzászlóalj kimerülés és éhség folytán beállott haláleseteket jelentett.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 96. oldal. 1921. augusztus.

Lányi Pál leírása után lássuk, hogyan tudósított a Scutarin való áthaladásáról August Boppe a szerb kormány mellé kirendelt francia meghatalmazott miniszter:

„A (szerb) katonák kimerülten érkeztek Scutariba. Egyenként, kis csoportokban, bandákba verődve, lovasok és gyalogosok összekeveredve. Egy-egy különítmény néha katonásabb külsővel, de sokuknak nem volt már fegyvere. Közel a végkimerüléshez, kínosan vonszolták magukat, valóságos élő halottak, csont és bőrre fogyottan, hangtalanul, hulla szürke arccal, fénytelen szemekkel. Síralmas menetük naphosszat folytatódott az esőben és sárban ...”

Auguste Boppe: A la suite du gouvernement serbe. Editions Bossard. Paris, 1917. 106. oldal.

Scutarit elhagyva a lótetemek megsokasodtak (az út szélén), helyenként öt, hat, tíz hever egymás mellett. Belesüppedve a sárba ... mintegy kikövezve felpuffasztják az utat és a belőlük kiáradó (dögletes) szag megriasztja lovainkat ...

Boppe, idézett mű, 127. oldal.

Lássunk ismét egy részletet dr. A. van Tienhoven holland sebész katoniorvos naplójából. Mint fentebb említettük 1916. január második felében érkezik Durazzoba.

A menekült szerb hadsereg ott lévő tisztjei részletesen elmesélik neki a visszavonulás kálváriáját.

„Képzeld el: kietlen vidéken 33 napon keresztül menetelni, naponta esetleg csak egy vékony szelet kenyér élelemmel, hidegen ködön át szinte ruhátlanul, lábbeli nélkül térdig sárban taposva – a lábbeli vagy elkopott vagy a „könyörületes” albánok ellopták. – Így vonult vissza a (szerb) sereg rémisztően mocskos alsó ruháiban mosdatlanul, borotvátlanul tetvesen, bolhák ezreitől kísérve, vérző és sebesült fagyott lábaikon madzaggal átkötött rácsavart zsák darabokkal.”

Dr. Tienhoven meg kíván személyesen is győződni a hallottakról. Elindul Durazzótól az ország belsejébe vezető úton Bazar Sjak és Cavalja irányába.

Naplójegyzet, 1916. február 1., kedd.

Sjak és Cavalja felé haladva az út mentét a szerb hadsereg roncsai, a menetoszlop maradványai borítják szerte széjjel. Törött szekerek és katonai szerkocsik, nagyszámú szarvasmarha- és lótetem. Ennél is szörnyűbb azonban a temetetlen hullák és a haldoklók látványa. – Többször leszállunk lovainkról, hogy valami szíverősítőt adjunk ezeknek a szerencsétleneknek, de gyakran már nyelni is gyengék, és a bor kifolyik szájukból ... Lehetetlen ezt a látványt leírni. És még vonszolják magukat.

Forrás: Dr. A van Tienhoven: Avec les Serbes en Serbie et en Albanie. Paris. Imprimerie H. Richard 146. oldal

Mi erről az antant hatalmak egy katonai szakértőjének véleménye?

Ripert d'Alauzier kiküldött francia őrnagy jelentéséből:

„Túlzás nélkül mondhatjuk, hogy jelenleg a szerb hadsereg a teljes dezorganizáció állapotában van... Katonai értelemben nincs se rend, se fegyelem.... Ugyanakkor úgy tűnik, a katonák szelleme jó, parancsmegtagadás nincs. Kenyérért koldulnak, meghalnak az út szélén a nélkülözésektől, de nem ejtenek egy zokszót. Egy legyőzött hadsereg, amelynek semmije nincs, de megőrizte akaratát, hogy újjá szerveződjön, és újra harcoljon.”

Idézi: F. Feyler ezredes: Les campagnes de Serbie (1914-15) Paris. 117. oldal.

A menekülő szerb hadsereg állapotát több francia katonai szakértő felmérte és lehetséges megmentésének körülményeit legfelsőbb politikai és katonai szinten megvitatták. Ennek részletesebb taglalása meghaladná dolgozatunk kereteit. Mindazonáltal érdeklődésre tarthat számot az a magyarázat, amelyet a szerb polgári menekültek francia katonai szakértő szerint érthetetlenül csekély számára vonatkozóan adtak a szerb kormánykörök és a szerb hadsereg-parancsnokság.

A Francia Köztársaság Hadügyminisztériuma Vezérkari Főnökségének hivatalos levélpapírján írt részletes jelentés vonatkozó része a következőképpen hangzik:

„Ezt a tényt az magyarázná, hogy az osztrák (és) német hadsereg, különbékére törekedve rendkívül elnéző módon viselkedik Szerbiában (a lakossággal): rendkívül kevés az erőszakos cselekmény, fosztogatás és gyilkosság, nincsenek házbombolások, vannak városok, ahová a német csapatok nem is vonultak be.”

Forrás : Douchy ezredes Brindisiben, 1915. december 15-én kelt jelenése. Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 1e volume Paris 1927. 222. oldal 987. sz. melléklet.

Az albániai hegyeken át vonultak vissza a szerbek „sziklákon és havon keresztül, ellenséges érzületű lakosság között. Utolsó ágyúik a felső Drinába süllyed-

tek, szállító járműveik elégtek, lovaik elpusztultak, csak foglyaikat hurcolták magukkal.”

Georg Veith: Der Feldzug in Albanien.

A szerbek elszállítása Durazzoból a tengeren át február 10-én befejeződött.

Az olasz és brit flotta 1916. január 21. és február 26. között San Giovanni di Medua, Valona és Durazzo kikötőiből 149664 szerb katonát, 8500 polgári menekültet és 23855 osztrák-magyar hadifoglyot, valamint 81 ágyút, 370 géppuskát és 42000 puskát szállított el.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest 2000. 638. oldal.

A visszavonuló szerb hadsereg nem kis része tehát megmenekült. Elszállításukat nem sikerült megakadályozni. A monarchia szárazföldi erői az utánpótlást lehetetlenné tevő téli hegyvidéki viszonyok között lemondtak az üldözésről. A tengerpartmenti montenegrói hadjáratral mintegy hat héttel elkéstek. Az osztrák-magyar haditengerészet pedig nem volt az antantéhoz mérhető.

Február 11-én az olaszok sikertelen ellentámadást indítottak a Mali Barzes magaslat visszafoglalására.

Térjünk vissza az osztrák-magyar csapatok utánpótlásának helyzetére.

1916. február 13. Jelentés az utánpótlás helyzetéről. A Mati folyónál (fellépett) szállítási nehézségek miatt az ellátás minimális, a csapatok éheznek. Cipőket (is) kérnek.

Forrás: Tagebuch der Intendanz der Gruppe Flmv. Sorsich. Bejegyzés No 2548. Hadtörténelmi Levéltár. II./209.

1916. február 14. Egésznap élelem: egy húskonzerv, kenyér semmi. A kenyérhiány tűrhetetlen.

1916. február 15. Utánpótlás, kenyér nincs.

1916. február 16. A kenyérrel való ellátás csődöt mondott. A legénység éhezik. A kukoricát főve, félnyersen eszik. A legénység ereje szemlátomást fogy.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápszászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

1916. február 17. Parancskiadás a csapatoknak:

Tiltó parancs jelenik meg, hogy a csapatok a lakosságtól fizetés vagy elismervény nélkül szárnyas baromfit, szénát vagy bármi mást elvegyenek.

Forrás: Tagebuch der Intendanz der Gruppe Flmv. Sorsich. Bejegyzés No 2581. Hadtörténelmi Levéltár. II./209.

A 210. és 211. népfelkelő dandár (ennek része a 20/II. zászlóalj) újból kéri az utánpótlás javítását.

Forrás: Tagebuch der Intendanz der Gruppe Flmv. Sorsich. Bejegyzés No 2591. Hadtörténelmi Levéltár. II./209

1916. február 20. A 20/II. utánpótlási helyzete 19-én jelentve. Alapjárandóság több cikkben hiányos. Továbbítás mint tegnap és tegnapelőtt.

Forrás: Tagebuch der Intendanz der Gruppe Flmv. Sorsich. Bejegyzés No 2614. Hadtörténelmi Levéltár. II./209

Magyar királyi honvédelmi minister.

2 9 8 2 . szám.

Elnöki 2.-1916.

Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGE 1916.évi
február hó 13-án BÉCSBEN kelt legfelsőbb elhatározá-
sával legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy
f ő h a d n a g y úrnak az ellenség előtt tanúsított
V I T É Z M A G A T A R T Á S A
elismeréséül a legfelsőbb dicsérő elismerés tudtul adassék
M ir ő l f ő h a d n a g y u r a t , a k a t o n a i é r d e m k e r e s z t
szalagján viselendő bronz katonai érdemérem csatolása
mellett ezennel értesitem.

Budapest, 1916.évi f e b r u á r hó 23 -án.

honvédelmi minister.

„Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGE legfelsőbb elhatározásával legkegyesebben elrendelni méltóztatott, hogy főhadnagy úrnak az ellenség előtt tanúsított vitéz magatartása elismeréséül a legfelsőbb dicsérő elismerés tudtul adassék.”

(bárá) Hazai(Samu)
honvédelmi miniszter

Forrás: Családi irattár.

1916. február 14-én a 211. népfelkelő dandár Ruskuli és Mali Barzes között helyezkedik el, a 20/II. zászlóalj Grykay-nál (Mali Barzestől északra) és Dome-nél dandártartalék. A nagyváradi 4/IV. zászlóalj ekkor Tiranában van.

A Durazzot megszálló olasz Savona dandár február 15-én parancsot kap a város kiürítésére, amit 17-én visszavonnak.

Forrás: Magyarország sz első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest 2000. 138. oldal.

Február 18-án este a 20/II. zászlóalj a Mali Barzestől északnyugatra a Knetá csücsnél helyezkedik el... (Lásd a következő térképet.)

Durazzo egy félsziget déli csücskén terül el, amelynek úgy az északi, mint a déli végét egészen keskeny és lapos, jobbára mocsaras földszoros köti a száraz-földhöz. Így gyakorlatilag szinte szigetnek tekinthető. A déli földszorost áttöri a

Knet a lefolyása, rajta egyetlen gépkocsit elbíró fahíddal. A város elleni támadást az Arzen folyón való átkelés lehetetlensége késleltette.

Az Arzen nyáron közepes vízhozamú folyócska, esős időszakban viszont jelentősen feldagad, vízhozama gyorsan változik. Alsó folyásánál medre zárt, laza agyagfalak közé mélyen bevált, mintegy 30-40 m széles. Az épülő szükséghidakat az ár rendre elsodorja. A folyó körüli agyagos talajú lapály tartós esőzés idején nagyrészt víz alatt álló, teljesen elázott feneketlen sártenger. Alacsony tükés cserjék borítják, csak kisebb részben szántóföld vagy legelő. A folyón egyetlen híd vezet át Bazar Sjak-nál, a stratégiai fontosságú Durazzo-Vorra-úton. (Lásd az alább csatolt képet.) Itt az olaszok megerősített hídfőállást építettek ki.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921. augusztus.

Durazzo ostroma

Dolgozatunk kezdeti célkitűzésének megfelelően elsősorban a nagykanizsai 20/II. népfelkelő hadtápszázlőaljjal foglalkozunk és az azt magában foglaló 211. népfelkelő dandárral. A tény, hogy az alább következő térképen 20/II. zászlóalj a Krammer különítmény mellett az arcvonalnak a Bazar Sjak-kal szembeni középítő szakaszát foglalja el, megerősíteni látszik a feltevést, hogy az előőrs különítményt közvetlenül ez a zászlóalj követte.

A 20/II. zászlóalj hadrendje 1916. február végén a következő:

XIX. hadtest. Parancsnok: Trollmann Ignaz gyalogsági tábornok (vezérezredes).

63. gyaloghadosztály. Parancsnok: Sorsich Béla altábornagy.

211. népfelkelő gyalogdandár. Parancsnok: Lőrinczy Béla ezredes.

M. kir. 20/II. népfelkelő zászlóalj. Parancsnok: Popist Mihály százados.

Forrás: – Nagybaconi vitéz Nagy Vilmos: Szerbia meghódítása. 18. melléklet.

– Belohnungsantrag PM, 1917/IX/18. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.

A XIX. hadtest valamennyi egységének kiadott támadási utasításból:

A Lőrinczy Béla ezredes parancsnoksága alatti 211. népfelkelő gyalogdandár kijelölt alakulatai február 19-én és 20-án az arcvonal közvetlen közelében kizárólag éjjel, másutt pedig fedve előrehatolva, rohamtávolságra közelítsék meg az ellenséges állásokat.

Hadviger százados a 26/I. zászlóalj parancsnoka, csoportjában a 20/II. népfelkelő zászlóalj egy századával és géppuskás osztagával az „olajfa-kúp” magaslat irányában támad Djepale községen át Res felé. Lásd a csatolt térképvázlatot.

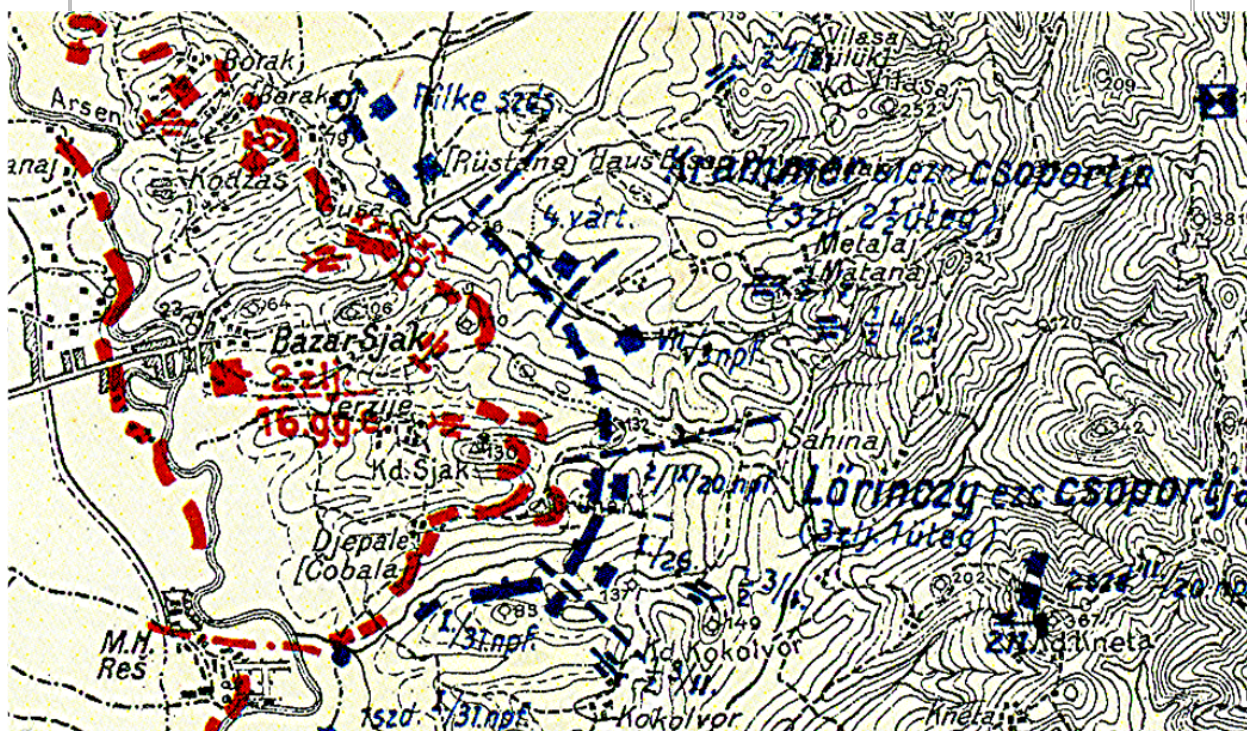
A gyalogság támadása február 23-án reggel 7 óra 30-kor, másfélórás tüzérségi előkészítés után indul. Az első eredményt Hadviger százados csoportja éri el. 7 óra 40 perckor már elfoglalja az ellenség előretolt állásaként szereplő „olajfa kúpot”. Következett a döntő támadás a gyalogsággal és géppuskákkal jól megerősített háromszögelési pont ellen. A támadókat egy Arapajtól délre fekvő magaslatról egy olasz tábori üteg, Djepale északi részéről pedig egy hegyi üteg heves tüzzel árasztotta el. Ellensúlyozásul a Kramer különítmény egész tüzérsége a fakoronázta ostromlott háromszögelési magaslatra zúdított tüzet.

A magaslatot délből, 11 óra 40 és 12 óra 15 között a nagykanizsai 20/II. népfelkelő zászlóalj egy százada, a debreceni 3/VII. népfelkelő zászlóalj és a károlyvárosi 26/I. népfelkelő zászlóalj koncentrikus szuronyrohammal elfoglalta. Evvel az olasz védővonal két fontos pontját sikerült semlegesíteni.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921. augusztus

A csatolt térképbe rajzolt arcvonaltól jobb szélén világosan fel van tüntetve a Lőrinczy ezredes csoportjába tartozó 20/II. zászlóalj (német írásmódban: II/20) dandártartalékban maradt két századának elhelyezése Knetától északra a támadás megindulásakor.

Ugyancsak jól látható a 20/II. zászlóalj enigmatikusan 20/IX/2-nek jelölt százada a 3/VII. és a 26/I. zászlóaljak között. Ezek az alakulatok együttesen foglalták el koncentrikus rohammal a szemben fekvő Kodra Sjak 130-as háromszöglelési pontot, amely a környezetet uralja. A déli részen, Djepale-vel szemben helyezkedik el a veszprémi 31/I. zászlóalj.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. Részlet az 1. vázlatból

Hadviger százados csoportja az előretolt állásként szereplő „olajfa-kúp” irányában kap támadási parancsot, amely ténylegesen a 20/II. és a károlyvárosi 26/I. zászlóalj arcvonala előtt fekszik. A támadás igazi célja a Djepale-Res irányvonalon át az Arsen folyó partjának elérése.

Februárban 7 óra 30-kor még legfeljebb alig dereng. A térképen jól kivehető, hogy a 20/II. kijelölt százada elvben az „olajfa-kúpot” oldalról szinte „szintvonal mentén” igen jól megközelíthette. A gyors siker a rajtaütésszerű rohamnak volt köszönhető, hiszen a leírás szerint a Hadviger csoport a támadás megindulása után mintegy tíz perccel (!) a berajzolt állásoktól bizonyos távolságra fekvő kúpot már elfoglalta.

Ezután elesett Djepale község és rövidesen a serpentinúti olasz támpont védői is kitűzték a fehér zászlót. A szívósan védekező ellenség a stratégiai fontosságú Durazzo-Vorra-i úton a Bazar Sjak-i hidat felgyújtva a hídfőállást feladta és csapatait gyorsan a folyó túlsó partjára vonta vissza. 13 óra 30-kor a támadó csapatok már mindenütt elérték az Arsen folyót. A lángokban álló híd azonban az ellenséges tűz miatt nem lehetett eloltani. A megáradt folyón pedig nem lehetett átkelni.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921. augusztus.

Maradt egy megválaszolatlan kérdés: A 20/II. zászlóaljnak melyik századát sorolták Hadviger százados csoportjába? Avagy mi a térképbe rajzolt enigmatikus

2/IX/20 alakulat jelzésének megfejtése? Mint láttuk, 1916. február 23-án a zászlóalj három százada közül kettő dandártartalékban volt. Ezeknek valószínűleg nagyobb veszteségei nem lehettek. Melyik volt a három század közül az, amelyiknek ezen a napon jelentősebb veszteségei voltak? A választ megtaláljuk az Állománylajstrom másolatban. Eszerint ezen a napon jelentősebb veszteségei a 2. századnak voltak. Az enigmatikus jelzés megfejtése tehát 2/II/20.

Forrás: M. kir. 20/II. népfőgyal zászlóalj. Állománylajstrom másolat. Hadtörténelmi Levéltár. 3967. sz. rendező.

A még fel nem gyűjtött Bazar Sjak-i híd az Arsen folyón alacsony vízállásnál

Forrás: A nagy háború írásban és képen.

A nap végén a 20/II. zászlóalj Terzijebe (Bazar Sjaktól délkeletre) vonul. Az út két oldalán foglal állást és segítségére lesz az utászoknak az újjáépítendő Bazar Sjaki híd faanyagának beszerzésében.

„Lányi Pál főhadnagy...

Bátor magatartás és kiváló szolgálat az ellenség előtt. A felterjesztett a Durazzo-ért folytatott február 23–27. (közötti) harcokban szakaszparancsnokként derekas bátorsággal küzdött. Kardokkal (ékesített) újjólagos legfelsőbb dicsérő elismerésre (érdemes)”.
Vrkljan Pál százados, zászlóaljparancsnok.

„Oberlieutenant Paul von Lányi...

Tapferes Verhalten und vorzügliche Dienstleistung vor dem Feinde. Der Beantragte hat in den Gefechten 23-27. Feber (für) Durazzo als Zugskommandant tapfer und mannhaft gekämpft. Neuerliche allerhöchste belobende Anerkennung mit gleichzeitiger Verleihung der Schwerter.”
Paul Vrkljan Hauptmann, Baonskomandant.

Forrás: Belohnungsantrag LP, 25/V/1917. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

A híd felépítése két napba fog telni.

A továbbiakban a 211 népfelkelő dandár a Bazar Sjak és Vorra közötti stratégiai út mentén helyezkedik el.

A Lőrinczy ezredes vezette 211. népfelkelő gyalogdandár – 3 zászlóalj és egy üteg – veszteségei Durazzo ostrománál:

- Halott: 5 legénység
- Sebesült: 1 tiszt, 24 legénység.

Durazzótól délre a tengerparti Sasso Bianconál – albánul Škam-nál – a Hässler százados vezette 600 albán önkéntes a tüzérségi előkészítés megindulása előtt meglepetésszerű rohammal elfoglalja a szemben lévő olasz állásokat.

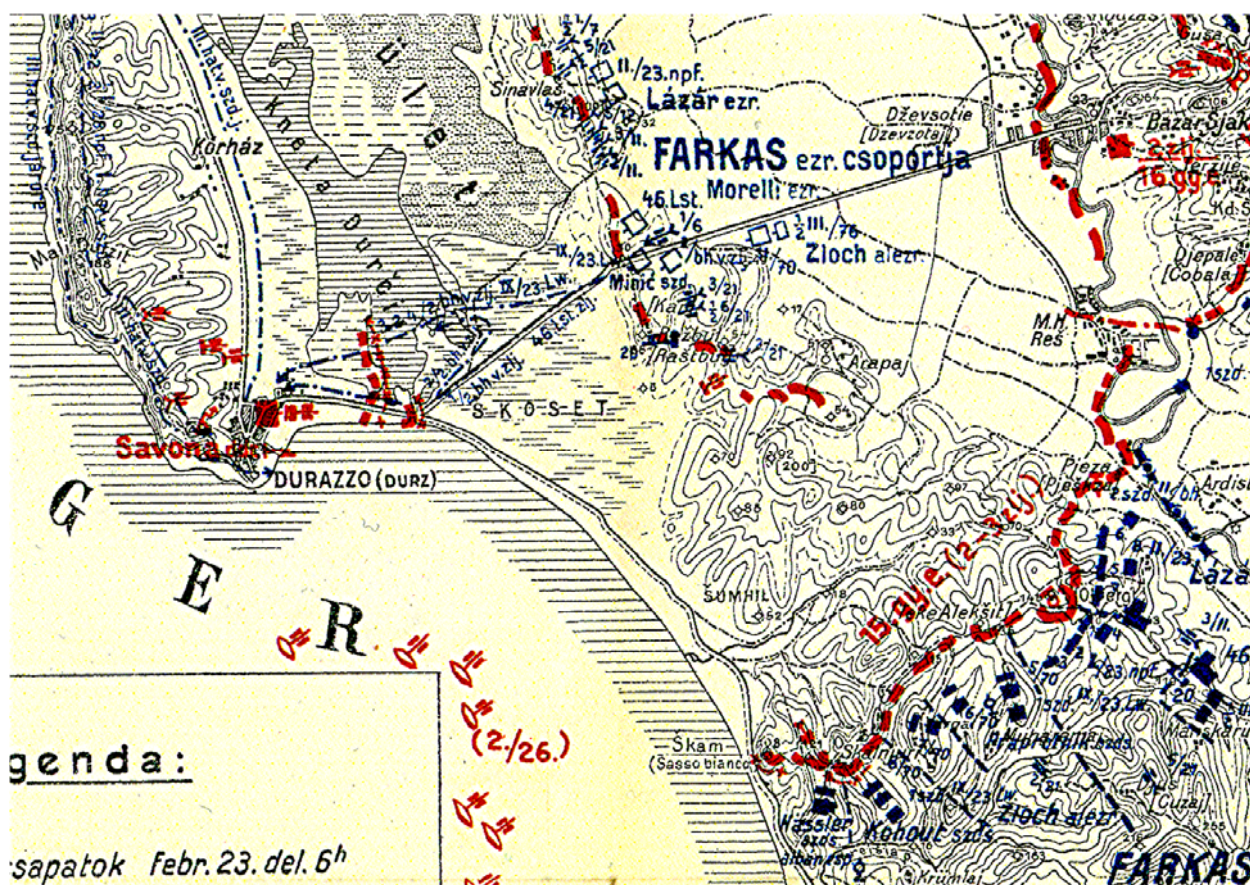
Albán vélemény szerint a tüzérségi előkészítés az adott körülmények között ugyanis csak arra lett volna jó, hogy felhívja az ellenség figyelmét a közelgő támadásra. Az albánok vesztesége 10 halott és 16 sebesült. Dél felé heves vihar tör ki és zuhog az eső. Sötétedés után a támadást nem lehet folytatni.

Az alábbi térképen az arcvonal február 23-i támadás előtti és a február 27-én délután 6 órai helyzetét találjuk. A tengerpart mentén látható Škam, a hadosztályparancsnokság utasításától eltérően végrehajtott albán áttörés helye. Ez a fegyvertény minden bizonnyal hathatósan hozzájárult Farkas ezredes sikeres előnyomulásához. Az olasz hadihajók és géppuskaállások a városba vezető Knetá híd előtti térséget zárótűzzel árasztják el, hogy megakadályozzák a városba jutást.

Február 24-én a dombokról jól megfigyelhető az olaszok behajózása.

Kujtim nga Shqypëria Shkodra

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. Részlet az 1. vázlatból.

1916. február 24. Miközben az olaszok már behajóznak, az osztrák-magyar csapatok komolyan készülnek Durazzo városának megtámadására. Előkészítették a hidak és gázlók létesítéséhez szükséges anyagokat. A légénységgel átgázoló, edző és szoktató gyakorlatokat végeztek. A legnagyobb gond azonban az átgázolás helyének megválasztása. A Knetá torkolatának területét az olasz védelem géppuskái pásztázni tudják. Az alkalmas gázló kiszemelése az ellenséges géppuskák csöve előtt, a lerombolt hídtól északra sem látszik tanácsosnak.

Egyszerre csak váratlan dolog történik. Az olaszok védte oldalon a megfigyelők szeme láttára néhány bivaly a Knetához jön és a hídtól mintegy 400 lépésre északra, a zátonyszigeteket útbajtva békésen átgázol rajta, felfedve ezzel az ostromló osztrák-magyar ellenség előtt a város elleni támadásnak addig rejtve maradt lehetőségét.

A történet forrása: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 125. oldal.

Nem tudjuk, hogy az Eisenmeier hadnagy, a 46. népfelkelő zászlóaljnak a jelenléte megfigyelő ügyeletes tisztje gondolt-e akkor Aquilea itáliai város elesét elbeszélő Attila mondára, vagy egyáltalán ismerte-e azt.

A monda szerint a hun király már utasítást adott csapatainak a hosszantartó és sikertelen ostrom beszüntetésére és a távozásra való felkészülésre, amikor jelentették neki, hogy a gólyák fiókáikkal csapatostól elhagyják fészkeiket és a várost. Attila számára az üzenet egyértelmű. A gólyák hatodik érzékükkel megérik a város közeli pusztulását. Azonnal parancsot adott az úti készülődések beszüntetésére és új támadásra.

És Aquilea elesett.

Az sem bizonyos, hogy a Savona dandár parancsnoka, Durazzo város védelmét vezénylő Guerrini olasz tábornok a vészthozó aquileai gólyák és a durazzoi bivalyok magatartását elhamarkodottan általánosítva rendezett volna bosszúból szörnyű mészárlást a városba szorult ló- és öszvérállományban. Valószínűleg csupán arra gondolt, hogy a hátrahagyott öszvérek és lovak az osztrák-magyar ellenség közlekedési és szállítási feladatait jelentősen megkönnyítenék. Ez pedig részükről az ellenséggel való együttműködés, a kollaboráció eklatáns esete lenne, aminek büntetése halál. Talán azt is el akarta kerülni, hogy ez a tény új érveket szolgáltatson az állatvilág Itália hadinépéhez való lojalitásának kérdésessé tételéhez?

Kevéssé valószínű. Különb is, a kérdésnek még a felvetése is csak akkor lehetséges, ha a capitoliumi ludak esetét szabályt megerősítő kivételnek tekintjük. Mindenesetre a fenti térképen világosan fel van tüntetve, hogy a város elfoglalásakor a csapatok egy része „a hídtól mintegy 400 lépésre északra”, a bivalyok által felfedett gázló mentén kelt át a Knetán.

Február 25-én a megszorodott olasz hadihajók pergőtűzet zúdítanak a környező megszállt magaslatokon elhelyezett megfigyelő, illetve tűzérési állásokra. Bazar Sjaknál 11 órára elkészül az Arsenen átvezető bürü. Az időjárás igen kedvezőtlené válik. 14 óra 5 perckor hatalmas robbanás és lángoszlopok Durazzóban. A városban és közvetlen környékén naplemente után is nagy tüzek figyelhetők meg. Az olasz állásokból általános a visszavonulás.

A hadosztály parancsnokság a 211. dandárt, amely február 10-e óta az ellenséggel állandó érintkezésben, illetve harcban állott, február 26-án a harcterületről kivonva a Durazzo-Tirana-i út elágazásának környékére, Pigza-Vorra-Brzut községek területére vonja vissza. Brzut község Vorra alatt, a dél felé vezető út felett fekszik.

Február 26-án a behajózás befejeződik. Délután 7 órakor elhallgatnak az olasz hajóágyúk. Kevéssel éjfél előtt a III. határvadász század önálló kezdeményezéssel északról a városba hatol. Február 27-én hajnali 4 óra 30-kor a XIX. hadtest csapatai a Knetán átkelve bevonulnak az olaszok által kiürített városba. A várost

a görög konzul jelképesen és ünnepélyesen átadja Farkas Vince ezredesnek, a 20. népfelkelő hegyi dandár parancsnokának...

Az olaszok minden konzervet megsemmisítettek és agyonlőttek mintegy 1000 lovat. Ennek ellenére a jelentések a zsákmányolt élelmiszert egy dandár három heti ellátására becsülték.

Forrás: Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921 augusztus.

Felmerülhet a kérdés, mekkora dandárra kell gondolni?

Durazzo elfoglalásának a veszteségei a következők voltak:

Osztrák-magyar hadsereg:

Halott: 4 tiszt, 69 fő legénység, közöttük 10 albán.

Sebesült: 5 tiszt, 294 fő legénység, közöttük 16 albán.

Eltűnt: 51 fő.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest, 2000. 138. oldal.

Olasz hadsereg (becsült adatok):

„...5-600 ember, 850 öszvér, az ágyúknak fele...”

Forrás: Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. Paris, 1923. 467. oldal.

Az 1915-ös őszi hadjárat Montenegró és részben Albánia elfoglalásával 1916 februárjában véget ér. A csapatok a Skumbi folyóig hatolnak. Ghilardi – volt osztrák-magyar tiszt – viszont 9 önkéntes albán zászlóaljat toborzott, a Vojusa folyóig nyomult és megszállta Kljoš helységet. Csapatai számára nem tartott igényt utánpótlásra, mivel azonban Albániát az osztrák-magyar hadvezetőség nem tekintette meghódított országnak, a lakosság háborítatlan ellátását biztosítani kellett.

A figyelemmel kísért alakulatok elhelyezkedése a hadjárat végén:

Február 27-én napfelkeltekor a 20/II. zászlóalj Vorra-Pigza területén, a 211 dandár parancsnoksága Vorrában van.

Lemberkovics Jenő százados, a veszprémi 31/I. zászlóalj parancsnoka megkapja a török vasfélhold kitüntetést.

Forrás: Veszprémi 31/I. Népfelkelő hadtápszászlóalj NAPLÓ.

Február 28-án a 211. népfelkelő dandár – ennek keretében a nagykanizsai 20/II. zászlóalj – Preza és környékére vonul, a nagyváradi 4/IV. népfelkelő zászlóalj pedig Preza-ra.

Március elején – forrásaink szerint – a 211. népfelkelő dandár keretében a 20/II. zászlóalj Kruja-Mamuraš-Larusku helységekben helyezkedik el. A megszállás határa a Scumbi folyó.

Állóháború az Albán fronton

A kialakult frontvonalon 1918 nyaráig csak kisebb helyi jellegű összetűzésekre kerül sor.

Lányi Pál tábori lap 1916/III/15

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Lányi Pál főhadnagy

m. kir. 4 / IV népf. gyalog... Tábori Posta 9

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1916...

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. 20/II. Népf. gyalog zászlóalj Parancsnokság

Lányi Pálné urasszonynak

Csengery út 67

Nagykanizsa 2 Zala Ungarn

Kedves Emiliám !

Zászlóaljunkat állománybeli tekintetekből felosztották, én a 4/IV. zászlóaljhoz kerültem.

A szabadsághoz kevés a reményem, a második csoporttal már bizonyos, hogy nem jöhetnek, mert itt is a segédtisztet kell helyettesítenem.

Megkaptam a Signum Laudis-t.

Uj címem: m. kir. 4/IV. népf. gyalogzászlóalj. Tábori posta 9.

Legközelebb talán jobb hírt írhatok.

Szívből csókol benneteket

Papa

Nem ismerjük pontosan a nagykanizsai 20/II. zászlóaljnak a háborúban elszenvedett veszteségeit. Mindazonáltal, ha egy katonai alakulatot háború idején „állománybeli tekintetekből” felosztanak, ez általában azt jelenthette, hogy az állomány, vagyis az alakulat létszáma már semmiképpen sem felelt meg az alakulat elnevezésében rejlő elvárásnak. A megmaradt állományt tehát más hasonló alakulat(ok) feltöltésére használták. Azt kellett tehát feltételeznünk, hogy ez történt 1916 márciusában.

E feltevést alátámasztani látszott a 63. gyaloghadosztály iratanyagából a Lovčenért folyó harcok kapcsán idézett kivonat: ... a Szerbiából átcsoportosított leharcolt zászlóaljak hadilétszáma már mintegy a felére apadt...

A zászlóalj időközben előkerült állománylistája azonban rácafol erre a feltevésre. A három század legénységének összlétszáma a felosztáskor hétszáz fő, teljesen megfelelőnek tűnő hadilétszám.

Ebből a teljes létszámú 20/II. zászlóaljból tölthették fel tehát a jobban leharcolt zászlóaljakat?

Magasabb parancsnokok lehetséges meggondolása: egy csak kisebb veszteségeket elszenvedett alakulatban jobb maradt a hangulat, sértetlenebb a harci kedv. A más csapatokba szétozott legénység nem lehet rossz szellem terjesztője.

1916. március 15-e szeretett zászlóaljam felosztásának napja.

Forrás: Boda Béla, a 20/II. zászlóalj 1. század számvivő őrmesterének 1918/01/09-i levele az ezredparancsnoksághoz. 20/III. népfelkelő hadtápszászlóalj iratai. Hadtörténelmi Levéltár.

A zászlóalj felosztása

*Lőrinczy Géza ezredes
a képen vezérőrnagy*

*Forrás: Hadtörténeti
Fotoarchívum*

A nagykanizsai 20/II. népfelkelő gyalogzászlóalj felosztása
alkalmából
kibocsátott parancs
– részlet –

211. Landsturm Infanterie Brigade Kommando.

Brigade Kommando Befehl
Derveni, am 13. März. 1916.

„Das Bataillon hat sich gar oft in heißen Kämpfen unter den schwierigsten Verhältnissen stets großartig geschlagen und ganz besondere Ausdauer gezeigt und wenn das Bataillon jetzt als selbständige Kampfeinheit aufhört zu bestehen, so werden doch die Heldentaten seiner Offiziere und Mannschaft in der Kriegsgeschichte unvergänglich bleiben.“

Lőrinczy Géza Oberst

És annak hivatalos magyar fordítása:

Császári és királyi 211. számú népfelkelő gyalogdandár parancsnokság.

Dandárparancs

Derveni, 1916. március 13.

„A zászlóalj számos esetben, nagyon is heves küzdelmekben a legnehezebb körülmények közt állandóan nagyszerűen verekedett és rendkívüli kitartást tanúsított és ha most, mint önálló harcegység meg is szűnik, tisztjeinek és legénységének hőstettei a hadtörténelemben mégis múlhatatlanok maradnak.”

Lőrinczy Géza ezredes s.k.

A fordítás hitelül: Popist százados

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár

A zászlóalj felosztása

A nagykanizsai 20/II. zászlóaljat kerek számokkal kifejezve a következőképpen osztották fel:

- a nagyvárad 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóaljhoz 260 fő
- a veszprémi 31/I. népfelkelő gyalogzászlóaljhoz 250 fő
- a károlyvárosi 26/I. népfelkelő gyalogzászlóaljhoz 110 fő
- egyéb beosztásba mintegy 50 fő

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. 20/II. népfelkelő gyalog zászlóalj. Állománylajstrom másolat.

A dolgozat folyamatosságának kérdése

E sorok írója dolgozatának címlapján szerepét és célját Lányi Pál százados és a nagykanizsai 20/II. zászlóalj történetének jegyzőjeként jelölte meg. Azonban mi történjék akkor, ha e kettőnek története elválik egymástól, avagy esetleg egyiké vagy másiké megszakad? A kérdés felvetődik most, mivel a zászlóaljat feloszlatták. Gondolhatni, hogy ilyen körülmények között szükséges és elégséges a megmaradt fél, Lányi Pál sorsát követni. Természetesnek tűnhet, hogy ezt úgy is megtettük volna. A feloszlítás után a 20/II. zászlóalj állományának története tulajdonképpen három alakulatéban folytatódik. Mintegy „testvér alakulatok”-ében. Van-e ezek között „elsősülött” jogutód? Számok szerint aligha. Találunk viszont egy átiratot. A nagyvárad 4. népfelkelő gyalogezred IV. zászlóaljának parancsnoksága 773. szám alatt egy küldeményt címzett a nagykanizsai 20. honvéd gyalogezred pótzászlóalj parancsnokságához:

„Az 1916 március 15-én feloszlított s a m. kir. 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóaljhoz beosztott 20/II. gyalogzászlóalj hadi naplóját, állománylajstrom másolatát és napi jelentéseit három darab füzetben megküldöm.”

Vrkljan zászlóaljparancsnok

Akárcsak egy hagyatéki ügyintéző. Hozzá kell tennünk, hogy a Hadtörténelmi Levéltárban talált rendező sajnos sem a hadi naplót, sem a napi jelentések füzeit nem tartalmazza, mindössze az állománylajstrom másolatát.

Benne található viszont a következő lehangoló levél:

„Csekélységem a II/20. zlj.-nál szolgált, a háború kezdetétől 1916. év március 15-ig, szeretett zászlóaljam feloszlítása napjáig, mint az első század számvivő őrmestere. Én vezettem a század naplóját az utolsó napig. ...gondosan letisztázva 3 tele füzetet helyeztem el egy kis deszkából készített századládában s átadtam... e ládát brigádunk törzsénél... Pentler őrmesternél Skutariban. Ha e naplót elő lehetne keríteni, az egész zászlóalj történetét meg lehetne ezek alapján írni, mert én gondolva a jövőre úgy is írtam meg az ütközeteket, sőt egy kis tér-

képet is készítettem színes ceruzával némely helyen... Nagyon sajnálom privát naplómát is, mely szintén a fenti helyen maradt Frisch Jenő főhadnagy úr ládájában, 20 darab szép fényképfelvétellel együtt, stb.”

Boda Béla K(ántor) Tanító, Rigács 918. I/9. u.p. Ukk Zala vm.

Forrás: M. kir. 20/II. népfelkelő gyalogzászlóalj iratanyaga. Hadtörténelmi Levéltár.

Ki tudja, talán valahol titkon lappang az a három füzet. Egy szép napon még előkerülhetnek. Akkor megismerhetjük a zászlóalj jelenleginél sokkal teljesebb, igaz történetét.

Március 17-én Lőrinczy Géza ezredes dandárparancsnok szemlét tart a vespéremi zászlóalj felett. Mindent megvizsgál, rendkívül sok kifogást talál, kérdéseket tesz fel a legénységnek: mit evett ma, mit evett tegnap, mikor írt utoljára levelet, hány története van és így tovább. A szemle alkalmával a telefonista szakaszvezető a telefonba németül jelentkezik, a rühes lovak megszemlélésekor pedig egy másik szakaszvezető a fővetést németül vezényli.

Mindkettő dandárkihallgatásra rendelve.

A tisztikar vendégül látja ebéden a parancsnokot, ahol is az kijelenti: „Minden egészséges férfi 77 éves koráig potens, mégpedig nap mint nap.” Kétkedő morajlás az étteremben. De ellentmondás nincs, fegyelem van.

Forrás: Veszprémi 31/I. Népfelkelő hadtáppászlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

A nagyváradi 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóaljban

Lányi Pál tábori lap 1916/III/23

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Oblt Paul v. Lányi
Kgl. ung. Ldst. Inf. Baon IV/4
Feldpost N°9

Frau Emilie v. Lányi
Csengery út 67
Nagykanizsa 2
Zala. Ungarn

Postabélyegző: Tábori posta 9. 1916 már.24.
A katonai alakulat bélyegzője: elmosódva.

1916. március 23.

23/III.1916.

Kedves Milikém!

Ne bosszankodj és aggódj, ha tőlem csak ritkán kapsz levelet. A II/20-es zászlóaljat felosztották és engem a IV/4-es zászlóaljba osztottak be. Ennek a zászlóaljnak a segédtisztje szabadságon van, és egyelőre mindkét zászlóalj irodai és segédtiszt szolgálatát nekem kell ellátnom. Kora reggeltől késő estig annyira el vagyok foglalva, hogy lélegzethez is alig jutok. A szabadságra vonatkozólag annyi biztos, hogy semmi biztatót nem írhatok. Azt hiszem, semmi sem lesz belőle. Teljesen el vagyok keseredve, hogy nem láthatlak Benneteket. Ne is írjatok a szabadságról, mert megbetegít, ha hallok róla s mit sem tudok tenni.

Ne felejtsetek el
Apa

Liebste Emilie!

Sei nicht ungehalten und besorgt, wenn Du von mir nur selten ein Schreiben bekommst. Das Baon II/20 wurde abgelöst und ich wurde zum Baon IV/4 eingeteilt. Der Adjutant dieses Baons ist beurlaubt und ich muss die Kanzlei und Adjutantdienste jetzt noch beider Baone versehen. Bin so beschäftigt von zeitlich früh bis spät abends, dass ich zum schnaufen kaum Zeit habe. Bezüglich des Urlaubes kann ich Dir gewiss nichts tröstendes schreiben. – Ich glaube, es wird nichts daraus. Ich bin ganz verzweifelt, dass ich euch nicht wiedersehen kann. Schreibt nur wegen des Urlaubes nichts, denn es kränkt mich, wenn ich darüber höre und nichts machen kann.

Vergesst mein nicht
Papa

...,mindkét zászlóalj irodai és segédtiszti szolgálatát nekem kell ellátnom.” A felosztási parancsot megjelenése után végre kellett hajtani. Ez nem egy pillanat műve. Popist Mihály százados hivatalosan április 18-ig volt a március 16-án felosztott zászlóalj parancsnoka. Tehát hátra volt egyhavi kemény munka. Szabadságra gondolni sem lehetett.

Szükséges megjegyezni, hogy az önálló zászlóaljakra hárult a katonai közigazgatási és a gazdasági vezetés is, a magasabb egység, esetünkben a dandár parancsnoka kezében csak a fegyelmi és harcászati vezetés maradt.

Frisch Jenő kitüntetési felterjesztésében olvasható, hogy 1916 február 27-e és május között a IV/4-es zászlóalj Ismi és a Rodoni fok között a partvédelmet látta el.

Forrás: Belohnungsantrag FJ. 22/VIII/19.

A kérdéses terület San Giovanni di Medua és Durazzo között fekszik.

A 211. népfelkelő dandár alakulatainak elhelyezkedése

Forrás: A 63. hadosztály levéltári anyaga. Hadtörténelmi levéltár. II./209. rendező.

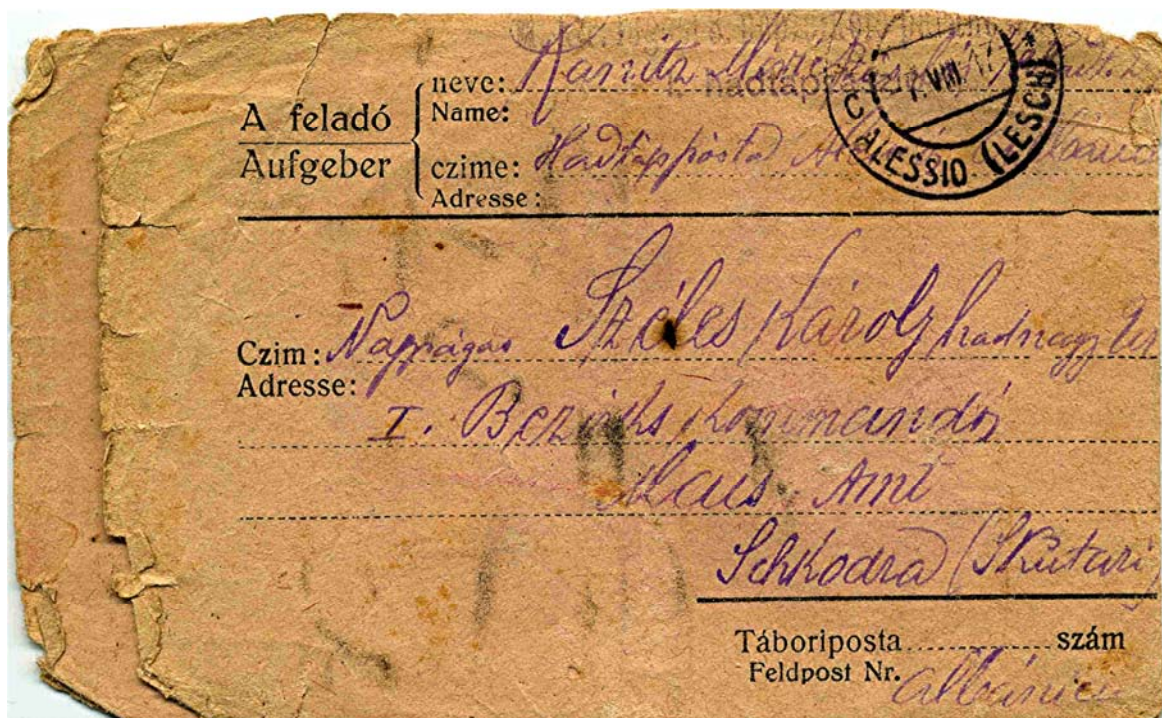
A térkép birtokában, a bejelölt információkra hivatkozva a következő megállapításokat tehetjük:

- 1/ -a vonatkozó időpontban a 211. dandár parancsnoksága Zojmeniben székelt.
- 2/ -biztosítandó volt a Mati és az Arsen folyók torkolata közötti partszakasz.
- 3/ -a partvédelemre közvetlenül a nagyváradi 4/IV. zászlóalj volt beosztva.
- 4/ -a 4/IV. zászlóalj felállítására a következő:
  - a Mati torkolatától délre Slinsa-nál: 1 szakasz
  - az Ismi torkolatának közelében, Ismi helységben: 2 század
  - a Rodoni fok csúcsánál: egy fél század (2 szakasz)
  - a fokhoz közel a félszigeten: 1 század
  - az Arsen folyó mentén Ruskulit-nál: 1 szakasz
  - Összesen: 4 század.

Július 6. Időjárás: forróság. Kezdődik a szúnyogok nagyobb mérvű grasszálása. Az 1. század tisztjei panaszkodnak, hogy sem ők, sem a legénység nem tudnak aludni. Éjjel a szúnyogok, nappal meg a forróság miatt.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápszázlőalj NAPLÓ,

Az albán tengerpart védelmére rendelt zászlőaljak hangulatáról árulkodjon Kánitz Móric zászlós verse, aki a lugosi 8/I. népfelkelő hadtápszázlőaljbán a Rodoni félszigeten teljesített szolgálatot, igaz egy évvel később, 1917 augusztusában. Költeményét tábori postával Széles Károly hadnagynak címezte Scutariba, illetve albánul Shkodrába.

Forrás: Bányai Mária, Nagyvárad, szíves jóvoltából.

Biza, 1917 augusztus 4.
Kedves Felebarátom!

Nagy a hőség itten Cap Rodonin nálunk,
Enyhelyet árnyékot sehol sem találunk,
Ég a nap melegtől a kopár szik sarja
Este ezer szúnyog a pofánkat marja.
Eszünk, iszunk, alszunk, kuglizunk is néha,
Fürdeni is járunk, csak az nem, ki léha,
Divatban a lórum, csak a sakk nem járja,
Szegény sakkfigurák, valamennyi árva.
Gyere vissza Széles, hagyd már ottan Skodrát,
Viceid ne bántsák Mais-amtosok gyomrát.
Megbocsátunk mindent, viccet, szójátékot,
Nem is kritizáljuk a rossz sakkjátékod.
Pusztul a zászlőalj, oly csekély a számunk,
Még az apagyilkosnak is megbocsátunk.
Szerető komád
Hazafi Vorai Kánitz Móric, népköltő.

Forrás: Bányai Mária, Nagyvárad, szívességéből.

Megjegyzések:

- lórum: egyfajta kártyajáték, ismeretlen eredetű szó, a magyar nyelvben 1916-ban bukkan fel,
- Mais-amt: kukorica hivatal, a kukorica a lakosság, később a hadsereg élelmezésének is fő összetevője,
- amtosok: hivatalnokok, Széles Károly a kerületi parancsnokságon (Bezirkskommando) dolgozott,
- pusztul a zászlóalj: a szunyogok terjesztette malária szedte az áldozatait,
- a 8/I.hadtápaszlóalj 1916. november 8-tól 1917. október 1-ig teljesített ezen a szakaszon partvédő szolgálatot. (Kánitz Mór zászlós feljegyzése),
- Vorai Kánitz: Vorra albán helység a Durazzoból Tiranába vezető út mentén, Kánitznak volt valami oka, hogy így nevezze magát, Széles Károly nyilván ismerte az okot.

1916. július 24. A 211. népfelkelő dandár állománya

Alakulat menevezése	Harcoló létszám		Élelmezési létszám
	puska	géppuska	
Nagyvárad 4/IV. népfelkelő zászlóalj	749	4	916 fő
Károlyvárosi 26/I. népfelkelő zászlóalj	486	2	687 fő
Veszprémi 31/I. népfelkelő zászlóalj	665	4	858 fő
Décsi 32/II. népfelkelő zászlóalj	984	2	1314 fő
Bh. Jg.1 vadász zászlóalj	1082	4	1311 fő
Összesen	3966	16	5086 fő

Forrás: Beilage zum Tagebuch Nr.4 des XIX. Korps. Hadtörténelmi Levéltár.

A fenti nyilvántartásból a következőket állapíthatjuk meg a zászlóaljakra vonatkozóan:

- az öt zászlóalj közül csak kettő közelíti meg a hadilétszámot,
- a két másik békelétszámú (900 fő körül),
- az ötödik, a károlyvárosi pedig, feltehetőleg csak két századból áll,

a dandárra vonatkozóan:

- meghatározás szerint két ezredbe sorolt nyolc zászlóaljból, egy tüzérsztyályból (két üteg), lovas és műszaki alosztályokból, löszertelepekből, élelmezési oszlopból és egészségügyi intézetből áll.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Petit Real. Budapest 2000. 122. oldal.

Az állományt feltüntető jelentés elsősorban a harcképes gyalogsági alakulatokat emeli ki. A többi formáció jelenlétét, melyeket a térképen is láthatunk, az élelmezési létszám jelzi.

Megállapítható, hogy a 211. dandár az elnevezése alapján elvárható hadműveleti erőnek ebben az állapotban legfeljebb a felét volt képes szolgáltatni.

1916 végére a 211. dandár délebbre húzódik és a Durazzótól északra és délre fekvő part védelmét biztosítja a Scumbi folyóig. A 4/IV. zászlóalj Durazzótól délre, Kavajában van elhelyezve.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár, a XIX. hadtest iratai.

A nagyvárad 4/IV. zászlóalj a továbbiakban változatlanul partvédelmi szolgálatot látott el Durazzótól délre. Vlkjan Pál zászlóaljparancsnok kitüntetési felterjesztése a hathatós partvédelmi intézkedéseken kívül kiemeli a kitűnően kiképzett alakulatnak az idő múlásával nem csökkenő ütőképességét és résztvállalását számos Vojusán túli hadműveletben.

Forrás: Belohnungsantrag, VP 14/I/1918. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

1916. április 25. Lányi Pál főhadnagy a frontszolgálatból kivonva.

Forrás: Belohnungsantrag, 25/V/1917. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

1916. április 25-én az elmaradottakat bepótolandó (lásd a március 23-i keserű hangú levelezőlapot), egy hónap szabadságot kapott, ezért eltávozott a frontról. Következő levelezőlapját így kezdi: „Csak Antivari-ig juthattam el.” Ez úgy értelmezendő, hogy szabadságról visszatérőben itt belázasodott és a Melinje bei Zelenika-i Festungsspitalba, várkórházba irányították.

Forrás: Lányi Pál 1916 május 25-i és június 6-i levél.

Mivel a rávonatkozó szolgálati iratokban más időpontban frontszolgálatból kivonás nem szerepel, Lányi Pál 1914 szeptembere és 1916 áprilisa között nem volt szabadságon, húsz hónapon keresztül nem látta a családját. Megérthetjük leveleinek keserű hangját.

Lányi Pál tábori lap 1916/V/25

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Lányi Pál főhadnagy	Önagysága Lányi Pálné úrasszonynak
Jelenleg: Festungsspital N°2 Melinje bei Zelen...	Csengery út 67
Postabélyegző: Nagykanizsa 1916. jún. 7.	Nagykanizsa 2 Zala Ungarn
A katonai alakulat bélyegzője: K.U.K. Festungs-Spital N°2 in Castelnovo	

1916. V / 25

Csak Antivariig juthattam el. Útközben ugyanis ismét megkaptam a váltólázt és így egy antivari-i tábori egészségügyi intézetbe kellett mennem. – Innen azonban vissza lettem irányítva és jelenleg a „K.u.k. Festungsspital N°2 in Melinje (bei Zelenika)” kórházban vagyok. Ide ne írjatok, mert nem tudom, hogy meddig maradok itt és valószínű, hogy nem kapnám meg a leveleteket. Legfeljebb, ha rövid néhány sort írtok levelezőlapon. A májusi fizetésemet persze még nem vehettem fel és e körül kétségtelenül nagy lesz a késedelem.

Szívből csókol benneteket

Papa

A helyi klimatikus viszonyok és a mocsár- vagy váltóláz

Ebben az időben a Balkán félsziget és kiváltképpen Albánia egyes részei malária-veszélyes vidékek voltak. Korabeli leírások szerint Albániában az időjárási viszonyokat szinte szubtropikus esős és száraz időszak váltakozása jellemezte. Evvel együtt járt az időszakosan jelentkező malária. Terjedése június elejéig, a nyár beköszöntével a partoktól indul, és viszonylag lassan terjed a szárazföld belseje felé. Az első időszakban „malaria tertiana”-nak nevezett enyhébb formában, majd a hőség beálltával a súlyosabb „malaria tropicana” lép fel. Legnagyobb az elterjedése az esős időszak megindulásakor, általában október elején, közepén. A maláriaveszély legalább 500 méteres magasságig általános. November végéig teljesen megszűnik. Lappangási időszaka két-három hét.

Forrás: Georg Veith: Der Feldzug in Albanien

A fent elmondottak ismeretében nem tűnnék valószínűnek, hogy Lányi Pál magyarországi szabadságról visszatérőben, 1916 májusának végén megkapja a váltólázt. Mivel azonban a kettes számú várkórház orvosai (ismét) váltólázt diagnosztizáltak, azt kell gondolnunk, hogy 1915 szeptemberében a Drina mentén már valóban váltóláza volt, és ez most, 1916 májusában – feltehetően annak enyhébb „malaria tertiana” formájában – kiújult.

Kételyeinket el kell, hogy oszlassa a hadosztály 1916. május 7-i parancsa a betegség-megelőző kinin kezelés megkezdéséről Albania és Montenegro maláriaveszélyes vidékein. A parancs részletes felvilágosítást ad a gyógyszer adagolásáról, a bevétel időpontjáról és módjáról, valamint a betegség szimptomáiról.

Forrás: K.u.k. Gruppenkommando FML von Sorsich:- Divisionskommandobefehl No 31.am 7 Mai 1916. Punkt 5.
- Befehlshandbuch ab 26 Jänner 1916. bis 8 Mai 1916.

Itt megjegyezzük, hogy Vrkljan százados zászlóaljparancsnokot „malaria tropicana” megbetegedés miatt majd 1917. október 12-én feltehetőleg csak egy időre a frontszolgálatból kivonják.

Forrás: Belohnungsantrag, VP 14/I/1918. Österreichische Kriegsarchiv. Wien.

Azért is szentelünk ennek a pontnak különös figyelmet, mivel emlékezetes számunkra az első világháborúban, egyes maláriában megbetegedett katonák életük végéig tartó szenvedése a betegség ismétlődő kiújulásakor. Lányi Pál idős napjaiban nem szenvedett emiatt.

Lányi Pál tábori lap 1916/VI/06

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Oblt Paul von Lányi
derzeit im

Festungsspital N°2

Meljine bei Zelenika

Postabélyegző: Castelnuovo di Cattaro... 7.VI / 16

A katonai alakulat bélyegzője: K.U.K. Festungs-Spital N°2 in Castelnuovo

1916. június 6.

Kedves Milikém!

Még a kettes számú várkórházban vagyok.

Melínjében (Zelenika mellett) Dél-Dalmáciában.

Írjatok néhány sort!

Csókol Benneteket

Papa

Frau Emilie v. Lányi

Csengery út 67

Nagykanizsa 2

Zala. Ungarn

Nagykanizsa 2. 1916. jún. 13.

6/VI. 1916

Liebste Emilie!

Ich bin noch im Festungsspital N°2 in Meljine (bei Zelenika) Süd Dalmatien.

Schreibet einige Zeilen!

Es küsst Euch

Papa

1916. július 29. Frontszolgálatra bevonul.

Lányi Pál tábori lap 1916/VII/30

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Lányi Pál főhadnagy

m. kir. 4/ IV. népf. gyalogzászlóalj Tábori Posta 9

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1916. júl. 31.

A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. nagyvárad 4. népfölkelő gyalogezred IV. parancsnokság.

1916. július 30.

30 / VII. 1916.

Kedves Milikém!

Értesítelek Benneteket, hogy már bevonultam a zászlóaljhoz és újból kineveztek zászlóalj segédtsztté.

Címem:

M. kir. IV/4 Népf. Gyal. Zlj.

Táboriposta szám 9.

Sokszor csókol Benneteket

Apa

Írjatok!

Lányi Pálné úrasszonynak

Csengery út 67

Nagykanizsa 2 Zala Ungarn

népfölkelő gyalogezred IV. parancsnokság.

Liebste Emilie!

Ich benachrichtige Euch, dass ich bereits zu meinem Bataillon eingerückt und wieder zum Ba(taill)ons Adjutanten ernannt worden bin.

Meine Adresse ist:

Kgl. Ung. Landst(urm) Inf. Ba()on IV / 4.

Feldpost 9.

Es küsst Euch herzlichst

Papa

Schreibet!

1916. augusztus 20. „Katonáink emberfeletti erőfeszítései ellenére a hátszág helyzete feltétlenül megköveteli a háború befejezését még a tél beállta előtt...
Károly főherceg trónörökös levele Vilmos Ágost német trónörökösnek.

Idézi: Galántai József: Az első világháború. Gondolat. Budapest 1988. 409. oldal.

1916. augusztus 21. A 211. dandár Kalmati-ba áthelyezve.
1916. szeptember 2. Kirschhoffer ezredes átveszi a 211. dandár parancsnokságát.
1916. szeptember 6. II.Vilmos német császár Paul von Hindenburg és Franz Conrad von Hötzendorf vezérkari főnökök aláírásával hitelesített és a bolgár és török vezérkar által jóváhagyott megegyezés értelmében átveszi a Központi Hatalmak és szövetségeseik, tehát a bolgár, német, osztrák-magyar és török haderő összehangolt hadműveleteinek fővezerségét.

Forrás: Galántai József: Az első világháború. Gondolat. Budapest 1988. 306. oldal.

1916. szeptember 23-án a 211. dandárt a 47. hadosztály kötelékébe sorolják. A IV/4 zászlóalj két százada Burgajetbe, egy százada Cafmolába egy százada pedig Elbassanba kerül. 1916 telén a dandárt újból partvédelemre alkalmazzák.

Georg Veith: Der Feldzug in Albanien. 31. oldal.

1916. december 12. A 4/IV. zászlóalj 3 százada Kavaja-ban, 1 százada a fölött, Skanjuri-ban a tengerparton helyezkedik el.

Forrás: Beilage zum Tagebuch des k.u.k. XIX. Korpskommandos. A XIX. hadtest iratanyaga.

1916. november 27. Szemere zászlós különböző bizalmas forrásokból merítve jelenti, hogy Germani Themistokles albán vezető átpártolt és áruló módon a franciákkal tárgyal.
1916. november 28. Zitkovsky alezredes jelenti, hogy Germani Themistokles szabadsapatával, mintegy 150 emberrel csatlakozott az Entente-hoz és Korçë felé tart.

Forrás: Tagebuch des XIX. Korps

1916. december 4. A dandárparancsnokság jelentést kér, hogy a veszprémi 31/I. zászlóalj eddig mely harcokban milyen veszteséggel vett részt. Az adatok a következők:
1914. október 20. - november 9.: partbiztosítás a Drina mellett: 2 halott, 3 sebesült
1915. október 6. – október 17.: Drina átkelés, Crnobarski Salaš: 13 halott, 45 sebesült, 4 eltűnt.
1915. november 13.: Mučanj, 27 halott, 25 sebesült, 19 eltűnt.
1915. november 14–16.: Crna Stina, 5 halott, 17 sebesült.
1916. január 8–10.: Lovčen, 6 halott, 12 sebesült.
1916. február 23.: Durazzo, 8 sebesült.

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápszászlóalj NAPLÓ.

1916. december 15. Körülbelül egy zászlóaljnyi francia erő érkezik Korçëbe. Gyalogság, lovasság, két ágyú, négy géppuska, drótakadály anyag.
1916. december 16. A franciák a hírek szerint Korçëben albán kormányt hoznak létre. A kormányfő Kenial Ismail bey. Germani Themistokles 100 rendőr felett rendelkező rendőrprefektus. A csendőrség létszáma 600 fő.

Forrás: Tagebuch des XIX. Korps.

1916–1917 különösen esős telén a megáradt folyók a rajtuk épült hidak nagy részét elsodorják.

Ebben az időszakban a boszniai szállítóösszvéres 14. hegyi dandár teljesítménye az utánpótlás biztosításában emberfeletti. Az arcvonalon csak kisebb harcok folynak, de sikeresen, ezek javát albán önkéntesek vívják az időközben csatlakozott Salih Butka bey vezetésével.

Mint láttuk, a XIX. hadtest parancsnoksága Szemere zászlós november 27-i jelentéséből november vége felé értesül, hogy Germani Themistokles albán vezető tárgyal a franciákkal, majd francia csapatok érkeznek Korçë járási székhelyre, amely mindeddig az elvileg még mindig semleges görögök által megszállt terület volt. Nyilvánvaló tény, hogy az albán szabadcsapatok vezéreinek állásfoglalása a hadvezetőségek számára egyáltalán nem közömbös. Ezek a vezérek tulajdonképpen tartományurak, elsőrendű céljuk az általuk uralt terület védelme, lakóinak biztonsága és függetlensége. Ezen területek összessége pedig Skander bég öröksége, a független Albánia. Germani Themistokles tárgyalásai, „átpártolása” és további sorsa tehát egyáltalán nem érdektelen.

Mielőtt folytatnánk az albán helyzet tárgyalását, iktassunk közbe két fényképfelvételt, amelyek Vilmos császárnak háziezredénél, a 34. kassai gyalogezrednél 1917. július 27-én tett látogatásakor készültek.

*A kassai 34. gyalogezred a díszmenetet vágja II. Vilmos német császár előtt
Ez nem a Központi Hatalmak összehangolt hadműveleti főparancsnokának,
hanem az ezredtulajdonosnak szóló tiszteletadás.*

Forrás: Családi irattár.

Vilmos császár, a 34. gyalogezred ezredesi egyenruhájában, személyesen nyújt át ajándékot a legkiválóbb katonáknak. A kép bal szélén rohamsisakban lovag Lindner Gusztáv alezredes, ezredparancsnok, Lányi Pál sógora, testvér-húgának férje. Jobb szélén szőrmekucsmával Mackenzen tábornagy.

Forrás: Családi irattár.

A 34. kassai gyalogezred nem harcolt a balkáni fronton. Két okunk van, hogy itt mégis megemlékezzünk róla. Az első Vilmos császárnak, az ezred tulajdonosának fent említett szerepe a háború katonai vezetésében. A második, hogy Lányi Pál ennél a gyalogezrednél kezdte önkéntesként 1891-ben katonai pályafutását.

„Vilmos császár azonban mindig is előszeretettel viseltetett a magyarok iránt. Tiszteletbeli tulajdonosa volt a kassai 34-es gyalogezrednek és a 7-es huszárezrednek, ellátogatott hadgyakorlataikra, és ilyenkor személyesen vezényelte a rohamokat... Gróf Czernin Ottokár jelentette Ferenc Ferdinánd főhercegnek,... hogy a császár sohasem interveniálna a magyarok ellen... a magyarokat nagyon szereti, és Ausztria sohasem számíthat támogatására a magyarokkal szemben...”

Paul Lendvai: Magyarok, kudarcok győztesei. Helikon Kiadó. 2001. 349. oldal.

Most pedig térjünk vissza újra az albániai eseményekre.

Sarrail tábornok, a szövetséges hatalmak Keleti Hadseregének főparancsnoka 1916 november végén Descoins ezredest – megfelelő katonai segédlettel – Albánia Görögország által 1914 októbere óta illegálisan megszállt délnyugati részébe vezényli, hogy az ott kialakult zavaros állapotokat, amelyet a lakosság ellenséges magatartása és a fegyveres »felkelő bandák« ellenőrizhetetlenné és bizonytalanná tesznek, megszüntesse és minden más külső idegen behatolási kísérletet elhárítson.

Descoins ezredes úgy gondolja, hogy a viszályokat hatásosan a viszályok okainak megszüntetésével lehet orvosolni. Meghallgatja tehát a mohamedán és a keresztény népcsoport, valamint a »felkelő bandák« képviselőit. Javasataik és észrevételeik figyelembe vételével létrehoz velük egy jegyzőkönyvi megállapodást, a Protokollt.

1916. december 10-én Descoins ezredes jegyzőkönyvileg ünnepélyesen elismeri és jóváhagyja csapatainak védelme alatt lévő Kaza albán járás önkormányzatát Korçë székhellyel. A helyi vezetőket azonos számú muzulmán és keresztény képviselő részvételével alakult albán Közigazgatási Tanács javasolja és a Francia Parancsnokság nevezi ki. A rendőrfőkapitány a »felkelő bandák« egyik vezére lesz, akit Themistokles Germaninak hívnak.

Az ezredes jelenthette előjáróinak, hogy a rend teljes mértékben helyreállt. A megelégedés jóleső érzése tölthette el, a mintaszerűen megoldott feladat tudata. Mint a Francia Köztársaság katonája, többször is átvillanhatott agyában, hogy „szabadság, egyenlőség, testvériség”, végül is monarchiáktól övezett vidéken egy köztársaság alapjait rakta le.

Descoins ezredes azonban, érthetően nem tudhatta, hogy az antant hatalmak diplomáciája titkos megállapodásokkal, amelyeket az 1915. április 26-án Londonban aláírt titkos szerződés szentesített, Albániát Kaza járást is beleértve – egy kis „semlegesítendő” maradvány csonka országtól eltekintve – háborús zsákmányként felosztotta Olaszország, Szerbia, Montenegró és Görögország között.

A Protokoll megismerése a külügyminisztériumban ideges hangulatot keltett és az ingerült illetékesek azonnal sürgették az ellentmondásos helyzet felszámolását, amit számukra a korçë-i „Albán köztársaság”-nak a helyi hatóságok által Skander bég fekete sasos vörös zászlaja alatt történt hivatalos kikiáltása 1917 márciusában még tovább súlyosbított.

Descoins ezredest 1917 május 15-én parancsnokságából felmentik, mivel feladata végrehajtásában elővigyázatlanul Franciaország szövetségeseinek érdekét szem előtt tévesztve járt el. 1918 február 18-án a Protokollt visszavonják. Megszüntetik az albán Közigazgatási Tanácsot, helyét helyi notabilitások minden politikai befolyás nélküli tanácsadó testülete veszi át. Themistokles Germani-ra a hadbíróság Szalonikiben mondja ki a halálos ítéletet.

Tanulság: politikában kockázatos dolog bűvészinak lenni.

Olvasóink bizonyára megértik, hogy a váltakozó témák összefüggései megkövetelik a szigorú időrendtől való esetenkénti eltérést. Szíves megértésükkel most egy korszak lezárulásának leszünk néma tanúi, visszaröppenne újra 1916 novemberébe.

1916 november 21. Ferenc József Schönbrunnban elhunyt. Temetése november 30-án lesz.

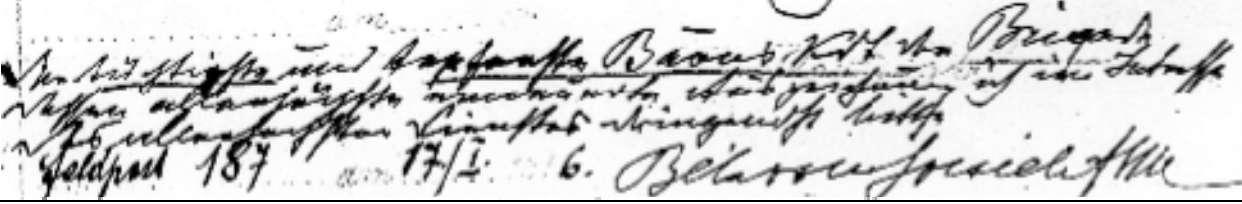
„Őfelsége halála folytán zászlóaljparancsnokom a temetésre volt vezényelve...”

Olvassuk ezt el mégegyszer. Miről is van szó?

Őfelsége, I. Ferenc József, Ausztria császáranak és Magyarország királyának a birodalom fővárosában, Bécsben tartandó dísztemetésére az Albániában harcoló magyar királyi nagyváradi 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóalj parancsnoka, Vrkljan Pál százados van kivezényelve.

Lányi Pál főhadnagy ugyan nem nevezi meg, de nekünk már volt alkalmunk megismerni.

A jámbor olvasó ezt nem érti. Nem is értheti. Egy zászlóaljparancsnok a front-ról Őfelsége temetésére? A kivezénylés és annak indokolása nyilván megjelent parancsban és azt az alakulatok előtt felolvasták. Nem olvastuk a parancsot, de Sorsich Béla altábornagynak Vrkljan Pál egy kitüntetési felterjesztésére kézzel írott sorai sejteni engedik az indokolást.

<i>Der tüchtigste und tapferste Baons Kdt der Brigade dessen allerhöchste erneuerte Auszeichnung ich im interesse des allerhöchsten Dienstes dringendst bitte.</i>   <i>Feldpost 187. Am 17/I/1916.</i>   Béla von Sorsich fmlt
<i>A dandár legrátermettebb és legvitézebb zászlóaljparancsnoka, akinek újólagos legfelsőbb kitüntetését a legfelsőbb szolgálat érdekében a legsürgősebben kérem.</i>   <i>Tábori posta 187. 1916. január 17-én</i>   Sorsich Béla altábornagy

A megtisztelő kiküldetés, a dandár képviselte az uralkodó temetésén a seregtest legkiválóbb zászlóaljparancsnokát illette meg. Ezek után talán túlzás nélkül mondhatjuk, hogy a seregtest egyik legkiválóbbnak tekintett zászlóalja a nagykanizsaiakat is magában foglaló nagyváradi népfelkelő zászlóalj volt.

Forrás: Belohnungsantrag, VP 17/I/1916. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

Lányi Pál tábori lap 1916/XII/09

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Lányi Pál főhadnagy
m. kir. 4 / IV népf. gyalogzászlóalj Tábori Posta 639
Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1916. dec. 10.
A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. nagyváradi 4. népfelkelő gyalog ezred IV. Parancsnokság

Lányi Pálné urasszonynak

Csengery út 67

Nagykanizsa 2 Zala Ungarn

1916. XII / 9

Kedves Milikém!

Sajnos e hónapban már nem jöhetek szabadságra. Őfelsége halála folytán zászlóaljparancsnokom a temetésre volt vezényelve és csak folyó hó 22-én tér vissza. Ennélfogva én vagyok a helyettese és a legjobb esetben is csak a jövő – január – hónapban kaphatok szabadságot, feltéve hogy megint nem jön közbe valami. Borzasztóan igénybe vagyok véve, a felelősség és a gond mellett, mely e helyettesítés következtében rám nehezedik, még a segédtiszt teendőket is nekem kell ellátnom. Állomásparancsnok, zászlóaljparancsnok és segédtiszt vagyok most egy személyben.

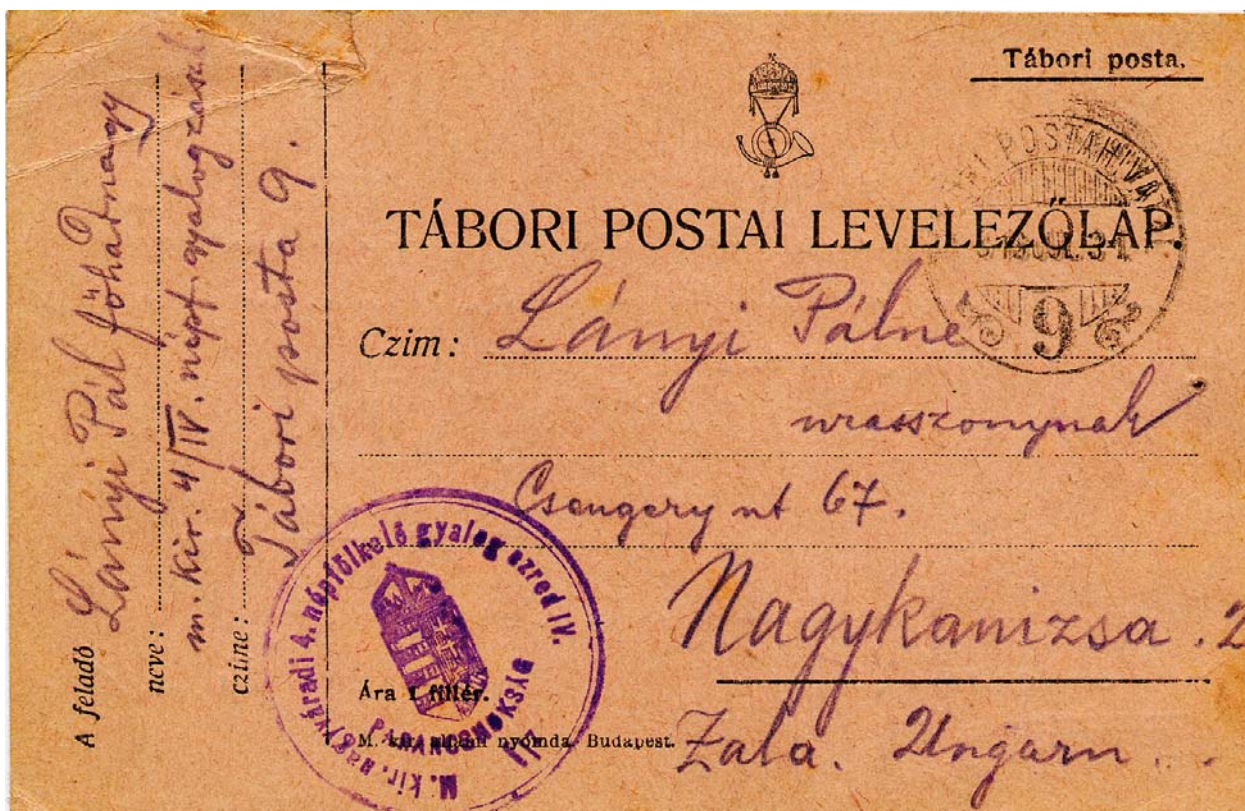
Szívből csókol benneteket a türelmetlenül várt viszontlátásig

Papa

Állomásparancsnok: Az állomásparancsnokság a helyőrség legfelső katonai hatósága. Az Osztrák-Magyar Monarchia hadszervezetében, azokban a helyiségekben, ahol katonai alakulatok állomásoznak, az állomásparancsnok a rangidős tiszt, függetlenül attól, hogy a császári és királyi, vagy a magyar királyi hadsereg tisztje. Hadművelési területen az állomásparancsnok az illetékes hadtestparancsnok (az albániai fronton tehát a XIX. hadtest) közvetlen alárendeltségébe tartozik.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Főszerkesztő Szijj Jolán. Petit Real. Budapest 2000. 34. oldal.

A levelezőlapon írottakból – természetesen – nem derül ki, melyik helyőrségről van szó. Az előbbieik alapján azt gondoljuk, hogy Kavajáról.

Magyar feliratú tábori postai levelezőlap.

1916 december 30. IV. Károly magyar király megkoronázása

1917 január 22. Woodrow Thomas Wilson amerikai elnök kongresszusi üzenetében meghirdeti a „győzelem nélküli béke” jelszavát

„The present war must first be ended...it makes a great deal of difference in what way and upon what terms it is ended... The treaties and agreements which bring it to end must embody terms which will create a peace that is worth guaranteeing and preserving... not merely a peace that will serve the several interests and immediate aims of the nations engaged...it must be a peace without victory...

Adresse of the President of the United States to the Senate. 22 January, 1917.

„Először is a jelen háborúnak véget kell vetni... nagyon nagy a különbség, hogy ez milyen módon és milyen feltételek mellett fejeződik be... A szerződéseknek és megállapodásoknak, amelyekkel befejezik, olyan feltételeket kell megtestesítenük, amelyek egy garantálni és megőrizni érdemes békét hoznak létre ...nem

csupán egy olyan békét, amely a hadviselő felek sokféle érdekeit és közvetlen céljait szolgálják... győzelem nélküli békének kell lennie...”

Az Egyesült Államok Elnökének beszéde a Szenátusban. 1917. január 22-én.

Wilson elnök fellépésének a hadban álló országok lakossága körében azonnali, egyre erősödő visszhangja támadt. A háborús veszteségektől és a nélkülözéstől elcsigázott emberek számára szavai, ígéretes megnyilatkozásai, hamarosan és közvetlenül remélhető gyógyírként hatottak. A kevésbé megpróbáltak is felismerni vélték benne a felemelően magasztos békeeszmét.

A figyelmes olvasó azonban nyilván azonnal észrevette, hogy Woodrow Wilson amerikai elnök üzenete és Lloyd Georgernek, Nagybritannia miniszterelnökének a mértékadó Times napilapban 1916. február 10-én közzétett és a megelőzőekben idézett álláspontja teljességgel összeegyeztethetetlen.

Hogyan történt a katonaság elszállásolása albán városokban?

A veszprémi 3/I zászlóaljat 1917 januárjában Tiránába vezényelték. Érdekes beszámolót találunk a zászlóalj naplójában az elszállásolás körülményeire vonatkozólag.

„Tiranát mohamedán vallású albánok lakják. Sok közöttük az előkelő. Ezeknek a házaik el vannak zárva a katonaság elől... a tisztek sem kaphatnak ezeknél szállást, minek folytán... a tisztek ... az elhagyott, vagy a szegényebb néposztálytól átadott ócska, bútortól nélküli lakásokkal kénytelenek beérni. A századparancsnokok panaszkodnak... A hadosztálynál az előadó tisztek tiltakoznak az ellen, mintha a hadosztály a saját katonaságunk rovására az albánoknak kedvezne... Végre mégis sikerül az alosztályok részére annyira, amennyire elfogadható szállást keríteni... A zászlóalj parancsnoknak (azonban) azonnali kihallgatásra kell menni a hadosztály parancsnok elé, aki kifogásolja, hogy a zászlóalj parancsnok lakásokba ment be s ezzel a mohamedán lakosság barátságos érzülete ellen vétett. Az albánokkal jó viszonyban kell élnünk.”

– Ha katonáink a hideg szellős rozoga házakban összezsúfolva betegséget szenvednek, az mellékes – teszi hozzá a zászlóalj naplóvezetője.

Forrás: Veszprémi 31/I. Népfelkelő hadtáppászólóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

Lányi Pál 1917 februári szabadságából csak a visszatérés viszontagságos körülményeit ismerjük, ennek rövid összefoglalása a következő: Visszaindulás vasúton 1917 március 1-én Nagykanizsa - Gyékényes – március 1-ről 2-ára virradó éjszaka a zágrábi váróteremben – délután 3 órakor Slavon Brod-ban a Száva északi partján – este 9 órakor már a Száva déli partján Boszna Brodnál – március 4-én reggel Zelenika, a cattarói öböl torkolatában – délután 6 órakor az Antivari felé induló hajó 7 órakor vihar miatt visszafordul – március 5-én délután újra indulás hajóval San Giovanni di Medua felé – éjjel 11 órakor ellenséges hajótól félve a part felé fordul és zátonyra fut – feltehetően március 6-án kiköt és a drótpályára jutva már „símán megy a dolog” és így 1917 március 8-án bevonulás a zászlóaljhoz.

Forrás: 1917 március 23-i tábori postai levelezőlap.

Mi az a drótpálya?

„Az első albániai tél keserves tapasztalatainak hatása alatt...hogyan azok az ellátási zavarok, melyek következtében a Vojusa menti csapatok olyan rettenetesen sokat szenvedtek, meg ne ismétlődjenek, még 1916-ban Alessio és Vorra között sodronykötélpályát építettek (kb. 50 km hosszúságban)”

Forrás: Nagy Vilmos: A szerbiai hadjárat. Budapest 1935. 206. oldal.

A levelezőlap megírásának idején már nyilvánvalóan üzemben volt a San Giovanni di Medua-Alessio-i pályaszakasz is. Innen dél felé tovább haladva átvitt a Mati folyó felett és Mamurason keresztül Vorra felé tartott. Lányi Pál alighanem Mamurasnál szállt ki. Furcsa érzés lehetett a magasból „simán” kényelmesen végigtekinteni a vidéken, amelyen alig több, mint egy éve annyi kínnal kerversen küzdve vergődtek át.

A pályát 1917-ben Ljuzsna-Berat, 1918-ban pedig Papriali-Susucs és Fjeri-Levani-Gerspan-Buzmani irányában meghosszabbítják.

Forrás: Georg Veith: Der Feldzug in Albanien.

Lányi Pál tábori lap 1917/III/23

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Lányi Pál főhadnagy
m. kir. 4 / IV népf. gyalogzászlóalj Tábori Posta 639
Postabélyegző: Tábori Postahivatal 9 1917. már. 24.
A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. nagyvárad 4. népfölkelő gyalog ezred IV. Parancsnokság

Lányi Etelka urleánynak
Csengery út 67
Nagykanizsa 2 Zala Ungarn

1917. III. 23.

Kedves Mancikám !

Folyó hó 14-én kelt kártyádat, melyben azt írod, hogy a Zelenikáról írt lapomon kívül mást nem kaptatok meg tőlem, – ma kaptam. Már 3 lapot írtam azóta, időközben bizonyára azokat is megkaptátok. Utazásom felől is írtam volt. 3 óra hosszáig időztem Gyékényesen, az 1-ről 2-ra virradó éjjelt délelőtt 9 óráig Zágrábban a váróteremben szenvedtem le. 2-án délután 3 órakor értem Slavon Brod-ba innen 9 órakor este mentem át Boszna Brodra, itt egy kisiklott vonat miatt még 3 óra hosszáig kellett ott gubaszkodnom. Innen azután kevesebb akadállyal utaztam, úgy hogy 4-én reggel érkeztem Zelenikára. Itt aznap délután 6 órakor indult a „Hegedüs Sándor” hajó Antivaari felé, de a vihar miatt 7 órakor visszafordult és így csak másnap, 5-én délután indultam egy másik hajóval S. Giovanni di Meduaba, - ez a hajó útközben éjjel 11 órakor a nyílt tengeren megállt - ellenséges hajó volt jelezve, a hajó visszafordult, a part felé közeledett, a kísérő torpedó zúzó, hol ide, hol oda futottak ki a tengerre; a mi hajónk zátonyra jutott, a gép dolgozott, de csak körülbelül 1 1/2 órai vergődés után tudott kievickélni. Rémes volt, de szerencsére nem történt baj. Azután már simán ment a dolog a drótpályán. És 8-án értem a zászlóaljhoz.

Csókolom a Mamuskát és Lilkót.

Papa

1917. március 10. Szentpéterváron polgári forradalom tör ki.
1917. március 24. IV. Károly király a francia köztársasági elnöknek szóló levelével elkezdí béketapogatózásait.
1917. március 31. A magyar képviselőház nyilatkozatban üdvözli a forradalmi Oroszországot

1917. április 6-án 4/IV zászlóalj 2 százada Kavaja-ban, 2 százada pedig Zabjak (és Villa) a Scumbi folyó mentén helyezkedik el.

Forrás: Beilage zum Tagebuch des k.u.k. XIX. Korpskommandos. A XIX. hadtest iratanyaga.

1917 májusban a nagyvárad 4/IV népfölkelő zászlóalj hadrendje:
XIX. hadtest. Parancsnok: Trollmann Ignaz gyalogsági tábornok (vezérezredes)
K.u.k. 46. gyaloghadosztály. Parancsnok: Streith Rudolf vezérőrnagy
211. népfölkelő gyalogdandár. Parancsnok: Kirschhofer Ágoston ezredes
M. kir. 4/IV Népfölkelő gyalogzászlóalj. Parancsnok: Vrkljan Pál százados

*Forrás: – Belohnungsantrag LP, 1917/V/25. Österreichisches Kriegsarchiv, Wien.
– K.u.k. 63. gyaloghadosztály iratanyaga. Hadtörténelmi levéltár.II./209.*

1917. május 25.

„Lányi Pál főhadnagy...

A felterjesztett... 1916. augusztus 1-jétől mindmáig a magyar királyi 4/IV. önálló népfelkelő gyalogzászlóalj zászlóaljsegédtisztjének beosztásában folyamatos és állhatatos fáradhatatlan szorgalommal, odaadó igyekezettel és lelkiismeretességgel tevékenykedett.”

„Oberlieutnant Paul von Lányi...

Der Beantragte...seit 1. August 1916. bis zum Gegenwart Baonadjutant beim selbständigen königlichen ungarischen Landsturm Infanterie Batallion IV/4, und entfaltet auch in dieser Eigenschaft stets und standhaft den unendmüdllichsten Fleiss, hingebungsvollster Eifer und die gewissenhafteste Tätigkeit.“

Vrkljan Pál százados, zászlóalj pk.

Paul Vrkljan Hauptmann, Baonskomandant

Forrás: Belohnungsantrag, 25/V/1917. Österreichisches Kriegsarchiv. Wien.

Mióta is volt Lányi Pál zászlóaljsegédtiszt?

– 1916. július 30-i lapján ezt írja: „... már bevonultam a zászlóaljhoz és újból kineveztek zászlóaljsegédtiszté.”

– Valóban, a kitüntetési felterjesztés szerint: „... 1916. augusztus 1-től mindmáig a magyar királyi 4/IV. önálló népfelkelő gyalogzászlóalj zászlóaljsegédtisztjének beosztásában...”

– Lányi Pál azt írta: „újból”. A felterjesztés a megelőző időkről nem beszél.

– Vegyük csak elő az 1916. március 23-i írt lapot: „... engem a IV/4-es zászlóaljba osztottak be. Ennek a zászlóaljnak a segédtisztje szabadságon van, és egyelőre mindkét zászlóalj irodai és segédtiszt szolgálatát nekem kell ellátnom”. Mindkét, tehát a 20/II. zászlóalját is, éppen a felosztás bonyolult időszakában. Ellátta, hivatalos kinevezés nélkül. Esetleg már előtte is? Ennek nem találtuk nyomát.

– Talán vessünk még egy pillantást az 1916. december 9-i lapra: „Állomásparancsnok, zászlóalj-parancsnok és segédtiszt vagyok most egy személyben”.

Vrkljan Pál százados zászlóaljparancsnok nem szavajátszó ember. Lányi Pál népfelkelő főhadnagy már több mint egy éve van a zászlóaljnál. Oka lehetett rá, hogy a kitüntetési felterjesztésben állhatatos folyamatosságról, fáradhatatlan szorgalomról és odaadó lelkiismeretességről beszéljen.

1917 júniusában megkapja az Ezüst Signum Laudis legfelsőbb dicsérő elismerést a kardokkal.

Lányi Pál tábori lap 1917/VII/27

Feldpostkorrespondenzkarte

Feladó: Lányi Pál főhadnagy
m. kir. 4/IV népf. gyalogzászlóalj
Tábori Posta 639

Lányi Pálné urasszonynak
~~Csengery-út 67~~ vagy Főút 10
Nagykanizsa

Postabélyegző: Tábori Postahivatal 639 1917. Jul 28. Zala Ungarn
A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. nagyváradi 4. népfelkelő gyalog ezred IV. Parancsnokság

1917. július 27.

27/VII. 1917.

Kedves Milikém!

Liebste Emilie!

Nagyon aggódom Miattad, hogy a költözésnél megerőltetted Magad. Vigyázz magadra. Úgy szeretnék már újra Veled lenni. Istenem, mikor jön már el végre újra ez az idő. Milyen szétzilálva fogunk élni, ha a gyerekek Kassára mennek. A bánattól és gondtól már gondolataim sincsenek. Vigyázz magadra, ne hagyd, hogy gonosz emberek félrevezessenek. Hol szándékozol maradni, ha

Ich bin sehr besorgt um Dich, dass Du Dich bei der Übersiedlung überanstängst. Gebe Acht auf Dich. So gerne möchte ich schon wieder mit Dir zusammen sein. Gott, wenn kehrt diese Zeit endlich wieder zurück. Wie zerstreut werden wir leben, wenn die Kinder nach Kaschau gehen. Vor Kummer und Sorge habe ich schon keine Gedanken. Gebe Acht auf Dich, lasse dich durch böse

a gyerekek elmennek? Milus! Ne felejts el! Egészen kétségbe vagyok esve! Bízz bennem és nyugtass meg néhány sorral. Maradj hű hozzám.

Leute ja nicht verleiten. Wo gedenkst Du zu bleiben, wenn die Kinder wegkommen? Milus! Vergesse mein nicht! Ich bin ganz verzweifelt! Tröste mich und beruhige mich mit einigen Zeilen, Bleibe mir treu.

Csókol a Téged nagyon szerető Palid

Es küßt Dich Dein dich innigst liebender Pali

1917 rendkívül meleg nyarán, augusztus közepén a 211. népfelkelő dandárt délbre, Kuči vidékére helyezik.

Georg Veith: Der Feldzug in Albanien. 31. oldal.

A háború negyedik évében a rossz termés tovább nehezítette az amúgy is súlyos gazdasági nehézségeket. Hivatali visszaélések növelték az elégedetlenséget és a békevágyat.

1917. július 28. Hamburger Jenő szolgálatképtelen volt népfelkelő főorvosnak, a Szociáldemokrata Párt Nagykanizsai Szervezete elnökének szerkesztésében 1917. július 28-án röpiratot adnak ki a városban:

... „Az öklünket kell megmutatnunk ... vagy lesz tisztességes közélémezés, vagy pokolba zavarjuk azokat, akik nem ismerik fel lelkiismerettel, ésszel a mai nyomorúságos nagy idöket.”

Forrás: Pál József: Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában 17. oldal.

*Nagykanizsa, Csengery út 67, Lányi Pál 1898-ban épített háza, a család lakóhelye.
2007-ben, amikor a fénykép készült, Kodály Zoltán Művelődési Ház*

Tábori postai levelezőlap

Feladó: Lányi Pál főhadnagy
m. kir. 4 / IV népf. gy. zászlóalj Tábori Posta 639
Postabélyegző: olvashatatlan
A katonai alakulat bélyegzője: M. kir. nagyváradi ... (elmosódva) .Parancsnokság

Lányi Pálné urasszonynak
Fő ut 10
Nagykanizsa Zala Ungarn

1917. VIII.

Kedves Anyuskám és édes gyermekeim!

A szabadságom engedélyeztetett, azonban csak augusztus 31-én szabad innen elutaznom és így csak szeptember 6-án érhetek Kanizsára. Ha már nem talál nálak benneteket Kanizsán, akkor tovább utazom egyenesen Kassára az intézetbe, ott fogok irántatok érdeklődni. Ha csak lehet, várjatok 8-ig Kanizsán. – Írjatok azonnal, de rögtön, hogy meddig vártok Kanizsán. Jobb szeretném, ha még ott talál nálak benneteket.

Szívből csókol Papa

Megjegyzés: Az utazás idejét a frontról Kanizsára hat napra tervezi. 1917. augusztus 31-e a tervezett szabadságra indulás. 1917. szeptember 6-a a tervezett Kanizsára érkezés. Mint a továbbiakban látni fogjuk, Sréter ezredes útjához Budapestről a 81. hadosztály Elbassanban lévő parancsnokságáig szintén ennyi idő volt szükséges.

1917. októberben a XIX. hadtestparancsnokság Ljusnára, a 47. hadosztály parancsnokság pedig Beratra költözik.

1917. október 24-én kelt parancs értelmében Lányi Pál népfelkelő főhadnagy megkapja a Károly csapatkeresztet, a katonai szolgálati érdemérmét.

1917. november 1-jén Lányi Pált századossá léptetik elő.

Lányi Pál további sorsára nézve az alább következő igazolványokon kívül, amelyek 1918 januárjában nagykanizsai jelenlétére utalnak, semmiféle adattal nem rendelkezünk.

Szabadsága leteltével nyilvánvalóan nem irányítják vissza frontszolgálatra. Feltehető, hogy az ezred körletében kap beosztást, a 20. honvéd pótzászlóalj keretében, de semmi bizonyosat nem tudunk.

Rendelkezésünkre áll kitüntetései viselésének jogosságára vonatkozó két Nagykanizsán, 1918 januárjában kiállított igazolvány:

– ezüst Signum Laudis kardokkal, a kitüntetés ideje: 1917. május 25., az igazolvány kelte: 1918. január 27.

– Károly csapatkereszt, a kitüntetés ideje: 1917. október 24., az igazolvány kelte: 1918. január 28.

A Signum Laudis-ra vonatkozó igazolványt ezek szerint nyolc hónapos késéssel állították ki. Az eredeti igazolás Albániában maradt volna? Nem tudjuk. Mindenesetre, ha az érdemérem a harctéren nem állt rendelkezésre s ezért nem viselte, igazolványra sem volt szüksége.

Viszont ezek szerint 1918 januárjában Nagykanizsán tartózkodott.

Emléktárgyak:

Lányi Pál két szálfegyvert megőrzött a háború idejéből, egy rövidebb és egy hosszabb szablyát a pengén arab írásjelű felirattal és ezen kívül a bajonettjét. Mintha azt mesélte volna, hogy a szablyákat a török hadseregnél tett látogatás alkalmával kapta. De hiszen az albánok között is voltak török tisztek, akiknek rendfokozatát egyébként az osztrák-magyar hatóságok elismerték. A kardokat és a bajonettet 1945-ben Budán az „aknakeresők” elvitték.

Volt-e az osztrák-magyar hadseregnek a Balkánon kapcsolata a távoli törökökkel látogatások, küldöttségek formájában? Vagy voltak közelebb is törökök? Jól emlékszem-e egyáltalán? Hiszen ezek a szablyák már 1945-ben eltűntek.

Ilyen emlékfoszlányok igazolására vajmi kevés a remény.

Mindaddig ... mindaddig, amíg bele nem lapozunk a levéltárban a Szövetséges Hatalmak Keleti Hadserege Vezérkari Főnökségének jelentéseibe.

Egy 1916 májusában kelt jelentés jelzi az Ochrida tó keleti partjánál a Nagyszebeni 23/II. népfelkelő zászlóalj mellett a 177. török ezred jelenlétét. Az ezred még 1917 novemberében is ott van.

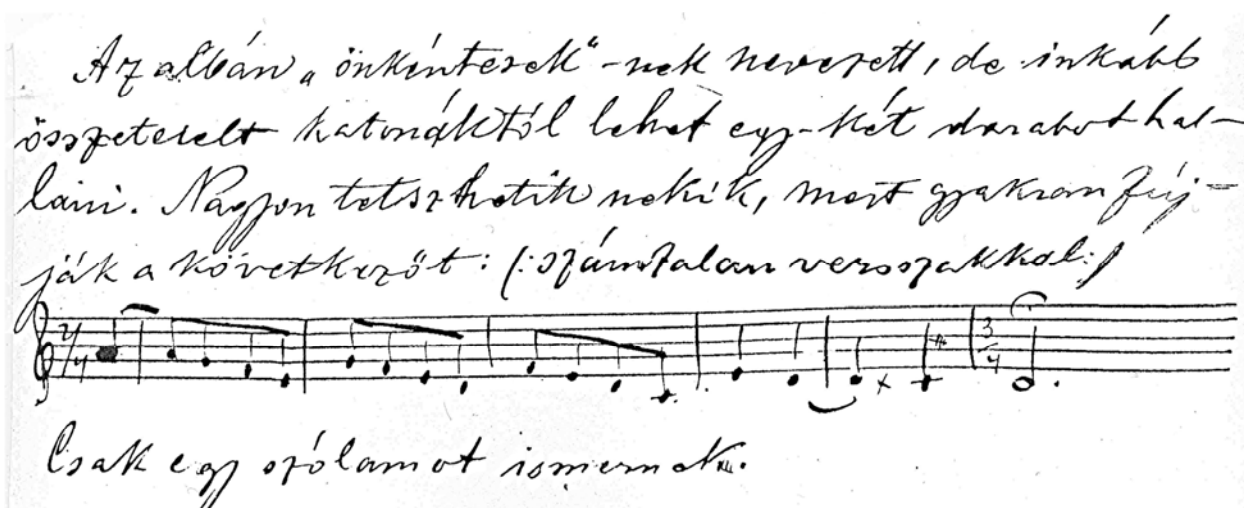
Forrás: – *Deuxième Bureau No 261. jelentés. 1916. május 2.*

– *Deuxième Bureau No 8757/2. jelentés. 1918. január/február*
Service historique de la Défense, Château de Vincennes.

Lányi Pálnak a harctérről való eltávozása ellenére, a tárgyalás folyamatosságának szellemében, megkíséreljük tovább követni alakulatának sorsát a háború befejezéséig.

És hogyan élhették meg a békésebb napokat, akik a harctérre vált Albániában maradtak?

Kezdjük a kruja-i önkéntesek énekével.

Látogassunk el a fővárosba is, 1917 januárjában vagyunk.

„Tiranában van sok albán énekes kávéház. A kávéház szó persze nem a mi fogalmunkat fedi ... egy bolthelyiség, hátul egy priccsen ülnek a zenészek, cigányok, férfiak nők vegyesen. Hangszerük dob, kasztanyetta s valami vonós hangszer, néha picoli szerű fúvós hangszer.

A zenészek maguk egyben énekelnek is. A szoba közepén a vendégek közt forog két táncoló lány, karjaikat lengetik a tánczene ütemére minden izmukat, különösen has és vállizmaikat mozgatják. Állítólagos hozzáértők szerint ez nagyon nehéz és érdekes. Maga a zene európai fülnek alig élvezhető. A vendégek kávét szorgosztanak. A cigánylányok feltűnően tiszták, fehérek...”

Forrás: Veszprémi 31/I. népfelkelő hadtápszázlój NAPLÓ. Hadtörténelmi Levéltár.

A politikai helyzet alakulása az országban 1918-ban

1918. január 8. Woodrow Thomas Wilson amerikai elnök kongresszusi üzenetében tizennégy pontban megfogalmazza az általános béke megteremtésének szerinte szükséges feltételeit.

Ezek között szerepelnek a hadviselő felek közötti nyílt tárgyalások, a nemzetközi kereskedelem szabadsága, Olaszország és Románia etnikai határainak megteremtése és az Osztrák-Magyar Monarchia nemzeteinek autonómiája.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Lexikon. PETIT REAL, Budapest 2000. 735. oldal.

Egyeseknek feltűnhet, hogy Wilson elnök, az általános béke szükséges feltételei között feltehetően szórakozottságból elfelejtette megemlíteni például Írország autonómiáját. Természetesen létezhet erre más magyarázat. Esetleg sikerült meggyőzni őt arról, hogy az ír tartomány függetlensége szigorúan brit belügy. Csak Nagy-Britanniától függ, hogy azt megadja-e vagy sem.

A megkövetelt hatalmas áldozatok nyomán különösen a világháborúnak az utolsó két évében szinte minden hadviselő ország hadseregében el nem hallgatható, le nem becslendő parancsmegtagadásokra, zendülésekre került sor. Ennek tárgyalása dolgozatunk kereteit meghaladja.

A balkáni hadszíntért érintő alább idézett esetek a közhangulat alakulását vannak hivatva érzékeltetni.

1918. január 26. Cattaro hadikikötőben általános sztrájk tör ki.

Triesztben hatnapos általános sztrájk, területelcsatolások és hadikárpótlás nélküli béke követelésével.

1918. február 14. Az 53. gyalogezred és a 8. bosnyák vadászszázlój útban a balkáni frontra Trebinjenél megállítja a vasúti szerelvényt, élteti az orosz forradalmat és megtagadja a frontra menetelt.

1918. május 20. Az újvidéki 6. gyalogezred pótzászlóalja fellázad Pécsen. Megtámadják a pályaudvart és a laktanyát. A pécsi bányászok fegyverrel csatlakoznak.

Pécsett az újvidéki 6. gyalogezred fogságból visszatért katonái, akiket újra a frontra akarnak indítani, 9 tisztjüket legyilkolják. Csatlakoznak a bányászok. A zendülést a siklósi bosnyákok, a pécsi 19. ezred pótzászlóalja és a hadapródiszások fékezik meg. Nem történik „kemény kézzel” elfojtás.

Forrás: Aggházy Kamil, Stefán Valér: A világháború 1914-1918. Budapest 1934

Il ne suffit pas d'être des héros.
Nous voulons être des vainqueurs.

Hősnek lenni nem elég.
Mi győztesek akarunk lenni.
GEORGES CLEMENCEAU

1918. június 18-án a szövetségesek harcra kész keleti hadseregének létszáma elérte a 600000 főt. Ebből 180000 volt francia. Négy csoportba sorolt, nehéz tűzéréssel, lőszerrel és élelmiszerrel ellátott jól felszerelt, összesen 23 francia, angol, szerb, görög és olasz hadosztályt alkottak. Az 5 hadosztályból, 1 lovas dandárból és 1 olasz hadosztályból álló francia seregtest parancsnoka Paul Henrys tábornok.

Forrás: Lahai Olivier: L'offensive finale de l'armée française d'Orient.

A 4/IV. zászlóalj hadrendje 1918. júniusban:
XIX. hadtest. Parancsnok: Können-Horák Ludvig gyalogsági tábornok (vezér- ezredes).
K.u.k. 47. gyaloghadosztály. Parancsnok: Tihanyi Weiss altábornagy.
94. dandár. Parancsnok: Stransky vezérőrnagy (távozóban).
M. kir. 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóalj. Parancsnok: Vrkljan Pál százados.

Forrás: Hadtörténelmi levéltár, a XIX. hadtest iratanyaga.

A mindkét hadviselő fél részéről mellékhadszíntérnek tekintett balkáni fronton 1918 nyaráig csak helyi jellegű csatározásokra kerül sor. 1918. június 18-án Louis Franchet d'Espèrey tábornokot kinevezik a Keleti Hadsereg, az antant balkáni hadseregének, főparancsnokává.

Joseph Joffre a francia vezérkar főnöke, közvetlenül a háború kitörése után, a lille-i első hadtest élén álló Franchet d'Espèrey-re bízta a hátráló 5. hadsereg parancsnokságát. Emlékirataiban írja, hogy Franchet d'Espèrey nélkül a már Párizs kapujában előretörő német sereg megállítása, a Marne folyó melletti francia győzelem, nem lett volna lehetséges. Sikeres katonai pályafutást tudhatott hát maga mögött – 1916-tól kezdve először a keleti, majd az északi hadseregcsoport parancsnoka – amikor 1918-ban leváltják, hogy azután hadseregcsoport parancsnoknak nevezzék ki egy „mellékhadszíntéren”. Ezt senki sem tekinthette előléptetésnek, elsősorban ő maga nem. Annál nagyobb eltökéltséggel fogott új megbízatása teljesítéséhez.

Clemenceau szerint, „A Vardar völgyében a legnagyobb győzelem sem érne fel Lille, Arras vagy Soisson felmentésével”. A Keleti Hadsereg elsőrendű feladata marad a tüntetés, hogy megakadályozza német alakulatok kivonását és átcsoportosítását a nyugati „főhadszíntérre.”

Forrás: Lahai Olivier: L'offensive finale de l'armée française d'Orient

Clemenceau miniszterelnök és hadügyminiszter olasz kormánykörökből értesül, miszerint 1918. július 6-án Albániában offenzíva indul és ebben francia csapatok is részt vesznek. Szolgálati úton, táviratilag kér magyarázatot a Keleti Hadsereg főparancsnokától, a túlságosan öntevékeny Franchet d'Espèreytől, hogy mely felettes szervtől kapott parancsot illetve felhatalmazást erre az operációra, amelyhez az olasz Ferrero tábornok együttműködését kérte?

*Forrás: Clemenceau, 1918. november 3-i, 257 H/R jelű távirat, 6N256. sz. rendező.
Service historique de la Défense, Château de Vincennes.*

Az 1918. július 6-án induló olasz-francia támadással Albániában kezdetét veszi a mozgó háború. Ezen a napon a 47. gyaloghadosztály 94. gyalogdandára a valonai öböl felé eső frontszakaszon, ezen belül a 4/IV. zászlóalj a Vojusa és Semeni folyók között, a Soli-i lagunák magasságában, szemben a 101. olasz gyalogezreddel rendezkedett be védelemre.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár, a XIX. hadtest iratanyaga.

Reggel 6 órakor az olasz Verona dandár a hajóhad lövegeinek támogatása mellett Feras-nál átkelt a Vojusa folyón, ahol támadása a 4/IV. zászlóalj Pojani és Levani közötti állásaiba ütközött. 8 órakor a 22. olasz lovas ezred átmenetileg elfoglalta a Semeni hidat, szétverte az utakon a vonatoszlopokat, és betört Fjeribe. Az olasz lovasságot az ideirányított 32/II. zászlóalj visszavetette a Vojusa mögé. Bár csak a Levaninál lévő állások veszték el, a parancsnoksággal az összeköttetés megszakadt és a rémhírek hatására a 94. dandár visszavonult. Az egész Vojusa szakasz további ellenállás nélkül olasz kézre került.

Forrás: Az 1914-18-as Világháború. XIX rész C fejezet. Kézirat. Hadtörténelmi Levéltár.

Július 7-én körülbelül 5 olasz zászlóalj és egy lovas ezred Peštjani fölött Fraseli-Merglić felé támadva Driza Mertsoka-nál áttört a 4/IV. zászlóalj védővonalát. A rés betömésére irányítják oda a dési 32/II. zászlóalj két századát.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár, a XIX. hadtest iratanyaga.

Az olasz-francia támadást, bár az csak helyi jellegű kisebb sikerekkel jár, július 9-től az osztrák-magyar 93. és 94. dandár visszavonulása követi. Július 10-én a IV/4. zászlóalj Ljusna Hidranunál van, 20-án Ljusna alatt, Vokopolinál, Donofroso-Suzeri mellett. Az állomány már csak két század.

Hadtörténelmi Levéltár, a XIX. hadtest iratanyaga.

Július 10-étől báró Pfanzer-Baltin Karl vezérezredes a XIX. hadtest új parancsnoka. A parancsnok 12-én Cattaroba érkezik. Július 13-ára magához rendeli Tiranába a hadosztály-, dandár- és csoportparancsnokokat. A következő napokban repülőgépen bejárja az arcvonalat.

1918. augusztus 1-jén a 4/IV. zászlóalj hadrendje:

XIX. hadtest. Parancsnok: Pfanzer Baltin Karl báró, vezérezredes.

K.u.k. 81. gyaloghadosztály. Parancsnok: Tihany Weiss altábornagy (távozóban).

162. népfelkelő gyalogdandár. Parancsnok: Sréter István ezredes.

M. kir. 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóalj. Parancsnok: Halkó János százados

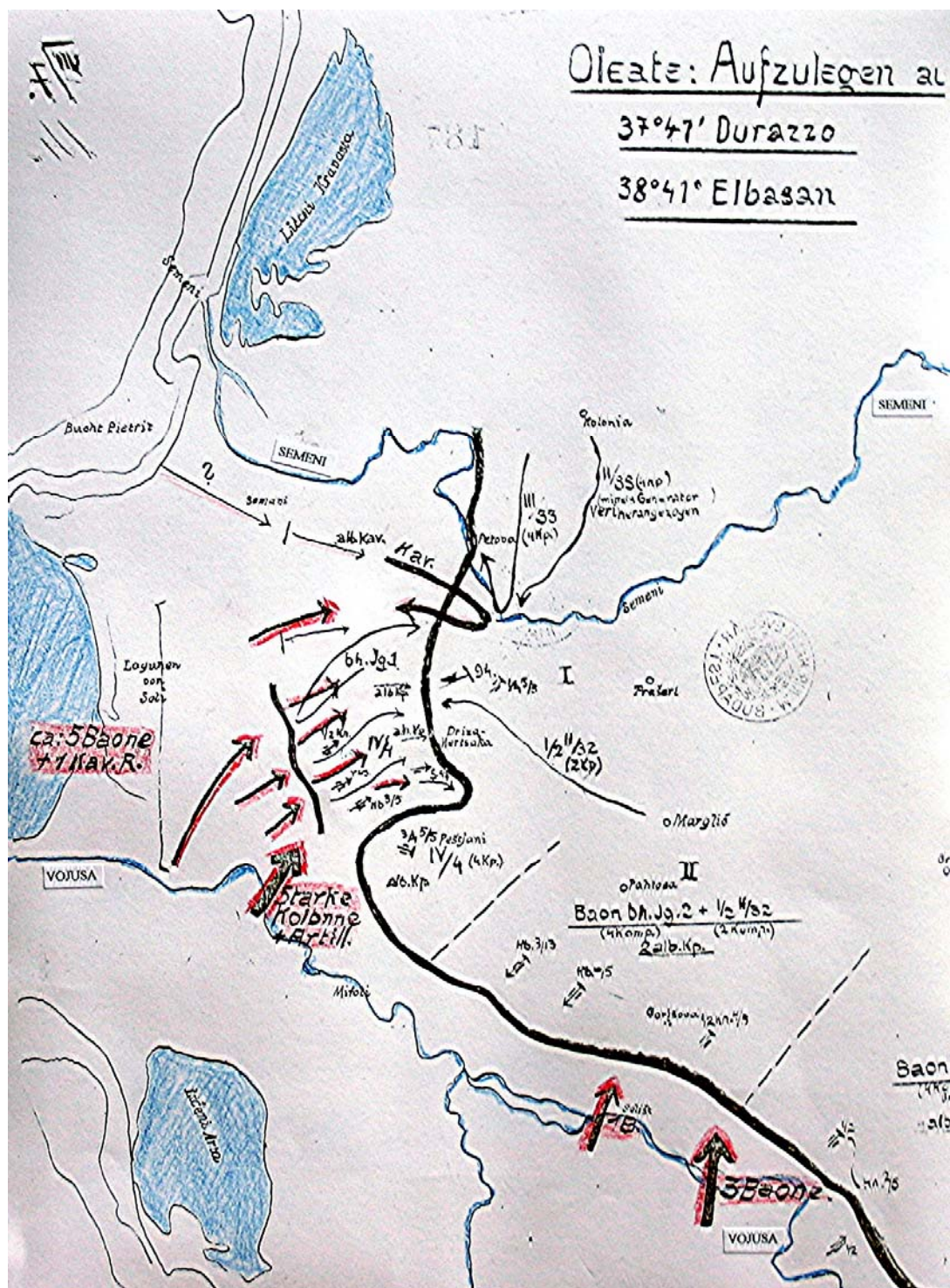

Albánia az első világháború alatt

Forrás: – Berkó István: A m. kir. honvédség története. 1868-1918. Budapest. 1928. 562. oldal.

– Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest 1924.

– Hadtörténelmi Levéltár, a XIX. hadtest iratanyaga.

A XIX. hadtestparancsnokságon 1918. július 7-én este ismert harctéri helyzet.

Bal szélén középen függőleges vonal jelzi az öt zászlóaljra és egy lovas ezredre becsült olasz erők súlypontképzésének megközelítő szélességét. A többszörös túlerő átszakította a IV/4. népfelkelő zászlóalj frontszakaszát. A veszteségeket a hadtestparancsnokság 7-én este még nem ismerte, a vázlaton a zászlóalj támadás előtti négy századnyi (4 kp.) állománya van feltüntetve.

A következő napok harcálláspontjainak a hadtest naplójában található térkép-vázlatain a IV/4-es zászlóalj már csak két század (2 kp.) erősségűnek van bejelölve. Ezek szerint az emberveszteség az 1918. július 7-e körüli harcokban a személyi állománynak mintegy a fele.

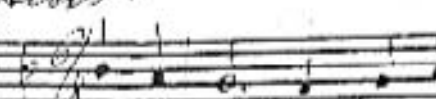
Forrás: Az 1914-18-as Világháború. XIX rész C fejezet. Kézirat. Hadtörténelmi Levéltár.

Forrás: Kerchnawe Hugo: Die Militärverwaltung in Montenegro und Albanien. Die Verwaltung Albaniens durch das k.u.k.XIX. Korpskommando und die Armeegruppe GO Pflanzler. Baltin

Augusztus 18.-án Pflanzner-Baltin Karl vezérezredes a Kuči magaslatoknál élelőszóval személyesen adja ki parancsait az első vonalban küzdő parancsnokoknak.

Pflanzer-Baltin megállítja az olasz-francia áttörés okozta meghátrálást. A front több pontján sikeresen kezdeményez. Szeptembertől az albániai hadseregcsoporthoz parancsnoka előkészületeket tesz Valona ostromára.

A zsidó dalok mellett a házban pár nap óta öszeg-
gyűlnek az albánok, főleg asszonyok és egész nap
sírásnak egy hatottat. Félhetapostnak, egy ha-
lotti majd emelkednek. Kihallatszik az egyik
hangja, az emelkedést kezdés. A melódia nagyon
monoton:

Ez a 6/8-os bevezető pernye a mi zenei szokásaink
szerinti. Kiváltságaimlégy nem írta az intimit. A
habbitsíratás vagy éppig tart. - Albán éne-
ket különben is alig lehet hallani.

Forrás: A m. kir. 31/I. népfelkelő hadtápszászlóali NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

Most talán pillantsunk bele a szövetséges Keleti Hadsereg hírszerző szolgálatának jelentéseibe. A jelentések rendkívül részletesen beszámolnak a Központi Hatalmak csapatainak létszámáról, felállításáról, mozgásáról, a közlekedési viszonyokról, a védelmi munkálatokról és különösen a csapatkivonásokról. Az alábbi idézetekben mindezekre nem térhetünk ki. Szükséges azonban megjegyezni, hogy a július 6-7-ei támadás napján a támadó szövetséges csapatok a szembenálló osztrák-magyar erőkről viszonylag igen pontos információkkal rendelkeztek.

Az információk forrásai: a légi felderítés, a beépített ügynökök és a hadifoglyok vallomásai.

A jelentés megjegyzi, hogy az Albániában ejtett foglyok nagy száma bizonyos osztrák alakulatok gyenge harckészségének jele, ezzel szemben a dezertőrök száma rendkívül alacsony.

Keleti Hadsereg főparancsnoka. Vezérkari főnökség.

2eme Bureau.

688. számú jelentés. 1918. július 7. Részletek:

A zászlóaljak szinte soha nincsenek hadilétszámon. Általában csak 3 századból állanak, némelyiknek géppuskás százada sincs. Maláriás megbetegedés miatt a 37/I-es csak 300 fő, az 58/I-es 400. Az alakulatokban a monarchia minden nemzetisége jelen van, a németek és magyarok kisebbségben. A 3. magyar határ vadász zászlóalj* jó csapatszellemétől eltekintve az albániai csapatok szelleme közepes. Az ejtett foglyok és a dezertőrök a kosztra panaszkodnak. Ügynökünk jelentette, hogy a júniusi visszavonulást örömmel fogadták, mivel közeledtek az Elbassan-i utánpótlási központhoz. Panaszkodtak tisztjeik gyávasága és inkompetenciája miatt. Ennek ellenére a németek, magyarok, dalmátok és lengyelek lojálisak. A horvátok, csehek, ruténok fegyelmezettek, a súlyos büntetéstől és családjuk elleni megtorlástól félve.

*a zászlóalj, amelynek jó csapatszellemét a francia vezérkari főnökség kiemeli, a Kassai 3. határ vadász zászlóalj.

689. számú jelentés. 1918. július 8.

Ebből a jelentésből megtudjuk a szövetségesekhez önként átpártolt osztrák-magyar seregbeli dezertőrök pontos számát. Eszerint 1918 első hat hónapjában összesen 26 katona dezertált, 12 lengyel, 7 rutén, 5 cseh, 1 dalmát, 1 bosnyák. A számok az előző napi jelentésnek némileg ellentmondani látszanak. A francia vezérkarnak különösnek tűnhetett, hogy a dezertőrök között nem volt egyetlen szerb-horvát-szlovén sem. Erre utalhat a megelőző jelentésből idézett utolsó mondat.

Forrás: Deuxième Bureau : Compte rendu des renseignements No 688 et 689. Service historique de la Défense, Château de Vincennes.

„A nemzetiségek megbízhatatlanságával kapcsolatos korábbi Habsburg aggodalmak alaptalanoknak bizonyultak. A délszlávok, akárcsak a nemzetiségek többsége, derekasan küzdöttek ... Ha volt is némi ellenállás, az össze sem vethető az 1917-es francia zendülésekkel és a forradalom idején óriási méreteket öltő orosz dezertálásokkal. A háború utolsó hónapjaiig a birodalom nem mutatta a bomlás jeleit ...”

Forrás: Barbara Jelavich: History of the Balkans Cambridge University Press 1983. Barbara Jelavich: A Balkán története. II. kötet Osiris Kiadó Budapest 2000. (az idézet a magyar kiadásból.)

A mozgó háború beindulása magával hozza a malária megelőzésére fogatosított intézkedések lazulását, illetve elmaradását, mivel a szükséges gyógyszerek utánpótlása bizonytalanná vált. Július végén elkezdődnek a tömeges megbete-

gedések. Júliusban a harcban elszenvedett veszteségek még nagyobbak a maláriás megbetegedéseknél. Augusztusra azonban megfordul az arány. A maláriás betegek száma most már a harctéri veszteségek számának többszörösét teszi ki.

Georg Veith: Der Feldzug in Albanien.

Mint fentebb említettük, a mozgó háborúban a malária rendszeres gyógyszeres megelőzése lehetetlenné vált, következésképpen augusztus vége felé a megbetegedések száma ijesztően megnő, amint ezt a következő adatok mutatják:

Hónap	Harctéri veszteség	Maláriás megbetegedés
Július	3900	2600
Augusztus	2000	18000

Szeptember elején nem volt zászlóalj 150 főnél nagyobb egészséges létszámmal*, a legtöbb esetben ez a szám 50 alatt volt. Az 47. elit rohamzászlóaljban pedig már nem volt egyetlen egészséges ember.

Forrás: Österreich-Ungarns letzter Krieg. Wien. 1933. 398. oldal.

*bizonyára emlékezzünk, egy zászlóalj békelétszáma 900 fő, a hadilétszám 1500 is lehet.

A továbbiakban megpróbáljuk tovább követni az albániai hadseregcsoporton belül a nagykanizsai népfelkelők nagyváradiakkal összefonódó sorsát elsősorban Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon című munkájának felhasználásával.

1918. július végén Sréter István ezredet kinevezik a magyar királyi 162. népfelkelő dandár parancsnokának. Augusztus 2-án indul Budapestről (Bosznabrod-Szarajevo-Konjica-Zelenika-Cattaro-Njegus-Cetinje-Skutari-Alessio-Mamuraš-Vorra-Durazzo-Rogotiza-Papriali-Susica útvonalon) és augusztus 7-én érkezik meg Elbassan-ba, a császári és királyi 81. hadosztály parancsnokságára.

Az albán fronton harcoló alakulatok hadrendje 1918. július végén a következő:

A frontot védő XIX. hadtest a 47. és a 81. hadosztályokból áll. A bennünket jobban foglalkoztató 81. hadosztály két dandárra tagozódik, a 161.-re és a 162.-re. A folyamatban lévő nemzetiségi homogeneitásra törekvő átszervezés szerint a 162. dandárnak összesen hat zászlóalja van: a nagyváradi 4/IV., a kassai 9/I., a budapesti 29/III., a budapesti 30/I., a veszprémi 31/I., és a dési 32/II. zászlóaljak.

Forrás: A XIX. hadtest iratanyaga. Hadtörténelmi Levéltár.

Sréter ezredes tapasztalatai a helyszínre érkezve:

- A csapatok élelmezése a szűkösnél is szűkösebb. A katonák ruházata hiányos, foltos, rongyos. Az augusztusi tikkasztó hőségben téli csalánszövet egyenruhát viselnek. A fehérmű csaknem teljesen hiányzik.
- Az alakulatok létszáma rendkívül alacsony. A hadosztályban a 17/I. zászlóalj 17, a 23/2-es 31 fő. Felszerelésük hiányos. A hangulat nyomott. Pusztít a malária, a legénység háromnegyede időről-időre súlyos malária rohamokban kínlódik. Előfordul, hogy egyes zászlóaljak napokig egyszerűen megszűnnek. Ha a malária rohamok elmúlnak, az emberek újból visszatérnek az állásokba.
- Az egész albániai haderő csak egy cérnaszálon, a Skutari-Alessio-Mamuras-Vorra-i országúton és a ráépített tábori vasúton függ. A tengeri forgalom megbénulásával ez az egyetlen összekötő út. Az arcvonalra vezető Papriáli-Susica közötti tábori vasút nyomtáva szélesebb, mint a Durazzo-Elbassan-harántvonala. A szállítmányokat át kell rakni.
- Feltűnő, hogy Albánia dúsan termő völgyeit mily kevésbé használják ki a seereg ellátására. Csak a katonai állomások közvetlen környezetében látott konyhakerteket, pedig itt a rizstől az acélos búzáig minden megterem. A hadbiztos-

ság minden megtermelt ehetőre ráteszi a kezét, de jól megfizeti. A lakosság gazdagodik, ezért nincs ellenállás.

– A hadvezetőség altisztképző iskolákat és albán zászlóaljkat szervezett: fel-fegyverezte őket, vezetésükre albán tiszteket nevezett ki. A scutari-i remek állapotban lévő volt török laktanyában vannak elhelyezve. Zsoldjukat csak ezüst-pénzben fogadják el. A mohamedán vallású albánok a megbízhatóak, a katolikusok nem, mivel ezeknek, elsősorban Kruja, Kavaja és Prezsa lakóinak, férfi hozzátartozói az antant táborában szolgálnak.

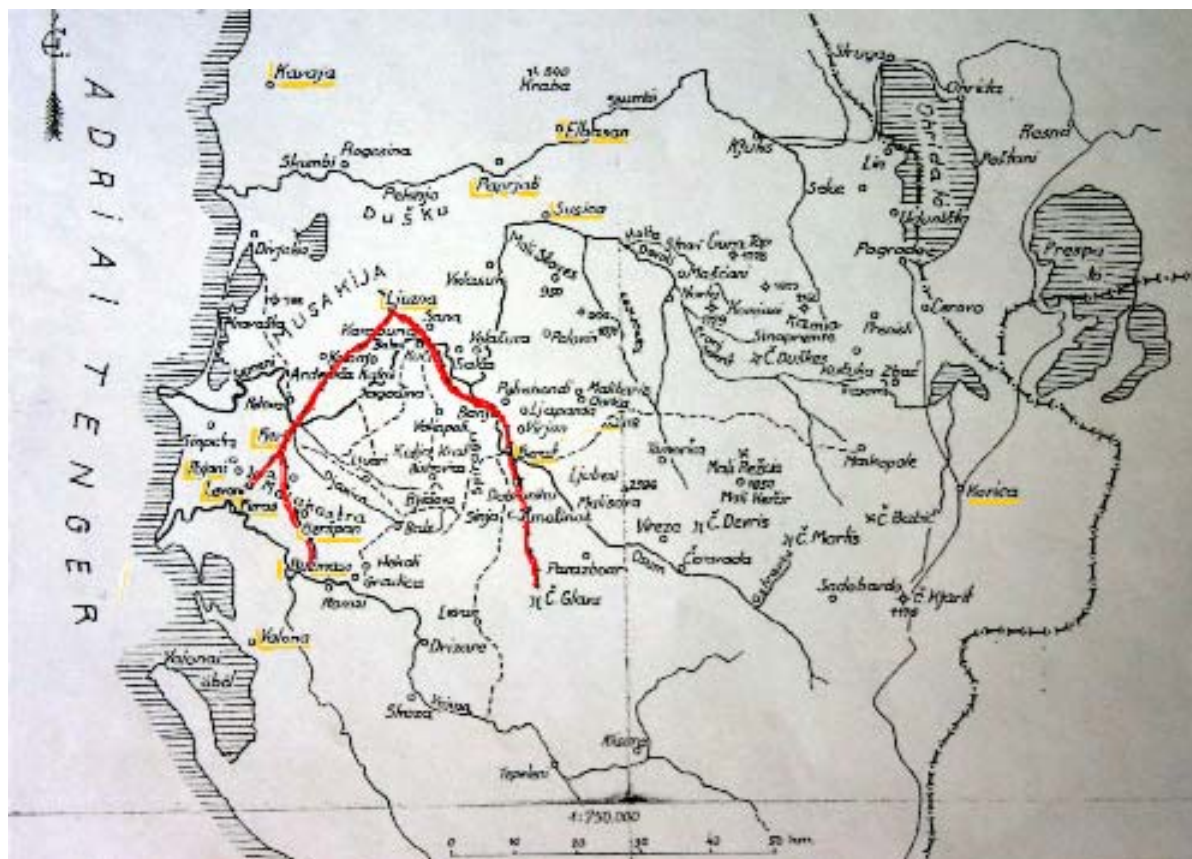
Forrás: Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon.

Augusztus 22-én Pflanzner-Baltin hadtestparancsnok utasítására a 47. hadosztály támadást indít és visszafoglalja Fjerit és Beratot. A parancsnokság megígéri, hogy a 94. gyalogdandárhoz csatolt nagyváradi 4-es zászlóaljat egy hónapon belül visszaadják a 162. dandárnak.

A valóságban a zászlóaljakat természetesen nem lehetett az átszervezéseknek megfelelően egyik napról a másikra átrendezni. Sréter ezredesnek megérkezésekor a 162. dandárt az abban még ténylegesen beosztott alakulatokkal kellett átvennie. Pillanatnyilag a 4-esek és 32-esek a 94. dandárba, a 30-asok pedig Vottorelli ezredeshez voltak még besorolva.

1918. szeptember 14. Burián István osztrák-magyar külügyminiszter békejavaslatot tesz, amelyet az antant elutasít

A délnyugat-albániai harci események követését lenne hivatott megkönnyíteni a következő térkép. Az elbeszélésünkben előforduló helységek neveit sárga színnel megjelöltük, Ljuznatól délre a hadtápnymovonalakat pedig pirossal.

A délnyugat-albániai harctér vázlatos térképe

Forrás: Nagy Vilmos: Szerbia meghódítása. Események a Balkánon. 21. melléklet.

A megemlített események néhány színhelye: *Kavaja* helység a balszáron fent nyújtott menedéket az albániai halálmenetből megszökött hadifoglyoknak. Az alatta fekvő tengerparti szakaszon a *Semeni* és *Vojusa* folyók között történt a július 7-i olasz áttörés. *Valona* kikötője az olaszok szilárdan kiépített támaszpontja, Pflanzner-Baltin, az albániai hadseregszámvetés új parancsnoka elfoglalását tervezte. *Paprrajin* és *Susican* keresztül érkezett Sréter ezredes augusztus 7-én *Elbassanba*. *Fjerit* és *Berat* a 47. hadosztály 1918. augusztus 22-én még visszafoglalta. *Korçë* (korica) az *Ohrida* tó alatt a francia fennhatóság alatti kérészetű Albán Köztársaság kikiáltásának helye.

Vae victis!

Jaj a legyőzötteknek!

TITUS LIVIUS: Ab urbe condita. Liber V. XLVIII.

Titus Livius római történetíró szerint Brennus gall vezér válasza a rómaiak panaszaira (Kr.e. 390 körül) miszerint a gallok nem tartják be a „békemegállapodás” feltételeit.

A szeptember 15-én elindult támadással a Balkán-félszigeten a több, mint 28 hadosztályt számláló antant Keleti Hadsereg szerb és francia alakulatai a macedóniai Dobropoljenél áttörtek a bolgárok által védett arcvonalat.

Forrás: Barbara Jelavich: A Balkán története. II/111. oldal.

„Az ellenséges arcvonal formája és belső összeköttetési rendszere arra készítette, hogy az áttörést közepén, 600 löveg tüzérségi támogatásával két francia és egy szerb hadosztállyal hajtsam végre, ezt követően az áttörés intenzív kihasználására a teljes lovasságot és öt további szerb hadosztályt használtam fel.”

Forrás: Franchet d'Espèrey: Lettres d'Orient. Lettre du 6/10/1918.

A támadást 600 löveg 24 órás tüzérségi előkészítése előzte meg.

Forrás: Lahai Olivier: L'offensive finale de l'armée française d'Orient

Az albán fronton a 47. hadosztály szeptember 23-án Beráttól délkeletre még támadja az Abbas Ali hegyet. Azonban a macedón fronton támadt rés betömésére sem a 11. német sem a 3. osztrák-magyar hadsereg nem rendelkezik elégséges tartalékokkal.

1918. szeptember 26.

A Honvédelmi Miniszter távirata:

A XIX.hadtest elnevezése ezentúl Albániai hadseregszámvetés.

Aláírás:Tabajdi államtitkár.

Forrás: A XIX. hadtest iratanyaga.

Az Albániai hadseregszámvetés elnevezést nem a sereg harci értéke, csak a parancsnok rangja és tekintélye indokolta. Az újjászervezés kapcsán augusztus végén a 10000 puskára 470 géppuskára és 172 ágyúra becsült erőket felmérve Pflanzner-Baltin Karl vezérezredes úgy vélte, hogy „a (rendelkezésére álló) haderő Albánia védelmére „nevetségesen csekély”, ennek következtében a feladat „szélhámos kalandnak (hochstaplerisches Abenteuer) minősíthető”.

Mégis elvállalta.

Forrás: Österreich-Ungarns letzter Krieg Wien 1933. Vierter Band 397-398. oldal.

Szeptember 29-én Bulgária különbékét köt. Evvel az albániai osztrák-magyar hadseregcsoporthoz kelet felől védtelenné válik. Helyzete kilátástalan.

Báró Pflanzer-Baltin Karl vezérezredes, a hadseregcsoporthoz parancsnoka első felindulásában kijelenti: semmi esetre sem vonulok vissza,

„ha kell, egyedül fogom védeni Albániát.”

Szeptember 30. Az északafrikaiakból álló francia lovas dandár a hegyvidék úttalan-útjain átkelve meglepetésszerűen elfoglalja Üszkübt, a XI. német-bolgár hadsereg főhadiszállását. Öt tábornok, 1600 katonatiszt és 77000 (más források szerint 90000) fő legénység megadja magát. A hadsereg hatalmas raktárai, 10000 ló, 800 ágyú, több mint 1000 géppuska kerül a szövetségesek kezére.

„Az itt volt német hadosztályok fokozatosan a nyugati frontra kerültek, úgyhogy 1918 őszén már csak 3 német zászlóalj, 100 ágyú és különböző műszaki és távíró alakulatok maradtak vissza.”

Julier Ferenc: 1914-1918 A világháború magyar szemmel. Budapest 1933. 260. oldal.

A Bulgária és a szövetséges hatalmak közötti fegyverszünet és Üszkübe eleste folytán kiadott parancs alapján a XIX. hadtest 1918. október 1-jén éjjel megkezdte a visszavonulást.

Forrás: Tagebuch der XIX. Korps, 1918. szept. 30.

1918. október 3. Paul von Hindenburg német vezérkari főnök táviratban kéri a birodalmi kancellártól: „... békét kell kötni minden áron ...”

Idézi Abel Bonnard, a Francia Akadémia főtitkára.

Forrás: Discours de réception de Franchet d'Espérey à l'Académie Française.

A Vezértábornagy* és magam arra a meggyőződésre jutottunk, hogy a hadsereg érdekében véget kell vetni a harcoknak ... A macedóniai front átszakadása és a tartalékoknak ebből következően a nyugati frontra kiható csökkenése miatt a hadsereg főparancsnokság fenntartja szeptember 29-én megfogalmazott kérését, ellenségeinknek azonnali békejavaslat megtételére.

Ludendorff tábornagy

* *Hindenburg*

Sréter ezredes adatai szerint a 162. dandár 1918. szeptember 29–30-án 1100 harcosból áll. Ez a szám önmagában döbbenetesen szemlélteti a hadsereg állapotát a háború végén. Hiszen láttuk, hogy a frontra induló 20. kanizsai ezrednek egy zászlóalja közel 1100 főt számlált.

Emlékeztetőül: a dandárt, mint sereget a hatékonyabb hadvezetés céljából alakították ki. Egy gyalog dandár a háború kitörésekor két ezredbe sorolt nyolc zászlóaljból, egy tüzérosztályból, lovas és műszaki alosztályokból, lőszertelep-ből, élelmező oszlopból és egészségügyi intézetből állt. A dandárparancsnok vezérőrnagy, kivételes esetben ezredes.

Forrás: Magyarország az első világháborúban. Főszerkesztő Szijj Jolán. Petit Real. Budapest 2000. 122. oldal.

A 162. dandár létszáma ekkor tehát a szabályszerűnek mintegy tizede. És a háborúnak még nincs vége.

„1918. október 3. A jugoszláv hadosztályt Bosznia felé toltam ... Balszárnyam egész Montenegrot elfoglalta és francia csapataim holnap délután Scutariba érkeznek. Valonában az olaszoknak jelentős hadtestük van ... Nis felé nyomulva nem hagyhattam bal szárnyam mögött ötven osztrák zászlóalj. Ferrero tábornok kijelentette, hogy bár szeretné, de szállítóeszközei nem teszik lehetővé a támadást. Erre oldalba támadtam a három osztrák hadosztályt öt francia zászlóaljjal, amelyeket a helyi felkelők és egy szerb dandár segítettek. Az osztrákok nagy sietve visszavonultak, az olaszok is elhatározták az előnyomulást, sőt hadosztályukat hadtestté bővítették ...”

Forrás: Franchet d'Espèrey: Lettres d'Orient.*

*A „Lettres d'Orient” címzettje Louis Charles de Freycinet (1828-1923), volt francia miniszterelnök, számos miniszteri tárcának, köztük a hadügyinek is viselője több alkalommal. Nyolcvanhét éves korában, 1915-16-ban még államminiszter. A levelek érkezésekor, 1918-ban már nyugállományban van.

A fenti levél ugyan nem hivatalos jelentés, de azért tehetünk néhány észrevételt.
– A francia csapatoknak Scutariba érkezéséről 1918. október 4-én nincs adatunk. Ennek valóságos időpontját a források november 1-ben adják meg.

– Franchet d'Espèrey, figyelmen kívül hagyva létező és eredményes katonai felderítésének jelentéseit, egyszerűen hadseregszervezési táblázatból kiolvasva egy hadtest hadilétszámát (lévén szó itt a XIX.-ről) három hadosztályban jelöli meg az Albániában lévő „osztrák” erőket. A valóságban, mint tudjuk, ez a három hadosztály a következő kettő: a 47. és a 81. Másrészt 50 zászlóaljról beszél. Nagyjából ez is összhangban van a táblázatokban a három hadosztályhoz tartozandó 48 zászlóaljjal, a valósággal azonban nem.

– Ezzel szemben az öt kipihent, jól felszerelt, teljes létszámú francia zászlóalj jelentős erőt képviselt.

Lássunk más forrást az Albániai hadseregcsoporthoz! Ebben, tekintettel a szerző személyére*, az alakulatok számára vonatkozó adatoknak hiteleseknek kell lenniük. A harcosok száma viszont megint hadseregszervezési táblázatból kiolvasott elméleti „hivatalos” adat. Tehát:

– A hivatalos állomány 39 zászlóalj, 39000 harcos mintegy 29000 lőfegyverrel. A valóságban 1918. szeptember végén a harcosok létszáma 24-25000 között volt, alig 17000 lőfegyverrel.

Forrás: Kerchnawe Hugo: Die Militärverwaltung in Montenegro und Albanien. Seite 289

* Hugo Kerchnawe vezérőrnagy 1918-ban az albániai osztrák-magyar katonai közigazgatás előjárója.

Ebből az következik, hogy az albániai hadseregcsoporthoz harci értéke 1918. szeptember végén a ténylegesen 17 és 25 zászlóalj közötti lett volna – ha nem pusztította a malária.

Fentebb olvastuk, hogy egy olasz hadtest élén Valonában állomásozó Ferrero tábornoknak – „legnagyobb sajnálatára” – szállítóeszközei nem teszik lehetővé a részvételt a támadó hadműveletekben. Csak udvariasságból nem mondja, de a valóságban pusztán jelenlétét a városban elegendő támogatásnak és szövetséges kötelezettsége teljesítésének tekinti. Franchet d'Espèreynek tudnia kellett, hogy kis idővel azelőtt az olasz hadvezetés még kiűriteni kívánta Valonát. Ahogy mint láttuk, 1916 februárjában Durazzót is kiűriteni kívánta. Csak a legmagasabb szintű és legnyomatomatékosabb francia ellenkezés tudta ettől eltéríteni. Az olasz vezérkar és a kormány tökéletesen tisztában volt azzal, hogy Szerbia nem barát, csak szövetséges. Eléggyé kínos volt már az is, hogy aktív részt kellett vállalniuk a szerb hadsereg menekítésében. Úgy tartották, hogy valós, vagy vélt szerb érdekekért egyetlen olasz katonát sem szabad áldozni.

Forrás: Frédéric Le Moal: La France et l'Italie dans les Balkans. L'Harmattan Collection Internatinal. 2006.

„1918 szeptemberében a Thesszalonikiben állomásozó antant csapatok végre akcióba léptek.

A huszonnyolc hadosztályból kilenc görög, hat pedig szerb volt. Alig ütköztek ellenállásba ... Szeptember 29-én a bolgár kormány bejelentette a kapitulációt. A félszigeten állomásozó német és Habsburg csapatok gyors visszavonulásra kényszerültek észak felé.”

Forrás: Barbara Jelavich: A Balkán története. II/111. oldal.

„Villámgyors előnyomulásunk Belgrad felé Mackensen minden tervét összezavarta ... körülbelül 20 német és osztrák hadosztályt tudott összevonni, de ezek csak egymást követően, két és fél naponként érkezhettek a rendelkezésre álló egyetlen vasútvonal gyenge kapacitása következtében.”

Forrás: Franchet d'Espèrey: Lettres d'Orient.

Valóban, a gyors átcsoportosítás a Belgrádtól délfelé vivő vasúton, még ha álltak volna is rendelkezésre tartalékok, lehetetlen volt.

„... az antant seregek helyzetét, 1918 szeptember 22-étől a fegyverszünet beálltáig, még ma sem ismerem. A(z osztrák-magyar) sereg vezérsege az egész visszavonulás alatt az ellenség előrehaladásáról mélyszélesen hallgatott, gyalogoltunk négy teljes hétig teljes bizonytalanságban ...”

Sréter István ezredes, a 162. dandár parancsnoka

Forrás: Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. 27. oldal.

Az előnyomuló balkáni antant hadsereg elleni védelemre Kövess Hermann tábornagy a róla elnevezett hadseregcsoport élén csak október 10-én kap majd megbízást. Az uralkodó ezt követően november 3-án a monarchia egész haderejének főparancsnokává nevezi ki.

Sréter ezredes terepleírása a visszavonulás megkezdésekor:

A visszavonuló csapatoknak rettenetesen nehéz terepövezeteken kell áthaladniuk.

1/ Durazzótól délre a tenger felőli nyugati rész sík, a keleti viszont nehezen járható, erősen tagolt hegyvidék. Az innen észak felé vezető utak ezen terepnehézségek következtében Vorrában összefutnak. Az utak között sehol sincs kiépített kapcsolat, a terep sokszorosan tagolt, szaggatott, rajta járművek nem haladhatnak át.

2/ Vorra és Scutari között (Vorra – Mamuras – Alessio – Skutari) a mocsaras, ősnövényzettel borított tengerpartot kelet felől az Albán havasok zárják le. A mocsaras részen keresztül „cérnaszállyi” út vezet ráépített tábori vasúttal. Csak egy menetoszlop lehetséges.

3/ Scutaritól három útvonalon lehet északnak tovább menni:

- Podgorica – Danilovgrad – Niksic – Artovac, a tó keleti partján,
- Scutari – Dulcigno – Antivari – Virpazar – Cetinje – Lovčen – Cattaro felé,
- Scutari – Dulcigno – Antivari – Budua-Teodo felé.

Az áthaladás három oszlopban történhet. Támadás esetén ezek egymást támogatni nem tudják.

A felhalmozott készleteket, mint hadianyag, felszerelés, élelmiszer, a tábori vasúttal kellene „tervszerűen” kiüríteni. A szűkre szabott idő a szükséges átrakódásokat lehetetlenné teszi. Minden feltorlódik. Ha az ellenség a visszavonulás megkezdésekor idejében magához tér, erélyesen üldöz és Vorra kiürítése előtt utolér, a sereg elveszett.

Sréter ezredes személyes véleménye a visszavonulásról: A kiürítés nem indult meg idejében. A végrehajtásban hiányzott a meggondolt határozottság és a tervszerű következetesség. Viszont az észrevétlen elszakadás az ellenségtől szerencséje sikerült.

Folyik a visszavonulás:

„Vaksötétség, mélységes csönd ül a tájon ... Minduntalan az út mentén heverő, menetképtelen maláriabetegekre bukkantunk; nem tudtam rajtuk segíteni ... Hajnal felé ránk szakadt a tropikus eső ... Lovaink térdig gázoltak a felgyülemlett esővízben ...”

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. 62. oldal.

San Giovanni di Meduából 30 000 maláriabeteget elszállítottak.

Georg Veith: Der Feldzug in Albanien.

A 47. hadosztály a Gomares-Ljusna-Bozdaziak-Balagat vonalon érintkezik az ellenséggel.

Forrás: Sréter István.

Október 2. Az olasz flotta a szövetséges Keleti Hadsereg főparancsnoka, Franchet d'Espèrey tábornok kívánságára megtámadja Durazzo kikötőjét. A támadás eredménytelen marad.

Forrás: Le Moal Frédéric: Ports et îles de la mer Adriatique pendant la Première Guerre Mondiale... Cahiers de la Méditerranée vol: 70. 2006.

Október 8. A 47. hadosztály utóvédei Scambinál, október 12-én Durazzonál.

Forrás: Nagy Vilmos.

Október 10-én Franchet d'Espèrey főparancsnok úgy döntött, hogy Albániában a közlekedési utaknak az utánpótlást bizonytalanná tevő, az esős időszak súlyosbította rossz állapota miatt, a(z antant) csapatok csak kisebb különítményekkel, biztosító-védekező jellegű tevékenységet folytatnak.

Forrás: Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 3e volume Paris 1923. 404. oldal

Az albánok most már kisebb osztagokat lefegyvereznek. A vonatoszlopokat kirabolják.

Október 12. Tiranán keresztül elértem Vorrát. Meséltek, Debra felől Kraja felé két szerb zászlóalj, a Mati völgyében Alessio felé franciák nyomulnak előre. Skutari vidékén a lakosság fellázadt ellenünk, Montenegró is forrong.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. 41. oldal.

1918. október 12.

Gütner őrnagy, a hadosztály vezérkari főnöke közölte velem, hogy a prezza-i albánok állandóan lövöldözik a falu alatt elvonuló kisebb osztagokat és úgy ezeket, mint a szállító oszlopokat kirabolják. Ezt a lázongó, rabló lakosságot például meg kell büntetni. Azt kívánta, hogy a dandár zárja körül a falut és az ütegek lőjék rommá a házakat.

„... kijelentettem, a büntető expedíció célt tévesztett... az albán férfiak az első ágyúlövésre meg fognak lógni,

Sréter István ezredes

Családi irattár. Horváth Orsolya szívességéből

a faluban csak az asszonyok és gyermekek maradnak... a(z) ilyen expedíció(t) nem helyeslem, és annak végrehajtását megtagadom ...”

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. 42. oldal.

1918. október 16. Károly Ausztria császára és Magyarország királya kihirdeti a birodalom federatív átalakítását. Alakuljanak meg a nemzeti tanácsok!

Október 17. Alessio. Itt székel a 47. hadosztály parancsnoksága. Csatlakoztak a magyar népfelkelő zászlóaljok, a nagyváradi 4-esek, a budapesti 30-asok, a veszprémi 31-esek a dési 32-esek. Igaz örömmel üdvözölten őket. „A jó fiúk ... elmondották a visszavonulás részleteit, lerongyolódásuk történetét. Alig volt pár puskájuk. A 30-asoknak csak tíz csatára lézengett a „zászlóalj” név mögött. Legjobban a désiék néztek ki ... Két napig gyalogoltam még katonáim társaságában Skutariig ... a menetnek második napján báró Pflanze menetközben megsejmelte dandáromat és a magyar zászlóalj-töredékek fegyelmezettsége, a rend, a feszes tartás felett őszinte elismerését fejezte ki.”

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. 46. oldal.

1918. október 17. Tisza István miniszterelnök bejelenti az országban: a Központi Hatalmak elvesztették a háborút.

1918. október 18. „Meggyőződése, hogy mire elérem a Szávát, Ausztria-Magyarország felbomlik.”

Forrás: Franchet d'Espèrey: *Lettres d'Orient*.

1918. október 18. A antant Vezérkari Főnökség távirata a szövetséges hadak főparancsnokának: „Scutari ideiglenesen a nagyhatalmak nemzetközi ellenőrzése alá helyezendő. A szövetséges hadak (fő)parancsnoksága biztosítani tartozik, hogy a megszállás francia, angol és olasz egységek által történjék, a szerbek vagy montenegróiak kizárásával.”

Forrás: *Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 3e volume Paris 1923. 405. oldal.*

1918. október 21-én Kövess Hermann tábornagy parancsot ad a Duna-Száva-Drina folyók mögé való visszavonulásra. A Monarchia háború előtti, Cattarótól Orsováig húzódó mintegy 900 kilométeres határának védelmére Kövess mindössze 12 gyalogos és 3 lovas, kimerült és rosszul felszerelt hadosztályra számíthatott az észak felé nyomuló antant Keleti Hadsereg 32 kitűnően felszerelt friss hadosztályával* szemben.

Forrás: Galántai József: *Az első világháború. Gondolat. Budapest 1988. 483. oldal.*

* Az antant Keleti Hadseregének hadosztályaira vonatkozóan a források egymástól eltérő, de mindig 30-hoz közeli számot adnak meg. Ennek magyarázata nyilván az egyes hadosztályok hadrafoghatóságának megítélése. Jelavich szerint a támadás megindulásakor a Keleti Hadseregnek 28 hadosztálya volt. A Trianon kötet adatai szerint „papíron is csak 31 hadosztály létezett, 8 francia, 4 angol, 2 olasz, 7 szerb és 10 görög”.

„Az új arcvonala megszervezése a vázolt vonalban természetesen csak akkor sikerülhetett, ha az ellenség lassan halad észak felé. Ám ez gyorsan nyomult elő. Így aztán a Központi Hatalmaknak részletekben beérkező és nagy területre szétoszló csapatai nem tudták a diadalittas ellenséget feltartóztatni.”

Forrás: Julier Ferenc: *1914-1918 A világháború magyar szemmel. Budapest 1933. 263. old.*

Scutari 1918. augusztus első napjaiban, Sréter ezredes érkezésekor.

„Scutariban ... Az árnyas Lovčen-kertben szólt a zene; hófehérbe öltözött nők és hadtáphősök zeneszó mellett mulattak, kacagtak; derűs mosoly, megelégedés, gondtalanság ült az arcokon ... a hadtáp-kiskirály, Juha alezredes ... a hófehér mezbe burkolt úr unottan ellépett.”

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest 1924. 6. oldal.

Skutari kinagyított távlati látképe

Scutari 1918 októberében, a visszavonuláskor.

„Bezzeg, most másként nézett ki Skutari; a Lovčen-kert árnyas fáin alatt már nem szólt a zene; a Trollmann-kút köpadjain, ha leszállt az est, már nem sügtakbúgtak a szerelmes párok; a vékony vízszög egyhangú csobogását már nem zavarta a csóközön, eltűntek az albániai kiskirályok, a szűziesen fehér burnuszba öltözött női segéd munkások, hanem helyettük napbarnított arcú, kemény járású, őszbecsavarodott magyar népfelkelők sétáltak az utcákon ...” miután 18 nap után először megmosakodtak.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest 1924. 46. oldal.

Itt kívánjuk idézni George Fraser Phillips dandártábornoknak, az Albániai Brit Katonai Misszió vezetőjének véleményét az általa észlelt, háború alatt történt változásokról. 1918 decemberében érkezik Skutariba. Helyesbítünk: visszaérkezik Skutariba. Ugyanis G. F. Phillips dandártábornok, akkor még alezredesként, az 1913-ban a partraszállt nemzetközi különítmény parancsnoka és Skutari kormányzója egészen a világháború kitöréséig. Hallgassuk hát meg őt is:

„1918. december 26-án Skutariba érkezve a város általános helyzetét a vártnál sokkal kielégítőbbnek találtam. A lakosság nyugodt, a kapcsolatok a keresztények és mohamedánok között jobban megalapozottabbak, mint mikor a helyet olyan jól megismertem. Az élelmiszer drága, de van bőségesen, az ipar fejlődik; a középosztálybeliek megvagyonosodtak, ha a felsőbb és alacsonyabb társadalmi rétegek szenvedtek is bizonyos mértékig.”

Ezután kifejti, hogy vidéken egyáltalán nem ilyen kedvező a helyzet. Az ország északi és gyakorlatilag az egész keleti határmenti részén a lakosság nyugtalan, élelmiszerhiány van, és helyi csatározások folynak. A szerbek és védencük, Essad Pasa állandósítják a zavaros közállapotokat, hogy evvel „rendfenn-tartó” jelenlétük szükségét, büntető expedícióikat és az albánok önálló állami létre való alkalmatlanságát igazolják.

Forrás: G.F. Phillips: Memorandum on the General Situation in Albania.

Október 22-én minden háborgatás nélkül bevonultam Podgoricába.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest 1924. 47. oldal.

Podgorica: „Több házban bezárt és sötét ablakok mögött szólt a guzla, csendesen mulattak a montenegróiak, mámorosan várták a felszabadítókat.”

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest 1924. 57. oldal.

A 162. dandárban egy kivételével minden zászlóaljat tartalékos tiszt vezényel. A dandártörzs csupa tartalékos tiszt. A visszavonulást a montenegrói Podgoricán keresztül a 29., 30., és 31. zászlóaljaknak fegyveresen kell kierőszakolniuk. A dandár vesztesége Podgoricánál 213 ember és 17 öszvér. A fentebbiekben láttuk, hogy a 162. dandár létszáma elképesztően alacsony volt. Ezek a veszteségek tehát rendkívül súlyosak. A nagyváradi 4-es és a dési 32-es zászlóalj a várost elkerülve a Moraván kelt át egy rozoga csónakon Dajbabánál. Ahogy lehetett. Éjjel kettőkor csatlakoztak, 74 embert és 20 öszvért vesztek*. A veszteség tehát ismét rendkívül súlyos.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest 1924. 63-64. oldal.

*Ezek szerint a 162. dandár összvesztesége 287 ember és 31 öszvér.

Halkó János százados, a nagyváradi 4/IV-es zászlóalj parancsnoka november 1-jén jelenti a rendkívül nehéz átkelés körülményeit a mintegy 3 méter mély Morava folyón. Anyagi veszteség: 1 ember vízbefúlt, kettő kórházban és 15 málhás állat elveszett az 58-ból.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. A 162. népfelkelő gyalogdandár iratai. II. 356. rendező.

Október 30-án reguláris szerb csapatok rohanják meg Scutarit keletről.

Forrás: Nagy Vilmos.

„A szerbek nehéz küzdelem után, amelynek során 4000 foglyot ejtettek, október 30-ától elfoglalják Scutarit, az első francia egységek november 1-jén csatlakoznak hozzájuk.

Forrás : Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 3e volume Paris 1923.

Az olasz Tanaro dandár egy zászlóalja október 31-én partra száll San Giovanni di Meduanál.

Forrás: Az 1914-18-as Világháború. XIX rész. Kézirat. Hadtörténelmi Levéltár.

A hátszlovák és teherhordó állatok száma a legénységével összemérhető volt. Fogatolni nem lehet, de szállítási nehézségek nem jelentkeznek. A kórházba utaltak fegyveresen távoznak. Fegyvert nem semmisítettek meg és nem adtak el. Ennek ellenére egy nov. 2-i összesített jelentésben a fegyverfoghatók harmadának nincs puskája.

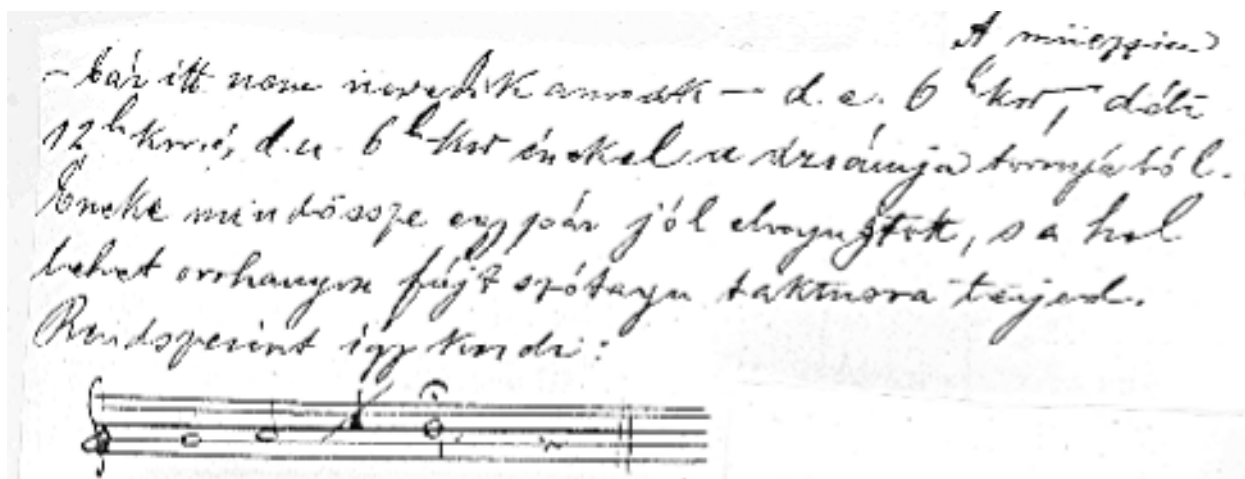
A visszavonuló osztrák-magyar csapatok 1918. október végére tehát végleg elhagyták Albánia területét. Vessünk egy utolsó pillantást egy Scutari-t pontosabban Shkodrát ábrázoló képes levelezőlapra és próbáljuk magunkat a város hangulatába képzelni.

Mint azt a veszprémi 31/I. zászlóalj írónoka feljegyezte, a müezzin éneke naponta reggel 6, déli 12 és este 6 órakor szólított imára a minaret magasából. Az imára szólítás hangját is megpróbálta lekottázni.

Ez a feljegyzés 1916 végén, még Krujaban történt, de mintegy búcsúzóul a történetek elbeszélésének erre a helyére tettük.

Scutari

Forrás: A m. kir. 31/I. népfelkelő hadtápuszlóalj NAPLÓ, Hadtörténelmi Levéltár.

1918. november 2. 10h Res. Nr. 6275. Kövess tábornagy parancsa:

A csapatokat a visszavonulás káros, fegyelembontó hatásától meg kell óvni. Megkövetelem, hogy mindenki egészen a gyalogosokig katonai kötelességét teljesítse, felhívom különösen a tisztet, hassanak rá a legénységre. Kötelességmulasztókkal (Pflichtsäumige) szemben a legszigorúbban fel kell lépni.

Forrás: Hadtörténelmi Levéltár. A 162. népfelkelő gyalogdandár iratai. II. 356. rendező.

Összeomlás és fegyverszünet

*Közzsereplők hiedelmei, szándékai és meggyőződése a történelem szempontjából közömbösek.
Ezek regényírói kategóriák. Csak az eseménnyé vált tettek, a rideg tények számítanak.*
TAPASZTALATI AXIÓMA

„Igazunk és fizikai gyengeségünk tudatában csakis a jogra támaszkodhatunk.”

KÁROLYI MIHÁLY

Az új Magyarországért 426. oldal

Amiről most következő előadásaimban hallani fognak, stricto sensu, a szó szoros értelmében, nem létezik.

A NEMZETKÖZI JOG PROFESSZORÁNAK SZAVAI ELŐADÁSAINAK

MEGKEZDÉSEKOR AZ EGRI JOGAKADÉMIÁN. 1930 KÖRÜL.

Emlékezetből, a szerző édesapjának elbeszélése nyomán

Utólagosan utánanézve, a professzor dr. Csepreghy László lehetett.

Az események lefolyásának ehhez a magyar történelemben rendkívül komor fejezetéhez érve szükséges kihangsúlyozni, hogy a tárgykör mélyreható vizsgálata meghaladja a jelen tanulmány célját és kereteit. A tanulmány megírásának során időrendi okokból közölt, teljességre számot nem tartó események és adatok kritikus értékelése, kiegészítése és elemzése szakdolgozatok feladata.

„Ezekben a napokban a Monarchia belső államegysége már valójában megszűnt. A délszláv tartományokat október eleje óta a zágrábi Szlovének, Horvátok és Szerbek Nemzeti Tanácsa képviselte. Az október 14-i csehországi általános sztrájkot követően a cseh tartományban ténylegesen már Prága irányított... Magyarország kormánya és parlamentje pedig október 16-a óta csak perszonális uniónak tekintette a Béccsel fennálló kapcsolatot.”

Forrás: Galántai József: Az első világháború, Gondolat, Budapest, 1988, 483. oldal.

1918. október 23–24. Éjjel, a budapesti károlyi palotában Károlyi Mihály elnökletével megalakul a Magyar Nemzeti Tanács.*

1918. október 27. Andrassy Gyula osztrák-magyar külügyminiszter jegyzéket intéz Wilson elnökhöz: a monarchia mindenben elfogadja az elnök úr feltételeit. Kérem, hogy rendelje el azonnali fegyverszünet előkészítését.

** Emlékeztető: A keltezéssel megadott politikai események forrása általában:
Magyarország történeti kronológiája, 3. köt., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.*

Érdemes megjegyezni, hogy Andrassy külügyminiszter a rendelkezésére álló információk ismeretében a való helyzetet tévesen megítélve úgy vélte, hogy bár az Egyesült Államok megkésve lépett a háborúba, Wilson elnök meglévő hatalmi súlya lehetővé teszi számára, hogy „elrendelje” azonnali fegyverszünet előkészítését.

1918. október 29. Az Osztrák-Magyar Monarchia területén élő „Szlovének, Horvátok és Szerbek elválaszthatatlan nemzetének Nemzeti Tanácsa” kikiáltja „állami függetlenségét” és evvel minden kapcsolatot megszakítottak tekint a Monarchiával és a Habsburg dinasziával.

A kiáltványról értesíti az Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia, Olaszország és Szerbia kormányait, kijelentve egyben, hogy kész közös államot alakítani Szerbiával és Montenegróval.

Az értesítést táviratilag megismétlik november 3-án.

Forrás: *Service historique de la Défense, Château de Vincennes. 20N234*

1918. október 30. „Őszirozsás forradalom.” Felfegyverzett munkások és katonák megszállják Budapest stratégiai pontjait.

Kivonat a nemzeti tanács kiáltványából a katonasághoz 1918. október 30-án:

Katonák!

... Magyarország határai védtelenek.

A magyar csapatokat nem a határra küldik, hogy őrtálljanak ... hanem ide hozzák Budapestre, hogy a magyar Nemzeti Tanácsot, amely rögtönös békét, teljes függetlenséget, önálló magyar hadsereget, magyar külügyet, népuralmat és szociális igazságot akar a dolgozó és szenvedő tömegeknek, a mindenfajta szegénységnek, letörje és mozgalmát vérbefojtsa ... körülöttünk minden nemzet egységesen harcol szabadságáért, önállóságáért. Magyarországon még mindig azok a bécsi cselédek és háborús uszítók parancsolnak, akik benneteket ... arra akarnak felhasználni, hogy vérbe fojtsák veletek a Magyar Nemzeti Tanácsnak azt a mozgalmát, amely nektek is azonnali fegyverszünetet, jogot, kenyeret és szabadságot akar kivívni ... ti annak a független és demokratikus Magyarországnak vagytok katonái, amelyet a Magyar Nemzeti Tanács képvisel.

Őrizzétek meg a múlhatatlanul szükséges katonai fegyelmet és rendet ...

Katonák, ne lőjetez testvéreitekre, anyáitokra, ne ontsatok Budapest utcáin magyar vért!

A ti helyetek nem a régi rendszer, a Tiszák és Andrássyak* (a bécsi lakájok és népellenesek) oldalán van, hanem a miénken! ...

... tartsatok fegyelmet! Szervezkedjétek! ...

Várjátok a Magyar Nemzeti Tanács parancsait!

Nemzeti Tanács

*Andrássy Gyula a Monarchia utolsó külügyminisztere, Károlyi Mihály mellett Tisza István ellenzékének egyik vezéralakja.

A Kiáltvány teljes szövegét lásd: József főherceg: *A világháború... Mellékletek VII. doboz. 73. számú melléklet*

A Nemzeti Tanács kiáltványa tényként állítja, hogy leverésére csapatokat irányítanak Budapestre. Az állítás valóságát és a virtuális tény potenciális hatásait részleteiben nem tanulmányozhattuk. Az ország sorsdöntő veszélyben van, a határok védtelenek, ezt a csapatok parancsnokai tudják. Van-e ok feltételezni, hogy nem készek együttműködni az ország „de facto” kormányzatával? A Nemzeti Tanács nyilván úgy gondolta, hogy van és ez a vélemény következményeiben sorsdöntő. A kormányzat számára ugyanis a főellenesség az ország saját hadserege. Elképzelhető, hogy ezt a helyzetmegítélést nem kis mértékben Várnai Zseninek a tanács tagjai által jól ismert érzelmes, 1912-ben írt forradalmi mozgalmi verse sugallhatta:

„Most készülünk a döntő nagy csatára,
S ti lesztek ellenünk majd, a sereg,
Ha ráusznának önnön véreidre,
Ne lőj fiam, mert én is ott leszek!”

Ha valóban ez a helyes és meggyőző magyarázat, akkor az ideológiai beidegezettség reális helyzetfelmérést és gondolkodást megbénító esetének paradigmájával állunk szemben.

1918. október 31. József főherceg a király képviselőjében kinevezi Károlyi Mihályt miniszterelnökké. Károlyi megalakítja kormányát.

1918. október 31. Tihanyi József ezredes állomásparancsnok közli a Nagykanizsai Nemzeti Tanács Végrehajtó Bizottságával, hogy a városban állomásozó magyar csapatok alávetik magukat a Nemzeti Tanács rendelkezéseinek.

Forrás: Pál József: Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában 27. oldal.

1918. november 1. Az uralkodó Károlyi Mihály telefon-előterjesztésére Linder Bélát kinevezi hadügyminiszterre.

Sréter István: A badeni hadsereg főparancsnokság 1918. októberben és a hadsereg felbomlása. 24. oldal. Budapest, 1922.

1918. 11. 01. A király felmenti Károlyi Mihályt a neki tett hűségeskü alól.

1918. november 1. Linder Béla, a Károlyi-kormány hadügyminisztere a fegyverszünet aláírása és annak életbelépése előtt három nappal elrendeli, hogy a magyar csapatok tegyék le a fegyvert.

„November 1-jén a Károlyi-kormány ... elrendelte az azonnali fegyverletételt és a leszerelést. ... még aznap délután 5 órakor Linder hadügyminiszter felhívta Konopitzky altábornagyot a délkeleti arcvonali Hadseregcsoporthadparancsnokság* vezérkari főnökét, utasította azonnali fegyverletételre és két tisztnek Belgrádba küldésére ...”

Forrás: Farkas Márton: Katonai összeomlás és forradalom 400. old.

*Kövess Hermann tábornagy hadseregcsoporthadja.

A hadügyminiszter távirati rendelete a fegyverletételre és leszerelésre:

Budapest 1918. november 1.

... A magyar kormány határozata alapján, mint felelős magyar királyi hadügyminiszter elrendelem a fegyverletételt és utasítom a hadsereg főparancsnokságot, a hadseregcsoporthadparancsnokságokat*, hogy Wilson békepontjai, a teljes leszerelés, népek szövetsége és a döntő-bírósságok elvei alapján haladéktalanul lépjenek az entente-hadseregek parancsnokságaival összeköttetésbe a fegyverletételre vonatkozólag ...

Az azonnali leszerelés rögtöni végrehajtására ... leszerelési különítmények alakítandók, melyek katonai felszereléseket és mindennemű hadianyagot összegyűjtenek. Az elbocsátandók fegyver, lőszer és felszerelés nélkül mielőbb hazairányítandók ...

... az ország belsejében lévő és érkező csapatok részére külön intézkedéseket adok ki.

A végrehajtásról Budapestre jelentést várok.

Linder Béla s.k. m.kir. hadügyminiszter

*a távirat címzettjei:

Hadsereg főparancsnokság Baden,

Hadseregcsoporthadparancsnokságok: Borojević, Bozen, Kövess, Odessza, Mackensen

Forrás: József főherceg: A világháború ... Mellékletek VII. doboz. 75. számú melléklet.

Ezt a táviratot olvasva egy fegyverszüneti szerződések megkötésében kevésbé járatos személy a következő kérdéseket tehetné fel:

– Kinek van joga elhatározni és kihirdetni egy ország hadseregének fegyverletételt?

- Utasíthatja-e egy magyar hadügyminiszter, a „magyar kormány határozata alapján”, a Központi Hatalmak alakulataiból álló hadseregcsoporthoz parancsnokait?
- Összeköttetésbe léphet-e a szembenálló ellenséggel külön-külön minden hadseregcsoporthoz parancsnokság minden központi egyeztetés nélkül?
- Megszabhatja-e a fegyveres ellenségnek a fegyverletétel elvi alapjait (wilsoni békepontok, döntőbíráskodások és a többi) az, aki előzetesen letette a fegyvert?
- Hogyan egyeztethető össze ez a távirat a Nemzeti Tanács október 30-i, mindössze két nappal korábban kiadott felhívásával a katonákhoz a határok védelmére?

Emlékeztető: október 30-án a Magyar Nemzeti Tanács elnöke Károlyi Mihály.
November 1-jén a magyar kormány elnöke Károlyi Mihály.

A hadügyminiszter távirati rendeletének visszhangja.

1918. november 1-jén telefonutasítás érkezett a magyar hadügyminisztertől a déli határok védelmére rendelt „Kövess Hadseregcsoporthoz”, hogy a magyar csapatoknak le kell tenniük a fegyvert, és a hadseregcsoporthoz parancsnokság által fegyverszüneti megegyezés céljából szervek küldendő ki. A kérelmet, hogy ezt az utasítást ismételjék meg, hogy legalább gyorsírással lejegyezhető legyen, a hadügyminisztérium nem teljesítette. Következésképpen az utasítás nem volt hiteltelnek tekinthető.

November 2-án rádiótávirat érkezett hasonló utasítással.

A hadseregcsoporthoz parancsnokság (tehát Kövess tábornagy) nézete szerint egy következményeiben ennyire súlyos utasítást (folgenschwere Weisung) minden kétséget kizáró autentikus módon, géptávirón vezérkari tisztől vezérkari tisztnek, illetve egy kormánytag által személyesen a vezérkar főnökének kell eljuttatni.

A november 2-án nyílt írással (titkosítás nélkül) küldött rádiótelegram érhetően gyorsan ismertté vált és a csapatok hangulatában rendkívüli pusztítást (Verwüstungen) idézett elő. A hadsereg fegyelme szét volt verve, mindenki azt hitte, hogy most már azt csinál, amit akar.*

Kelt Apatinban, 1918. nov. 3. délután 10h 30-kor

sajátkezű aláírás: Kövess

* Jelentésben a tábornagy „a legénység provokált szétzüllesztése”-ről ír.

Forrás: Cs. és kir. Hadseregcsoporthoz parancsnokság. Kövess tábornagy Op. Geh. 73. számú, 1918. november 2-i esti helyzetjelentése a M. kir. Hadügyminisztériumhoz. Hadtörténelmi Levéltár. II. 979. rendező.

A Badeni hadsereg főparancsnokság Linder hozzá érkező felszólítását „minden magyarázat, indoklás és részintézkedés nélkül” továbbítja a hadseregcsoporthoz parancsnokságoknak.

A Borojević hadseregcsoporthoz válaszjegyzéke:

„... Linder alezredesnek a fővezérség által továbbított parancsára kötelességszerűen bejelentem, hogy a főparancsnokság kétes magatartása és teljes határozatlansága seregtestek vezetését a legnagyobb mértékben veszélyezteti ... Linder alezredes a hadseregnek parancsokat nem adhat, miért is megfoghatatlan előttem, hogy a fővezérség ily rendeleteket továbbít. Ezen állapotok nem csak a hadsereg létét, hanem a hadsereg becsületét is veszélyeztetik; a felelősséget a továbbiakért magamtól elhárítom.”

A *Tirol*i hadseregcsoporthoz parancsnokság véleménye:

„Isten és az emberiség előtt a rendelet következményeiért azokat teszem felelőssé, akik ezen rendelet kiadását meg nem akadályozták.”

Sréter István: *A badeni hadseregfőparancsnokság 1918. októberben és a hadsereg felbomlása*, 24-25. oldal.

Amint látjuk, Borojević Szvetozár tábornagy, hadseregcsoporthoz parancsnok, válaszcímjegyzékében Linder Bélát alezredesnek nevezi. Végül is alezredes volt-e vagy ezredes? Az 1916-os tiszti sématisztizmus (névcímjegyzék) alezredesi előléptetését 1915. szeptember 1-jére teszi. Az Új Magyar Életrajzi Lexikon (Magyar könyvklub, 2002) szerint 1918 májusában nevezték ki ezredessé. Nincs megadva, hogy milyen érdemek alapján és kinek a felterjesztésére. Ennek kutatása messze meghaladná dolgozatunk célkitűzését. A rend kedvéért azonban ellenőrizhetjük addigi katonai karrierje csúcspontjának tekinthető ezredesi kinevezésének időpontját:

A „Rendeleti Közlöny a M. Kir. Honvédség számára” 1918. aug. 10-én kelt 109. számában a következő információkat találjuk (összefoglalva):

Linder Béla tüzér törzskari alezredes, egy honvéd tábori tüzérezred volt parancsnoka 1918. május 1-jei visszamenőleges hatállyal ezredessé neveztetett ki (1682. oldal).

1918. november 2. A nagykanizsai 20. ezred pótzászlóaljának katonái letették a hivatalos esküt a Nemzeti Tanácsra. Hamburger Jenő javaslatára Forradalmi katonatanácsot alakítanak. Ezek után a katonatanács hatáskörébe tartozik az állomásparancsnok és a pótzászlóalj parancsnokság intézkedéseinek végrehajtását elrendelni.*

Forrás: Pál József: *Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában* 27. oldal.

*világosan szólva: a katonatanácsok átvették a parancsnokságot.

1918. november 2-án délelőtt 11 órakor a Budapesti helyőrség többszáz tisztje, köztük sok törzstiszt és tábornok összegyűlik, hogy letegyék az esküt a Nemzeti Tanácsra.

Linder Béla hadügyminiszter, a magyar fegyveres erők szervezése, feltöltése és ellátása irányításával és biztosításával megbízott legfőbb államigazgatási szerv vezetője a következő szavakkal fordul hozzájuk:

„Katonák! Bajtársaim ...
Minket le nem vertek, mi győztünk, a nép győzött ...
Az emberiség ügye győzött ...
Nem kell hadsereg többé!
Soha többé katonát nem akarok látni!”

Elképzelhetetlen azonban, hogy nem egy hadügyminiszter, hanem bárki is aki a rend fenntartásáért felelős ... nem akar karhatalmat fenntartani.

Forrás: Dr. Juhász Nagy Sándor, a Károlyi-kormány vallás és közoktatási államtitkára: *A magyar októberi forradalom története*. 252. old.

„... megtudtuk, hogy a hadvezetőség ... és a közös külügyminisztérium ... Weber tábornok vezetésével bizottságot küldött ki, hogy fegyverszünetet kérjenek a Monarchia számára. Andrássy csak azt kérte, hogy ... ne döntsünk még a fegyverszünet kérdésében, mert neki diplomáciai tárgyalások révén reménye van arra, hogy némi sikert fog elérni.”

Forrás: Károlyi Mihály: *Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen*. 414. oldal.

„A kormány álláspontja az volt, hogy a Monarchia megszűnt, és így Andrássy a megszűnt Monarchia ... államai nevében ... nem köthet fegyverszünetet vagy békét.”

„... annyira fontosnak tartottam, hogy Andrássy, aki megkezdte, egyúttal fejezze is be a fegyverszüneti tárgyalásokat, hogy amikor a minisztérium leszavazott, ellenkező véleményem jegyzőkönyvbe való foglalását kértem.”

Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 414. oldal.

A magyar Királyi Kormány Magyarországnak Őfelsége a király által elismert önállóságára való tekintettel nem ismerheti el közös képviselőként a fegyverszüneti tárgyalásokon Weber gyalogsági tábornokot. Mindazonáltal a körülmények nyomására és hogy ezen kifogásával a fegyverszüneti tárgyalások befejezését ne késleltesse a magyar Királyi Kormány hozzájárul, hogy Weber tábornok Magyarország érdekeit is képviselje.

Forrás: A Hadsereg főparancsnokság (AOK) távirata Weber tábornoknak. Service historique de la Défense. Paris, Vincennes. 6N71. rendező.

„Ahhoz, hogy ez a fegyverszünet egyúttal a magyar kormány nevében is kötesék meg, az AOK*-kal való előzetes tárgyalások során mi is hozzájárultunk ... A Diaz-féle fegyverszünetet tehát a magyar kormány nevében is aláírták.”

Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 415. oldal. Service historique de la Défense. Paris, Vincennes. 6N71. számú rendező.

*Armee Oberkommando = hadsereg főparancsnokság.

„Az AOK ugyanis már október 30-án fegyverszüneti bizottságot küldött a Kövess hadsereghez. A bizottság tagjai Kozmovsky Vilmos és Dormándy Géza vezérkari alezredek voltak. Ezek ... már november 2-án*... jelentették a magyar kormánynak, hogy Franchet tábornok addig szóba sem akar állni, amíg a Duna és a Száva mentén álló csapatok le nem teszik a fegyvert ...

Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 416. oldal.

*Francia forrás szerint a magyar vezérkari tisztek csak november 3-án délelőtt jelentkeztek a francia állásoknál. Kövess tábornagy ugyancsak november 3-án este jelenti Kozmovszky József (nem Vilmos) és Dormándy Géza alezredek kiküldetését.

Fegyverszüneti tárgyalásokat fegyverletétel nem előzhet meg, csak tűzszünet. Fegyvertelennel balga dolog lenne fegyverszünetről tárgyalni.

Ismeretlen eredetű távolkeleti bölcsesség.

A Monarchia küldöttségét a hivatalos fegyverszüneti tárgyalásokon vezető Weber tábornok november 2-án leadta a hírt Budapestnek, hogy a Diaz tábornokkal kötött fegyverszünetnek „kell alkalmazandónak lennie Ausztria-Magyarország valamennyi frontjára”.

Idézi: Ormos Mária: Padovától Trianonig, Trianon, Osiris kiadó, Budapest, 2003, 731. oldal.

Forrás: État-Major de l'Armée de Terre, Service Historique 6.N.71. Paris,

1918. november 3. Victor Weber tábornok Pádovában aláírja az Entente hatalmak megbízottjával, Armando Vittorio Diaz olasz tábornokkal a fegyverszünetet. A fegyverszüneti szerződés értelmében az osztrák-magyar csapatoknak vissza kell vonulniuk a birodalom 1914. évi határait. A szerződés november 4-én lép életbe. A fegyverszünet aláírásakor az Entente hatalmak képviselője, Diaz tábornok az osztrák-magyar monarchiát képviselő von Weber tábornoknak kijelenti, hogy a balkáni fronton nem lesz külön fegyverszünet.

Károlyi Mihály emlékirataiban az szerepel, hogy ezt nem Diaz, hanem Badoglio tábornok mondta. Mindenesetre Weber tábornok fent idézett november 2-i rádiótáviratában Badoglio tábornokról, bár az a fegyverszüneti tárgyalásokban részt vett, nem tesz említést.

A következőket írja:

„Az Olasz Hadsereg főparancsnokság nyilatkozata szerint az Olasz vezérkari főnök, Diaz (tábornok) kapott megbízást az Entente (hatalmak) és az Egyesült Államok részéről, hogy Ausztria-Magyarország minden frontjára fegyverszünetet kössön. Következésképpen, a Vezérkari Főnökség szerint esetleges osztrák-magyar fegyverszüneti bizottságokat a balkáni vagy román fronton nem fogadnának el. Ebből kifolyólag (tehát) az itt kötött fegyverszünet alkalmazandó Ausztria-Magyarország minden frontjára.”

Pádova, 1918. november 2.

Weber tábornok

*Forrás: 45. számú rádiótávirat. Az eredeti német nyelven.
Service historique de la Défense. Paris, Vincennes. 6N71. rendező.*

Az olasz hadsereg a fegyverszüneti szerződés életbelépése előtt fegyverüket lévő osztrák-magyar katonákat, több mint 100000 főt hadifogságba vet.*

**A fegyverszünet megkötése kapcsán olasz hadifogságba esett katonák számára vonatkozóan jelentősen eltérő számok találhatók a vonatkozó irodalomban. Fejtő Ferenc összesen 436000 főről beszél, amiből 180000 német volt. A fogságba vetés időszakát azonban november 11-ig tágitja.
Forrás: François Fejtő: Requiem pour un empire défunt. 300. oldal.*

Ennek a számnak a magyarázata lehet, hogy a pádovai fegyverszünet csak Ausztria-Magyarországra vonatkozott. Az olaszok november 4-én délután három óráig, annak életbelépéséig, 256000 osztrák-magyar katonát ejtettek fogságba, ezután pedig folytatták az ott harcoló német alakulatok „begyűjtését” november 11-ig, a németekkel kötött fegyverszünet időpontjáig.

George Clémenceau francia hadügyminiszter november 3-án értesíti Franchet d’Espèrey tábornokot, a Keleti Hadsereg parancsnokát, hogy Diaz tábornok a Szövetséges Hatalmak és az Egyesült Államok nevében fegyverszünetet kötött Ausztria-Magyarországgal. Az ellenségeskedések november 4-én 15 órakor érnek véget.

*Forrás: Service historique de la Défense, Château de Vincennes,
6N256. rendező. 1918. november 3-i, 371H/R jelű távirat.*

„Ausztria-Magyarországon a belső helyzetet zavarossá tették az alávetett államok követelései és a jugoszláv függetlenségi mozgalom jelentős méreteket látott ölteni. Franchet d’Espèrey tábornok elhatározta, hogy kihasználja ezt a forrongást és november 3-án parancsot adott a szerb hadseregnek*, hogy mielőbb tolgasson előre csapatokat minden, a jugoszláv mozgalomnak kedvező területre – a Temesi bánóságba, Boszniába, Hercegovinába, Horvátországba – és segítsék a szervezkedő erőket.”

Forrás : Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 3e volume, Paris, 1923, 426. oldal

* szövetséges hadak Keleti Hadseregének főparancsnoka, Franchet d’Espèrey, a szerb hadsereg-parancsnokság katonai elöljárója.

Tárgyalások ... „egy állítólagos magyar állam nevében” ...

George Clemenceau francia miniszterelnök 1918. november 28-i táviratából

1918. november 3-án délelőtt 11 órakor két magyar alezredes jelentkezett a szerb állások előtt, kijelentve, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnt létezni és ezért külön fegyverszünetet kívánnak kötni.

Constantin Photiades: La victoire des Alliées en Orient, 207. oldal.

A magyar királyi hadügyminiszter utasítása értelmében fegyverszüneti delegáltaknak Kozmovszky József és Dormándy Géza vezérkari alezredek kiküldetnek, de hogy az ellenség az itt kiállított felhatalmazást elismeri-e az kétséges. A két tiszt kéri, hogy a kormány erősítse meg felhatalmazásukat és tartsa velük a kapcsolatot.

Forrás: Kövess tábornagy jelentése 1918. november 3-án este. Hadtörténelmi Levéltár, II. 979 rendező.

Sréter ezredes: 1918 november 4-én reggel 6h-kor egy szerb tiszt közölte, hogy november 3-án Podgoricában fegyverszünetet kötöttek.* Az osztrák-magyar hadaknak november 8-ig ki kell vonulniuk a megszállt területekről.

*A XIX. hadtest naplója szerint Nikolić szerb őrnagy parlamenterként Podgoricából Cetinjébe érkezett.

„1918. november 4-én Franchet d’Espèrey tábornok arról értesült, hogy a Magyar Hadügyminisztérium egy küldöttsége* érkezett Belgrádba a megelőző nap este. A küldöttek azt nyilatkozták, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia már négy független államra bomlott: Ausztriára, Magyarországra, Csehszlovákiára és Jugoszláviára. A magyar kormány nevében fegyverszüneti megbeszélések megkezdését kérelmezik.

Evvel egy időben az olaszok értesítették, hogy Ausztria-Magyarországgal a fegyverszünet megkötöttetett. November 5-én pedig megkapta Diaz tábornok által a szövetséges hatalmak nevében aláírt megállapodás szövegét.”

Forrás: Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 3e volume Paris 1923. 428. oldal

*A szóban forgó „küldöttség” nyilvánvalóan a fenti két alezredes.

November 4-én Franchet d’Espèrey informálja Clemenceau-t, hogy
– magyar kormány elrendelte, hogy a katonák tegyék le a fegyvert és térjenek haza
– két alezredes jelentkezett a szerb állások előtt különbékét kérve
– Budapest utcáin a munkások és a katonák az urak, akárcsak Moszkvában

Constantin Photiades: La victoire des Alliées en Orient.

Felmerült a kérdés, hogyan kezdődhetnek tárgyalások egy olyan kormánnyal, amelynek törvényes létezését a szövetséges hatalmak mindeddig nem ismerték el egy hivatalosan felhatalmazott megbízottak által aláírt fegyverszüneti szerződés újratárgyalásáról?

Constantin Photiades: La victoire des Alliées en Orient

1918. november 5 Misics vajda, szerb vezérkari főnök hadparancsa az első és második szerb hadsereghez a Szerémség, Szlavónia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Dalmácia, a Bánát és Bácska elfoglalására.

Ez a hadparancs teljesen figyelmen kívül hagyja a padovai fegyverszüneti szerződést, amelynek egyébként Franchet d'Espèrey tábornok ezen a napon a teljes szövegét megkapta.

1918. november 6. A zombori Nemzeti Tanács engedélyt kér a Károlyi-kormánytól – az ország déli határainak védelmével megbízott – Kövess Hermann tábornagy letartóztatására. A tábornagy azonban a Károlyi-kormány által rendelkezésére bocsátott „Ferenc József” gőzössel 5-én elhagyta Apatint.

Forrás: Farkas Márton: Katonai összeomlás és forradalom. A hadsereg szerepe a felbomlásban. 402. oldal.

Emlékeztetünk, hogy 1918. november 3-ától Kövess Hermann tábornagy az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoka.

November 6-án, öthetes visszavonulás után, a 162. népfelkelő dandár példás rendben, fegyelmezetten, feszes tartással, énekelve vonul be a Cattaro melletti Oranova városába.

Az ünnepi hangulatban lévő lakosok sorfalat állnak és gúnyosan röhögnek.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon.

1918. november 6. Rudolf Stöger-Steiner osztrák-magyar hadügyminiszter felszólítja a császári és királyi hadsereg tisztjeit, jelentkezzenek saját nemzeti tanácsaiknál.

Evvel a rendelkezésével a birodalmi hadügyminiszter hivatalosan is feloszlatta a birodalmi hadsereget.

... „az albániai seregnek felbomlása a régi monarchia határainak átlépése után, azaz november 6-án kezdődött”...

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. 77. oldal.

„Szende Pál* ekkor emlékeztetett arra, hogy november 4-e körül az AOK** tényleg azt üzenté, hogy Diaznak van joga tárgyalni, nem Franchet-nak ... A (magyar) kormány ... ezt nem hitte el neki. A miniszterek azt gondoták, hogy az AOK** meg akarja akadályozni a magyar külön delegátusok elutazását.”

Károlyi Mihály: Az új Magyarországért, Magvető könyvkiadó, Budapest, 1968, 432. oldal.

* pénzügyi államtitkár a Károlyi kormányban.

** Armee Oberkommando = Hadsereg főparancsnokság.

A magyar delegáció Károlyi Mihály vezetésével november 6-án este „szalonruha nélkül” indult a Ferencvárosi pályaudvarról. Jászi Oszkár miniszter, Hatvany Lajos báró a Nemzeti Tanácsból, Rau Gottlob szénkormánybiztos, Stielly Walter vezérkari százados, Bokányi Dezső a munkástanácsból, Körfer János a Földművelésügyi Minisztériumból, és a katonatanács elnöke*. ... „attól kellett tartani, hogy Kövess a delegáció elfogatása végett felszedette a síneket.” Újvidéktől Belgrádig hajón tették meg az utat.

Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 417-418. oldal.

*érdekes, hogy Károlyi Mihály egyedül Csernyák Józsefet, a katonatanács elnökét nem nevezi meg.

A figyelmes olvasó, aki ráadásul már az előzményeket is ismeri, minden bizonnyal észrevette, hogy a „szalonruhán” kívül nagyon hiányozhatott még ebből a delegációból – a miniszterelnök tanácsadójaként – egy hivatásos diplomata.

A sínek felszedetésére vonatkozó megjegyzésből pedig arra kell következtetnünk, hogy Kövess tábornagy hadsereg-főparancsnok ellenezhette a már megkötött fegyverszüneti szerződés „újratárgyalását”.

1918. november 7.

„... Sándor szerb trónörökös és Franchet d'Espèrey tábornok Belgrádba történő bevonulása alkalmával mindenki előtt nyilvánvaló volt, hogy a (padovai) villa Giusti-i fegyverszüneti szerződés a vitás kérdések száma és bonyolultsága miatt Magyarországra minden fenntartás nélkül nem alkalmazható.”

Constantin Photiades: La victoire des Alliés en Orient. 210. oldal.

Franchet d'Espèrey november 7-én Belgrádba érkezve a Színház utca 5-ben, az osztrák-magyar helyőrség vezénylő tábornokának villájában, helyezkedik el és oda rendeli 19 órára a magyar küldöttséget.

Forrás: Paul Azan: Les armistices d'Orient, 1918.

November 7-én délután áramszünet van. Az épületben csak a petróleumlámpák osztják a félhomályt. A Keleti Hadsereg főparancsnoka a hadsereg katonai hírszerző és elhárító szolgálata főnökének, Cartier tábornoknak kíséretében érkezik. Ez utóbbi a következőképpen emlékezik vissza erre a találkozóra:

„... a magyar küldöttség az új forradalmi kormánynak Károlyi Mihály (a Vörös gróf) vezette négy „miniszteréből” áll ... A bemutatkozás rövid: a „Munkás és katonatanács küldöttjének” jelenléte rendkívül felingerli Franchet d'Espèreyt, aki Károlyi kivételével mindenkit kiküld.

Ez utóbbi teljesen sikertelenül úri allűrökkel kísérletezik (*fait, bien en vain, une tentative de „séduction mondaine”*). Visszavágásként a francia tábornok egy térképet mutat neki, amelyen vörös vonal választja el a magyar területet az új „bánságoktól” melyeket szerbek és románok fognak elfoglalni. Ezután szállására távozik, ráhagyva a fegyverszüneti jegyzőkönyv megfogalmazását és a végrehajtási utasítások meghatározását közvetlenül Karolyival.”

Forrás: Cartier C.R.: Le Commandant en Chef de l'Armée d'Orient. 66. oldal.

„... sok reménységgel vártuk a találkozást, hogy megköthessük a fegyverszünetet ... Egy kis szalonban történt a fogadás. Hideg volt és már sötétedett, de sem gáz, sem villanyvilágítás nem volt ... A kandallón két petróleumlámpás állott ... Rövid idővel azután, hogy a rosszul világított kis szobában elhelyezkedtünk, megjelent a tábornok. Zömök, vállas ember, égő fekete szemekkel, rövidre nyírt fekete, kissé már őszülő hajjal, napbarnította arccal. Katonás fellépés, rövid, pattogó mondatok. Úgy a bemutatkozáskor, mint a későbbi tárgyalások során is erősen látszott az a törekvése, hogy velem szemben megkülönböztetetten udvarias akar lenni, hogy annál inkább éreztesse a delegáció többi tagjaival szemben kevélységét.”

Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 417-418. oldal.

„Amikor a küldöttség tagjait bemutattam, Franchet a nevek hallatára szó nélkül biccentett fejével, azután megkérdezte mindegyiknél, hogy kicsoda. Jászi bemutatásakor, miután megmondtam, hogy miniszter, azt kérdezte tőlem, hogy képviselő-e ... Mikor a katonatanács elnöke állt előtte, meglepetve kiáltott fel: Vous êtes tombés si bas! Ilyen mélyre süllyedtek!”

Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 419. oldal.

Károlyi Mihály „kétes alakok” kíséretében* érkezik a Franchet d’Espèreyvel való találkozóra és előadja, hogy sem erkölcsileg, sem anyagilag nincs módja a padovai fegyverszünet végrehajtására, mivel

- a királyi hatalom távollétében nincs alkotmányos támogatottsága**
- Mackensen és Kövess tábornagyok felett nem rendelkezik, a hadsereg nem hű hozzá***
- fenyegető a bolsevista veszély, úgy gondolja, ő maga is megfigyelés alatt áll
- tekintélye megszilárdításához****szükséges a szövetséges hatalmak támogatása, kéri ezt a szövetséges kormányokkal tudatni.

Constantin Photiades: La victoire des Alliées en Orient.

*az eredeti szövegben „compagnons á mine patibulaire” aminek szó szerinti fordítása: „akasztófavirág kinézetű”. Talán találóbbr lenne az „egynapi kalandos utazás után gyűrött öltözetű és borotvátalan”. Közkeletű vélemény szerint azonban az (adott és kapott) első benyomás döntő jelentőségű. Károlyi visszaemlékezésében a „szalonruha nélkül” kifejezés az így kialakult helyzet feletti zavarát palástolja.

**Károlyi a köztársaság híve. Kétkedett volna a kikiáltott köztársaság legitimitásában? Vagy inkább attól tartott, hogy a nép kétkedik benne?

***Kövess tábornagy engedelmeskedve a Károlyi-kormány hadügyminisztere, Linder Béla ezredes utasításának a fegyverszüneti egyeztetés előkészítésére kiküldött két vezérkari alezredest.

****a sokatmondóan jellemző kijelentés értelme: a kormány és az új államforma jövője a szövetségesek magatartásától függ.

Beneš Edvard 1918. november 6-án kelt emlékiratában már felhívta Clémenceau francia miniszterelnök és hadügyminiszter figyelmét arra a különösen nagy veszélyre, amelyet szerinte a magyarok, mint a bolsevizmus legtanulékonyabb hívei jelentenek.

Forrás: A Csehszlovák országok külügyminiszterének Emlékirata.

Service historique de la Défense, Château de Vincennes.

„A küldöttség nevében először is felvilágosítást kértem, hogy Diaz tábornok, vagy ő van-e feljogosítva a magyar küldöttekkel való tárgyalásra és a fegyverszüneti feltételek megállapítására. A tábornok határozottan kijelentette, hogy ő van erre feljogosítva.”

Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 420. oldal.

Franchet d’Espèret tábornoknak nem volt a szövetséges hatalmak részéről felhatalmazása fegyverszüneti tárgyalásokra.

Constantin Photiades: La victoire des Alliées en Orient.

„Ezután arra kért engem és Jászit, hogy kövessük a dolgozószobájába ... Átadta nekünk az írógépen írt fegyverszüneti feltételeket ... A fegyverszüneti szerződésnek az a tervezete... 18 pontból állott. Címe ez volt: *Fegyverszüneti katonai szerződés a szövetséges keleti hadseregek és a magyar állam között.*”

*A következőkben látni fogjuk a szerződés cím és jelleg változásait. Tanulságosak, mert tükrözik a közvetlenül tárgyaló felek pillanatnyi szubjektív felfogását és helyzetértékelését, ami a tényekkel és a magas diplomáciával nincs mindig összhangban. Ezért a változások.

A nyugati főarcvonalról meggyőződése szerint méltatlanul mellékarcvonalra távolított Franchet d’Espèrey-t, a Balkánon diadalmasan előretörő, hite szerint Mackensent verő, bolgár, török és osztrák hadseregeket szétzúzó Keleti Hadsereg győztes parancsnokát mélyen sérti, hogy Diaz, „egy olasz” tábornok, személyének teljes kikapcsolásával az ő frontvonalára érvényes fegyverszünetet köthessen.

Károlyi Mihály pedig egy pillanatig sem kételkedik abban, hogy ő a nyugati demokráciák és az igazságos tartós béke közismert és elismert hiteles magyarországi képviselője.

Személyisége a semleges, független, demokratikus Magyar Népköztársaság miniszterelnökeként egyedül alkalmas a legkedvezőbb fegyverszünet megkötésére és nem „a rosszemlékű bukott birodalmat jelképező” Weber osztrák tábornok.

A pillantás az átnyújtott, írógépen írt „fegyverszüneti” szerződéstervezet címére a belgrádi találkozó apoteózisa. Vélhetően két, az „általuk személyesen megkötendő” fegyverszünet céljából szinte mindenre elszánt ember – talán futó pillanatnyi szimpátiájának is, de – gondolati harmóniájának ritka pillanata.

„Hosszú és beható vita, tárgyalás és alkudozás indult meg ezután a tábornok és köztünk.”

Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 422. oldal.

Este 10-kor azzal váltunk el, hogy 11-re a végleges szöveget elkészíti és visszajövet átadja.

„A (magyar) küldöttség tagjai kijelentik, ha egy ilyen fegyverszüneti szerződést elfogadnak, nem térhetnek vissza Budapestre a felakasztás veszélye nélkül. Kéri, hogy a békekötés időpontjáig legyen garántálva az ország területének sértetlensége.”

Forrás: Paul Azan: Les armistices d’orient en 1918. Illustration, numéro du 5 novembre 1921.

Megjegyzés: A pádovai fegyverszüneti szerződésben a csapatoknak a birodalom határáig kellett visszavonulniuk. A tájékozatlan olvasó azt hiheti, hogy az ország területének sértetlensége (a nemzetközi jog szerint) írásban garántálva volt. (Vagy csak akkor, ha a felfegyverzett magyar csapatok a határon álltak volna?)

A magyarok különös illúziókat tápláltak a szövetségesek hajlandóságai tekintetében.

Forrás: Paul Azan: Les armistices d’orient en 1918.

A Károlyi-delegáció közben elhatározza, hogy egyelőre nem írja alá a szerződést, hanem táviratot fogalmaz a szövetséges hadak főparancsnokságának tájékoztatására és megkéri Franchet d’Espèrey tábornokot ennek teljes terjedelmében való továbbítására.

A távirat fő pontjai:

- a Diaz tábornokkal kötött fegyverszüneti szerződés magyar részről elvben elfogadva,
- a határok sértetlenségének biztosítását kérik, Horvátszlavón-országot beleértve,*
- a béketárgyalásokig az egész országban maradjon a magyar közigazgatás.

Ha az antant ezeket a feltételeket nem támogatja, az ország kormányzása lehetetlenné válhat.

Franchet tábornok kezdetben nem akarja a táviratot továbbítani, de végül engedni látszik.

Constantin Photiades: La victoire des Alliées en Orient.

* Juhász Nagy Sándor szerint Horvátszlavón-ország nem volt beleértve, ami valószínűnek látszik.

Cartier tábornok szerint a szűkebb megbeszélésen hárman vettek részt. Franchet d’Espèrey, ő maga és Károlyi Mihály. Ha így lett volt, ez a három személy tud-

ta, és mondhatta el hitelesen, ha akarta, pontosan hogyan is zajlott az le. Sem Károlyi Mihály, sem Paul Azan elbeszélése ezzel nem egyezik.

Lássuk most a találkozó néhány részletét Azan alezredes leírásából:

Az érdemi megbeszélés Károlyi Mihály nyilatkozatával kezdődik.

Weber tábornok, aki mint mondják, Diazzal tárgyalt – kezdte Károlyi – nincs felhatalmazva, hogy a független Magyarországot képviselje, azt csak a magyar nép* küldöttei tehetik.

*Beszédében Károlyi természetesen a francia nyelvben történelmileg kialakult hungarus nép (vagyis Hungaria népe) „peuple hongrois” kifejezést használta. Itt Franchet d’Espèrey tábornok a szavába vágott: „pas hongrois, magyar” vagyis nem Hungaria (Magyarország) népe, csak a (nemzetiségükben) magyarok. Ez a rendreutasítás Károlyi Mihály számára egyértelmű figyelmeztetés kellett legyen.

„A magyar-kérdés megoldódik. Megértettem gróf Károlyival, mintahogy a magyarok nem lesznek alávetve más népeknek, ugyanúgy le kell mondaniuk a szlovákok, szerbek és románok feletti hegemoniáról; ő megértette, de nehéz lesz ezt megértetnie a másodrendű emberekkel, akik körülveszik.”

Forrás: Franchet d’Espèrey: Lettres d’Orient

„... a tisztánlátó fineszes Masarykkal és Benešsel szemben Károlyi műkedvelő (hozzá-nem-értő) dilettánsnak látszott. Nem sokat nyomott a latban.”

Forrás: François Fejtő: Requiem pour un empire defunt. 293. oldal. Lieu Commun 1988.

Ezután Károlyi mintegy felvázolta kormányprogramját.

Röviden összefoglalva:

Az új magyar kormány sem törvényes, sem morális felelősséget nem

vállal a múltért. Célja demokratikus parlamentáris államforma általános titkos választójoggal és a földreform megvalósítása. Külpolitikáját a béke motiválja, a wilson-i Népszövetség munkájába való bekapcsolódással (Wilson nevének említésekor Franchet tábornok nemtetszését kinyilvánító mozdulatot tesz). A magyar nép nem szereti a német imperialistákat, szereti Franciaországot. Amióta pedig függetlenségét kikiáltotta, semleges.

A megbeszélések 19 órától 22 óra 30-ig tartottak. Éjfélre visszajöttek a végleges szövegért.

„Amikor azt mondtam, hogy Magyarország semleges államnak tekinti magát, indulatosan megrázta a fejét ... Nem vagyunk semlegesek – mondotta – hanem legyőzöttek.”

*Károlyi Mihály: Az új Magyarországért.
Egy egész világ ellen. 421. oldal.*

„... erősen látszott az a törekvése, hogy velem szemben megkülönböztetetten udvarias akar lenni...”

*Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen.
417-418. oldal*

Franchet d'Espèrey táviratban informálja Párizst a megbeszélésről, leszögezve, hogy mivel Magyarország nem ratifikálta a (Diaz tábornokkal aláírt) padovai egyezményt, ezért csapatai folytatják az előnyomulást. Clémenceau helybenhagyja a döntést.

Constantin Photiades: La victoire des Alliés en Orient.

Ez a tény bizonyítja, hogy a szövetségesek az Osztrák-Magyar Monarchiával kötött padovai fegyverszüneti egyezményt a gyakorlatban nem tekintették Magyarországra jog szerint érvényesnek. Ugyanis ha érvényesnek tekintették volna, a szövetséges hadsereg csapatainak az érvénybelépés időpontjában, tehát november 4-én 15 órakor elért harcálláspontjaikon előnyomulásukat beszüntetve meg kellett volna állapodniuk.

1918. november 8. Sréter: megjött a parancs, a hadsereg nemzetiségek szerint feloszlik.

1918. november 8. Linder Béla hadügyminiszter elrendeli az 1896 előtt született nem tényleges állományú legénység és tisztek leszerelését november 11-i hatállyal.

A kormány ... a „régí katonasággal” szemben bizalmatlanul viselkedett és ez a bizalmatlanság vonatkozott a frontcsapatok mellett a hátországi alakulatokra is. A kormány a hadsereg legénységi állománya politikai magatartásának ismeretében úgy döntött, hogy az 1896. évi korosztálynál idősebb évjáratok valamennyi tisztjét és legénységét le kell szerelni, vagyis az új hadseregben csak az 5 legfiatalabb korosztály (18-22 évesek) maradhat.

Farkas Márton : Katonai összeomlás és forradalom, 408. oldal.

Ez vonatkozott minden tapasztalt katonára, Lányi Pál népfelkelő századosra is.

1918. november 9. Linder Béla lemond a hadügyi tárcáról, de mint tárca nélküli miniszter tovább tevékenykedik a kormányban.

Linder valamikor Ferenc Ferdinánd környezetéhez tartozott ... sokat ivott és emiatt ... „a kormány kénytelen volt öt 8 napi működés után megbuktatni” – írja Batthyányi.

*Forrás: Dr. Juhász Nagy Sándor, a Károlyi kormány vallás és közoktatási államtitkára:
A magyar októberi forradalom története. 252. old. Cserépfalvy 1945.*

1918. november 10. A cseh, lengyel, bosnyák tisztek nemzetiszínű kokárdákat viselnek. A hadsereg vezetősége a felszerelést nyugta ellenében átadja a jugoszlávoknak. A katonák felszerelésüket árulják, puskáikat eldobálják, csak a hátizsákot tartják meg.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest, 1924.

1918. november 11. Ferdinand Foch tábornagy, a Szövetséges Haderők főparancsnokának hadparancsa:

A Szövetséges Államok hadseregeinek csapatai megállni tartoznak a november 11-i (francia-német) fegyverszünet megkötésének órájában elért álláspontjánál, újabb parancs kiadásáig.

Kapják: a Hadseregparancsnokok a Keleti Hadseregnél:

Henrys, Berthelot, Chrétien tábornokok és Mišić vajda szerb vezérkari főnök.

Forrás: Service historique de la Défense, Château de Vincennes, 20N234. rendező. N° 5871/3 távirat a Vezérkari Főnökségen keresztül.

1918. november 12. A fegyelem már a legszigorúbb eszközökkel sem tartható fenn.

Forrás: A m. kir. 20.-ik Báró Szurmay Sándor honvéd gyalogezred története a világháborúban.

A belgrádi „ad hoc” megállapodás

A minisztertanács megbízta Linder Bélát, aki november 13-án éjjel fél 12-kor aláírta a „Katonai egyezmény a szövetségesek és Ausztria-Magyarország között megállapított fegyverszüneti feltételek Magyarországra való alkalmazása tárgyában” című konvenciót.

Forrás: Károlyi Mihály: Az új Magyarországért. Egy egész világ ellen. 428. oldal.

„A magyar kormány a Szövetséges Kormányoknak a magyar területi integritás előzetes garanciájának kérelmére (adandó) válaszát meg sem várva Belgrádba küldte hadügyminiszterét, AL* urat a fegyverszünet alkalmazási feltételeit szabályozó katonai egyezmény aláírására.”

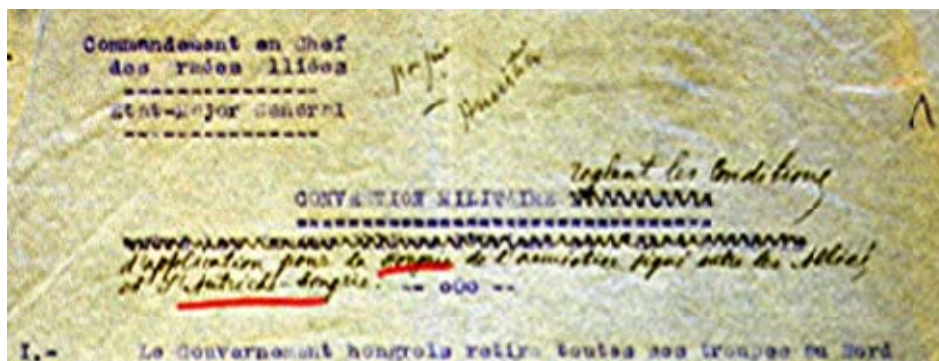
Forrás: Franchet d'Espèrey 12 617 számú, november 13-án kelt távirata. Levéltári bélyegző: Conseil Supérieur de Guerre, Section Française, Arrivée le 15/11/1918. No d'entrée 2734 Service historique de la Défense, Château de Vincennes.

*Adalbert Linder, azaz Linder Béla neve a táviratban Adalbert Lekederire torzult.

1918. november 13. A Károlyi-kormány megbízásából Linder Béla tárca nélküli miniszter Belgrádban aláírja a padovai megállapodásnál lényegesen súlyosabb feltételeket támasztó belgrádi konvenciót.

Lássuk most, mi is a címe a konvenciónak, amit Linder Béla aláírt:
„Convention militaire réglant les conditions d'application pour la Hongrie de l'armistice signé entre les Alliés et l'Autriche-Hongrie.”

Magyarul: „Katonai egyezmény a Szövetségesek és Ausztria-Magyarország között aláírt fegyverszüneti szerződés Magyarországra való alkalmazásának feltételeiről.”

Forrás: Service historique de la Défense, Château de Vincennes, Paris

És mire kapott megbízást Károlyi Mihály emlékirata szerint?

„Katonai egyezmény a szövetségesek és Ausztria-Magyarország között megállapított fegyverszüneti feltételek Magyarországra való alkalmazása tárgyában.”

Jelentéktelen megfogalmazásbeli eltérés, mondhatná bárki (aki nem diplomata.)

Talán, ha ezt a „jelentéktelen” eltérést nem lehetne értelmezni. De lehet.

A két megfogalmazás a megegyezés céljaként két alapvetően eltérő tárgykört jelöl meg.

– a Károlyi adta változat a már feltételeivel együtt aláírt fegyverszünet helyi alkalmazását vizsgálta. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a tárgyalások alapja a padovai szerződés szövege.

– a Linder aláírta változat a fegyverszünet alkalmazásának valamennyi feltételét célozza újra meghatározni. Fentebb Cartier tábornok katonás szókimondással világosan fogalmazott:

„Ezután (Franchet d’Espèrey) szállására távozik, rámhagyva a fegyverszüneti jegyzőkönyv megfogalmazását és a végrehajtási utasítások meghatározását közvetlenül Károlyival.”

Tehát egy új fegyverszüneti jegyzőkönyvet, minden hozzávaló végrehajtási utasítással.

Mint látjuk, ez utóbbit írta alá Linder Béla.

Forrás: Service historique de la Défense, Château de Vincennes, Paris.

A szerződés két példányban készült. A felek aláírása tanúsítja, hogy a címjavítás hiteles.

Figyelemre méltó még a szerződés XVIII. pontja, amely a következőképpen szól:

„A Szövetségesek és Magyarország között az ellenségeskedések megszűntek.”

Mikor – kérdezheti a tájékozatlan olvasó?

Amennyiben a Szövetséges hatalmak és az Osztrák-Magyar Monarchia közötti Diaz és Weber tábornokok aláírásával szentesített pádovai fegyverszüneti szerződés Magyarországra érvényes, akkor az abban meghatározott időpontban, vagyis 1918. november 4-én délután 3 órakor. A Belgrádi konvenció azonban ezt nem tartalmazza, hiszen nem lévén bevallottan fegyverszüneti szerződés, az időpont kitűzése nem lehet a tárgya.

De mivel a XVIII. pont mégis szerepel, egyes történetírók ezt úgy is fogják értelmezni, hogy valójában ez az érvényes fegyverszüneti szerződés, a tűzszünet időpontja pedig az aláírás napja, tehát 1918. november 13. Így vált a belgrádi konvenció olyan fegyverszüneti szerződéssé, amelyben a tűzszünet, illetve az ellenségeskedések beszüntetésének elhallgatott időpontja meghatározatlan feltételezés maradt.

Meg kell állapítanunk, hogy a Központi Hatalmak összeomlását tárgyaló egyes francia publikációk a háborút lezáró fegyverszünetek megkötésének időpontjait a következőképpen adják meg:

– Bulgária	1918. szeptember 29.
– Törökország	1918. október 30.
– O-M Monarchia az olasz fronton	1918. november 3.
– Németország	1918. november 11
– Magyarország	1918. november 13.

Ennek alapján Magyarország az I. világháborút elsőként kezdte el még az Osztrák-Magyar Monarchia keretében, és azt Németország után utolsóként hagyta abba.

Linder Béla, mint láttuk, nem azt az egyezményt írta alá, amire Károlyi szerint a kormánytól megbízást kapott. Ebből nyilvánvalónak tűnik, ha tárgyalta is, nem arról tárgyalta. Hogyan látták Linder Béla szerepét tárgyalópartnerei? A tárgyalások befejezésére a szövetséges hatalmak képviselői november 13-án 21 órakor találkoznak Linderrel.

Aláírás előtt Linder minden felmerülő vitatható kérdésben meghátrál (il cède sur tous les points), sőt odáig megy, hogy a továbbiakban önként felajánlja (il va jusqu'à offrir ensuite, de lui même) országa felszerelését és készleteit. A konvenciót 23 óra 15 perckor írták alá.

Forrás: Paul Azan alezredes: Les armistices d'Orient en 1918. Illustration, numéro du 5 novembre 1921.

Talán megkockáztatható nem túl merész állítás, hogy a nemzetközi jog szerinti hivatalos fegyvernyugvást tulajdonképpen csak Trianon szankcionálta, egyszerűen azért, mert Magyarországnak nem volt megfelelő jogi felkészültségű tapasztalt képviselője által megkötött és tudatosan elfogadott és érvényesnek tekintett fegyverszüneti szerződése. A kérdés érdemi taglalását és eldöntését azonban a nemzetközi jog szakértőire kell hagynunk.

„... a politikai közvéleményt és a történetírást azóta is foglalkoztatja, hogy vajon milyen indítékok játszottak szerepet a magyar félnél, amikor aláírta a konvenciót ... mivel a kormány formailag érvényes fegyverszünet birtokában volt.”

Forrás : Ormos Mária: Padovától Trianonig, in: Trianon, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 732. oldal.

„Egyes személyek esetében voltaképpen még azt sem tudni, hogy vajon hogyan és miért kerültek be Károlyi kabinetjébe. Mit keresett például ott Linder Béla

vezérkari ezredes, aki 9 napos minisztersége alatt többet ártott az ország ügyének, mint sokan mások együttvéve, és azt sem tudni, hogy kinek, vagy minek köszönhetően kellett eltűnnie a miniszteri posztról az ominózus kilenc napot követően. És ha már el kellett tűnnie, akkor miért foglalkozhatott a megkötendő katonai konvenció kidolgozásának kérdéseivel, és miért éppen ő volt az, aki végül azt alá is írta?”

*Forrás: Ormos Mária: A Károlyi-kérdés, in:
A magyar történelem vitatott személyiségei, 224. oldal, Kossuth Kiadó, 2008*

Linder Bélát a honvédelmi miniszteri tisztségre a szocialisták ajánlották, szakemberként került a miniszteri pozícióba. „Linder ... vérbeli katona ... kiválasztása egészen a véletlen műve volt. Nem akadt megbízható magas rangú magyar tiszt ... Ekkor jutott Kunfinak eszébe Linder és ajánlotta.”

Juhász Nagy Sándor: A magyar októberi forradalom története, 230–231. old., Cserépfalvy, 1945

George Clémenceau francia miniszterelnök és hadügyminiszter, miután meghallgatta a külügyminisztérium nemzetközi jogi szakértőinek véleményét, november 28-án foglalt hivatalosan állást, a következőképpen:

„Francia Köztársaság
Miniszterelnök
Hadügyminiszter

Franchet d’Espèrey tábornok úrnak
Keleti Szövetséges Hadseregek Parancsnoka

A Külügyminiszter nekem a következő pontokban jelzett észrevételeket teszi:

Idézet kezdete :

1/ – A szövetséges hatalmaknak Ausztria-Magyarországgal november 3-án aláírt fegyverszüneti szerződése (*armistice*) tartalmazhatott (*volna*) végrehajtási utasítást a keleti arcvonalra, mintahogy az itáliai arcvonalra, de ez a végrehajtási utasítás (*convention*) csak az osztrák-magyar államnak a fegyverszüneti szerződést aláíró hatósága által kibocsátott szabályos teljes jogú felhatalmazással rendelkező küldötteivel volt aláírható.

2/ – Franchet d’Espèray tábornok ezt a helyzetet szem előtt tévesztve november 13-án Belgrádban fogadott és fegyverszüneti végrehajtási utasítást* írt alá Károlyi gróf küldötteivel egy állítólagos magyar állam nevében (amely nem volt tárgya a szövetséges hatalmak elismerésének és nemzetközileg nem létezik).

3/ – Az ilyen módon megkötött fegyverszünetet azonnal semmisnek kellene nyilvánítani, mivel a francia tábornoknak nem volt felhatalmazása, hogy a szövetséges hatalmak minden döntése nélkül elismerjen egy új államot és avval tárgyaljon. Azonban gyakorlati okokból, új komplikációkat és nehézségeket elkerülendő, az ügyosztály jogi szakértője úgy véli, hogy az szabályos fegyverszünetnek el nem ismerve, a tényleges helyi hatóságokkal történt megegyezésnek tekinthető, és minden feltételében végrehajtható, ami nem ellentétes a november 3-i szabályos fegyverszüneti szerződéssel.

(a további, vitás gyakorlati intézkedésekre vonatkozó pontokat elhagytuk.)

Idézet vége.

Felszólítom, hogy haladéktalanul alkalmazkodjék a külügyminiszter jegyzékében tett észrevételekhez és ismételten és nyomatékosan figyelmeztetem minden, a szigorúan katonai hatáskörét túllépő cselekedetének veszélyére.

(aláírás:)

Clémenceau”

Forrás : George Clémenceau: *Dépêche télégraphique No396H/R du 28 Novembre 1918.*

Service historique de la Défense, Château de Vincennes.

*Aláhúzások az eredetiben.

Clémenceau táviratának lényege, hogy a francia külügyminisztérium nemzetközi jogi szakértői szerint a Belgrádban aláírt dokumentum, bármi lett legyen a címe, nem fegyverszünet, de még csak nem is jogszerű fegyverszüneti végrehajtási utasítás. Az aláíróknak, beleértve a szövetséges hatalmak képviselőit is, egyszerűen nem volt semmiféle jogcímük vagy meghatalmazásuk elkötelezően érvényes nemzetközi szerződés aláírására.

Itt közbe kell vetnünk, hogy hacsak Károlyit hivatalosan és nyomatékosan nem értesítették a Szövetséges Hatalmak álláspontjáról – mert arról van szó – akkor talán tudatában sem volt annak, tulajdonképpen mit írt alá Belgrádban. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy bár tökéletesen átlátta a helyzetet, egyszerűen nem volt hajlandó elfogadni a politikai elképzeléseinek összeomlását szankcionáló, degradáló tényállást.

Hogy a kép teljes legyen, nagyon valószínű, hogy a Szövetséges hatalmak Keleti hadseregének saját fegyverszünetre törő főparancsnoka nem sietett közhírré tenni a megrovást, amelyben részesült, következésképpen a belgrádi megbeszélések deklasszifikációját sem. Nem ellenőriztük, de elképzelhető, hogy ez a tény csak az idézett Clémenceau távirat titkosságának feloldásával lett a történészek előtt ismert, vagyis talán csak a huszadik század második felében. Addig a történészek is azt hitték, hogy a világháborút lezáró fegyverszünet alkalmazására létezett egy jogilag szabályos és elvben érvényes „belgrádi konvenció”.

A francia jogi szakértők még azt is mondták, hogy a Károlyi-kormány által aláírt „belgrádi konvenció”, ha nem „szabályos fegyverszüneti szerződés”, hát legyen pillanatnyi (ad hoc) megállapodás. Ez „minden feltételében végrehajtható, ami nem ellentétes a november 3-i szabályos fegyverszüneti szerződéssel”. A kérdés most csupán az, hogy a megállapodás, amely Franchet d’Espèrey térképén „új bánágok” leválasztásával kezdődött az ország határain belül húzott vörös vonallal, nem volt-e kezdettől ellentétes a „szabályos fegyverszüneti szerződéssel”?

1918. november 15. Sréter: megkezdődnek az albániai seregből az önkényes eltávozások.

1918. november 16. Magyarország független és önálló köztársaság. Az állami főhatalmat a Károlyi Mihály miniszterelnök alatti népkormány gyakorolja a Magyar Nemzeti Tanács támogatásával

A Magyar Nemzeti Tanács határozata.

1918. november 20. A Risano körül hazaszállításra összegyűlt 81. hadosztály* megmaradt állományából a „Báró Kemény” teherszállító hajóra szállt mintegy 2600 fő. A hajó irányítását francia haditengerész tisztek és legénység vette át. A közönséges szolgálatot Adria- és Lloyd-matrózok látták el. Miután Teodo-ban szemet vettek fel, éjszakára Kumbornál horgonyt vetettek.

* Emlékeztető: a 81. hadosztályt a 161. és 162. dandár alkotta, ez utóbbinak volt a parancsnoka Sréter István ezredes. Ez a dandár a nagyváradi 4/IV., a kassai 9/I., a budapesti 29/III., a budapesti 30/I., a veszprémi 31/I. és a dési 32/II. népfelkelő gyalogászólóaljakból állott.

Forrás: XIX. hadtest iratanyaga, Hadtörténelmi Levéltár.

Mint láttuk a nagykanizsai 20/II. zászlóalj állománya a feloszlatakor javarészt a nagyváradi és a veszprémi alakulatokba került beosztásba.

A hajó személyszállításra csak kezdetlegesen és felületesen volt berendezve; a legénységet „gyaluforgácson” a hajórekeszekben helyezték el, tisztjeim a szénraktárban kaptak helyet, én és még két törzstiszt a francia tiszt szívésségéből a hajó étkezőjében laktunk.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon, Budapest, 1924, 79. oldal.

Reggel fél 8-kor a hajótest leghátsó rekeszében faforgácson elszállásolt katonák között tűz ütött ki, amelyet nem sikerült eloltani. A francia kapitány az égő rekeszt lezáratta. Akiket nem tudtak idejében hirtelenjében kimenteni, bent pusztultak, viszont így a tüzet lokalizálták.

... a hajórekeszben hatszáz emberem volt elszállásolva ... valószínű, hogy valaki ... a kiadott parancs ellenére dohányzott ... megérkezéskor százhuszonhat ember hiányzott.

A fedélzet padlózatára pedig vizes pokrócokat terítettek. Féltenegy felé a kapitány, a hajózászlós és két honvédtiszt rámentek a vizes pokrócokkal lefedett padló részre, az beszakadt alattuk és belezuhantak az égő hajótestbe.

A régi kapitány átvette az irányítást és vezetésével a hajó befutott a spalatói kikötőbe. Éjfél felé következett az átszállás a „Dániel Ernő” személyszállító gőzösre.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest, 1924. 83. oldal.

1918. november 24-én vasárnap délelőtt 10 órakor a „Dániel Ernő” kikötött Fiumében. A hajót senki nem hagyhatta el, amíg a magyar állam az elszállításukról nem gondoskodik. Fiume magyar lakossága minden földi jóval elhalmozta a hazafelé igyekvőket. Dohányt, szivart, italokat, kondérban ételeket, csipetkés bablevest, sőt még fehérneműt is hoztak.

November 25-én indult az első vonatszállítmány Fiumétől észak felé, haza.

Sréter István: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest, 1924.

Hányan lehettek közöttük a nagyváradi, a veszprémi, a dési, a kassai és a budapesti zászlóalj katonáiból?

1918. december 9. Nagykanizsán megalakul a Munkástanács.

Forrás: Pál József: Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában, 31. oldal.

1918. december 10. Lányi Pál népfelkelő századost Nagykanizsán leszerelik.

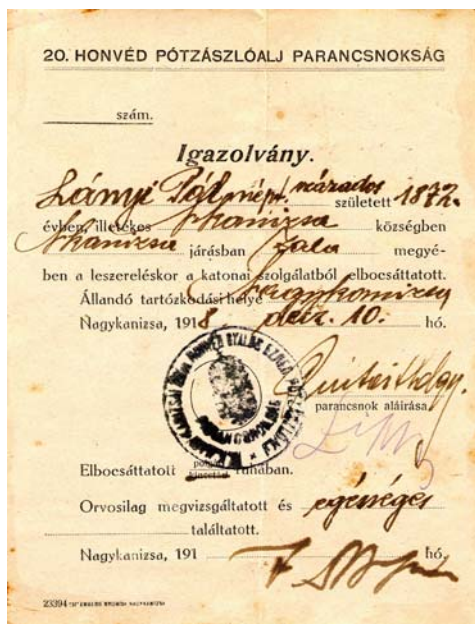
Az 1914–18-as háborúban mintegy 10000 nagykanizsai 20-as honvéd és népfelkelő esett el.

Forrás: A m. kir. 20.-ik Báró Szurmay Sándor honvéd gyalogezred története a világháborúban, II. kötet, 247. oldal.

Befejezésül idézünk Nagykanizsa jeles fiának, a kor szemtanújának, a világháború háttéréről és befejezésének körülményeiről szóló történelmi munkájából.

„Ausztia ... 1907-től bevezette az általános választójogot és Magyarországgal együtt Európa egyik legszabadelvűbb országa volt, a földrész első jogállamainak egyike.”

François Fejtő: Requiem pour un empire défunt 322. oldal.

Lányi Pál

népfelkelő

százados

1918 december 10-én

a katonai

szolgálatból

elbocsáttatott.

Forrás: Családi irattár

A háború egyik legszerencsétlenebb következménye
a magyar nép teljes demoralizálódása.

REMÉNYIK ZSIGMOND

Idézi: Fejtő Ferenc: *Rekviem egy hajdanvolt birodalomért*, 353. oldal.

Zárószó

A jelen dolgozat első oldala a rákövetkező rövid előszóval megokolja keletkezését és kijelöli a célját. Mindkettő szubjektív: személyes kötődés a kiindulási alapot adó levelezőlapok írójához és a családjához írt üzeneteinek jobb megértésére való törekvés.

A munka az előszó megírásával kezdődött. Előrehaladása során célkitűzése a megoldás belső logikájának megfelelően kiteljesedett. Ugyanis a tábori lapok, ezek a cenzúrázott, szükségszerűen kódolt üzenetek nemcsak egy ember személyes sorsáról szólnak. Megfejtésük és megértésük többeket érint. Szűken értelmezve egy-két népfelkelő zászlóalj katonáit és hozzátartozóikat. Jobban átgondolva egyre nagyobb emberi közösségeket. Falvakat, járásokat, városokat, megyéket, országrészeket, ahonnan ezek a katonák származnak. Országokat, hiszen már a címadás is Európa egy egész félszigetét idézi. Összefüggéseiben még távolabbra terjed, hiszen világháborúról van szó.

Bármennyire is igyekeztünk megmaradni az események leírásában a kezdeti célkitűzésnél, a követhetőség és közérthetőség érdekében rendszeresen foglalkoznunk kellett a választott személyen és katonai alakulatán kívül a befogadó magasabb alakulatok szerepével. Dandártól a hadseregcsoporig. Így jutottuk el a háború és az ország sorsát eldöntő kérdésekig.

Helyes volt-e az eljárásunk? Megfeleltünk-e értelemszerűen célkitűzésünknek? Ezekre a kérdésekre a kritikus talán találóbb válaszokat ad, mint a szerző. Nem kívánjuk e lehetőségét elvenni és hozzáértő észrevételeit előre is megköszönjük.

Az olvasó a szövegben lévő hivatkozásokból azonnal megérti, hogy a kezében lévő dolgozat milyen nagy mértékben, szükségszerűen támaszkodik forrásmunkákra. Szinte teljesen azokra épül. Az alapvető forrásmunkák adják meg az elbeszélés keretét, nélkülük az egész dolgozat jelen formájában nem létezne. Hamarosan azt is észre kell vennie, hogy a szerző a közölt adatokból nem mindig von le egyértelmű következtetéseket, vagy ha mégis, következtetéseit nem elemzi részletesen. Sőt tovább menve, még kérdéseket is tesz fel. Vagyis számít a szellemileg tevékeny olvasó közreműködésére.

Az irodalomjegyzékben dőlt betűkkel emeltük ki a műveket, amelyeket a kelet megalkotásához leginkább felhasználtunk. Ezt töltik ki azután a levéltári kutatások. Sokszor igénytelen papírfecnik megragadó bepillantást nyújtanak a harcoló alakulatok gondjaiba. Hiedelmek és ismeretek színfalai mögé. Nem közismert tényeket és eseményeket tárnak fel. Apró részleteket, amelyeket nem szokás felidézni. Sokszor azért sem, mert nem lehetünk büszkéek rájuk. Első pillantásra mintha nem is tartoznának a tárgyhoz, de végül is alaposabbá teszik a megértést.

A régi latin mondás szerint „historia docet”, a történelem tanít. Azt tartják, aki okulni akar, annak nem szabad mindent elfelejtenie. Hacsak nem akar hasonló megpróbáltatásokat újból megélni. A tapasztalat szerint az emberiség feledékeny.

1. Függelék

Osztrák-magyar hadifoglyok halálmenete

Részletek magyar résztvevők leírásaiból

A balkáni fronton a világháború első hónapjaiban fogságba esett osztrák-magyar hadifoglyokat Szerbia 1915 őszén elszenvedett vereségekor a visszavonuló szerb hadsereg Albánián keresztül magával hurcolta. Ez az esemény szigorúan véve nem illeszkedne a dolgozat tábori postai levelezőlapok köré font téma körébe, mivel azonban a hasonló viszonyok között hátráló szerb hadsereg állapotáról bizonyos részletességgel be kellett számolnunk, talán mégsem haszontalan a hadifoglyok kálváriájáról résztvevő szemtanúk leírásaiból egy gyors áttekintő képet adni.

Az idézetek jórészt Szöllősy Aladár főhadnagy, a dési 32. népfelkelő gyalogezred tisztjének naplójegyzeteiből származnak. Indulásuk a Niš-i fogolytáborból 1915. október 19-én reggel történt. Megjegyzendő, hogy a tiszti és a legénységi hadifoglyokat mindvégig külön kezelték, elindításuk is külön csoportokban történt.

„Pihenő kevés volt, s ha volt is, le sem ülhattunk a vizes, sáros földre, s ha némelyikünk az esőtől kétszeresen súlyossá vált teher alatt összezsugorlott, a szerb felügyelő azt kérdezte: – Offenzívát, azt (bezzeg) tudtak csinálni?”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 39. oldal

„Ruhánk-cipőnk átázva s mi kimerülve, mint az agyonhajszolt igavonók roskadtunk össze a hideg raktárhelyiségben.” „Még szomorúbb volt legénységünk helyzete. A szerencsétlenek a szakadó esőben, rossz táplálkozás mellett, a szabad ég alatt töltötték az éjszakát.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 40-41. oldal

„November 16-án reggel 7 órakor mindenünket magunkra pakolva neki indulunk az albán hegyeknek, hol meredek sziklafalak, szédítő szakadékok, zúgó hegyi patakok váltakoztak úttalan útjainkon. Kiszzenvedett katonáink holtteste s döglött málhásállatok hullái voltak az útmutatók. A lemaradt vándorok helyzete borzalmas. Együtt megy a mi legénységünk az átvonult szerb katonák lemaradottjaival. Nem őrzi őket már senki, együtt tartja őket az éhség, a gyöngeség. A szerb újoncok közül néhány fiatal, alig 18 éves gyerek, halálsápadtan ott sír, nyöszörög mellettünk az úton. Aki itt lemarad, az halott.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 51. oldal

„Egy erdős hegyhátra érünk, hol itt-ott a mi legénységünk s a szerb katonák közös tűz mellett ülnek. A döglött málhás állatok húsából vágnak ki egy-egy darabot s tűz fölött megpörköelve, kenyér és só nélkül falják fel ezek a szerencsétlenek, hogy éhségüket csillapítsák. És nekünk még ezeket a nyomorultakat irigyelnünk kellett, mert ők hozzánk képest szabadok, de nekünk étlen-szomjan mennünk kellett.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 52. oldal

„November 17-én reggel 8 órakor, átázott hátizsákjaink kétszeres súlyával s reggeli nélkül indultunk tovább. Immár négy hete vagyunk úton, sok nehéz napunk volt, de a mai út volt a legrettenetesebb. Meredek hegyek és tátongó szakadékok váltakoztak véget nem érő sorban. Kiáradt, zuhogó patakoknál a belőlük kiálló sziklák az átkelés egyedüli eszközei. A sziklákon egyenként szökdé-

cselve kell átjutnunk a legnagyobb óvatossággal. Mert egy rosszul sikerült ugrás vagy az egyensúly elvesztése után a zúgó ár a szédületes mélységbe ragadna le. Segítünk egymáson, ahogy tudunk, kinyújtott botokkal. Egy szerb katona bocskora megcsúszott a sziklán, s ha egy bajtársunk az utolsó percben vissza nem tartja, az ár sodorja le a szerencsétlent. Halottak, haldokló s dögölt málhásállatok az úton.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 52-53. oldal

... „az út szélén haladnak szerencsétlen katonáink is, minden felügyelet nélkül, 3–4-es csoportokban, lerongyolódva, némelyek mezítláb vánszorognak vörösré fagyott lábaikkal a rögös úton. Akik már menni sem tudnak, ott kuporognak az út mellett egy kis tűz mellett és sápadt, szenvedő arccal várnak, maguk sem tudják mit, mert élelemre alig számíthatnak.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 56. oldal

„Út közben katonáinkkal találkoztunk, kiknek az arcukhoz csapódott hó jégcsappá fagyva lóg borzas bajuszukról és szakállukról. Kérdésünkre azt felelték, hogy inkább addig mennek, míg összeesnek, mintsem itt fagyjanak a hegyek között. Később rettenetes állapotban lévőket találunk, kik a fagyos hóban mezítláb bolyongtak céltalanul. Mondják sok katonánk, de szerb örök is megfagytak az erdőben, ahol hózivatar érte őket.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 59. oldal

„Pihenő után tovább megyünk a végtelennek látszó hóhegyek között s az út szélén megfagyott katonák holttesteit hevernek.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 60. oldal

„A Skumbi folyón való átkelésnél ... december 9-én ... a szerb kapitány vezetésével vonultunk be Fieri albán községbe, nem annyira a lakosság, mint inkább az olasz katonaság óriási érdeklődése mellett. Valósággal ostromoltak bennünket kérdéseikkel s mi bár fáradtan és a melegtől, szomjúságtól elcsigázva, de azért rendben menetelve franciául és olaszul válaszolgattunk, hogy közel 2 hónap óta majdnem 800 kilométert gyalogoltunk, hogy a hóviharban, mocsarakban embereink pusztultak el s már negyednapja alig ettünk valamit. Ezek az intelligens arcú, fiatal olasz katonák, kik fronton még aligha voltak, nem tudták elhinni, hogy mi – közülünk sokan lerongyolódva, szakállasan – a magyar-osztrák hadsereg tisztjei volnánk.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 73. oldal

„Az idáig elvergődött katonáinktól halljuk azt a szomorú hírt, hogy a szerbek azokat a katonáinkat, akik a mocsarakon nem bírtak átjönni, lelőtték volna.”

Szöllősy Aladár: Szerb hadifogság, 73. oldal

„A Valonától mintegy félnapi járásra innen lévő Vojusza folyó s Fieri albán falu környékén az imbolygó csontvázakhoz hasonló emberek százával roskadtak össze holtan, mikor annyi szenvedés után már csaknem elérték a szabadulást jelentő tengert. Ott heverték a halottak napokon át temetetlenül szanaszét, ruhájuktól megfosztva a folyó partján s utak mentén.”

Szakraida István hadnagy naplója.

Baja et alii: Hadifogoly magyarok története, Athenaeum, Budapest (1930), 154. oldal

2. Függelék

Hogyan kellett volna, ha lehetett volna békét kötni

...it must be a peace without victory...

„Victory would mean peace forced upon the looser, a victors' terms imposed upon the vanquished. It would be accepted in humiliation, under duress, as an intolerable sacrifice, and would leave a sting, resentment, a bitter memory upon which terms of peace would rest, not permanently, but only as upon quicksand. Only a peace between equals can last, only a peace the very principle of which is equality and a common participation in a common benefit.”

ADDRESS OF THE PRESIDENT OF THE UNITED STATES TO THE SENATE. 22. JANUARY, 1917.

...győzelem nélküli békének kell lennie...

„A győzelem a vesztesre kényszerített békét jelentené, a győztesek feltételeinek ráerőszakolását a legyőzöttre. Elfogadása fenyegetés súlya alatti megaláztatás lenne, elviselhetetlen áldozatvállalás, mérges fullánkként maradna a sebben, haragot váltana ki, keserű emlékezést a békefeltételekre, amelyeken alapulna, nem véglegesen, hanem csak futóhomokra épülve. Csak egyenlők közötti béke lehet tartós, csak az a béke, melynek alapelve az egyenlőség és közös részesedés közös előnyökből.”

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ELNÖKÉNEK BESZÉDE A SZENÁTUSBAN. 1917. JANUÁR 22-ÉN.

Magasan szárnyaló, nemes gondolatok ezek. Így ítélte meg Woodrow Thomas Wilson, az Amerikai Egyesült Államok elnöke a tartós béke szükséges alapfeltételeit 1917-ben. Természetesen akkor is voltak másként gondolkodók, hasonlóan az időszámításunk előtt 380-ból idézett Brennus gall vezérhez.

Mindenesetre Wilson elnök tekintélye és erkölcsi befolyása a háború végén világszerte szinte a történelemben példa nélküli volt. A vesztes Központi Hatalmak polgárai hitték, hogy megvalósítja ígéretes eszméit, az antant-szövetséges országok népei pedig nem csak a győztest, hanem mondhatni a prófétát látták benne. Egy új, jobb történelmi korszak előhírnökét. Valóban, minden hatalom a kezében volt. Az európai kontinens pénzügyileg el volt adósodva, élelmiszerellátása a tengerentúli szállításoktól függött, az Egyesült Államok győztes hadserege* pedig Európában állomásozott. Személyes részvételét a békét előkészítő tárgyalásokban ezért bizalomteljes várakozás előzte meg.

*egyes történészek véleménye szerint a Központi Hatalmak megnyerték volna az első világháborút az Egyesült Államok katonai beavatkozása nélkül, ami indokolja a „győztes” jelző fenti hangsúlyozott használatát.

Akik ismerik Wilson elnök nyilatkozatait a világháború éveiben, tudnak részvételéről a béketárgyalásokon, és végül megismerték az eredményt, a létrejött békeszerződések feltételeit, joggal tehetik fel a kérdést, tulajdonképpen milyen ember is volt ez az amerikai elnök?

A válaszként egy éles szemű korabeli tanút idézünk, ráhárítva véleményének teljes felelősségét. Ez a tanú John Maynard Keynes, a jeles, napjainkban is sokat emlegetett brit közgazdász, aki a British Treasury, a Brit Kincstár képviselőjeként részt vett a Párizs környéki béketárgyalások előkészítésében.

Lássuk tehát tömören összefoglalva John Maynard Keynes véleményét:

Erős akaratúnak hittük, a világosság, amivel egyes alapvető fogalmakat megragadott, műveltséget, tárgyilagosságot és magasröptű képzelőerőt tételezett fel. A kivitelezés részletei hiányoztak ugyan, de általános volt a hiedelem, hogy a megvalósítás gyakorlatát átgondolta és tanácsadói testülete révén azt kidolgoztatja.

A valóságban az Elnök semmit sem gondolt át. Amikor a megvalósítás kérdései kerültek napirendre, elképzelései ködösek és hiányosak voltak. Nem volt terve. Elképzeléseit nem tudta megfelelően előadni. Nagy hangon meghirdetett pontjait nem tudta körvonalaítani. Nem voltak építő javaslatai. Sok tekintetben rosszul volt informálva az európai viszonyokról.

Mivel az Elnök semmit sem gondolt át és nem volt kidolgozott javaslata, a békeszerződés előkészítő bizottsága francia és angol javaslatok alapján dolgozott. Az Elnök azonban nem volt képes egy perc alatt felfogni azt, amit a többiek mondtak. Nem látta át egy pillanat alatt a helyzetet. Nem tudta a problémát más szemszögből megközelíteni.

Következésképpen tárgyalópartnereinek gyorsabb felfogása és cselekvőképesége miatt állandó kudarcra volt ítélve. Gondolkodása túl lassúnak tűnt, felszólalásai, javaslatai megoldásokban szegényeseknek. Lassúsága és alkalmazkodásra képtelensége, ki nem elégítő műveltsége, európai partnerei között szembeötlött.

Az Elnök tehát nem volt hős, nem volt próféta, még filozófus sem, csak egy jó szándékú, nagylelkű ember, aki nem rendelkezett az általa felvetett problémakör uralásához szükséges szellemi felkészültséggel. Gondolkodása és temperamentuma pedig inkább egy hittérítőé, mint egy észember politikuséi voltak.

Forrás: John Maynard Keynes: The Economic Consequences of the Peace. 1920.

Így született meg az első világháború után, ha elfogadjuk Woodrow Wilson amerikai elnök minősítését, egy „futóhomokra épült” béke.

3. Függelék

A nagykanizsai 20/II. hadtápuszlóalj hősi halottai és sebesültjei az 1915. október 6-i őszi offenzíva és az 1916. március 15-i felosztatás között

Forrás: Állománylajstrom másolat. Hadtörténelmi Levéltár.

1. század

Dr. Stoekinger János fhgy. századparancsnok – megsebesült 1915. XI. 16. ütközet alkalmával

Kovács Gábor szkv. 1875 Szabar 1915. X. 6.

Vincsecz István c. szkv. 1878 Lendvaerdőd 1915. X. 12.

Bertalan Ferenc c. szkv. 1877 Zalabaksa 1915. X. 7.

Skvorcz János c. szkv. 1877 Perlak 1915. XI. 16.

Karakai János tizedes 1877 Pusztamagyaród 1915. X. 9.

Nagy József tizedes 1877 Bocfölde 1915. X. 12.

Csóra János tizedes 1874 Felsőszemenye 1915. X. 12.

Horváth József örv. 1877 Baksa 1915. XI. 16.

Ádám György népf. 1876 Becsehely 1915. X. 12.

Babati János népf. 1878 Karácsonfa 1915. XI. 16.

Cziráki János népf. 1877 Felsőrajk 1915. X. 9.

Doma János népf. 1873 Dömfölde 1915. X. 7.

Flinccsecz György népf. 1878 Szentorbánhegy 1915. XI. 12.

Gyegyinszki Henrik népf. 1878 Lendvavásárhely – hősi halált halt 1915. XI. 15.

Herman Lajos népf. 1878 Csesztreg 1915. X. 12.

Horváth István népf. 1877 Bakónak 1915. XI. 15.

Horváth Sándor népf. 1873 Takácsi (Keszthely) 1915. XI. 15.

Krajczár György népf. 1876 Sümeg 1915. I. 8.

Kóczián János népf. 1877 Drávavásárhely 1915. XI. 16.

Kaszás József népf. 1876 Karácsonfa 1915. XI. 12.

Koszics Ferenc népf. 1878 Zalabárdos 1915. XI. 16.

Lepoglavec Miklós népf. 1878 Murakirály 1915. XI. 16.

Leposa Kálmán népf. 1878 Kustánszeg 1916. I. 8.

Molnár János népf. 1878 Lisper 1915. XI. 16.

Marczinyás József népf. 1877 Perlak 1915. XI. 12.

Németh Sándor népf. 1875 Nyirád 1915. XI. 16.

Neubauer Péter népf. 1877 Zsitkóc 1915. XI. 16.

Soós János népf. 1876 Káptalanfőti 1915. X. 14.

Spilák István népf. 1880 Zalaivánd 1915. X. 12.

Szabotin István népf. 1876 Murabaráti 1915. X. 12.

Tollár Sándor népf. 1874 Szentgyörgyvár 1915. X. 9.

Török József népf. 1876 Sümeg 1915. X. 7.

Varga János népf. 1877 Balatonmagyaród 1915. X. 12.

Varga István népf. 1875 Zalasabar 1915. X. 12.

Vörös Mihály József népf. 1874 Németfalu 1915. X. 8.

Vugrinecz József népf. 1873 Bagonya 1915. XI. 16

1915. okt. 20-i pótbeosztottak

Pressing Kálmán őrm. 1875 Türje 1916. II. 24. Tirana meghalt

Beke Pál népf. 1873 Újudvar 1915. XI. 16.

Egyed István 1874 Balatonhenye 1915. XI. 16

2. század

Dr. Parraghy Vilmos fhgy – megsebesült 1916. II. 23-i ütközet alkalmával

Németh József c. szkv. 1880 Kálócfa 1915. X. 12

Kovács Sándor c. szkv. 1875 Tormafölde – hősi halált halt 1915. X. 12.

Tkalecz Péter c. szkv. 1876 Csáktornya 1915. XI. 9.

Némez István tizedes 1880 Mihályfa 1915. X. 11.
Stefanics Kálmán c. tiz. 1876 Keszthely 1915. X. 12.
Bécs József népf. 1878 Szilvagy 1915. X. 10.
Fercsák István népf. 1878 Lendvaerdő 1915. XI. 16.
Győrei Vendel népf. 1876 Diszel 1915. X. 9.
Horváth József népf. 1876 Csabrendek 1916. II. 23.
Horváth Kálmán népf. 1878 Kozmadombja 1915. X. 9.
Hagymási Lajos népf. 1876 Gutorfölde 1915. X. 12.
Kinagy János népf. 1877 Csehlaka 1915. XI. 16.
Keszi János n. 1877 Felsőzsíd 1915. X. 9.
Kovács József n. 1876 Zorkóháza 1915. XI. 16.
Kollarics Lénárd 1875 Harastyán 1915. XI. 16.

Kovács Iván n. 1876 Cserföld 1916. III. 9. Albánia

Kohek Márton n. 1877 Középbeszterce 1916. II. 23.
Lekecz Péter n. 1875 Drávanagyfalu 1915. XI. 15.
Marton Marton n. 1876 Alsóbeszterce 1915. X. 9.
Majsán Pál n. 1877 Lenti 1915. X. 10.
Pintarics Ágoston n. 1876 Dékánfalva 1916. II. 23.
Petermanecz Antal n. 1876 Felsőkirályfalva 1915. XI. 15.

Ronsz Márkus n. 1877 Cserföld 1915. X. 8.

Ruzsics János n. 1875 Csehlaka 1915. XI. 15.
Svenda Ferenc n. 1880 Csehlaka 1915. XI. 15.
Szunyog Ferenc n. 1879 Rédics 1916. II. 23.
Soós István 1915. XI. 15.
Troják Alajos n. 1878 Vashegy 1915. XI. 10.
Tütösi Iván n. 1875 Felsőrajk 1915. X. 10.
Takács Lajos n. 1875 Alsópáhok 1915. X. 9.
Tóth József n. 1877 Kerkabarabás 1915. X. 9.
Völgyi István n. 1877 Lendvanyíras 1915. XI. 16.

Világos János n. 1876 Karmacs 1915. X. 11.

Zsidi István n. 1876 Nemesszentandrás 1916. I. 20. a montenegrói hegyekben

Zántó Ignác n. 1878 Nemestördemic 1915. X. 10.

Söveg Imre tiz. 1874 Zalapetend 1915. X. 8.

Düh Elek n. 1873 Zalakoppány 1915. XI. 18.
Horváth István n. 1873 Bagonya 1915. XI. 16.
Ivanovics Mihály n. 1874 Muracsány 1916. II. 23.
Marangya József n. 1874 Hodosány 1915. X. 9.
Treiber József n. 1873 Kebeleszentmárton 1916. II. 23.
Vörös Mihály n. 1874 Németfalu 1915. X. 7.

1915. okt. 20-i pótbeosztottak

Gyömöczi Károly n. 1874 Adorjánháza 1916. II. 23.
Horváth Ferenc n. 1879 Nagyrada 1915. XI. 15.
Hosszu Antal n. 1874 Kiskomárom 1915. XI. 16.

3. század

Schwarz Ottó fhgy. megsebesült 1916. I. 8.
Szabó János szkv. 1875 Kapolcs hősi halált halt 1916. I. 21. Montenegróban
Andróczy Remus c. őrv. 1876 Senyeháza 1916. I. 8.
Fehér Károly n. 1877 Köveskállya 1916. I. 8.
Feicht István n. 1875 Lipe 1916. I. 8.
Horváth József n. 1876 Karmacs 1916. I. 8.
Horváth József n. 1875 Pusztamagyaród 1916. I. 8.
Hren János n. 1874 Nyíresfalva 1916. II. 23.
Kepe József n. 1873 Lendvahosszúfalu 1916. I. 8.
Orbán József n. 1874 Lesenceistvánd 1916. I. 8.

Pete István n. 1876 Ormándlak 1916. II. 15. Albániában

Sziládi István n. 1873 Rigyác 1915. XI. 15.

Szernecz Jakab n. 1873 Kismihályfalva 1916. I. 8.

Verbanecz István n. 1873 Muraréthát 1915. XI. 15.

Zadravecz Lőrinc n. 1876 Szelencehegy 1916. I. 8.

Megjegyzés: a név után a rendfokozat (fhgy. főhadnagy, őrm. őrmester, szkv. szakaszvezető, tiz. tizedes, őrv. őrvezető, n. ill. népf. népfelkelő) a születési év, az illetőségi hely, a sebesülés vagy halál dátuma, vastag betűvel a hősi halottakat jelöltük.

Fontos:

A rendelkezésre álló „Állománylajstrom másolat” adatai alapján készült veszteséglista nem tartalmazza az 1914. szeptember 1. és 1915. október 6. között elszenvedett veszteségeket.

4. Függelék

Nagykanizsai 20/II. népfelkelő hadtáppáztársalaj állományának illetősége

ACSÁD (Vas m. Szombathelyi j.)	BORSZÖRCSÖK
ADORJÁNFALVA (Alsólendvai j.)	(Veszprém m. Devecseri j.)
ADORJÁNHÁZA	BORSFA (Letenyei j.)
(Veszprém m. Devecseri j.)	BOTTORNYA (Csáktornyai j.)
AJKA (Veszprém m. Devecseri j.)	BÖGÖTE (Vas m. Vasvári j.)
ALSÓBESZTERCE (Alsólendvai j.)	BÖRZÖNCE (Nagykanizsai j.)
ALSÓDOMBORÚ (Perlaki j.)	BUCSUTA (Letenyei j.)
ALSÓLENDVA (Alsólendvai j.)	CELLDÖMÖLK (Vas m. Celldömölki j.)
ALSÓMIHÁLYFALVA (Perlaki j.)	Cemehovec (Varasd m.)
ALSÓÖRS (Balatonfüredi j.)	CSABRENDEK (Sümegi j.)
ALSÓPÁHOK (Keszthelyi j.)	CSÁCSBOZSÓK (Zalaegerszegi j.)
ALSÓPÁLFALVA	CSÁKTORNYA (Csáktornyai j.)
(Zagyvapálfalva, Nógrád m. Füleki j.)	CSEHLAKA (Perlaki j.)
ALSÓRAJK (Pacsai j.)	CSERFÖLD (Alsólendvai j.)
ALSÓSZEMENYE (Letenyei j.)	CSEKNEC (Letenyei j.)
ALSÓSZENTERZSÉBET	CSERSZEGTOMAJ (Keszthelyi j.)
(Alsólendvai j.)	CSESZTREG (Alsólendvai j.)
ALSÓTECSÉNY (Zólyom m.)?	CSIKNÁND ?
BABOSDÖBRÉTE (Zalaegerszegi j.)	CSÖMÖDÉR (Novai j.)
BADACSONYTOMAJ(Tapolcai j.)	CSOPAK (Balatonfüredi j.)
BAGLAD (Alsólendvai j.)	CSÖRNYEFÖLDE (Letenyei j.)
BAGOLASÁNC (Somogy m. Csurgói j.)	CSÓSZ (Fejér m. Székesfehérvári j.)
BAGONYA (Alsólendvai j.)	DABRONC (Sümegi j.)
BAJCSA (Nagykanizsai j.)	DABRONY (Veszprém m. Devecseri j.)
BAKÓNAK (Alsólendvai j.)	DAMÁSA (Perlaki j.)
BAKONYGYEPES	DEKÁNFALVA (Perlaki j.)
(Veszprém m. Devecseri j.)	DENCSFA ?
BALATONARÁCS (Balatonfüredi j.)	DENCSHÁZA (Baranya m. Szentlőrinci j.)
BALATONEDERICS (Tapolcai j.)	DIÓSKÁL (Pacsai j.)
BALATONGYÖRÖK (Keszthelyi j.)	DISZEL (Tapolcai j.)
BALATONHENYE (Tapolcai j.)	DÖBRÉTE (BABOSDÖBRÉTE)
BALATONKÖVESD (Balatonfüredi j.)	DOBRI (Letenyei j.)
BALATONMAGYARÓD	DÖMEFÖLDE (Novai j.)
(Nagykanizsai j.)	DÖMÖSD ?
BALTAVÁR (Vas m. Vasvári j.)	DRÁVADIÓS (Perlaki j.)
BÁMITA ?	DRÁVAFÜRED (Perlaki j.)
BÁNOKSZENTGYÖRGY (Letenyei j.)	DRÁVANAGYFALU (Csáktornyai j.)
BÁNTORNYA (Alsólendvai j.)	DRÁVAOLLÁR (Perlaki j.)
BÁNYAVÁR (Csáktornyai j.)	DRÁVASZENTIVÁN (Csáktornyai j.)
BARABÁSSZEG (Novai j.)	DRÁVASZENTMIHÁLY (Csáktornyai j.)
BARLAHIDA (Novai j.)	DRÁVASZILAS (Perlaki j.)
BÁZA (Letenyei j.)	DRÁVAVÁSÁRHELY (Csáktornyai j.)
BAZSI (Sümegi j.)	EGERARACSA (Pacsai j.)
BÉB (Veszprém m. Pápai j.)	EGREGY (Keszthelyi j.)
BECSEHELY (Letenyei j.)	EGYEDUTA (Letenyei j.)
BELATINC (Alsólendvai j.)	ESZTEREGNYE (Nagykanizsai j.)
BELEZNA (Somogy m. Csurgói j.)	ESZTERGÁLY (Pacsai j.)
BELICA (Csáktornyai j.)	ESZTERGOM (Esztergom m.)
BELSŐSÁRD (Alsólendvai j.)	FARKASHEGY (Csáktornyai j.)
BOCFÖLDE (Zalaegerszegi j.)	FEGYVERNEK
BOCSKA (Nagykanizsai j.)	(Jász-Nagykún-Szolnok m.)
BOCSKAIHEGY (Csáktornyai j.)	FELSŐDOMBORÚ (Csáktornyai j.)

<i>FELSŐDÖRGICSE (Balatonfüredi j.)</i>	<i>KERKABARABÁS (Alsólendvai j.)</i>
<i>FELSŐKIRÁLYFALVA (Csáktornyai j.)</i>	<i>KERKAIKLÓD (Alsólendvai j.)</i>
<i>FELSŐMIHÁLYFALVA (Csáktornyai j.)</i>	<i>KERKAKUTAS (Alsólendvai j.)</i>
<i>FELSŐÖRS (Balatonfüredi j.)</i>	<i>KERKANÉMETFALU (Alsólendvai j.)</i>
<i>FELSŐPÁHOK (Keszthelyi j.)</i>	<i>KERKAPÉNTÉKFALU (Alsólendvai j.)</i>
<i>FELSŐPÁLFA (Perlaki j.)</i>	<i>KERKASZENTKIRÁLY (Letenyei j.)</i>
<i>FELSŐPUSZTAFALVA (Csáktornyai J.)</i>	<i>KERKASZENTMIKLÓS (Letenyei j.)</i>
<i>FELSŐRADAFALVA</i>	<i>KERKATÓTFALU</i>
<i>(Vas m. Szentgotthárdi j.)</i>	<i>KERKATESKÁND (Letenyei j.)</i>
<i>FELSŐRAJK (Pacsai j.)</i>	<i>KERM (SOPRON M) ?</i>
<i>FELSŐSEGESD</i>	<i>KERTA (Veszprém m. Devecseri j.)</i>
<i>(Somogy m. Nagyatádi j.)</i>	<i>KESZTHELY (Keszthelyi j.)</i>
<i>FELSŐSZEMENYE (Letenyei j.)</i>	<i>KILIMÁN (Nagykanizsai j.)</i>
<i>FELSŐSZENTERZSÉBET (Alsólendvai j.)</i>	<i>KISBUCSA (Pacsai j.)</i>
<i>FELSŐZSID (Keszthelyi j.)</i>	<i>KISCSEHI (Letenyei j.)</i>
<i>FILÓC (Alsólendvai j.)</i>	<i>KISGÖRBŐ (Sümegi j.)</i>
<i>FÜS ?</i>	<i>KISKESZTHELY (Keszthelyi j.)</i>
<i>FÜZVÖLGY (Nagykanizsai j.)</i>	<i>KISKOMÁROM (Nagykanizsai j.)</i>
<i>GALAMBOK (Nagykanizsai j.)</i>	<i>KISLAKOS (Letenyei j.)</i>
<i>GARABONC (Nagykanizsai j.)</i>	<i>KISLIPPA (Alsólendvai j.)</i>
<i>GELSE (Nagykanizsai j.)</i>	<i>KISMIHÁLYFALVA (Csáktornyai j.)</i>
<i>GELSESZIGET (Nagykanizsai j.)</i>	<i>KISPALINA (Alsólendvai j.)</i>
<i>GÓGÁNFA (Sümegi j.)</i>	<i>KISSZABADKA (Perlaki j.)</i>
<i>GOMBOSSZEG (Novai j.)</i>	<i>KISSZENTGRÓT (Zalaszentgróti j.)</i>
<i>GOSZTOLA (Novai j.)</i>	<i>KISSZÖLLŐS (Veszprém m. Devecseri j.)</i>
<i>GÖNTÉRHÁZA (Alsólendvai j.)</i>	<i>KOLLÁTSZEG (Nagykanizsai j.)</i>
<i>GUTORFÖLDE (Novai j.)</i>	<i>KOMÁRVÁROS (Nagykanizsai j.)</i>
<i>GYENESDIÓS (Keszthelyi j.)</i>	<i>KOTOR (Perlaki j.)</i>
<i>GYÖRFISZEG (Novai j.)</i>	<i>KOZMADOMBJA (Alsólendvai j.)</i>
<i>GYULAKESZI (Tapolcai j.)</i>	<i>KÖRÖSLADÁNY (Békés m. Szeghalmi j.)</i>
<i>GYURGYEVÁC ?</i>	<i>KŐVÁGÓÖRS (Tapolcai j.)</i>
<i>GYÜMÖLCSHEGY (Csáktornyai j.)</i>	<i>KÖVESKÁLLA (Tapolcai j.)</i>
<i>HAHÓT (Pacsai j.)</i>	<i>KÖZÉPBESZTERCE (Alsólendvai j.)</i>
<i>HÁRSLIGET (Alsólendvai j.)</i>	<i>KRISTÓFFALVA (Csáktornyai j.)</i>
<i>HARASTYÁN (Perlaki j.)</i>	<i>KUSTÁNSZEG (Novai j.)</i>
<i>HECSE (Bars m.)</i>	<i>KUTFEJ (Letenyei j.)</i>
<i>HEGYESD (Tapolcai j.)</i>	<i>KÜLSŐSÁRD (Alsólendvai j.)</i>
<i>HEGYHÁT (Tolna m.)</i>	<i>LAJSÁNY ?</i>
<i>HEGYMAGAS (Tapolcai j.)</i>	<i>Laskapuszta (Somogy m.)</i>
<i>HERNYÉK (Novai j.)</i>	<i>LASZTONYA (Letenyei j.)</i>
<i>HETYEFO (Sümegi j.)</i>	<i>LÉGRÁD (Nagykanizsai j.)</i>
<i>HODOSÁNY (Perlaki j.)</i>	<i>LENDVAERDÓD (Alsólendvai j.)</i>
<i>HOSSZÚVÖLGY (Nagykanizsai j.)</i>	<i>LENDVAHÍDVÉG (Alsólendvai j.)</i>
<i>IVÁNEGERSZEG (Vas m. Sárospatai j.)</i>	<i>LENDVAHOSSZÚFALU (Alsólendvai j.)</i>
<i>KÁLÓCFA (Alsólendvai j.)</i>	<i>LENDVANYÍRAS (Alsólendvai j.)</i>
<i>KÁMAHÁZA (Alsólendvai j.)</i>	<i>LENDVARÓZSAVÖLGY (Alsólendvai j.)</i>
<i>KAPCA (Alsólendvai j.)</i>	<i>LENDVASZENTJÓZSEF (Alsólendvai j.)</i>
<i>KAPOLCS (Tapolcai j.)</i>	<i>LENDVAÚJFALU (Letenyei j.)</i>
<i>KÁPTALANTÓTI (Tapolcai j.)</i>	<i>LENDVAVÁSÁRHELY (Alsólendvai j.)</i>
<i>KARÁCSONFA (Vas m. Köröndi j.)</i>	<i>LENTI (Novai j.)</i>
<i>KARMACS (Keszthelyi j.)</i>	<i>LENTIKÁPOLNA (Novai j.)</i>
<i>KÁROLYSZÖG (Csáktornyai j.)</i>	<i>LENTISZOMBATHELY (Novai j.)</i>
<i>KEBELESZENTMÁRTON (Alsólendvai j.)</i>	<i>LESENCEISTVÁND (Tapolcai j.)</i>
<i>KEMENESMAGASI</i>	<i>LESENCÉNÉMETFALU (Tapolcai j.)</i>
<i>(Vas m. Celldömölki j.)</i>	<i>LESENCETOMAJ (Tapolcai j.)</i>
<i>KERECSENY (Pacsai j.)</i>	<i>LETENYE (Letenyei j.)</i>
<i>KERÉNY (Bács-Bodrog m. Zombori j.)</i>	<i>LIGETVÁR (Perlaki j.)</i>

LISPE (Letenyei j.)	NEMESVID (Somogy m. Marcali j.)
LOVÁSZI (Letenyei j.)	NEMESVITA (Tapolcai j.)
LOVÁSZPATONA (Veszprém m. Pápai j.)	NÉMETFALU (Novai j.)
LUTTENBERG ?	NOSZLOP (Veszprém m. Devecseri j.)
MAGYARGENCS (Vas m. Celldömölki j.)	NOVA (Novai j.)
MAGYARSZERDAHELY	NYÍRÁD (Sümegi j.)
(Nagykanizsai j.)	NYÍRESFALVA (Csáktornyai j.)
MÁHOMFA (Novai j.)	NYÍRVÖLGY (Csáktornyai j.)
MÁROKFÖLD (Alsólendvai j.)	ÓHID (Sümegi j.)
MEGYER (Sümegi j.)	ORMÓS (Csáktornyai j.)
MEZŐBERÉNY (Békes m. Békési j.)	ORTAHÁZA (Novai j.)
MEZŐLAK (Veszprém m. Pápai j.)	ORMÁNDLAK (Novai j.)
MIHÁLYFA (Sümegi j.)	ÖRDÖGHENYE (Zalaegerszegi j.)
MIKEFA (Novai j.)	PACSA (Pacsai j.)
MILLE ?	PADÁR (Pacsai j.)
MINDSZENTKÁLLA (Tapolcai j.)	PÁKA (Novai j.)
MONOSTORAPÁTI (Tapolcai j.)	PÁLFA (Tolna m. Simontornyai j.)
MURABARÁTI (Alsólendvai j.)	PÁLFISZEG (Novai j.)
MURACSAANY (Perlaki j.)	PÁLÓZNAK (Balatonfüredi j.)
MURAGÁRDONY (Csáktornyai j.)	PÁPA (Veszprém m.)
MURAHÉLY (Alsólendvai j.)	PÁPATESZÉR (Veszprém m. Pápai j.)
MURAKIRÁLY (Perlaki j.)	PÉCS (Baranya m.)
MURANYIRÁD (Csáktornyai j.)	PERLAK (Perlaki j.)
MURARÉTHÁT (Csáktornyai j.)	PETESHÁZA (Alsólendvai j.)
MURARÉV (Alsólendvai j.)	PETRIKERESZTÚR (Novai j.)
MURASIKLÓS (Csáktornyai j.)	PETRIVENTE (Letenyei j.)
MURASZENTKERESZT (Csáktornyai j.)	POLA (Letenyei j.)
MURASZENTMÁRIA (Perlaki j.)	PÓRSZOMBAT (Alsólendvai j.)
MURASZERDAHELY (Csáktornyai j.)	PÖLÖSKE (Pacsai j.)
MURASZIGET (Alsólendvai j.)	PÖLÖSKEFŐ (Nagykanizsai j.)
MURASZILVÁGY (Csáktornyai j.)	PÖTRÉTE (Pacsai j.)
MURASZOMBAT (Vas m. Muraszombati j.)	PUSZTAAPÁTI (Tolna m. Központi j.)
MURAÚJFALU (Perlaki j.)	PUSZTAEDERICS (Zalaegerszegi j.)
MURAVID (Perlaki j.)	PUSZTAMAGYARÓD (Letenyei j.)
NAGYBAKÓNAK (Nagykanizsai j.)	PUSZTASZENTLÁSZLÓ
NAGYGÖRBŐ (Sümegi j.)	(Zalaegerszegi j.)
NAGYGYIMÓT (Veszprém m. Pápai j.)	RÁBABOGYOSZLÓ
NAGYHARSÁNY (Baranya m. Siklósi j.)	(Vas m. Sárvári j.)
NAGYKANIZSA	RÁBAHIDVÉG (Vas m. Vasvári j.)
NAGYKAPORNAK (Pacsai j.)	RADAMOS (Alsólendvai j.)
NAGYLENGYEL (Novai j.)	RAPOSKA (Tapolcai j.)
NAGYPÁLI (Zalaegerszegi j.)	RÉDICS (Alsólendvai j.)
NAGYPALINA (Alsólendvai j.)	RESZNEK (Alsólendvai j.)
NAGYPÉCSELY (Balatonfüredi j.)	RIGÁCS (Sümegi j.)
NAGYRADA (Pacsai j.)	RIGYÁC (Nagykanizsai j.)
NAGYTEVEL (Veszprém m. Pápai j.)	SÁRMELLÉK (Keszthelyi j.)
NÁPRÁDFA (Novai j.)	SÁSKA (Tapolcai j.)
NEMESAPÁTI (Zalaegerszegi j.)	SEMJÉNHÁZA (Letenyei j.)
NEMESBÜK (Keszthelyi j.)	SENYEHÁZA (Vas m. Szentgotthárdi j.)
NEMESGULÁCS (Tapolcai j.)	SÖJTÖR (Zalaegerszegi j.)
NEMESHANY (Sümegi j.)	SORMÁS (Nagykanizsai j.)
NEMESHETÉS (Pacsai j.)	STRIDÓVÁR (Csáktornyai j.)
NEMESNÉP (Alsólendvai j.)	SÜMEG (Sümegi j.)
NEMESRÁDÓ (Pacsai j.)	SÜMEGCSEHI (Sümegi j.)
NEMESSÁNDORHÁZA (Pacsai j.)	SZALAPA (Sümegi j.)
NEMESSZENTANDRÁS (Pacsai j.)	SZÉCSISZIGET (Letenyei j.)
NEMESTÖRDEMIC (Tapolcai j.)	SZELENCEHEGY (Csáktornyai j.)

SZÉNAVÁR (Hont m. Korponai)
 SZENTBÉKÁLLA (Tapolcai j.)
 SZENTERZSÉBETHEGY
 (Zalaegerszegi j.)
 SZENTGYÖRGYVÁR (Keszthelyi j.)
 SZENTGYÖRGYVÖLGY (Alsólendvai j.)
 SZENTILONA (Csáktornyai j.)
 SZENTKOZMADOMBJA (Novai j.)
 SZENTMARGITHEGY (Alsólendvai j.)
 SZENTORBÁNHEGY (Csáktornyai j.)
 SZENTPÉTERFÖLDE (Novai j.)
 SZENTPÉTERÚR (Pacsai j.)
 SZERECSENY
 (Fejér m. Székesfehérvári j.)
 SZIGLIGET (Tapolcai j.)
 SZILVÁGY (Novai j.)
 SZTAULALFA ?
 SZÖSZ ?
 SZÜCS (Veszprém m. Pápai j.)
 TAKÁCSI (Veszprém m. Pápai j.)
 TALIÁNDÖRÖGD (Tapolcai j.)
 TAPOLCA (Tapolcai j.)
 TAPOLCAFŐ (Veszprém m. Pápai J.)
 TEPLAFŐ (Bars m. Garamszentkereszt j.)
 TIHANY (Balatonfüredi j.)
 TÓFEJ (Novai j.)
 TORMAFÖLDE (Letenyei j.)
 TÓSOKBERÉND
 (Veszprém m. Devecseri j.)
 TÓTSZENTMÁRTON (Letenyei j.)
 TÓTSZERDAHELY (Letenyei j.)
 TÖRÖKUDVAR (Perlaki j.)
 TÜNDÉRLAK (Csáktornyai j.)
 TÜRJE (Zalaszentgróti j.)
 TŰSKESZER (Alsólendvai j.)
 TŰSKEVÁR (Veszprém m. Devecseri j.)
 ÚJUDVAR (Nagykanizsai j.)
 USZTYE (Árva m. Trstenai j.)
 VASHEGY (Csáktornyai j.)
 VASZAR (Veszprém m. Pápai J.)
 VELIKIGYURGYEVÁC ?
 VINDORNYASZÓLLÓS (Sümegi j.)
 VISZÁK (Vas m. Körmendi j.)
 VIZISZENTGYÖRGY (Csáktornyai j.)

VONYARCVASHEGY (Keszthelyi j.)
 VÖLGYIFALU (Alsólendvai j.)
 ZALAAPÁTI (Pacsai j.)
 ZALABAKSA (Alsólendvai j.)
 ZALABALÁZS ?
 ZALABÁRDOS (Csáktornyai j.)
 ZALABESENÝŐ (Zalaegerszegi j.)
 ZALACSEB (Zalaegerszegi j.)
 ZALAEGERSZEG (Zalaegerszegi j.)
 ZALAGYÖMÖRŐ (Sümegi j.)
 ZALAIGRICE (Pacsai j.)
 ZALAIVÁND (Zalaegerszegi j.)
 ZALAKUSTÁNY ?
 ZALAMERENYE (Nagykanizsai j.)
 ZALAMIHÁLYFA ?
 ZALAMINDSZENT (Zalaegerszegi j.)
 ZALAPATAKA (Zalaegerszegi j.)
 ZALAPETEND (Tapolcai j.)
 ZALASZABAR (Pacsai j.)
 ZALASZENTGRÓT (Zalaszentgróti j.)
 ZALASZENTGYÖRGY (Zalaegerszegi j.)
 ZALASZENTIVÁN (Zalaegerszegi j.)
 ZALASZENTJAKAB (Nagykanizsai j.)
 ZALASZENTLÁSZLÓ (Zalaszentgróti j.)
 ZALASZENTMIHÁLY (Pacsai j.)
 ZALASZOMBATFA (Alsólendvai)
 ZALATÁRNOK (Novai j.)
 ZALAUDVARNOK (Zalaszentgróti j.)
 ZALASZÁNTÓ (Keszthelyi j.)
 ZALASZENTBALÁZS (Nagykanizsai j.)
 ZALABESENÝŐ (Zalaegerszegi j.)
 ZALAKOPPÁNY (Zalaszentgróti)
 ZALAÚJLAK (Nagykanizsai j.)
 ZALAÚJVÁR (Csáktornyai j.)
 ZALAVÁR (Keszthelyi j.)
 ZALAVÉGED (Zalaszentgróti j.)
 ZÁNKA (Balatonfüredi j.)
 ZORKÓHÁZA (Alsólendvai j.)
 ZRINYIKÓVÁROS ?
 ZSITVABESNYŐ (Bars m. Verebélyi j.)
 ZSIDCI...?
 ZSITKÓC (Alsólendvai j.)
 ZSIZSEKSZER (Alsólendvai j.)

Forrás: Állománylajstrom másolat. Hadtörténelmi Levéltár

A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára Budapest 1913 felhasználásával.

5. Függelék

A nagyváradi 4. gyalogezred toborzási körzetei az első világháború kitörésekor

Békés megye: Békéscsabai, Békési, Gyomai, Orosházi és Szarvasi járások

Bihar megye: Belényesi, Béli, Cséffai, Központi, Váradi, Magyarcséki, Nagyszalontai, Tenkei, Vaskóhi járások.

Csanád megye: Mezőkovácsházai járás.

6. Függelék

Lányi Pál és a 20/II. zászlóalj útvonalának meghatározása levelei alapján

1914. szeptember 1. és 1917. augusztus 31. között

A szabadságra utazásokat is belefoglalva

Földrajzi hely	időpont	megjegyzés
1914		
NAGYKANIZSA	09. 01.	Ma határállomás a Dráva partján Horvátország felé. Zagreb, Horvátország fővárosa.
GYÉKÉNYES		
ZÁGRÁB	09. 02.	Horvátország, volt Belovár vármegye. Határállomás, átkelőhely a Száván Bosznia felé.
NOVA KAPELA-BRATINA		
BRANA-BROD		
BOSZNIA		
BOSNA BROD		A keskenyvágányú vasút induló állomása, a Száva boszniai oldala
<i>Vasútvonal Uzora – Zavidovici – Lašva – Sarajevo irányába. Zavidovicinél elágazás kelet felé.</i>		
OLOVO	09. 04.	Szarajevótól északkeletre. Ma is működő ólombánya.
80 km-es járőr	10. 22 (10. 25)	<i>A 6. hadsereg utánpótlási útvonala mentén.</i>
BRATUNAC (BRATINA)	11. 21	Братунац, a Drina mentén, Srebrenica fölött, Sarajevótól északkeletre, ma: Boszniai Szerb Köztársaság
BRATUNAC (BRATINA)	12.01.	
1915		
FRANZ JOSEPHS FELD, BJELINA	01. 13.	Bijeljinának feltehetőleg az osztrák-magyar protektorátus idején épült új városrésze. Бијелина, város a Boszniai Szerb Köztársaságban, néhány kilométerre a Drínától, annak alsó folyása mentén.
EGY SZERB FALU Boszniában	01. 21	<i>(Valószínűleg Popovi, Franz Josefs Feldtől keletre.)</i>
SUVAČA	06. 02 (06. 20)	Lóval hajtott gabonaörlő malom, illetve annak környéke. <i>(A térképen Popovi-tól keletre található ilyen nevű sziget.)</i>
MEDJASI		Bijeljinától északra, ma: Boszniai Szerb Köztársaság
LIMANSZKA ADA, MEDJASI mellett*	10. 06.	A Drina egyik Medjasitól keletre fekvő szigete.
SZERBIA		
Lásd a csatolt térképeket		
(CRNOBARSKI SALAŠ-i)* téglagyár	10. 12.	Szerbiában, a Drina mentén, Mačva tartományban.
ŠABAC		Шабац város Szerbiában, a Száva mentén, Belgrádtól keletre.
VALJEVO		Ваљево város Szerbiában, Šabactól délre.
POŽEGA		Пожега város Szerbiában
NOVA VAROŠ felé		Нова Варош, Szerbia.
MUČANJ magaslat, IVANJICA mellett*	11. 15 (11. 16)	Szerbül Мучањ
Átírányítás más frontra	11.17.	
IVANJICA		Ивањица Szerbia.
ČAČAK		Чачак, Szerbia.
POŽEGA		
UŽICE		Szerbül Ужице
BOSZNIA		
	12. 07.	
VIŠEGRAD		Вишеград, Boszniai Szerb Köztársaság
ROGATICA		Рогатица Ma: Boszniai Szerb Köztársaság
SZARAJEVO		innen valószínűleg vasúton Zelenika végállomásig.

MONTENEGRO

1916

LOVČEN MUSICI BUKOVIC ANTIVARI	01. 08. (01. 09) Lovćen, Ловћен, Montenegro Mišići en serbe Мишићи, a tengerparti út mentén az itáliai Barival szembenfekvő tengerparti város „anti Bari” ma: BAR

ALBÁNIA

DULCIGNO ma: ULCINJ SCUTARI ma: SHKODËR ALESSIO VORRA* ARSEN folyó, ma: DURAZZO 02.23	01. 26. 02. 27 ma:	ULQIN albánul. előőrsök: 01. 23.? előőrsök 01. 28)? MATI folyó. a gyaloghíd elkészül 01. 28. - 01. 30. ? ISMI folyó, előőrsök: 02. 02 ? előőrsök: 02.08- 02.10 ? ERZENI DURRËS

ELTÁVOZÁS SZABADSÁGRA

Frontszolgálatból kivonva	04. 25.	Eltávozás szabadságra.

VISSZATÉRÉS SZABADSÁGRÓL MONTENEGRÓ

ANTIVARI MELINJE, ZELENIKA mellett MELINJE-i Kettes számú várkórház CASTELNUOVO	05. 25. 06. 06.	A postabélyegző tanúsága szerint a kórház Castelnuovo-ban volt. jelenleg Hercegnovi, Херцег Нови, Montenegro.

ALBÁNIA

Frontszolgálatra bevonul	07. 29.

SZABADSÁGRÓL VISSZATÉRÉS ÚTVONALA

1917

NAGYKANIZSA szabadság vége GYÉKÉNYES ZÁGRÁB SZLAVO BROD BOSNA BROD SZARAJEVO ZELENIKA SAN GIOVANNI DI MEDUA SAN GIOVANNI DI MEDUA – VORRA-i* Bevonulás a zászlóaljhoz	03.01. 03. 01 (03. 02) 03. 02. 03. 02 (03. 03) 03. 04. (03. 05) 03. 06. 03. 08.	Vasúton Slavonski Brodig. Átkelés a Száván. Vasúton Boszniában tovább Zelenikáig. Hajón tovább San Giovanni di Meduáig. jelenleg: SHËNGJIN, ALBÁNIA drótkötélpályán, meg nem adott állomáshelyre.

ELTÁVOZÁS SZABADSÁGRA

Indulás újra szabadságra NAGYKANIZSA tervezett megérkezés	08. 31 09. 06.

1918

NAGYKANIZSA NAGYKANIZSA	01. 27 12. 10.

*A csillaggal jelölt szövegrészek a levelezőlapokból ki nem olvasható, általunk betoldott adatok.

Megjegyzés.

Bosznia-Hercegovinában, a birodalom egy tartományában, az alakulat tartózkodási helyét szabad volt megadni, holott a kézbesítéshez a tábori postai szám is elegendő lett volna. A határokon túl ez többé nem fordult elő. Lányi Pál utólagosan megadja átvonulásuk közelítő útját egészen Albániáig, a pillanatnyi álláspont megjelölése nélkül. Szabadságról visszatérve az utolsó topográfiai adat az érkezési adriai kikötő neve.

Irodalomjegyzék

Az alábbiakban felsoroljuk az idézett forrásmunkák címeit. Dőlt betűvel jelöltük meg mindazokat, amelyek különösen nagymértékben segítettek a jelen dolgozat összeállításában. A kötetben dátummal kezdődő és külön forrás megjelölése nélküli bekezdések adatai a kronológiákból származnak, és pedig Magyarország történelmi kronológiájából és Magyarország az első világháborúban című munkában közlőből.

Aggházy Kamil vitéz, Stefán Valér: A világháború 1914–1918. Budapest, Országos Közművelődési Tanács könyvosztálya, 1934

Arz Artur, báró: 1914–1918. A központi Monarchiák harca és összeomlása. Budapest, 1942

Augris, Etienne: Korçë dans la Grande Guerre. Balkanologie vol. IV. n°2 déc 2000

Baja et alii: Hadifogoly magyarok története. Budapest, Athenaeum, 1930

Balla Tibor: Az Osztrák-Magyar Monarchia katonai részvétele a Scutari-válság rendezésében. Hadtörténelmi Közlemények, 1997/3. szám

Bánlaky Breit József, doberdói: Az 1914. évi Osztrák-Magyar-Szerb-Montenegrói hadjárat. Budapest, M. kir. Hadtörténelmi Levéltár, 1926

Barbarits Lajos (szerk.): Nagykanizsa. Budapest, Wodianer és Fiai, 1929. (Magyar városok monográfiája)

Berkó István: A m. kir. honvédség története. 1868–1918. Budapest, Hadtörténelmi Levéltár, 1928

Biffi Ferenc, piliczai: M. kir. 20. népfelkelő gyalogezred harctéri működésének története 1914. július 31-től 1915. március 7-ig. Budapest, Hadtörténelmi Levéltár 1927. II. 597. kézirat.

Bonnefois, Nadine: 1915-1919, Le front d'Orient. Les chemins de la mémoire n°148. Mars 2005

Boppe, August: A la suite du gouvernement serbe. Paris, Editions Bossard, 1917

Cartier, C. R.: Le Commandant en Chef de l'Armée d'Orient. Cahiers Charles de Foucauld: Volume 41. Paris, 1956

Conrad von Hötzendorf: Aus meiner Dienstzeit 3. Band. Wien-Berlin 1921–25

Czékus Zoltán, vitéz: Az 1914-18 évi világháború összefoglaló történelme. Budapest, Stádium, 1930

Djilas, Milovan: Conversations with Stalin. Penguin Books, 1963

Elsie, Robert: Albania under Prince Wied. Dutch Military Mission to Albania 1913–1914. Internet.

Farkas Márton: Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásában. Budapest, Akadémiai K., 1969

Fejtő, François: Requiem pour un empire defunt. Lieu Commun 1988. Magyar kiadás: Fejtő Ferenc: Rekvium egy hajdanvolt birodalomért. Budapest, Minerva-Atlantisz, 1990

Feyler, F.: Les campagnes de Serbie (1914–15). Paris, Editions d'Art Fred Boissonas

Franchet d'Espèrey, Louis: Discours de réception du Maréchal Franchet d'Espèrey à l'Académie Française et Réponse de M Abel Bonnard directeur de l'Académie Française prononcée le 20 juin 1935. Edition Grasset.

Franchet d'Espèrey, Louis: Lettres d'Orient. Cahiers Charles de Foucauld. Paris, 1956 Vol. 41.

Galántai József: Magyarország az első világháborúban 1914–1918, Budapest, Akadémiai K., 1974

Galántai József: Az első világháború. Budapest, Gondolat, 1988

Geschichte der Diplomatie. Zweiter Band. Berlin, SWA-Verlag, 1948. Herausgeber: W.P Potjomkin Verfasser: Prof. W. M. Chwostow und Prof. I.I. Minz. Eredeti kiadás: История Дипломатии. В том второй под редакцией академика В. П. Потёмкина Составили: Проф. Хвостов В. М. и Проф. Минц И. И. 1945

Gottl Jenő és Mojzer László: *Hadseregünk ellátása a világháborúban (1914–1918)*. Debrecen-Budapest, Csáthy Ferenc, 1928

Görgei Lajos: Egy babérlevél a dési 32-es népfelkelők emlékezetére. In: Deseő Lajos, vitéz: Erdélyi ezredek a világháborúban. Budapest, Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, [1943]

Győry Sándor: Zalai népfelkelők, Szerzői kiadás, 1925

Hartleben's Illustrierter Führer No 56. Illustrierter Führer durch Bosnien und Hercegovina. Wien Pest Leipzig, 1903

Holló József Ferenc: A hadszíntér, mint meghatározó tényező az I. világháború hadműveleteiben. In: „Boldogtalan hadiidők ...”. Budapest, Petit Real, 2005

Ibn Fadlan: Les Khazars. In Voyageurs arabes. Paris, Edition Gallimard, 1995

Ioannidou-Bitsiadu, Georgia: La situation politique en Serbie durant le premier semestre de 1915. Proceedings of the Fifth Greek. Serbian Symposium. 52. oldal. Institute for Balkan Studies. Thessaloniki, 1991

Jelavich Barbara: A Balkán története. II. kötet. Budapest, Osiris, 2000. Eredeti kiadás: Jelavich, B.: History of the Balkans. Cambridge, University Press, 1983

József főherceg: A világháború, ahogy én láttam. Budapest, 1926

Juhász Nagy Sándor: A magyar októberi forradalom története. Budapest, Cserépfalvy, 1945

Julier Ferenc: 1914–1918 A világháború magyar szemmel. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1933

Kanizsai enciklopédia. B. Z. Lapkiadó Kft. 1999

Károlyi Mihály: Egy egész világ ellen. Károlyi Mihály 1921–22-ben írt emlékiratainak kéziratban fennmaradt II. kötete. In: Az új Magyarországért. Budapest, Magvető, 1968

Kerchnawe, Hugo R.: Der Zusammenbruch der Österr.-Ungar. Wehrmacht im Herbst 1918. München, Lehmanns Verlag, 1921

Kerchnawe, Hugo: Die Militärverwaltung in Montenegro und Albanien. In: Kerchnawe et al.: Die Militärverwaltung in den von den österreichisch-ungarischen Truppen besetzten Gebietes. Wien, Hölder-Pichler-Tempsky, 1928

- Keynes, John Maynard: The Economic Consequences of the Peace. New York, Harcourt, Brace and Howe Inc., 1920
- Kratochvil Károly, Szent Kereszthegyi: M. kir. nagyvárad 4. honvéd gyalogezred. In: Deseő Lajos, vitéz (szerk.): Erdélyi ezredek a világháborúban. Budapest, Ardói Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat, [1943]
- Lahaie, Olivier: L'offensive finale de l'armée française d'Orient 14–18. Le magazine de la Grande Guerre n°23, 2005.
- Le Moal, Frédéric: La France et l'Italie dans les Balkans. L'Harmattan Collectin Internatinal, 2006
- Le Moal, Frédéric: Ports et îles de la mer Adriatique pendant la Première Guerre Mondiale ... Cahiers de la Méditerranée vol. 70. 2006
- Lendvai, Paul: Magyarok. Kudarok győztesei, Budapest, Helikon, 2001. Eredeti kiadás: Lendvai, Paul: Die Ungarn. Ein Jahrtausend Sieger in Niederlagen. München, C. Bertelsmann Verlag, 1999
- Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 1e volume. Paris, 1927
- Les armées françaises dans la Grande Guerre. Tome VIII. 3e volume. Paris, 1923
- A magyar királyi honvédség és csendőrség névkönyvei. Budapest, Pallas, 1914, 1915, 1916, 1917
- A magyar királyi Népfelkelés névkönyve 1914. évre. Budapest, Pallas, 1914
- A nagy háború írásban és képen, III. kötet. Budapest, Athenaeum
- Magyarország az első világháborúban. Lexikon A – Zs. Főszerkesztő: Szijj Jolán.* Budapest, Petit Real Könyvkiadó, 2000
- Magyarország történeti kronológiája. III. kötet.* Budapest, Akadémiai K., 1982
- Markó Árpád, Lányi Lindner Sándor, Bialoskorski Ödön: A cs. és kir. 34. magyar gyalogezred története 1734–1918. Budapest, Pátria, 1937
- Nagy Vilmos, nagybacsoni vitéz: Szerbia meghódítása. Események a Balkánon 1915-1918.* Budapest, Szerzői kiadás, 1929
- Nagy Vilmos, nagybacsoni vitéz: Az 1914. évi szerbiai hadjárat. I-III. köt.* Budapest, Szerzői kiadás, 1930–1935
- Neufeld, C. A.: Illustrierter Führer durch Bosnien und die Herzegovina. Wien Pest Leipzig., 1903
- Ormos Mária: Padovától Trianonig. In: Trianon. Szerk.: Zeidler Miklós. Budapest, Osiris, 2003
- Ormos Mária: A Károlyi-kérdés. In: A magyar történelem vitatott személyiségei. Budapest, Kossuth, 2008
- Österreich-Ungarns letzter Krieg. Vierter Band. Die Eroberung von Montenegro und Albanien. Wien, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen, 1933
- Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje. Szerk.: Szijj Jolán. I. köt. Az osztrák-magyar haderő első világháború alatti magasabb parancsnokságai. A Hadtörténeti Levéltárban őrzött katonai iratok levéltári segédlete. Budapest, Petit Real, 2001
- Pál József: Nagykanizsa és környéke a forradalmak viharában. Nagykanizsa, Városi Tanács, 1968

Pilch Jenő: A világháború története. Budapest, Franklin, [1928]

Photiades, Costantin: La victoire des Alliées en Orient (15 septembre–13 novembre 1918) Paris, Librairie Plon (Déposé en 1920)

Porte, Rémy: Vie et mort du Montenegro dans la guerre. 14-18 Le magazine de la Grande Guerre n°40 2008

Porte, Rémy: L'Armée d'Orient. 14-18 Le magazine de la Grande Guerre n°42 2008

Sréter István, vitéz: A badeni hadsereg főparancsnokság 1918. októberben és a hadsereg felbomlása. Budapest, Papíráru- és Nyomdaipari Szöv., 1922

Sréter István, vitéz: Összeomlás az albán arcvonalon. Budapest, Stádium, 1924

Szepessy-Bugsch Aladár, vitéz: A magyar kir. nagykanizsai 20-ik báró Szurmay Sándor honvéd gyalogezred története a világháborúban. Sopron, Tóth Alajos, 1931

Trianon. Szerk.: Zeidler Miklós. Budapest, Osiris, 2003

Van Tienhoven A.: Avec les Serbes en Serbie et en Albanie. 1914–1916. Journal de guerre d'un chirurgien. Paris, Imprimerie Typographique H. Richard

Veith György: Durazzo megtámadása. Hadtörténelem. I/2. 1921. augusztus (83–140 oldalak és 141–156 oldalak)

Veith, Georg: Der Feldzug in Albanien. Hadtörténelmi levéltár. 544-es kézirat.

Vernet, Jean-Pierre: La Serbie en guerre 14-18 Le magazine de la Grande Guerre n°4. 2001

Újságok:

Az Est, Pesti Napló, Zala és a Zalai Hírlap korabeli számai.

Személyes iratok:

Lányi Pál 30 darab tábori postai levele. 29 levelezőlap és 1 levél, 15 magyarul és 15 németül, 1914. szeptember 2. és 1917. augusztus vége között. Fényképek, képes levelezőlapok, okmányok, igazolványok.

A 7 darab albániai levelezőlap, a nagynevű MARUBBI Fényképészeti Műterem felvételei.

Könyvtárak:

Hadtörténelmi Intézet Könyvtára, Budapest
Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
Bibliothèque National François Mitterand, Paris
Bibliothèque Sainte-Geneviève, Paris
Centre George Pompidou, Paris

Levéltári anyag:

Hadtörténelmi Levéltár, Budapest
Österreichisches Kriegsarchiv, Wien
Service historique de la Défense, Paris

Szövegközi beillesztések és ábrák jegyzéke

84 db.

Kép száma	Kép tartalma	Kép származása	Oldalszám
01	20. honvéd gyalogezred emlékműve 1	saját felvétel	borító
02	Lányi Pál szolgálaton kívüli népfelkelő százados és a szerző	családi irattár	7
03	Részlet Lányi Pál minősítési lapjából (1896)	Kriegsarch. Wien	10
04	A 20. honvéd gyalogezred hagyományos laktanyája 1	saját felvétel	14
05	A 20. honvéd gyalogezred hagyományos laktanyája 2	saját felvétel	14
06	Volt József Főherceg Laktanya 1	saját felvétel	15
07	Volt József Főherceg Laktanya 2	saját felvétel	16
08	A 20./II. népfelkelő hadtápszászlóalj tisztjei	családi irattár	17
09	20./II. létszámkimutatásból részlet	Hadtörténelmi Levéltár	21
10	Lindner Róbert zászlós	családi irattár	23
11	Így mennek népfelkelőink a frontra	családi irattár	26
12	Bosznia északkeleti része, áttekintő térképrészlet	Jugoszlávia térkép	28
13	Boszniai tábori postai levelezőlap	családi irattár	29
14	Hadtápvonal védelmi harcok, térképrészlet	Hadtörténelmi Térképtár	30
15	Harcok a Drina könyökben, térképrészlet	Hadtörténelmi Térképtár	32
16	Lenz Győző vezérőrnagy	Hadtörténelmi Fotóarchívum 87924	33
17	Lányi Pál kardja	saját felvétel	34
18	Lányi családi címer	családi irattár	34
19	Harcok Szerbiában, Mačva	családi irattár	35
20	Sorsich Béla vörge.	Hadtörténelmi Fotóarchívum 62495	42
21	Radomir Putnik vajda	I. világháború és forradalom képei	43
22	Samsovo tábornok	I. világháború és forradalom képei	45
23	Potiorek tábornagy	I. világháború és forradalom képei	45
24	Lilkó, Mancika és édesanyjuk Mili	családi irattár	49
25	Bosnyák faárus	családi irattár	50
26	Suvača, a főörsön 1	családi irattár	50
27	Suvača, a főörsön 2	családi irattár	50
28	Képeslap kivont karddal	Bányai M család	52
29	Bányai Imre és családja 1915 szeptemberében	Bányai M család	53
30	Bosnyák ökrös hintó	Bányai M család	53
31	Bányai Imre levél	Bányai M család	54
32	Mackensen tábornagy	Hadtörténelmi Fotóarchívum 105567	56
33	Bijeljina Medjasi térképrészlet	Hadtörténelmi Térképtár	58
34	20. honvéd gyalogezred emlékműve 2	saját fénykép	59
35	Bijeljina Badovinci Crnobarski Salaš térképrészlet	Hadtörténelmi Térképtár	61
36	Bijeljina-Medjasi és Sabac térképrészlet	Hadtörténelmi Térképtár	62
37	Felterjesztés kitüntetésre Lányi Pál 1915	Kriegsarchivum Wien	64
38	Előnyomulás főbb helységnevei Szerbia	Jugoszlávia térkép (részlet)	65
39	A Mućanj magaslat	Hadtörténelmi Térképtár	66
40	Köves Hermann	Hadtörténelmi Fotóarchívum 104740	70
41	Erich von Falkenhayn	I. világháború és forradalom képei	71
42	Conrad von Hötzendorf	I. világháború és forradalom képei	71
43	Sararajevo képeslap	Bányai M család	72
44	Cattaro öböl, háttérben a Lovčennel	A nagy hábor. írás. kép.	77
45	Mallinckroft főhadnagy, az egyenruhás turista 1	családi irattár	81
46	Egyenruhás turista Albania 2	családi irattár	81
47	Üdvözlő levél Albániából 1	családi irattár	81
48	Üdvözlő levél Albániából 2	családi irattár	81
49	Üdvözlő levél Albániából 3	családi irattár	82
50	Üdvözlő levél Albániából 4	családi irattár	82

51	Üdvözlő levél Albániából 5	családi irattár	83
52	Német feliratú tábori postai lap	családi irattár	85
53	Legfelsőbb dicsérő elismerés	családi irattár	91
54	Durazzo megtámadása 1	Hadtörténelem I/2 1921	93
55	Bazar Sjak-i híd az Arzen folyón	A nagy hábor. írás. kép.	94
56	Levél Albania 6	családi irattár	95
57	Durazzo megtámadása 2	Hadtörténelem I/2 1921	95
58	Lőrinczy Géza ezredes	Hadtörténelmi Fotóarchívum 35637	99
59	211. népfelkelő dandár elhelyezkedése	Hadtörténelmi Levéltár	101
60	Tábori posta Széles Károly	Bányai M család	102
61	A 34. gyalogezred II Vilmos német császár előtt 1	családi irattár	107
62	A 34. gyalogezred II Vilmos német császár előtt 2	családi irattár	108
63	A dandár legrátermettebb zászlóaljparancsnoka	Hadtörténelmi Levéltár	110
64	Magyar feliratú tábori postai levelezőlap	családi irattár	111
65	Nagykanizsa, Csengery út 67.	saját felvétel	115
66	Nagykanizsán, 1918 januárjában kiállított igazolvány 1	családi irattár	116
67	Nagykanizsán, 1918 januárjában kiállított igazolvány 2	családi irattár	116
68	Albán önkéntesek éneke	Hadtörténelmi Levéltár	117
69	Albánia az első világháború alatt	Hadtörténelmi Intézet (térkép)	120
70	Harctéri helyzet, Délnyugat-Albánia 1918. július 7.	Hadtörténelmi Levéltár	121
71	Sírató asszonyok éneke	Hadtörténelmi Levéltár	122
72	A délnyugat-albániai harctér	Hadtörténelmi Intézet (térkép)	125
73	Pflanzer-Baltin vezérezredes	I. világháború és forradalom képei	127
74	Az albániai hadseregcsoport visszavonulása	Hadtörténelmi Levéltár	130
75	Sréter ezredes	Horváth Orsolya család	131
76	Skutari kinagyított lát képe	családi irattár	133
77	Scutari	levél	135
78	Müezzín éneke	Hadtörténelmi Levéltár	135
79	Franchet D'Espèray	Magazine de la Gde Guerre (részlet)	148
80	Károlyi Mihály	I. világháború és forradalom képei	149
81	Belgrádi konvenció 1	Sce Hist de la Défense (részlet)	151
82	Belgrádi konvenció 2	Sce Hist de la Défense (részlet)	151
83	Lányi Pál a katonai szolgálatból elbocsátott	családi irattár	156
84	Lányi Pál százados	családi irattár	156

Köszönetnyilvánítás

A jelen munka létrehozásában megkülönböztetett köszönet illeti meg a Hadtörténelmi Levéltár munkatársait, elsősorban és időrendben dr. Sziij Jolán és dr. Bonhardt Attila igazgatókat és mindazokat, akik szíves segítségükkel hozzájárultak a megvalósításhoz és akikre hálával gondolunk. Meg kell emlékeznünk Bánffyné Kalavszky Györgyi főmuzeológus, dr. Suba János alezredes térképtárvezető és dr. Kiss Gábor százados főlevéltáros mindig önzetlen segítő-készségéről.

Dr. Bonhardt Attila ezredes igazgató úr hathatós és folyamatos támogatásának nagyon sokkal tartozunk. Nélküle ez a dolgozat sokkal szerényebb és szegényebb lenne.

Záróakkorként szívből jövő fortissimo köszönetet mondunk bátorító érdeklődéséért és szíves segítségéért dr. Holló József Ferenc egyetemi tanár altábornagy úrnak, a minden alapvető kutatómunkánknak teret adó Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatójának.

A mai nehéz időkben (hasonló tárgyú) könyvet nem (csak) megírni nehéz, hanem a megjelentetéshez kiadót és pénzügyi forrásokat találni – vélte dr. Bonhardt Attila, a kérdésben az egyik legszakavatottabb hadtörténész.

E helyen ezért is illő megköszönnünk Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzatának, személy szerint Balogh László gimnáziumigazgatónak, az Oktatási, Kulturális és Sport Bizottság elnökének, valamint Czupi Gyulának, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatójának, e kötet kiadásának hathatós segítségét a megjelentetéshez.

Utoljára, de egyáltalán nem utolsó sorban emlékezünk meg minden kedves nagykanizsai ismerősünk e munkával kapcsolatos hozzájárulásáról, nevüket fel nem sorolva, de mégis kiemelve Kunics Zsuzsának a Thúry György Múzeum munkatársának segíteni kész kedvességét.

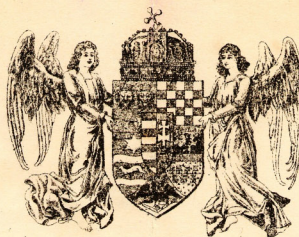
Tartalom

Dr. Holló József Ferenc altábornagy ajánlása	5
Habent sua fata libelli.....	7
Előjáték	8
Előszó	9
Lányi Pál népfelkelő katonatiszt.....	9
A magyar királyi nagykanizsai 20. ezred történetéből	11
A 20/II népfelkelő hadtáppázaszlóalj behívása	13
A balkáni front 1914 augusztus végén.....	22
Hadrend és felvonulás a harctérre.....	23
A balkáni front 1914. végén – első rész.....	29
A balkáni front 1914. végén – második rész.....	38
„A világháború első hadifoglya”	42
Az 1914. évi szerbiai hadjárat mérlege.....	44
Vert hadak vezérének sorsa	45
Viszonylagos nyugalom a hadszíntéren.....	45
Az 1915. évi őszi offenzíva	56
Átkelés a Drinán	56
Harc a Mučanj magaslatért	66
A Montenegro-albániai hadjárat	74
Montenegro – a Lovčen elfoglalása	76
Albániai hadszíntér	79
Durazzo ostroma	92
Hogyan születnek a mondák	96
Állóháború az albán fronton.....	97
A zászlóalj feloszlatása	98
A nagyváradi 4/IV. népfelkelő gyalogzászlóaljban	100
A Korçei Albán Köztársaság	109
A politikai helyzet alakulása az országban 1918-ban	118
Visszavonulás Albániából.....	119
Vae victis!.....	126
Összeomlás és fegyverszünet.....	136
Tárgyalások ... „egy állítólagos magyar állam nevében”	143
A belgrádi „ad hoc” megállapodás	150
Zárószó.....	157
Függelék.....	158
1. Osztrák-magyar hadifoglyok halálmenete	158
2. Hogyan kellett volna, ha lehetett volna békét kötni.....	160
3. A nagykanizsai 20/II. hadtáppázaszlóalj hősi halottai és sebesültjei.....	162
4. Nagykanizsai 20/II. népfelkelő hadtáppázaszlóalj állományának illetősége... ..	165
5. A nagyváradi 4. gyalogezred toborzási körzetei az első világháború kitörésekor.....	169
6. Lányi Pál és a 20/II. zászlóalj útvonalának meghatározása levelei alapján.....	170
Irodalomjegyzék.....	173
Szövegek közti beillesztések és ábrák jegyzéke	177
Köszönetnyilvánítás	179

Magyar királyi honvédelmi minister.

2 9 8 2 . szám.

Elnöki 2.-1916.

Ő CSÁSZÁRI ÉS APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉGE 1916.évi
február hó 13-án BÉCSBEN kelt legfelsőbb elhatározá-
sával legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy
f ő h a d n a g y urnak az ellenség előtt tanúsított
V I T É Z M A G A T A R T Á S A
elismeréséül a legfelsőbb dicsérő elismerés tudtul adassék

Miről f ő h a d n a g y urat, a katonai érdemkereszt
szalagján viselendő bronz katonai érdemérem csatolása
mellett ezennel értesitem.

Budapest, 1916.évi f e b r u á r hó 23 -án.

Károlyi

honvédelmi minister.

